

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ
KÜRT DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

MODERN KÜRT ŞİİRİ'NDE SÜRREALİZM
(Sebah Rencder'in Şiirlerinden Örneklerle)

SAAD MIKAEEL AZEEZ
151302104

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

BİNGÖL – 2017

کۆمارا تورکيا
زانينگهها بينگۆلى
ئهنستيتوتيا زمانين زندي
شاخا ماكه زانستا زمان و ئهده بياتا كوردى

تيزا ليسانسا بلند

سورياليزم د ههلبهستا نووخازييا كوردى ده
(ب نمونه ههلبهستين سهباح رهنجدهر)

سهعد ميكائيل عهزير

151302104

شيوهرمه ندى تيزى

Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

چهوليك - 2017

ئەف نامە ئەگەر خرابە گەر قەنچ
كېشايە دگەل وئ مە دوسەد رەنچ

ئەف ميوە ئەگەر نە ئابداره
كرمانجى يە ئەوقەدەر ل كارە

'خانى'

پيشكەشە بۆ:

- بابى من كو ھەردەم پىشتەقان و ھىقنى سەركەفتىن من بوويە.
- داكامن تىرۆشكا ژيانا من.
- برا و خوشك و مالباتا من.
- بۆ ھەركەسى خزمەتا زمان و ئەدەبى كوردى دكەت.

سووپاس بۆ:

- د.حسن چىفتجى كو سەرىپەرشتىا تىزا مە قەبولكريبە.
- د.ھىمىن عومەر خوشناو، زىدەتر ژ سەرىپەرشتەكى ھەفكارى و رىنماييا مە كريبە.
- مامۇستايان "سرور محمد حسن" و "صهيب ميكائيل شيخ بزىنى" و "ئەحمەد ھەمۆزاخۆيى".

Tez Onay Sayfası İçeriđi

Yaşayan Diller Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu alıřma jürimiz tarafından Kürd Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Hasan ÇİFTCİ

Üye :

Üye :

Yedek Üye :

Yedek Üye :

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öđretim üyelerine ait olduđunu onaylıyorum.

İmza
Prof.Dr. Orhan BAŞARAN
Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım *Surrealîzm di Helbesta Modern a Kurdî de / Modern Kürt Şiirinde Sürrealizm* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

SAAD MIKAEEL AZEEZ

ناڤه روک

IV.....	ناڤه روک
VIII	پوخته يا ڤه کوليني
IX.....	ÖZET
X.....	ABSTRACT
XI.....	ملخص البحث
XII.....	ليستا هيمايان
۱	پيشباس
۶	ده رازينک:
۶	نوخازی: زاراف و پيناسه :
۷	تيگهه و پيناسين نووخازي:
۹	کورتیه ک ل دور ديروکا ئه ده بي نووخاز:
۱۳	نوخازی د ئه ده بياتي ده:
۱۶	پشکا يه کي
۱۶	سهره هلدان، ديروک، ئه گهر و وه رارا سورياليزمي
۱۷	باسي يه کي
۱۷	تيگهه و زاراف و پيناسه يا سورياليزمي:
۲۰	باسي دووي
۲۰	ديروکا سورياليزمي
۳۰	باسي سيي

۳۰ ئەگەر زۆڭدەرىن سەرھەلدانا سوورىيالىزمى
۴۱ باسى چارى
۴۱ سوورىيالىزم و سىگموند فرويد
۴۶ باسى پىنجى
۴۶ خاسىيەت و ئەدگارىن بەرھەمىن سوورىيالى
۴۹ باسى شەشى
۴۹ سوورىيالىزم د شىعرا عەرەبىدا
۵۳ پىشكا دووى
۵۳ سوورىيالىزم د شىعرا كوردى يا كوردستانا باشور دە
۵۴ باسى يەكى
۵۴ رەنگقەدانا بنەمايىن سوورىيالىزمى د ھەلبەستا كلاسيزما كوردىدا
۶۱ باسى دووى
۶۱ ھەلبەستا نوو يا كوردى
۶۸ باسى سىيى
۶۸ ھەلبەستا نووخازيا كوردى و ھۆكارىن پەيدا بوونا سوورىيالىزمى
۷۴ باسى چارى
ل گروپ و دەستەيىن نووخاز ل كوردستانا باشور و رۆل باندورا سوورىيالىزمى ل
۷۴ سەر وان
۷۴ گروپا روانگە:
۷۸ گروپا كفى - كەركوك:
۸۳ گروپى تەلىعيەكان - پىشەرەوكان:

- ٨٨ گروپا ویران:
- ٩٠ گروپۆ نووکرن ههروههه:
- ٩٢ نووخازین ئاکری:
- ٩٣ نامیلکه یا جوایهز:
- ٩٥ بزاقا ته غریبی:
- ٩٧ باسی پینجی
- ٩٧ سه باح ره نجدهه و سوریا لیزم
- ١٠٠ **پشکا سیی**
- پراکتیکرنا ههلبه ستین سه باح ره نجدهه ل سهه بنه ما و سیمایین سوریا لیزمی
- ١٠٠
- ١٠١ باسی به کی:
- ١٠١ ره نگفه دانا بنه مایین سوریا لی د ههلبه ستین "سه باح ره نجدهه" ده
- ١٠١ خهون:
- نقیسینا ئوتۆماتیکی "نووسینی خۆبه خۆ له خۆوه" - الکتابه الالیه - Ecritur
- ١١٩ Automatique:
- ١٢٦ شیتاتی "دیناتی" - الجنون:
- ١٣٠ لیستک و گالته یین سوریا لی: "هونه ری لاشه ی به تام":
- ١٣٥ گالته و گه پی سوریا لی - گالته جاری "السخریه":
- ١٣٩ باسی دووی
- ١٣٩ خاسیه تین سوریا لی د به رهه مین "سه باح ره نجدهه" ده
- ١٣٩ نه به رهه قیل "الامعقول":

١٤٢	گهريان لدووف تشتى بهرزه و نهينى :
١٤٤	وينهيا ههلبهستى :
١٥٠	جهنگ و داخوازا ئازادىي :
١٥٥	چهقهنگ - هيما :
١٦١	زمان :
١٦٧	ئهنجام
١٧١	ليستا زيدهران

پوخته یا قه کۆلینى

ئەف تیزا مە ل ژیر ناڤى "سوریالیزم د هەلبەستا نووخازیا کوردیدە ب نمونە هەلبەستین" سەباح رەنجەر"ە. هەلەدە سیمایی سوریالیزمى مینا بزاقە که ئەدەبى و هونەرى د ناڤ هەلبەستا نووخازا کوردى ب گشتى و هەلبەستین سەباح رەنجەر دە ببینتەڤە و ب ئاوايەكى زانستى و چەوانیا دامەزراندن و تەوزیفکرنا وى بزاقى د ناڤ وان هەلبەستان و رۆلا وى د زەنگینکرن و ب هیزکرنا هەلبەستا نووخاز خوەیادکە، ژبلى نیشاندا سوریالییەتى مینا خەسلەت و دامەزراندن ل جەم هەلبەستقانى. ئەف تیزا مە ژ پێشەکی و دەرانزیکەک ژبو نووخازیه تى و سى پشکین سەرەکی پیکدەھیت. پشکا یەکی: ب گشتى ل سەر سەرەلدان و وەرارا سوریالیزما ئەوروپى خەرەنسى خەبتییە و جەوا هاتییە دناڤ مللەتى دەوروبەر مینا ئەدەبیاتا عەرەبى. ل پشکا دووى: مەبزاق کرییە نووخازییەتا کوردى ل هەریما کوردستانى بدەین ناسکرن و ئەگەر و پەیدابونا سوریالیزمى و کەنالى بەلاق بوونا وى د شیعرا کوردیدا خوەیا بکەین. ل پشکا سییى: مە ب گشتى بەحسنى بنەما و خاسیەتین هەلبەستا سوریالی کرە، میناک ژبو وان بنەمایان ب هەلبەستین رەنجەر هاتینە وەرگرتن و لگۆر بنەمایین سوریالی نرخانەنە. ل داویى ژى مە ئەنجام دایە قه کۆلینا خوە.

پەقیین سەرەکه: نووخازى، سوریالیزىم، ئەدەبیاتا کوردى یا نووژەن، سەباح رەنجەر، هەلبەستین سەباح رەنجەر.

ÖZET

Bu tez, Modern Kürt Edebiyatı şairlerinden biri olan Sebah Rencder'in şiirlerinde sürrealizm akımı konusunu ele almaktadır. Genel olarak sürrealizmin temelleri üzerinde durulmuş, Modern Kürt Edebiyatı'ndaki yerinden bahsedilmiş ve Sebah Rencder'in şiirleri sürrealizm akımı çerçevesinde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Özellikle şairin bu akımla şiirlerini nasıl güçlendirip zenginleştirdiği ve Modern Kürt Edebiyatı'ndaki rolünden bahsedilmiştir.

Tezimiz, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel olarak sürrealizmin doğuşu ve yayılışı, özellikle de doğu edebiyatlarından Arap Edebiyatı'na etkisi üzerinde durulmuş. İkinci bölümde ise Irak Kürdistanı'ndaki Modern Edebiyattan bahsedilip bu bölgede sürrealizmi ortaya çıkaran nedenler ve sürrealizmi Modern Kürt Edebiyatı'na taşıyan edebî topluluklardan bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde ise sürrealizmin temellerinden bahsedilip Sebah Rencder'in şiirlerinden örnekler verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Modern Edebiyat, sürrealizm, Modern Kürt Edebiyat, Sebah Rencder, Sebah Rencder'in şiirleri.

ABSTRACT

Our research is about "Modern Kurdish poems is Surreal, poet Sabah Rangder poet example". He tries to show the properties of surreals in modern Kurdish poems as literary movement and art so as to be a complete poems in modern Kurdish poems generally and the form of the poems writing and how to be used in songs and its role in the modern Kurdish poems. In addition of surreal appearance of the writing the properties with the poet.

Our research is consist of a prefix so as to be a gate to modernisms and we divided our research into three main chapters: The first chapter: Is about the poem generally and how to be evolved and developed the Surreal in Europe-France, and how to entered the surrounded nations such as Arabic Arts. And in the second chapter: We tried to recognize the modernism in Kurdistan region and the surrealism appearance and the ways of spreading this movement in Kurdish poems. And the third chapter: We tried to show the bases and properties of the poems in Surrealism, and as an example we tried to study and mention "Ranjdar's" poems and how to analyse the Surrealisms. And at the end we gave the most important results of our studying.

Key words: Modern, Surrealism, Modern Kurdish Literature, Sabah Ranjdar, The Poet's Poems Sabah Ranjdar.

ملخص البحث

بحثنا الموسوم ب"السريالية في الشعر الكردي المعاصر، شعر الشاعر صباح رنجدر" نموذجاً. يحاول أن يظهر خصائص السريالية في الشعر الكردي المعاصر كحركة أدبية فنية لتكمن هذه الحركة في الشعر الكردي المعاصر عامة و في شعر "صباح رنجدر" خاصة، بشكل علمي و كيفية تأسيس و توضيف هذه الحركة في الشعر و دورها في غناء و تقوية الشعر الكوردي المعاصر. إضافة الى إضهار السريالية كخصائص التأسيس لدى الشاعر. بحثنا يتضمّن مقدمة لتكون مدخل للمعاصرة و قمنا بتقسيم البحث الى ثلاثة فصول رئيسية: الفصل الأول: عموماً تناولنا في الفصل الأول كيفية انتفاضة و نمو السريالية الاوربية-الفرنسية، و كيفية دخول هذه الحركة الى الامم المجاورة مثل الأدب العربي. و فى الفصل الثاني: حاولنا ان نتعرف بالمعاصرة الكوردية في اقليم كوردستان و إضهار الحركة السريالية و قنوات انتشار هذه الحركة في الشعر الكوردي. أمّا الفصل الثالث: حاولنا الوقوف عند أسس و خصائص الشعر السريالي، كنموذج لهذه الخصائص قمنا بدراسة شعر"رنجدر" و تحليلها وقف الاسس السريالية. و في الختام اعطينا أهم نتائج لدراستنا.

الكلمات الرئيسية: ادب المعاصر، السريالية، ادب الكردي المعاصر، صباح رنجدر، اشعار الشاعر صباح رنجدر.

ليستا هيمايان

هيمايين كوردى

ب	به رگ
چا	چا پخانه
چ	چاپ
د	دكتور
ژ	ژماره
ل	لاپهر
و	وه رگيران
ر	روژنامه
ک	کوار
ب.س.چ	بى سالا چاپى

هيمايين عه ره بى

ت	ترجمه
ص	صفحة
مج	مجلد
م	مجلة
ع	عدد
د.م.ط	دون مكان طبع
د.س.ط	دون سنة طبع

پیشباس

مروّف دخوازهیا خوهده ههرتم ژبو گهوړپښ و هیلانا تشتتین بهری خوه، ههولا بزاقا نوگهرتیځ دایه، بزاقا پیشخستنا ژیان و نارمانجین خوه کرنه، ب قی ئاواپی هزرا نووخازیځ چهکهره کریه و بوویه هزرهک بنگههین لجهم مروّفان. تورهیا تهف مللهتان قوناغ ب قوناغ بهر ب گهوړپښ و نووکرني قه پینگاف هاقیتنه، بوویه ئهگهرئ نووکرني و گهوړپښ بهردهوام، ههلبهت ئهقهژی دگهل دهم و کاودانین تین ههبوون وئ وهره گهوړپښ. تورهیا کوردی ژی وهکه تورهیا تهقایا مللهتین جیهانی ب وان قوناغین نووگره درباز بوویه و دگهل کاودان و بوویهړین کهتینه هولی، رهوشا خوه نووکریه.

سوریالیزم وهکه ریپازهکه ئهدهبی- هونهری، پشتی شهړئ یهکی جیهانی و ب تهمامی دناف بزاقا دادایزم ژدایک بوو، ئهو تشتی کو سوریالییهتی ژ تهف ریپاز و بزاقین دی جودا دکهت ئهوه، کو سوریالیزم د بیاقین ئهدهب و هونهر و دهرووناسیځ پهنگههاده و کار ل سهر هاتییه کرن و خوهدی باندوړا خوه بوویه، ل سهر بیاقین جفاک و ئوول و باوهړی و سیاست و شهړ و یاخیبوون و شوړهشی. تیزا مه ل ژیر ناقی "سوریالیزم د ههلبهستا نووخازیا کوردیده ب نمونه ههلبهستین سهباح رهنجدهر" پیکهاتییه. ئهف قهکولین ههولدهت سیما و رهندين سوریالیزمی د ناف ههلبهستین "سهباح رهنجدهر" ده خوهیابکهت.

*سهباح رهنجدهر، ناقی وی یی تهواوی "سهباح سابیر هسهن" ۵. ل دیروکا ۱۹۶۵/۱۱/۱۸ ژ بازارئ "ههولیر" هاتییه دنیاپی. نافبری یهکه ل ههلبهستقانیځ پیشهنگ و نووخاز، ل سالا ۱۹۸۳ یهکهمین بهرههمی خوه ب ناقی "ژیوان" نفیسییه و سالا ۱۹۸۷ وهشاندییه. رهنجدهر خوهدی نهه دیوانایه ب ناقین ژیوان-۱۹۸۷، رووهکانی خواوهند- ۱۹۹۹، خهون وا خوی گپرایهوه- ۲۰۰۴، شهري چل ساله- ۲۰۰۵، مردوویهک ئاگای له ههمووانه - ۲۰۰۸، سهديو یهک شهوه- ۲۰۰۸، سالی سفر- ۲۰۰۹، سرودی زهوی- ۲۰۱۲، ههزدهکهم ئهوهنده بزیم- ۲۰۱۵. ژبو ههر دیوانهکه ههلبهستی پیشهکییهک ب ئاواپی مانیفیست دگهل وهشاندییه. (ئهف ئاگههی ب ریکا پهیوهندییهکا تهلوفونی ژ ههلبهستقانی هاتییه وهرگرتن)).

• ژیدهرین سهرهکی بو تیزا مه:

پشتی مه پهرتووکا "حه مه مهنتک، سوریالیزم له ئهدهبی نویی کوردیدا" خواندی، کو ب گشتی ل سهر بزاقا سوریالیزم و سهرهلدانا وی خهبتییه، ههروهسا د مزارهکا تاییهت ده ئامازه ب بنه مایین سوریالیزمی مینا "خهون، گهران بهدوای شته نهینیهکان، شیاتی، گالته و گوموکردن، سهیروسه مه ره ی سوریالییهکان، نووسینی لهخوو- ئوتوماتیکی" دایه.

چونکی پهرتووک ل سهر ئهدهبی نوییا کوردی خهبتییه، لهورا ب گهله مپه ری سوریالیزم د ژانرین "ههلبهست، جیروک و کورته جیروک، رومان" بهسکرییه، لی تهنی مزارا ههلبهستی دگهل تیزا مه گونجیا مه بکارئینا، ناقبری سی ههلبهستقانی نووگرین کورد وهرگرتییه و تیدا ئامازه ب سوریالییهتا وان کرییه ئهوزی ژ "عهباس عهبدوللا یوسف، سهباح ره نجهدر، فههاد پیربال" پیکیاتینه. مه مفا ژ فی پهرتووک دیتییه، بوو ئهگه ری ئاشنایهتیا مه ب بزاقا سوریالیزمی و ئهگه ری خهباتا مه ل سهر سوریالیزمی، لی د بیاقی ههلبهستی ده. پاشی مه تیزهکه ماسته ری ب ناقی "ئهحمه د مهحمود عهبدوللا، سوریالیزم له شیعی کوردیدا- دوای راپه رین" ب نمونه وهرگرتییه، ناقبری ئامازه ب قان بنه مایین سوریالیزمی دانه "تهقاندنه وهی ههستی نئاگا، خهون، نووسینی ئوتوماتیکی، لاشه ی بهتام، هونه ری گالته کردن". ژ خهینی قان بنه مایان دناق خاسییهت و بنه مایین دی و سالوخهتا وان نه خهبتییه، بی کو توو قاقارتنه کی ژبو وان بنه مایان بکه و جو ری وان دیار بکه، ب ئاوایه کی سه رقه سه رقه فه کولینا خوه ئه نجام دایه. لی دیسا مه مفا ژئ وهرگرتییه و بهرچا ف روهنییهک دا خهباتا مه.

ههروهسا پهرتووکا "عبدالرزاق الاصر، المذاهب الادبیه لدی الغرب" ژبو بنه مایین سوریالیزمی، پهرتووکا "موريس نادو، التاريخ السریالیة" ژبو دیروکا وی مه پر مفا ژئ وهرگرتن و بوون هیقینا خهباتا مه.

• رېبازا فهكۆليني:

دقې فهكۆليني ده دچارچوقهيا بزاقا سورياليزم و نيشان په هندين وي، ل گور ميتودين وهسفي، رهخهيي شروفهكاري ل سهر شيعرين رهنجدهر هاتيه پراكتيك كرن.

• گرنگيا فهكۆليني- نهگهري هلبزارتنا نهفي بابته:

مزارا فهكۆلين و پراكتيكني، گرنگيهكا مهزن دههلبهستي ده ههيه، ههروهسا هلبزارتنا وي فهدگهرت ژبو كيميا رهخنا پراكتيكي، نهخاسمه ل سهر بزاقا سورياليزم، ههروهسا ل دويف ناگههين مه، تهني يهك تيزا ماستهري ب ناقې "سورياليزم له شيعري كورديدا دواي راپهري"، ژلايي "نهحمهده محمود عهبدوللا" فه هاتيه نفيسين، ب زاراقې كرمانجيا ژير، نهف تيزا مه دبه دوويهمين تيزا نهكاديمي ب زمانې كوردي و يهكهمين ب زاراقې كرمانجيا سهري- بههدينان وهره نفيسين، ديسان كيم ناگههين تورهانين باكور ل سهر نهدهبي ههچهرخي باشوور، نهگهرك دن بوو ژبو هلبزارتنا قي بابته.

• نارمانجا فهكۆليني:

بهري بهحسي نارمانجا فهكۆليني بكهين، نهم دخوازن نامارزه ب قي يهكي بدهين، نهگهري تيزا مه ل باكور نههاتبا نفيسين، مه ب قي شيواز و ناقهروكي خهبات نهذكر، لي نارمانجا مه لقيره نهوه، نهم بكارن ناگههي يان سهخمهراتي نووخازيبا باشوور بهيان بكهين نهخاسمه كو نهو ميناكين نهم ل سهر خهبتين ب زاراقې سوراني هاتينه نفيسين، مه خوهست نيزيكي و

تیکه‌لییه‌کی د ناقبه‌را ئه‌ده‌ببیاتا باشوور و باکور دروست بکه‌ین، ههم ژ لایه‌نی زمانی وههم ویزه ژی. دیسان ئارمانجا مه ناساندنا سوریالیزما کوردی ل کوردستانا باشوور و جهوانیا گه‌هشتن و وه‌رارکرنا وئ، ب گشتی و دبه‌رهمین "سه‌باح ره‌نجدهر" ب تاییه‌تی، خوه‌یا بکه‌ین.

• سینۆرا فه‌کۆلینی:

دقی فه‌کۆلینی ده، دناق هه‌لبه‌ستا نووخازیا کوردی ته‌نی مه به‌رهمین سه‌باح ره‌نجدهر کرییه سینۆرا فه‌کۆلینا خوه. ئه‌و دیوانه هه‌لبه‌ستین مه کرییه سینۆرا فه‌کۆلینا خوه ئه‌فن "ژیوان-۱۹۸۷، رووه‌کانی خواوه‌ند- ۱۹۹۹، خه‌ون وا خوئی گیارایه‌وه- ۲۰۰۴، شه‌ری چل‌ساله- ۲۰۰۵، مردوویه‌ک ئاگای له هه‌مووانه - ۲۰۰۸، سه‌دو یه‌ک شه‌وه- ۲۰۰۸، سالی سفر- ۲۰۰۹، سرودی زه‌وی- ۲۰۱۲، چه‌زده‌که‌م ئه‌وه‌نده بژیم- ۲۰۱۵".

• ناقه‌روکا فه‌کۆلینی:

ئه‌ف تی‌زامه ژبلی قی پێشه‌کیی، ژ ده‌رازینکه‌ک بو نووخازیه‌تی و سی پشکین سه‌ره‌کی، هه‌روه‌سا پوخته‌یا فه‌کۆلینی ب زمانین کوردی و عه‌ره‌بی و ئینگلیزی و تورکی پیکهاتییه. پشکا یه‌کی سه‌ره‌لدان، دیرۆک، ئه‌گه‌ر و وه‌رارا سوریالیزمی بخوه‌فه‌دگه‌ر و ژ شه‌ش باسان پیکهاتییه: باسی یه‌کی: تیگه‌ه و زاراف و پیناسه‌یا سوریالیزمی. باسی دووی: دیرۆکا سوریالیزمی. باسی سیی: ئه‌گه‌ر و ژیده‌رین سه‌ره‌لدانا سوریالیزمی. باسی چاری: سوریالیزم و سیگمۆن فرۆید. باسی پینجی: خاسیه‌ت و ئه‌دگارین به‌رهمین سوریالی. باسی شه‌شی: سوریالیزم د شیعرا عه‌ره‌بیدا. هه‌روه‌سا پشکا دووی: ل سه‌ر سوریالیزم د شیعرا کوردی یا کوردستانا باشور ده‌ خه‌بتیه، ژ پینج باسان پیکهاتییه. باسی

یه‌کی: ره‌نگ‌قه‌دانا بنه‌مایین سوریا‌لیزمی د هه‌لبه‌ستا کلاسیزما کوردیدا. باسی
دووئ: هه‌لبه‌ستا نوویا کوردی. باسی سییی: هه‌لبه‌ستا نووخازیا کوردی و
هۆکاریین په‌یدا‌بوونا سوریا‌لیزمی. باسی چاری: گروپ و ده‌سته‌ییین نووخاز ل
کوردستانا باشور و رۆل باندۆرا سوریا‌لیزمی ل سهر وان. باسی پینجی: سه‌باح
ره‌نجدهر و سوریا‌لیزم. **پشکا سییی**: پراکتیک‌کرنا هه‌لبه‌ستین "سه‌باح ره‌نجدهر"
ل سهر بنه‌مایین سوریا‌لیزمی ب خوه‌قه‌دگره، ژ دوو باسان پیکهاتییه. باسی
یه‌کی: ره‌نگ‌قه‌دانا بنه‌مایین سوریا‌لی د هه‌لبه‌ستین سه‌باح ره‌نجدهر ده. باسی
دووئ: خاسیه‌تین سوریا‌لی د به‌ره‌مین سه‌باح ره‌نجدهر ده پیکهاتییه. ل
داویئ مه‌ئه‌نجامه‌ک دایه‌ قه‌کۆلینا خوه و لیستا ژیده‌ران ژی ئاماژه‌پیکرنه.

ده رازینک:

نووخازی: زاراف و پیناسه:

دناف ئه ده بیاتا کوردی ده کومه کا زارافان بهرچاف دین، مینا "نووخازی، نووخازی، تازه گهری، مودیرنیزم، مودیرنیتته، نو یگه ریه تی" ئانکو نقیسکارین کورد ریکنه که فتنه ل سهر بکار ئینانا ئیک ژ فان په یقان. ههر ئیک ل دووف حهزا خوه یهک ژ فان زارافان دنقیسینین خوه ده بکار دئینن. ههلبهت دناف ئه ده بیاتا کوردی ژئ هقی چهنده مژداریهک دایه زارافی "نووخازی" یی، چونکی ده می خوانده فان ئاگه هیان ل دور نووخازیی کوم دکهت پرووبروی کومه کا زارافان دبیت، ئالوزیه کی د مووژیی خوانده فانی ده درست دکهت، ئه فه ژبلی وی چهنده کو هند ژ نقیسکارین مه زارافی "نو" و "نووخازی" ته قله هف دکهن و نکارینه د نقیسین خوه ده سینوره که دیارگری دناقبه را وان ده خوه یابکه ن.

"د. محهمه د بهکر" جوداهیی دناقبه را وان ههر دوو زارافان ده دکهت و دبیزت <جوداهیا "نو modern" و "نووخاز- modernist" له وه دایه وشه ی یه که م ئاستیکی میژوی هیه. به لام وشه ی دووهم ئامازه بو مه سه له کانی ته کنیک و ترازانیکی تاییه تی له بینیندا ده کات <>، په یقا "مودیرن" د کوکا خوه ده ژ په یقا لاتینی "مودو Modo" کو ب راما نا "نها - ئاماده" هاتییه^۲. د زمانی عهره بی ل هه مبه ر په یقا نووخازی په یقا "الحداته" دهیته بکارئینان، و

۱. د. محهمه د بهکر، په خشانه شعری کوردی، ده زگای ئاراس، هه ولیر- ۲۰۰۴، ل ۲۳.

*- دقئ فه کولینئ ده مه په یقا 'نووخاز' هه لیزاردیه، چونکی فه کولینا مه ب دیالیکتا کرمانجیا ژور تی نقیسین و پرانیا نقیسکار و فه کوله رین سهر ب دیالیکتا کرمانجیا ژور په یقا 'نووخاز' بکارئینن و مه ژئ نه خوه ست خوه ژوان جودا بکهین و زارافه که دن بکاربیینن.

۲. دکتر امیر علی نجومیان، در آمدی بر ادبیات مدرنیست، منبع هفته نامه فصل نو، ۱۳۸۵ ه، ل ۱.

د زمانى فارسی ده په یفا "مدرنیتته" دهیته ب کارئینان. ههروهسا بو زمانى ئینگلیزی ژى "modernity" د هیته ب کارانین.

زاراقى "مۆدیرنیزم modernism" مینا تیگههکه نوو، بنه مایه که دیروکی بخوه قه ههیه، ئه وگه شه کرنا کو بخوه قه دینیه هه می بو وئ هه بونى دزقریت، "Modernus" په یقه که لاتینیه بو جارا یه کى ل سه ده یی پینجى زایینی هاتیه بکارئینان، ژبو ژیک جودا کرنا سه رده می مه سیحی و بت په رستیا رومانى دهاته بکارئینان^۱، پتر ژبو جودا کرنا شیوازیین که فن و نوو دهات ده ربرین.

تیگهه و پیناسین نووخازى:

نوخازى وهک تیگهه شور شه که به رده واما نوویاتیى یه بسه ر تشتى که فن. >>مۆدیرنیزم دگه وهه رى خوه ده دژایه تیه که به رده وام، نو یکر ن بو هه رده م نو یکر نى یه. هه رتشته کى د چارچوقى وى دا یى هسک بیت رو هن دبیت و دبیته هه لم^۲. بو ده ستنیشا نکرنا پیناسه یه کى ژبو نووخازى چهن دین بیروبوچونین جودا جودا هاتیه دیار کرن. هه له بت ئه قه ژى بو وئ چهن دى دزقریت کو نووخازى بسه ر ته قایا ئالیین بیروبوچونیت جفاکى و فه لسه فى، ئه ده بی، مرو قایه تی ... هتد، دا هاتیه چه سپان دن کو شاره زایین هه ر یه ک ژ وان بو اران لدووف تی هزرینا خوه نووخازى پیناسه کریه. "رولان بارت" ره خنه گره کى فه ره نسبییه، سه خمه راتى نووخازى دبیزه نووخازى لافاوه که ئه سکه رایه، هه ژيانا شارستانیه تی یه بشیوه یه که توند، ده ربه یه کا ره وشه نبیریا گشتگیره ... ههروهسا نووخازى هه لو یسته کى گشتى و گشتگیره و دژى ره وشه نبیرى و زارقه کرنا که فنه. نووخازى داخوازا دووباره پیداچونى بو

۱ شه مال ئاکره بی، نووخازى پروژیه کى بجه نه هاتى، ک-بیاف، ژماره ۳۸، حوزه بیرانى ۲۰۱۰، ل ۱۰۷.

۲ ئه بو عوبه یه عه بدوللا زیاب، هوزانا نووخازى ده فه را به هدینان، چا: وه زاره تا پهروه دردى، چ ۱، هه ولیر ۲۰۰۵، ل ۱۰.

گهلهک تشتا دکهن بۆ ئازادبوونی ژ بنه‌مایین که‌فن. نووخازی شووره‌شه‌که ل سهر هه‌رتشتی که‌فن د ناف جفاکی ده^۱، لقییره بۆمه دیار دبیت کو نووخازی ئاره‌زویه‌ک مه‌زن هه‌یه ژبو نیشان‌دانا هزرین نوو. هه‌روه‌سا "چایلد پیتەر" بقی ره‌نگی به‌حسی نووخازی دکه <مۆدیرنیزمی په‌یوه‌ندی ب یه‌ک ژ فان دوو تشتا قه هه‌یه: یان په‌یوه‌نی ب ده‌می قه هه‌یه، یانژی په‌یوه‌ندی ب ژانرین ئه‌ده‌بی-هونه‌ری قه هه‌یه>^۲ هه‌روسا هه‌لبه‌ستقانی سوری "ئه‌دوونیس" کو یه‌که ژ دیارترین نووخازین عه‌ره‌ب وسا دبینه <ژ لایی دیروکیقه ژ دایکبوونا نووخازی ژ ئه‌جامی کارلیک‌کرن و پیکدانا دوو هه‌لویتین ئه‌قلی بویه ده‌باره‌ی پیگه‌هاندن و گه‌ۆرین و کاودانین نوو ... دیسان وسا دبینه کو ناچیبیت مروقه‌کی عه‌ره‌ب داهینانه‌کی بکه ئه‌گه‌ر بنگه‌هی که‌فن و زارقه‌کرنا هزرا که‌فن نه‌هه‌رفینن و خوه ژ وئ بنگه‌ها ئوولی یا زارقه‌کرنی ده‌رباز نه‌که‌ن>^۳.

هه‌روه‌سا دکتۆر ئیدریس عه‌بدوللا دبیره نووخازی <حریبازیکی ئه‌ده‌بی رۆژئاڤاییه، له‌سه‌ر بیرو و تیروانینی، به‌ سود وه‌رگرتن له‌ مارکسیزم و وجودیزم و فرۆیدیزم و داروینیزم، پالپشتی له‌ ریازه ئه‌ده‌بیه‌کان کردوه، به‌تایبته‌ت ریازه‌کانی وه‌کو دادایزم و سوریا‌لیزم و سیمبولیزم>^۴. نووخازی د فله‌سه‌فه‌یا ئه‌وروپی ده‌ ب ئاوایه‌کی گشتی <بریتیه له‌وه‌ی که‌ مروّف و کۆمه‌ل یان داهینان، واته‌ تیکستی ئه‌ده‌بی و کاری هونه‌ر حیساب بۆ ئیستای بونی خۆیان بکه‌ن و پرسیار له‌ باره‌ی هاوجه‌رخ بوونی خۆیان بکه‌ن>^۵. نووخازی د ئه‌ده‌بیاتی ده‌ ب گشتی و نه‌خاسمه‌ د هه‌لبه‌ستان ده‌ ل دووف چه‌ندین

۱ بنیره "دهام حسین، الحداثة نشأة و مظالمین، مقالة" د مالپه‌را

http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=154904 ۲-۲۰۱۷.

2 Peter CHilids, Modernism, First Edition, The new critical idiom box, London, 2000, p.67.

۳ بنیره "دهام حسین، الحداثة نشأة و مظالمین، مقالة" د مالپه‌را

http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=154904 ۲-۲۰۱۷.

۴ د ئیدریس عه‌بدوللا، ئه‌ده‌بی مؤدیرنیزمی ئه‌وروپی، ک- ۲۳ ئه‌ده‌بی هزری ره‌خنه‌یی، شوباتی ۲۰۱۱، ژ ۱، ل ۹.

۵ سرود میرخان، سبیه‌ری مار، ک- ویران، ژماره ۲، به‌ارا ۱۹۹۵، هه‌ولپه‌ر، ل ۲.

تیفوکریڼ و بۆچونڼڼ جودا جودا هاتیه دهربرین. د هونه ری ئهدهبی ده وهسا پیناسا نووخازی هاتیه کرن >>د نقیسینهکه نوو و خواندنهکه نوو د هۆزانهکه نووخاز ده جودا ژ سهردهمیڼ بهری خوه، کو تیډا وینهییڼ کهفن تیڼه شکاندن ول جهی وئ وینهییڼ نوو دهینه درست کرن<<^۱ بابه تیڼ ههلبهستیڼ ههلبهستیڼ نووخاز بهروفاژی ههلبهستیڼ کهفن د بازنهیی >>“شانازی، مهدهح، ستایش، ئایین، دلداری...” نهئسورایهوه بهلکو لو بازنهیی “مروفت، ههستی مروفایهتی، شارستانیته و پیشکهوتن، یهکییتی، ئاوارهیی، وهرهس بوون و یاخی بوون، دهربرینی ئیش و ئازار، ههلرشتنی ههگبهی تورهیی، مهسهلهی بون و نهبون، ژیان و مردن...” بوون<^۲. تهقی وان مژارین د سهری مروقیڼ نها ده ههیی ب خوهفه دگره کو بوینه جهی قهرهبالغی و هاقیبوون و یاخی بوون د سهری مروقی ده.

کورتیهک ل دۆر دیرۆکا ئهدهبی نووخاز:

ژبو دهستنیشانکرنا چاخ و دهمیڼ نووخازی پیر دیتنڼ جودا ههنه و گهنگهشه ل دۆر بابه تیڼ نووخازی و دیرۆکا وئ هاتییه کرن کانئ >>نوخازی ، “مۆدیرنیزم”، چاخ، دهمهکی دیارکری، ستایل، ژانرهکی تایبته بهیته دانان، یان ژی ب تیکهلهیهکی ژ فان زاراخان. لی د هه بارهکی دا بیت نووخازی “MODERN” پهیقهکه ژ زاراخی “modo” هاتییه وهگرتن کو ب رامانا “هه نووکو – نها” دهیته<<^۳، نووخازی وهک دیارده باندۆرهکه یهکجار زۆر لسه ر شیوازی ژیان وپرانیا بواریڼ دن یین ژیانئ ههبوویه قهکۆلهر د وئ باوهری دانه کو نووخازی ژ نهجامئ لیخرفه بونا بزاقین ئهدهبی و هزری یین بهری

۱ ئه نوهر محهمه د تاهر، شکاندنا بازنه یان گوتاریڼ روخه یی، چاپخانا هاوار، دهوک، ۲۰۰۲، ل ۸.

۲ ئه بو عوبه یید عه بدوللا زیاب، هه مان ژیدهر، ل ۱۴، ۱۳.

3 Peter CHilids, Modernism, First Edition, The new critical idiom box, London, 2000. P.67.

نووخازیی پهبدا بوبنه ههروهسا هند ژ <>میزوو نووسان لهو باوهره دان که مودیرنیتته لهگهل رینیسانسدا هاتوته کایهوه بههوی پیشکهوتنی ئابوری و بهریوبهریهتی ئەقلانیانه<>^۱ ههروهسا زانایی ل پشتی وی هاتن بانگا عهقلانیهتی کر کو ئیدی چیقانوک و ئەفسانه و شیعر نهیی پهراندن، ل ههمبهر قی ژی سلوگانا فکرا خوه بکاربینه.

“ئالان تۆرین” دبیزه <>بیرۆکهی مودیرنه بهسهر هزری مروقیهتی دا زال نهبوه تهنه پش دروست بونی کومهلگای پیشهسازی نهبیته... بهناوبانگترین فکری مودیرنیتته له “هورکههایمه” و هاوریکانی یهوه له قوتابخانهی فرانکفورت، تا دهگاته “میشیل فوکو” کهوتنه رهخنهگرتنیکی توندی مودیرن. ئەمەش دواجار بهگۆشهگیربوونی تهواوی رۆشهنبیران له کومهلگا کوتایی هات و وهک سوکایهتی به کومهلگای “جهماوهر” ناودیریان دهکرد<>^۲. ههرجهنده د بیاقی جفاکاناسی و فلهسهفی ... هتد هزر و بیرین نووخازیی هه ژ کهقندا هه بونه <>لی ل سهدی ههژدی و هیرقه ب شیوهیهکه بهرچاق، پشتی ده رکهتنا جارناما مافی مروقی و ههقهولاتیا ل سالا ۱۷۸۹ئ ز” ل فهره نسا کارتیکر نهکا مهزن ل سهر بهرفرهه کرنا چارچوقی نووخازیی گیرا، گرتگترین خال ژ قی جارنامی کو کارتیکرن ل سهر هزرا نووخازیی هه بوو ئەوژی د مادی “۱۰” دایه کو دبیزت “نابی هیچ کهس له پیناو بیر و باوهره کهیدا” تهنانهت بیرو باوهری ئایینیش “بیته بترسیته”<>^۳، پشتی وی چاخى ئەم دکارن ب دهستیپکا نووخازیهتی د ئەدهبیاتییدا بدهین ناسکرن. ههروهسا “مارشال برمن” نووخازیی ب سهر سی قوناغان پارقه کرنه:

۱ عهلی ئەسغەر قهرهباغی، برگه و بنه ماکانی پۆست مودیرنیزم، و: عهلی ئازهرینا، چ ۱، ل ۶.

۲ ئالان تۆرین، جارهنوسهکانی مودیرنه-کومهلیک تیکستی وهرگیراو، و: محهمده حسهین، چا: چوارچرا، چ ۱، ۲۰۰۷، ل ۱۰.

۳ ئەبو عوبهید عهبدوللا زیاب، ههمان ژیدهر، ل ۲۰.

یهک: ۱۵۰۰-۱۸۰۰ گافا مروّف بزاقا ب دهستختنا پیهقیّن ژيانا مؤدیرن ددا. دوو: ۱۸۰۰ چاخا دهره بیّن ئه مریکا و فهره نسا، ههتا گهؤرینیّن مهزن و بهربلاّف ل ئه وروپا. سی: ۱۹۰۰ چاخا کو جیهان تهف بهر ب تازه کرنی و وهرار و بزاقان قه چوو^۱. نووخازیی نه تهنی باندور ل سهر هونه ری هه بوویه، بهلکو ل سهر شیوازیی گهؤرین و وهرار شارستانیه تی و کهلتوری مروّقایه تیی ژی ههیه > گهلهک ژوان گهؤرینیّن جقاکی و رهوشه نبیریّن رودای، د کؤکا خوه ژبو سی بیرمه ندین مهزن ل دوماهیا سه دی نوزدی د زقرن ئه وژی “چارلس داروین ۱۸۸۲-۱۹۰۸”، “کارل مارکس ۱۸۱۸-۱۸۸۳”، سیگمؤن فروید ۱۸۵۶-۱۹۳۹” ئه قه ژی ژ سه ده ما هندئ کو نقیسینیّن وان پالنه رهک بوون بو خه لکی ههتا پرس بکه ن ژ گهلهک لایه نیّن جقاکی و ئایینی ، ئابوری دا. ویرای ههردوو جهنگین یهکی “۱۹۱۴-۱۹۱۸” و دووی “۱۹۳۹-۱۹۴۵” ی، ئانکو نووخازیی کاری بیر و هزرین مروّقی ب گهؤرینه، بهری بواریّن میژوویی بگهؤرینن^۲، هوسا ئه م دکارن نوخازیی بو سی قوناغین سهره کی دابهش بکهین:

قوناغا یهکی: پیش نووخازیی “نووخازیا کهفن” modernism palaeo, pre modernism کو ئه و بزاقین بهری نیقا دووی ژ سه دی نوزدی بخوه قه دگریت.

قوناغا دووی: بزاقا نووخازیی “modernism” ژ سالیّن سه دی نوزدی دهست پی دکهت ههتا پشتی شهرئ جیهانیی دووی .

قوناغا سیی: پشتی نووخازیی “modernism post” پشتی شهرئ دووی جیهانی ۱۹۴۵ و پشتی ده رکهفتنا چه ندین به رهه میّن ره خنه گران ژ نووخازیی سه ره ه لدا^۳، ههروه سا باندورا > شوره شا فهره نسا ل ساللا ۱۷۸۹ دا، تی زانین قئ شوره شی دهسته ه لاتا که نیسی و هاوپه یمانا دهره بهگی ب ته مامی ژ هولئ

۱ دکتر امیر علی نجومیان، هه مان ژیدهر، منبع هفته نامه فصل نو، ۱۳۸۵ ه، ل ۳.

2 Robert N. Pasotti, Sigmund Freuds The interpretation of Dreams, Simon SHster, New York, 1977, p.51.

۳ ئه بو عوبه یید عه بدوللا زیاب، هه مان ژیدهر، ل ۲۱.

راکر، ب فی گافی چاخه کا نوو دستپیگر لسه بنگه هی مرؤفایه تیئ و فلهسه فا لیبرالی، دفی ده می ده سه رمایه داری و بیروقراتییه ت هاتن ئافاکرن کو ژ ره حمی سه رمایه داری عهقلانیه تا ئابوری ده رکته دیسان ژ ره حمی بیروقراتییه تی عهقلانییه تا سیاسی "دیموکراتیه ت" ده رکته^۱ و وه که سیسته مه که ریخستی جهی خوه گرت و که ته د دکایه بیئ ژیا نا جفاکی. <مؤدیرنیزم وه کو مؤدیله ک نوو ژ ئافراندا هونه ری ده رباسی سه دسالا بیستی دبیت، بخوه مؤدیرنیزم نافه کی گشتی ژ ئاراسته بیئ ئه ده بی بیئ جور ب جور... ئه ف هزاره لسه ر بنگه هی پیشکه فتنا زانستی د قؤناعی ده دهیته ئافاکرن و نزیکبوونه ک نوو ژ ده زگه هیئ دیارده بیئ زانستی، کلتوری، ئه ده بی چی دبیت ل گور وی ژی پیدقی بوو که فن رابه ژ بهر کو نه ل گور سه رده می بوو^۲.

لی د نها ده و ل سه ر ته ف بیاقین ژیا نی وه ک خوه یایه جانا "نووخازیئ- modernism" بهر ب پیری بی فه دچه، و داوی چالاکیا نووخازییه تی ل سالیئ شیستان بوو، ئه ف ریبازه بهر ب تیرمه کی دن بی نوو فه چوو "هونه ری پشتی پیشه نگیئ -Post modernism" فه چوو. بوچوون ره هابونا ده رکته تنا ئه فی تیرمی نوو گروقه که بو هه ره سئینانا یاخیبوونا سوریا لی و چوون بهر ب پشتی نووخازیئ^۳ و پؤست مؤدیرنیزم و پشتی پؤست مؤدیرنیزمی ژی.

۱ هیفی بهرواری، ریبازیئ ئه ده بی، چا: هاوار، چ ۱، دهوک، ل ۲۶۴-۲۶۳.

۲ د. محمه د له تیف عه بده لره حیم' بافی نازی، دیروکا ئه ده با بیانی یا سه دسالیئ '۱۹-۲۰' ی، چا: پاریزگه ها دهوکی، چ ۱، دهوک-۲۰۱۳، ل ۱۷۵.

۳ شه مال ئاکره بی، هه مان ژیدر، ک- بیاف، ژماره ۳۸، حوزه برانی ۲۰۱۰، ل ۱۵۹.

نووخازی د ئەدەبیاتی دە:

نووخازی د ئەدەبیاتی ب گشتی نەخاسمە د هەلبەستان دە لدووف چەندین بیرو بۆچونین جودا جودا هاتییه دەربەرین لدۆر دەستنیشانکرنا دیرۆکا نووخازییا ئەدەبی و جەئ پەیدابونا وئ <> ئەم دکارن پەرتوکا "سیرل کونولی" یا سالا ۱۹۶۵ ب ناڤی بزاقا نووخازیی بەلاڤ کریه بەحس بکەین و تیدا داڤکیی ل وئ چەندئ دکەت، کو فەرەنسا ژیدەرئ راستەقینەیی نووخازیی یه و سالا "۱۸۸۰" وەکو دیرۆکا نیژیک بۆ دەستپیکا نووخازیی د هەژمیریت. د وئ سالی دا بزاقەکا چالاک د بیاقی رەخنەیی دال سەر دەمی پۆشەنگەریی ل گەل پەیدابونا بزاقا رۆمانسیزمی تیکەل بوو داکو بەرەمەین هونەرین رابەرین یەکی بیئ نووخاز ژ دایکبەن، وەکی " جیمس جۆیس، و مالارمی، و قیلیه دی لیل، و هوسمان، و لوتریامۆن " ئەف رابەرە قەردارین "فلۆپیر و بۆدلیر"ینە. پشتی وان نفیسەر و هۆزانقان و موزیکژەن ب کۆم هاتن و تشتی نوی ل نووخازیی زیده کردن <<'. ئەو بەرەمەین ژ ئەنجامی پێشکەتتا وان ژدایکبووین، باندۆر کره سەر نووخازیی و پێشداخت.

شەپۆل و بزاقین ئەدەبی نووخازییا ئەوروپی کو چپشتی قوتابخانەیی ئەدەبی کلاسیزم و رۆمانتیک، ریالیزم ... سەرەلەدان، هەمی وەلاتین کیشوهری ئەوروپا بخوہ قە گرت کو د دەمین جیاوازل وەلاتین جودا دە پەیدابوون و ب هیز دکەتن، ل روسیا ل سالیئ بەری سەرەلەدانی، ل ئەلمانیا د دەھ سالیئ "۱۸۸۰ هەتا ۱۹۰۰" ئ و جارەکا وی بەری شەپۆل جیہانییا یەکی و ل ئینگلتەرال سالا ۱۹۰۸ ول ئەمریکا ل سالا ۱۹۱۲، لی ل فەرەنسا نەشیین بەیزی و لاوازییا نووخازیی دیاربکەین . بەلکو چەندین جارن و چەندین شەپۆلین نووخازی د سالیئ جیاوازل دا دەرکەفتنە کو پشتی سالا ۱۹۳۹ بەرەف لاوازیی چوونە <'.^۲

۱ ئەرشەد حیتۆ، د/دایزم د هۆزاننا نوویخازا کوردید/ ۱۹۸۵-۲۰۰۳، چا: هاوار، دەوک-۲۰۱۲، ل ۲۱.

۲ ئەبو عوبەید عەبدوللا زیاب، هەمان ژیدەر، ل ۲۳.

نقیسکاریڻ رۆژههلات ب گشتی و ب تایبەت نقیسکاریڻ عەرەب و کورد ل ناڤهراستی سەدی بیستی خوە ژ کێلهکا نووخازی دا > ل ۲۵ نیسانا ۱۹۷۰ بۆ جارا یهکهمین مۆدیرنیزم د ئەدەبی کوردی دا هات راگهاندن ژ لای بزاڤا “مۆدیرنیستی روانگه” د ژمارا ۱۵ یا رۆژناما هاوکاری، ئەڤی بزاڤی بانگهشەیا مۆدیرنیزمی دکر، د ریکا لاملی و یاخیبون ل دژی رهوشت و تیتالیڻ جفاکی، کۆمهکا نقیسکاران بوون د نقیسیڻی دا چاڤ نهترس بوون، د نقیسیڻی خوە تهف بهرهبست و سنوور د شکاندن، ههروهسا گروپی کهرکوکۆ نموونهیهکا بهرچاڤی قی قوناغی بوون^۱ ل بنیرینا مه گروپیڻ “روانگه، و کفری کهرکوک” وهکه بزاڤهکا مۆدیرنیزم خوهیا نابن، وسا باشتره ئەم چه مکی نووخازی یان نوژن بکاربینین دئ پتر دگهل بزاڤا وان گونجیت. ههروهسا پرسگریکهک ههیه دناڤ قهکولینا ئەدەبی کوردی ئەوژی تهقلی کرنا چه مکیڻ “مۆدیرنیزم، مۆدیرنیته، نووخازی و پۆست مۆدیرنیزم...”^۲ ه، کو تانها قهکۆلهر نهکارینه خوە ژئ دهربازبکهن، ئانکو هیشتا یهک ئالی نهبوویه کا کیزان بزاڤ و مهتن سهر ب کیزان چه مک و بزاڤین نووژنه.

ل فر ئەم د خوازن ئاماره ب سی ئەگه ریڻ سهرهکی بدهین کو نقیسکار و قهکۆلهرا وهکه ریخۆشکه و پالنهر ژبو سهرههلدانا نووخازی ژ بیاڤین جفاکی و ئەدەبی دیار کریه:

یهک: چه سپاندن و بهربلاقبوونا سیسته می سیکۆلاریزمی... کو د قی سیسته می ده دهسهلاتا ئوولی ژ دهستهلاتا دهولهتی و دهزگه هیڻ وئ دهیته جودا کرن، و د قی سیسته می ده هیزا خودی تی لادان و باوهریا تاکه کهسی ب هیزا هزری و ئەقلی مروقی جهی وئ دگریت^۲.

1 Sirwan Abdul-kareem, Modernism and Kurds Arts, M A research, College of Arts, English department, Salahaddin University, 2009- 2010, p. 43.

۲ ئەبو عوبهید عەبدوللا زیاب، هه مان ژیدەر، ل ۱۴.

دوو: دروستبوونا باژیرین مهزن و زیدهبوونا سه رزمیریا وان کو ئالۆزبوونا ژيانا خه لکی د وان باژاران ده ، ژئه نجامی پیشکه فتنا ئالیین ئابوری و تهکنه لوژی و پهیدا بوونا شهر و ئالۆزیین ناخوهی و دهره کی فاکته رهک دن بوویه^۱.

سئ: پیشکه تنه رهخنا ئه ده بی چونکی په یوه ندیا رهخنه و ئه ده ب په یوه ندیه کا داینامیکیه، >> سه ره هلدانا رهخنا ئه ده بی د ناف هر ئه ده بیاته کی دا گریدایه ب سه ره هلدانا ئه ده بیاتا وی ملله تی قه، ئانکو پیذقیه ل ده سپیکئ به ره می ئه ده بی پهیدا ببیت پاشی رهخنا ئه ده بی لسه ر وی به ره می دئ پهیدا بیت <<^۲ گا فا کو قه کۆلینه کا رهخنه بی ل سه ر گوتاره کا ئه ده بی هات نقیسین و ئالیین ئیستاتیکی و زمان و لاوازیا به ره می هات خوه یا کرن، نقیسکار بزاف دکه به ره می داهاتی جوانتر و بی کیماسی تر بنقیسه و هۆسا به ره م ل دووف به ره می خوه نوو دکه و تا گه هشتیه ئیرو، ئەف پروسسیسا نوو کرنی دئ به رده وام که ت هندی به ره م و هونه ره بیت.

۱ سه بیح محمه د حه سن، ده لیقین نووخازیی، ک- په یف، ژ ۲۳، دهوک- ۲۰۰۲، ل ۲۰.

۲ نعمه توللا حامد نهیلی، ده راقه ک ژ رهخنی رهخنه و قه کۆلین، چا: هاوار، چ ۱، دهوک- ۲۰۱۰، ل ۵۵.

پشکا یهکی

سەرھەلدان، دیرۆک، ئەگەر و وەرارا سوریا لیزمی

باسی یهکی: تیگهه و زاراف و پیناسهیا سوریا لیزمی.

باسی دووی: دیرۆکا سوریا لیزمی.

باسی سییی: ئەگەر و ژیدەرین سەرھەلدانا سوریا لیزمی.

باسی چاری: سوریا لیزم و سیگمۆن فرۆید.

باسی پینجی: خاسیهت و ئەدگارین بهرهمین سوریا لیزمی.

باسی شهشی: سوریا لیزم د شیعرا عه ره بیدا.

باسی یهکی

تیگهه و زاراف و پیناسهیا سوریالیزمی:

سوریالیزم تهگه ره که ناسکرییه د قادا ئهده بی هونه ری ده، کارئ وان ئه و بوو کو ژ زمانی باو ده رکه فن و ب ئاوا یه کی هونه ری تشتئ نه بهرئه قل ب تشتئ بهرئاقل بدهن قبوولکرن <<مه عقولیهت بدهن بهشتی نامه عقول>>^۱

sur ب راما نا “ ل سهر، ل ژور، ل پشت، ل سهردا ” تی

Realizm ب راما نا “ ژیوار، کهتوار، واقع، دورهیئ ” تی، ب ههفرا دبه “ سوریالیزم – Surrealism ”. ههروه سا د هند چا فکانیان ب “ Super Realizm ” هاتییه ب نا فکرن^۳ ب ههفرا ب راما نا “ سهرواقعی، ل سهردا ی دورهیئ، ل ژور ژیواری ” <<زیده ژ راستیی، ئالیئ دیئ راستی و واقعیه تی>>^۴ دهیئت.

ئهف زاراف بو جا رایه کهمین ل ژ لایی “تهپولونیر فه هات بکار ئانین >>له شانوگه ری “مه مکه کانی بهیاتریس” له سالی ۱۹۰۳ دهستپی کرد تا سالی ۱۹۱۷ ته و او بوو، له وه شه وه زاراوه ی سوریالیزمی له پی شه کیه کهیدا به کار هیئاوه >>^۵ ئهپولونیر زاراقئ سوریالیزم surryalizm باشتر دبینه ژ زاراقئ سورناتورالیزم surnaturalizm، ئهفهژی پشتی قئ یه کی تی کو د نامه یه کا خوه ده سه خمه راتی بنا فکرنه شانوگه ریا خوه بو هه قالئ خوه “ پؤل دیرمی Derme.P ” دشینه و تییدا

۱. حکیم مهلا صالح، زمان و بیرکردنه وه ی شیعری، چا: روشنبیری، ههولیر-۲۰۱۶، ل ۱۰.

۲. عبدالعزیز العتیق، فی النقد الادبی، دار النهضة العربیة، ط: ۲، بیروت-۱۹۷۳، ص ۲۵۴.

3 J. A. Cuddun, *Literary Terms and Literary Theory*, First Edition, Penguin Box. London, 1984, p.591.

۴. زهره قراگوزلو، سورئالیزم، نگاه ی به آن سوی واقعیت، ۱۳۹۱ ه ل ۴۰.

<http://arthamadan.ir/PrintListItem.aspx?id=39480>

۵. ئهحمه د محمود عه بدوللا، سوریالیزم له شیعری کوردی داوای (راپهرین)، نامه ی ماستهر، زانکوی کویه،

۲۰۰۸، ل ۴.

زاراڤى “ سهر واقعى surryalizm ” ب باشتتر و گونجياى تر دبينه ژ زاراڤى “سهرخوهزايى” “Sur Naturalizm”^۱، مه‌ره‌ما ئه‌پۆلۆنير ژ داهينانا په‌يڤا سورياليزم نه ژبو دروستكرنا بزاقه‌كه ئه‌ده‌بى هونه‌رى بوويه، به‌رى سهره‌لدانا سورياليزمى وه‌غه‌را داويى كرديه. ئه‌ندرى بریتون ئه‌ف زاراڤ مينا ده‌ربرينا وه‌فا و عه‌جباندى و ريزگرتن و قيانا ئه‌پۆلۆنير بو بزاقا خوه يا ئه‌ده‌بى هونه‌رى ديه‌كه‌م به‌ياناما خوه ده ته‌ڤگه‌را خوه‌ى بناڤى سورياليزم دا ناسكرن >>يه‌كه‌مين به‌يانامه‌ى سورياليزم له سالى ۱۹۲۴، و دووه‌ميش له‌سالى ۱۹۳۰، و سالى ۱۹۴۲ به‌ سېه‌مين مانيفېست ده‌ژميردريت، تيدا خويان وه‌ك بزووتنه‌وه‌يه‌ك بو ئازادكردى تاك ته‌رخانكردبوو<<^۲. بریتون سه‌خمه‌راتى پيناسا سورياليزمى دبېژه >>ئامرازه‌كى ده‌رونيى خوديه‌ ب ريكا وى ده‌ربرينى دكه‌ته ئارمانج، چ گوتن بيت يان نقيسين يان ب هه‌ر ريكه‌كه‌كا دى هه‌بيت بو ده‌ربرينى ژ راستيا تيه‌زرينى كو عه‌قل و هزر ل ژير هيج سانسوران نه‌بن و ل ده‌رقه‌ى گرنگيپيدانا جوانى و ره‌وشتى بن، لى فه‌لسه‌فا وى هاتيه‌ بنياتنان ل سهر باوه‌رى ب وى ژيوارى سهركه‌فتيى جوړبجوړى هزرى... و ب شيانا خه‌ونين مه‌زن و سهره‌ده‌ريا زيهنه‌يه‌تا مه‌به‌ستدار. كو كاردكه‌ت ژبو دوماهى ئينانا ته‌ف بنه‌مايىن ده‌رونيى دى، هه‌روه‌سا ديتنا چاره‌سهرى ژبو ئاريشه‌يىن سهره‌كيىن ژيانى<<^۳.

سورياليزم سهرداى واقعى يه، واقع ژى ژبوى وى تشتى تى گوتن كو هه‌بيت، قيجا ئه‌و هه‌بوون د جيهانا ماددى”مه‌تريالى” يان هه‌ستى يان ئاگه‌هى”هشيارى” ده بيت، يان ده‌هستين جيهانا ده‌رقه يان جيهانا ده‌رونيى مروقى ده بيت و هه‌ست پى بكه‌ت، سورياليان ده‌ست ژ واقعى و لوژيكي به‌رنه‌دابوون و ره‌فزا وان ژى نه‌دكرن، لى وان باوه‌رى پى نه‌بوو هه‌روه‌سا پشت ژى پينه‌دبه‌ست و خوه ژ واقعيستان

۱ دندى محمد اسماعيل، السريالية و الشعر العربي الحديث، مجلة المعرفة، مجلة الثقافية في الجمهورية السورية، دمشق-۱۹۹۷، عدد ۴۰۹، ص ۷۹.

۲ ه. و. جهستن، يه‌كه‌مين سهرچاوه‌ى هونه‌رى موديرن، ونبو عه‌ره‌بى دسه‌يد ئه‌بولقاسم جه‌زائيرى، و: بو كوردى سه‌يوان سه‌عيديان، چا: وه‌زاره‌تى په‌روه‌رده، چ ۱، هه‌ولير ۲۰۰۶، ل ۵۴.

۳ اندرية بریتون، بيانات السريالية، ت: صلاح برمدا، دمشق، ۱۹۸۷، ص ۴۱.

Realizman نهدهژمارت^۱. سوریالیزم بریتییه ژ وئ خالا باوه‌ریپیکری، کو د زیهنیدا هه‌یه، تیدا مرن و ژیان، راستی و خه‌یال، بووری و داهاتی، د سوریالیه‌تی ده وانا خوه ژ ده‌ست ددهن و چالاکییا سوریالیزمی هیقییی ب ریکخستن و دیارکرنا وان لایه‌نان ددهت، که‌واته دبه ببیژن، سوریالیزم بریتییه ژ هه‌رفاندنا دیواره‌کی کو د ناچه‌را دیناتی و عه‌قلی بوویه له‌مپه‌ر^۲. سوریالیزم د ناچه‌را سالین ۱۹۲۲-۱۹۴۰ سه‌ره‌لدا و وه‌رار کریه، ژ ئه‌گه‌ریین هند کاودانین نوو بیین “ جفاکی، سیاسی، زانستی، ته‌کنه‌لوژی، فه‌لسه‌فی ” و د بن باندو‌را وان کاودانان ده ل پارسیی ل سه‌ر ده‌ستی هند نقیسکار و هونه‌رمه‌ندان ژ دایک بوو، ئه‌ف گه‌شه‌کرنه ژی تنی د سینو‌ریت فه‌ره‌ن‌ساده نه‌ما و په‌ره‌سه‌ند و ل وه‌لاتین دن مینا بزاقه‌که ئه‌ده‌بی هونه‌ری هه‌ره‌گرنگ و خوهدی باندو‌ر ل سه‌ر ئه‌ده‌ب و هونه‌ری جیهانی به‌لاف بوو.

^۱ عبدالرزاق الاصفه‌ر، المذاهب الادبیة لدى الغرب دراسة، اتحاد کتاب العرب، دمشق ۱۹۹۹، ص ۱۷۱

^۲ جمال میرصادقی - میمنت میرصادقی، واژه‌نامه هنر داستان نویسی - فرهنگ تفصیلی اصطلاح های ادبیات، نشر مهناز، چاپ دوم، ۱۳۸۷ هـ، ص ۱۶۹.

باسی دووی

دیروکا سوریا لیزمی

دگهل ب داوی هاتنا سه دسالیا نوژدی، زاناو رهوشه نبیر د وی باوه ری ده بوون، کو جیهان ب ده ستپیکه کا ترسناک و نه ئاسای ره دهربازدبه، ژ ئه نجامی پیشکته نا ته کنه لوژیایی و زانست و سهره لدانا بیاقین نوو. له ورا زانا و رهوشه نبیران ل وی سهرده می خواه ل هه مبه ر گه له ک سوپرایز و کاودانین ژ نشکه کیفه په ییادین ددیت.

ئو گوورین و کاودانین د جهنگی یه کی جیهانی ده رویدان و سهره لدانا شورشا ئوکتوبه ری ل روسیا گوورینین بنگه هین ژ جیهانی ره چیکن^۱، ههروه سا سهره لدانا جهنگی یه کی جیهانی حرهوشه نبیرو هونه رمه ند روو ب رووی حالتین تیچونا بارئ دهرونی و هزری کرن، هه تا رادده یه کی کو وان خواه ددیت ل هه مبه ر یکه کی گرتی ژلایی مروقیایه تیئ قه^۲، پاشی ل دووف چاره سهریا دهرونی مروقی دگه ریان وهند بزاق دوان چاخان سهره لدان، ئه وبزاق ل ده ستپیکي د گشت و تهف ئالی بین گریدای ژیانئ بوون^۳، لی هند ژوان وسا هزر دکر کو قوتابخانه و پیلین هونه ری دگهل ئه وکاودانین ل ده ردووری وان رویدای ناگونجن، ناچیبب هه لبه ستقان دهرباره ی وهزئی پیشکته نا گولی و فرنده یین جوان بنقیست و ده مان دم ده که سه کی نیزی وی هاتییه کوشتن ژئه نجامی سیاستا دهوله تان ژبو ده سکه فتین ماددی نه ته وهیی شه ردکرن.

۱ دیفدهویکنز، الدادئییه والسریالییه "مقدمه قسیرا جدا"، ت : احمد محمد الرویب، مؤسسه هندایو لتعلیم والسقافه مصر، ط ۱، قاهره ۲۰۱۶، ص ۱۵.

۲ بنیره "الحركة السریالییه، کیف تفهم الحریکه السریالییه فی الفن" د مالپه را.

<https://www.ts3a.com/%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B1%D9%8A%D8%A7%D9%84%D9%8A%D8%A9> . ۲۰۱۷/۱/۱۲

۳ بنیره "نبذه السریالییه" د مالپه را <http://www.mkani.com/vb/showthread.php?t=448> ۲۰۱۷/۱/۲۰.

رهوشهنبیران وهسا هزر دکر کو فهره هونهر بهر ب ئاراستهکا نوو بچیت و ژلاسیکرنا قوتابخانه و تهفگه ریڼ بهری خوه ده رکه فیت، نه خاسمه کو ژماره یی هره زیده ژ نفیسکارین تهفگه ریڼ نوو مینا دادایزم و سوریا لیزم گهنج بوون، پرنیا وان پشکداریا جهنگی کربوون و مرنا هه قالیت خوه ب چاقین خوه دیت بوون سه ده می کوشتنا وان ژی ته نی شه ربوو^۱. هوسا <دنیفا پیشین ژ سه دسالیا "بیستی ۲۰" ده، ره وته که ئه ده بی یا نوو په یدابوو کو ژیره دگوتن سوریا لیزم>>^۲ کو بانگه شیا فه لسه فه و سیاست شیوه یه ک ژ ژیانکرنا نوو دکرن.

د چهرخا بیستی و بهر ب ژور بزاقا سوریا لی د جیهانی ده بهر بلاف بوو، و ب ئاوایه که مه زن باندور کره سهر هونه ریڼ هه لبه ست و توبوگرافیا وی، و وینه، و که قال، و تابلو، موزیک، هه تا نیگارکیش و که قالین سوریا لی تاییه ت ب خوه ئافراندن، که تنه د مه یدانا ژیاننی ده، ئانکو بزاقا سوریا لیزم ل ده ستیپکی دبیاقین ئینسانی ده کار کریه پاشی چوویه دبیاقین "ئه ده ب، و هزر، و سیاست، و جفاک، و هونهر" وه که شو رشه که هزری دژ ب ئوول وتیتالین که فنین جفاکی سه ره له دایه^۳ مینا بزاقه که شو رشگی ری خوه یا بوون، گه له ک ژ هونه رمه ندین ئازاد به ری خوه دایی و ههر زوو ئه ف بزاق بهر بلاف بوو، سوریا لیزم دووباره پیداچوونه ب مه به ستا هونه رمه ندی و ئامرازه که ژبو وه که ه فیتی دفی ئالی ده سوریا لیزم مینا بزاقه که شو ره شگی ری د دیروکا هونه ری ده تی زانین^۴.

۱ بنیره "الحركة السريالية، كيف تفهم الحركة السريالية في الفن" د مالپه را.

<https://www.ts3a.com/%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B1%D9%8A%D8%A7%D9%84%D9%8A%D8%A9> . ۲۰۱۷/۱۱/۱۲

۲ محمد لطیف عبدالکریم (باقی نازی)، هه مان ژیدهر، ل ۱۸.

۳ بنیره "السريالية اعدادات الندوه العالميه لشباب الاسلامی" د مالپه را

<http://www.saaed.net/feraq/mthabb/113.htm> . ۲۰۱۶/۱۱/۱۵

۴ د. مصطفى سويف، الاسس النفسية للابداع الفني في الشعر الخاصة، دارالمعارف، منشورات جماعة علم

النفس التکامل، ط: رابع - ۱۹۶۹، ص ۷.

ههلبهت ئەف بزاف ژى ژ قالاتيى نههات ههبوون و هند نفيسكارو تيوريى دن بهرى وان ههبوون كو باندور ل سهر ئەندامين بزافى كر و كهتنه بن باندورا وان. ئەگەر ئەم دەست ژ چاخين ناهين و فهيلهسوفاى فهرهنسى "ماركيز دووساد" بهردهين، گههكه ل دووف ره و ريشالين سورياليزمى ل رومانسيزمى بنيرين. ههروهكى فهيلهسوفاى فهرهنسى "هربرت ريد" رومانسيهتئى ب دهستپيكا سروشتيا سورياليهتئى دبينه. چونكى رومانسيهت، ژ ژيوارى دهردكهفيت و جيهانهكا خهياالى دروست دكهت^۱ ههروهسا >> بوڊلير بهخوى شروقهى يهكيتى سروشتى دهكرد كهچون لهسروشت دا بون و رهنگهكان يهكانگير و ناويته دهبن، وبو ههلاتن له سنور و سنورداريهكانى جيهان مهبهستى ئەفيون وحهشيشهئى له زوهد تهقواى عهبوسانه پي باشتربوو<<^۲، ههلبهستين "بوڊلير" ي باندور ل "رامبو"ى كر بوو، رامبو ژى ب پيشهنگى نووخازا تئى زانين و بزافا سوريالى ژى يهك ژوان تهفگهريى نووخاز بوويه كو كهتويه بن باندورا وى، و ب يهك ژ رييهريى سوريالى تئى زانين^۳ نهخاسمه <گوتنا "رامبو"ى سهخمهراتى گهورينين ژيانئى، و گوتنا "لوتريامون" پيدقيه هوژان ههميان ژ ناقبهن، ههمى مروقان>^۴، ديسان <لوتريامون يهكيك بووه له موژدهرانى سورياليزم، ئەم ياخيونه ي دهتوانئى بمانخاته دونياي سهرساميهوه <<^۵ و گهلهك باندور ل سورياليستان كر بوو.

ههروهسا ره و ريشالين سورياليزمى ژبو هند تيوريى فهلسهفى دزقرن، مينا بيروباوهريى فهيلهسوفاى ئەلمانى "هيگل" كو لسهر ههرفاندنا بنگههين چقاكى

۱. د. نبيل راغب، المذهب الادبى من الكلاسيكية الى العبتية، مكتب الثقافة، هيئه المصريه عامه للكتاب، ۱۹۸۳، ص ۲۳۱.

۲. رەزا سەيد حەسەنى، قوتابخانە دەبىيەكان، و: حەمە كەرەيم عارەف، چ ۱، چا: وەزارەتى پەروەردە، ۲۰۰۶، ل ۲۱۶.

۳. عبدالزاق الاصفر، ههمان ژيڊەر، ص ۱۷۳.

۴. ئەمەين عبدالقادر، تەيکەست دناقبەرا گوتارين رهخههئى و ريبازين ئەدهبیدا، چا: هاوار، چ ۱، دهۆک، ل ۲۳۲.

۵. رەزا سەيد حەسەنى، ههمان ژيڊەر، ۲۱۷.

ببین كهفن سهكنيبه^۱، ههروهسا ب گرانی كهتنه بن باندورا تيورا <سيگموند فرۆيد ئه و تيورا جوداهي دناقبهرا "ئاگاهي و نه ئاگاهي، ههست و نهست" د دهروني مروقي ده كرى، سورياليست نهئاگاهيي ژ خوه ره دكن ژيدير و ئيلهاما خوهي داهيناني>^۲، ئانكو سورياليستان خوه د گههاندە بارى نهئاگاهي ژبو گههشتن ب ئافراندي. <به م شيوهيه سورياليستهكان ريبازهكهى خويان بهبیره فەلسەفیه‌كانی فرۆيد و مارکيز دوساد و تەنانەت هيگل و تروتسكى پشت ئهستور كردبوو، بههرهشيان له بۆدليير و رامبو و لوتريامون و ئهلفريد ژارنى و ئهپۆلۆنيير ... ههروهسا فەلسەفەى دژە عەقلى برگسون وهگرتهبو>^۳.

دماوى جهنگى يهكى جيهانى ده، ئهپۆلۆنيير گوڤارهك ب نافي "Sic" وهشاند و تيدا پرسگرىكين هونهرى و كهتواري ب شيوهكه گشتى وهشاندن، ههروهسا ناقبرى "فليپ سوپو و بریتون" ب ههقدوو دا ناسكرن^۴ ههروهكى سوپو دبيزه <سورياليزم ئه ورژه لهدايك بوو كه گيوم ئهپۆلۆنيير لهسالى ۱۹۱۷ لهقاوهخانهيهك دا من و ئهندرى بریتونى بهيهك ناساندن و وتى "ئيوه پيوسته ببنه برادر" راستيهكەش ههروايه، دووسال دواى ئه م يهكتر ناسينه و لهسالى ۱۹۱۹ ديوانه شيعريكى هاوبهشيان به ناو نيشانى "ههواره موگناتيسيهكان" بلاوكردهوه، پاشان ههردووكيان. له ههمان كاتدا لهگهله ئيلوار و ئهراگون، گوڤارى لیتراتۆريان بلاوكردهوه>^۵ ئهف بهرههمى ههقهشك دناقبهرا وان ده بو گرنگترين بنهمايي نقيسينين سوريالى و وهكه بنگهه و ريكهكى بوو ژبو نقيسكارين دن بين سوريالى كو ئه و ژى بهرههمين خوه ب ههقههشى قههينن، ئهف بنهما د پرانيا بهرههمين سورياليا ئهدهبياتا

۱ د.نبيل راغب، ههمان ژيدير، ص ۲۳۳

۲ بنيره "فارس سلامة العطار، المذاهب الادبية العالمية رؤية نقدية تاريخية" د مالپهرا، <https://www.diwanalarab.com/spip.php?article23359>، ۲۰۱۶/۱۱/۱۰.

۳ فههاد پيربال، ريبازه ئهدهبيهكان، ئهنديشه بو چاپ و بلاوكردهوه، چا: شقان، چ- سبيهم، ۲۰۰۹، ل ۲۲۸.

۴ عبدالرزاق الاصفه، ههمان ژيدير، ص ۱۷۲.

۵ فههاد پيربال، ههمان ژيدير، ل ۲۳۲.

نەتەوین دن رەنگفەدایە، د ئەدەبیات کوردی ژى بۆ جارایە کەمەین لجهم
"ئەحمەد مەلا، و فەرهاد پیربال" بەرھەمەکی شیعری ب هەقبەشی ل پارێسی
هاتیە قەھاندن.

سەرھەلدان و وەرارا سوریالیزمی پشتی قی یەکی تی کو >دادایزم مەیدانی
ئەدەبی چۆلکرد، کۆنە کارگیری و بەرئوبەراییەتی دادایزم لەسالی ۱۹۲۱
لەدەوری ئەندریە بریتون کۆم بوون بەیارمەتی لەگەل ئەراگوان ، پۆل ئیلوار ،
فلیپ سوپۆ ، بێرد سنوس بنجامین پیرە و هەندئ شاعیر و نوسەری دیکە
کەوتنە کەشفکردنی دنیای پشتەوہی هەست و ئەوہبوو قوتابخانە سوریالیزم
بەشیوہیەکی فەرمی لەسالی ۱۹۲۲ دامەزرا^۱. د سالی ۱۹۲۲-۱۹۲۴ قەکۆلینا
ھونەرماند و ئەندامین ل دەردۆری "بریتون" ی کۆم بووین ل سەر مژارین
خوہزایی ، نەئاگاہی ، نەھشیاری ، خەون ... "بەردەوام کر و دکۆوارا وان یا ب
ناقئ "ئەدەبیات" دەھات وەشاندن. دسالا ۱۹۲۴ چالاکیا گروپا سوریالیزم مەزن
بوو و باندۆرا خوہ زیدەتر ب قاسی تەمەنی خوہ ھەبوو وانا بەردەوام خەبات
دکر، ژبو خەبتین و دۆماندنا گروپا خوہ. >دەزگەھەک ب ناقئ "ناقەندا
قەکۆلینین سوریالی" د شەقامئ "عزونیل" ئ "پاریس" ئ قەکرن، ل دەست پیکا
کانونا یەکی سالا ۱۹۲۴ بوون خوہدی کۆوارا خوہی ب ناقئ "کۆوارا شوړشا
سوریالی"^۲، ھەروەسا پەرتوکا ئەراگوان یاخەونان ب ناقئ >"پیلین
بەردەوامین خەونان - موجه منتالیہ من احلام" ل سالا ۱۹۲۴ وەشانندبوو ب
کورتاسی قالا چالاکیین دەستکاری سوریالیەتی ھەتا دیرۆکا دەرکەتنا وان
کربوو... ھەروەسا دسالی ۱۹۲۲-۱۹۲۴ کۆوارا "ئەدەب" دوەشاندن، زمانحالی
تاییەت یا تەفگەرئ بوو^۳ و ھزرین خوہ تیدا د وەشانند.

۱ رەزا سەید حسینی، ھەمان ژیدەر، ل ۲۰.

۲ موريس نادو، تاريخ السريالية، ت: نتيجة الحلاق، منشورات وزارة الثقافة - سوريا، دمشق، ص ۶۷.

۳ ھەمان ژیدەر، ھەمان لاپەر.

“هربرت ريد” پيشڪه تناسورياليزمى ب سى قوناغان دبينه^۱:

قوناغا يهكى: دكهفئته دناقبهرا سالالا ۱۹۲۰-۱۹۲۴، ئەف قوناغا ب ئاليى جوانيى وجهختكرن ل بنه مائيى هونهرى و شيواز و چاره سهرين نوو ژبو جيهانا نه ئاگه هيى دهيت جووداكرن، ههروه سا جهختكرن د ئاليى سياسى ده دكرن و گهريان لدووف بهرنامه يهكى، بو پيشخستن و گه شهكرنا هزارا جقاكى .

قوناغا دووى: ئەف قوناغ دكهفئته دناقبهرا سالين ۱۹۲۵-۱۹۳۰ دقنى قوناغى ده بانگهواز هات كرن كو چ مفا دوئ بهرهمى ده تونهيه ئەوى خو ژ ههمى بهندو بنگه هيى كهفن ئازاد نهكه.

قوناغا سىي: ئەف قوناغ ژى ب دريژاهيا سالين سيهان و بيههل بهردهوام دكه و ب وهكهفئى وگهريان لدووف تشتى نه بهر عهقل ل ههمبهرى تيرووشكا عهقليه تى ژ پيخه مته هندى كومه يدانا ئەدهبى نه بيته بياقهك بوهر كهسى بقيت و فيرا بچيت، ژبهرفى يهكى ل سهرنقيسكارين سوريالى پيدقيه كارين خو دناقبهرا جيهانا نه ئاگاهى و ئاگاهيى وهره بنيات، ب ئاوايهكى يهك ئالى سهردهريى دگهل نه ئاگاهيى نه كهت، بهلكو پيدقيه پهيوه ندييه كا ريشه يى دناقبهرا وان ده ههبيت.

ئەدهبياتا فهره نسى د ناقبهرا ههردوو شهرين جيهانى بوو مهيدانا تهوژما “لاوعى - نه ئاگه هيى”، ئەو تهوژما مينا كارقه دانا رياليستى وهراركر و دريژه كيشا و بزاقا سورياليزم لى هات هه بوون. ئەف حالى تهوژما نه ئاگه هيى نه تهنى ههلبه ستقانيى گهنج پى گرتبوو، بهلكو سهرتاپاي هونهرمهند و نقيسكار ب خورت و پيران گرتبوو، ئەف يهك ژى ريكا بانگه شهيا سورياليستان خوهربوو كو ببيرن سورياليزم بزاقه كه خوهرابييه و نه لادان و ياخيونه كه

۱. د. نبيل راغب، ههمان ژيدير، ص ۲۳۵-۲۳۶.

سنیلانیه^۱. سوریالیست ئارمانج و کارئ وان ل دژئ تهف یاسا و ریسیاین کو دزانین ریگره ل ههمبهری هزر و تیفوکرین و ئازادیا مووژیا هزرین مروقی سهلهلدا... سوریالیان ههبوونا هیچ جوړه پهیام و بهرنامه و ئارمانج ب فەر نهددیت و ل دژئ یاسا و ریسیانن، و هیچ جوړه سانسورهکی قهبوول ناکهن^۲. ئازادیا خهون و نهئاگههیئ ل سهر ههر تشتی دبیین.

ئەندری بریتون ل سالا ۱۹۲۴ ئ یهکهمین مانیفیستا سوریالی کو ژ"پینچ" لاپهران پتر بوو بهلا فکر، ههر ئهو سال بوو دیرۆکا سالا پهیدا بوونا سوریالیزمی. دوئ مانیفیستی ده ئەندری بریتون وهسا پیناسه سوریالیزمی کریه >چیویسته یارمهتی ئوتوماتیزمی دهروونی بدریت، بو گهیشتن به دهبرین، تاکو به بی بایهخدان به تیروانینه ئستاتیکی و رهوشتهکان واتای راستهقینهی بگهیهنی بی چاودییری عهقل و بیریک دابریژی<^۳، ههر د وی بهیاننامی ده تهکهز لسهر مروف و ئهو کووسپین د کهقنه ژیانای ده ئاخفتییه، ههولدا بسهلمینیت کو دقیت مروف ئازادبن ههر وهکی زاروک ئازادن د ئەندیسه و دیناتی و هزرکرنی ده^۴، ههروسا حرهخنهی توند گیراوه لهههندی رومانوسی که دیمهن و پاژوگرته و یهکهکانی ژیان و جیهان وهک خوی فوئو کوپی دهکهن، ئهوهنده فوئوکارانه ژیان دهگوازنهوه ناو رومانهکانیان که خوینه هر هیچ لایهنیکی قهشارتی تییدا ببینیت و مینا ریپورتاژیکی نوچهیی خویندوتهوه ... بو گالتهو تهوس ئامازه بو رومانی " تاوان و سزای دهستویفسکی دهکات<^۵، ههروهسا بریتونی خوهست ژئالیگرین خوه کو خوه ژ لوژیکی و مووژی دوربکهن، دیسان تییدا گرنگیهکا مهزن ب تیورا فرویدی دایه ،

۱ یاسین عومهر، کیمیاگه رانی ووشه/نیکۆلینهوه، چا: یاد، چ، ۱، له چاپکراوهکانی پرۆژهی کتییی یانهی قهلهم، ۲۰۰۷، ل ۸۰- ۸۱.

۲ زهره فراگهزلو، همین منبع، ل ۴۰.

۳ ئەحمده محمود عهبدوللا، ههمان ژیدهر، ل ۱۸.

۴ ئەمین عبدالقادر، ههمان ژیدهر، ل ۲۳۳.

۵ لهتيف ههلمهت، له داد/یزمهوه تا سوریالیزم، چا. لهریا، چ. ۱، سلیمانی-۲۰۱۰، ل ۲۰.

پشتی بهیانناما ئیکی بریتون پەرتوکا "ترۆتسکی" خواند سەبارەت ب لینیان و شۆرشا وان، لایەنگریا خوە ژبو پارتا کۆمونیست راگەھاند، هەردقی سەرۆبەندی دە حەلە ساڵا ۱۹۲۷، ئەراگۆن، بریتۆن، ئیلوار بوون کۆمۆنست و هەمی شیانین خوە د مەزاختن ژبو پشگیریا شۆرشا گەلان و ئەف یەکزی دژایتا وان جەنگین <قیتنام و مەراکیش و شۆرشا جەزائر و بزاقین خورتان ل ئەمریکا و ئەوروپا>^۱ لپەیی خوە ئانی. دسوریالیەتی دە پشتی قۆناغا نەئاگاہی ونفیسینا ئۆتۆماتیکی پرنسیپەکە نوو پەیدا دبوو ئەو ژی <>پرنسیپی مارکس ی بوو دگۆهرینا جیھانی دە، پرنسیپی رانبو دگۆهرینا ژیانی دە<>^۲ بوو.

ل ۱۵ ی کانونا دووی ساڵا ۱۹۲۹ ب خامەیا ئەندری بریتون مانیفیستا دووی یا سوریالیزمی د کۆوارا شۆرشا سوریالی هات وەشاندن^۳، هەردوی بەیان دە ناخی کۆوارا شۆرشا سوریالی گۆھارت بو "سوریالیزم د خزمەتا شۆرشی دە"، تییدا <>جەخت لە ویران کردن و رووخاندنی هەموو ئەوبەھایانە دەکاتەو، کە دژی خیزان و ئاین و نیشمان بوون، لەومانیفیستەدا بریتۆن زۆر ئەندامی لەبزووتنەو هەکە دەرکرد وەک <جیرار Jaerar> و ئارتۆ Arteo، و کاریف Kareef، و لمپۆر Limpor>^۴، سوریالیزمی ب گرانی هەولا ئازاندنا <قەیرانا ویزدانی ددا ب دوو روانگین ژیری و ئاکاری>، ژروانگا ژیری کار دکەت بو گەهشتنا وی حالەتی کو مروّف چ جوداھیا دناقبەرا "مرن و ژیان، و راستی و ئاشۆپ، و بووری و داھاتی، و سەرڤەو ناڤدا، و بەرز و نزم" دە نەکەت. هەروەسا ژلایئ ئاکاری قە بانگەوازا شۆرشەکە بنگەھین و یاخیوونەکە تەواو خرابکاری دکر<>^۵.

۱ عبدالرزاق الاصفەر، هەمان ژیدەر، ص ۱۷۵.

۲ ئەمین عبدالقادر، هەمان ژیدەر، ل ۲۳۶.

۳ لەتیف هەلمت، هەمان ژیدەر، ل ۴۷.

۴ ئەحمەد محمود عەبدوللا هەمان ژیدەر، ل ۱۸.

۵ ئەمین عبدالقادر، هەمان ژیدەر، ل ۲۳۸.

ل پشتی سالین سیهان ئەندری بریتۆن دەست ژ پارتا کۆمۆنست فەکیشا و گەهشت قی یەکی کو نابە تەفگەرا وان تیکەل ب کۆمۆنست و ئالیان ببە. هەرۆهکی <هێگل پپی وایە تاکەکەس ئاویتە هیچ قەوارەیهکی سیاسی نابی>^۱ و بریتۆن ی راگەھاند <ئەمی هەمی هەول و بزاقین خوە دئ مەزێخین ژ پیخەمەت سەرکەتتا تەف شۆرەشان>^۲. هەرۆهسا ل سال ۱۹۴۱ ب سەدەما سەرھەلدانا جەنگی دووی یی جیھانی و داگیرکنا فەرەنسا ژبال نازیان قە، <ئەندری بریتۆن> مشەختی ئەمریکا بوو ل نیویورکی ئاکنجی بوو، و هند هەقالین وی ژی مینا ئیلوار و سوپۆ بریارا مانا خوە ل پارێسی دان^۳، ب سەدەما جەنگی ئەندامین سوریالی ژھەقدوو قوت بوون. لی بریتۆن ی زالگەھەک نوو بوو سوریالیزی ئافاکر و نیویورک بوو جھئ نوو یی چالاکیین وان، ب شیۆهیهکە کارتیکەر دەست ب بەرھنگاریا هزرا خوە کر ژبوو کیشانا سەرنجا هونەرەندیین ئەمریکی ب هزر و ئایدۆلۆژی و تیفکرینا خوە^۴،

لی جفاکا ئەمریکی ئامادەنەبوو بکەقیتە بن کارتیکرنا سوریالیەتی ئەف یەک ژی ژبوو وی چەندی دزفریت کو <جفاکا ئەمریکی جفاکەک گرتی بوون ب فەرھەنگا ئەدەبی و ئەمریکا خودان پارێزبەندیەکا سروشتی بوون و ب ساناهی چەمکین نوو قەبوول نەکرن >^۵ لی سەرەرای قی یەکی هند ژ هونەرەندیین ئەمریکی کەتنە بن باندۆرا بزاقا سوریالی، بریتۆن د گەل هەریەک ژ <دووشامپ، و ماکس ئانستد دا کۆواری سوریالی > “VVV” سئ ئەستیرە” یان دامەزراند ... هەرۆهسا بریتۆن لە نیویورک پییشنکای سوریالیزی

۱. د. مەهدی مەحفوز، رییازەکانی هزری سیاسی لە سەردەمی مۆدێرندا، و: شوان ئەحمەد، چا: کارۆ، چ ۱ - ۲۰۱۳، ل ۳۰۰.

۲. عبدالرزاق الاصفەر، هەمان ژێدەر، ص ۱۴۰.

۳. دیفد هوبکنز، هەمان ژێدەر، ص ۳۴.

۴. ادوار لوس سمیث، الحركات الفنيه منذ عام ۱۹۴۵، مکتب فنون التشکلییه، شارقه، سلسله رقم ۱۷، ص ۴۱.

۵. دننیل راغب هەمان ژێدەر، ص ۲۳۵.

ناساند^۱ هۆسا بریتونی وەرارا سوریالیزمی ل ورژی دۆماند. حل ساللا ۱۹۴۲ پېشهکیا مانیفیستا سییی یا سوریالیزمی ژ لایئ بریتون قه هات به لاقرن و تییدا دیارکر کو سوریالیزم هاتیه دۆرپیچکرن ژ خهلهت تیگههشتنا وی کو ژ راستیا خوه ده رکهت ل سهر هندهک ژ مروؤئین نه ژ وی^۲ ل ساللا ۱۹۴۶ و پېشتی شهر ب داوی هات، بریتون قه گه پیا پارسی، لی نه کاری ژبو سه پاندنا هه ژموونا خوهی مینا بهرئ فهرز بکهت^۳، لی بریتونی دهست ب بزاف و چالاکیین خوه کر، ته فگهر سهر ژنوو زندی کرغه، ب ریکا نقیسینین روژنامه قانی و چاپکرنا هند مزاران ل سهر سوریالیزمی ب شیوازهک نووتر، پیشانگه ها دووی یاسوریالی قه کر و لقین و قه ژینهک خسته قادا ئه ده بی سوریالی .

ههتا ساللا ۱۹۶۶ ئه ندرئ بریتون وه غه را داوی کر. وەرارا سوریالیزمی دگهل مرنا وی سه کنی، لی ئه ف بزاف و هزر تا نهؤ ژی مایه و جهی خوه دقادا ئه ده بی ده کریه ، ژبو ههر قه کولینه کا لسهر قوتابخانه بیین نوو وه ره کرن ، گهره که پیشکا سه ره که و ههره مه زن ژبو سوریالیزمی بی دیارکرن. چونکی ب شیویه که بهرچا ف دپرانیا ئه ده بیاتین ملهتین زندی ره نگفه دایه .

۱ له تیف ههلمهت، هه مان ژیده، ل ۶۲-۶۳.

۲ ئه مین عبدالقادر، هه مان ژیده، ل ۲۴۲.

۳ ديفدهوبکنز، هه مان ژیده، ص ۳۶.

باسی سیئی

ئەگەرۆ ژێدەرین سەرھەلدانا سووریا لیزمی

دەمی ھەر ریبازەکا ئەدەبی ژدایک دبیت، کۆمەکا بویەران ھەنە کودبنە ئەگەرین ریحۆشکەر ژبو دروست بوون و بەلاقبوونا وئ ریبازی، نەخاسمە ریبازا سووریا لیزم، کو ژئەگەرئ گەلەک کاودانان و دباردۆخەکە ئالۆز دژی ھند بویەران سەرھەلدا، ئەف ھزر و ئایدۆلۆژیا لجم سەرکردین سووریا لیزمی پەیدابوو کو گەھشت وئ رادی ژ خوە ژى یاخیبن، ئەفە ژى ھەر ژفالاتی پەھات ھەبوونی . ھەلبەت گەلەک ئەگەرۆ و بویەر ھەبوون ژبو پەیدابوونا سووریا لیزمی وەکە قوتابخانەکە ئەدەبی ھونەری. ئەم ل قیرە دخوازن ئامازە ب ھند ژوان ئەگەرۆ ژێدەران بەن کو بوونە ئیلھام بەخش ژبو پەیدابوونا وان.

۱- **جەنگ:** جەنگی یەکی جیھانی بو سەدەمی ھزاندا دەرونی مروقی، ژئەنجامی شەر و پەقچوونان بارئ دەروونی تاکئ ئەورپی تیچوو، پشتی ویرانکاریا مەزن ب سەر وەلات و ژینگەیی وان دە هاتی، ھەرودسا ژئەگەرئ بەردەوامیا شەر ھەلبەستقانیین گەنج یەک ل دووف یەکی پەیوەندی ب چەپەرین شەرکرن وکەتنە دخزمەتا سەربازی دە^۱ و شەرۆ کوشتن و ویرانکاریا ئەوروپا ب چاقین خوە دیت بوون. ئەوکارەساتین د جەنگی ۱۹۱۴-۱۹۱۸ دە رویداین ئەگەرەکە سەرەکی بوو ژبو سەرھەلدانا بزاقین مینا "دادایزم سووریا لیزم"، ژئەنجامی وان شەرا ژى ھونەر مەند و بیرە مەندی ئەوروپا بەر ب رەشبینی و بی باوەریی چوون، ل دووف تشتەکی دگەریان کو دژی تەف پیرۆزی و واقع و لۆژیکا بەریاخوہبیت، ھەرودەکی "ھانز ئەرب" دبیزە ئەم ل دووف

۱ مۆریس نادۆ، تا ھەمان ژێدەر، ص ۲۱.

هونه ره کئی دگه ریان ل سهر بنگه هه که موکم پیخه مهت دیناتیا چاخى خوّه، ل سهر سیسته مه که نوو هه فسه نگینى فه گيرن دنا فبه را به هه شتى و جه هه ننه مى ده^۱، جهنگ >> هه موو به هاو ئاره زوو نه ریت و ئومید و ئاواتیکى ئاده میزادى تیکدا و مال کاولى و داماوى سهر گهردانى به سهر گه لانى جیهاندا هینا، ئهو هه موو هونه ر و ئه ده ب و یاسا و بهند و باوو بنه ما ئایینى و هو شیاری و لوجیک و شارستانیه ته هه بوون له بهر هیرشى جهنگ دا خو یان نه گرت و بوون به ژیر پوستانی جهنگ خوازانه وه، خه لک دهسته پاچه و سهر گهردان بوون >>^۲. هه ژى گو تنى یه کو یه که م لاسهر مینا ریبازه که ئه ده بی هونه رى دقئى بیاقى ده سهر هه لدای "دادایى و سوریالى" بوون، ل دژى جهنگى ده رکه تن و نه هیلانا شهر ویرانکاریى کرن ئارمانجا خوه.

>> له راستیدا سوریالىزمى فه رهنسى که ئه ندرئ بریتون رابه رایه تى ده کرد بریتى بوو له کاردانه وه تراجیدیه کانى ئهو شهره، له وده مه شدا لاوانى فه رهنسى دیانویست هه ناسه بدهن، ده رونى خو یان که میک ئاسوده بکه ن و کاره ساتى شهریان بیربچیته وه دیمه نه کانى گوره پانى قیزه وه نى شهر له بیربکه ن ئیتر هه ندئ له و لاوانه شتیکی وایان له بهرده م دا نه بوو جگه له خو خزانده نیو بزوتنه وه یه کی هونه رى سوریالیستى ئازاد و رزگار یخواز >>^۳ و بگه هه نه جیهانا ئاسو یى وسه ردای واقعى، هه تا کو بکارن ئهو واقعى ته حل و شهر و کوشتنى ژ بیره خوه ببه ن چونکی

شهرئ یه کئ جیهانى کاره ساته که وسا مه زن ل په ی خوه ئانى ب شیوه یه کی کو شارستانیه تا تازه یا سه د سالىا بیستى مرو فایه تى توشى فه جنقین و بی

۱ مالکم براده رى جیمس ما کفارلین، /الحداه ۱۸۹۰-۱۹۳۰، ت: مؤید حسن فوزى، دار المأمون، وزاره الثقافه و الاعلام، بغداد ۱۹۸۷، ص ۲۸۷.

۲ حه مه که ریم هه ورامى، درامى کوردى له ناو درامى جیهانیدا، چاپ و بلاوکردنه وه ی ئاراس، چا. وه زاره تى په روه رده، چ ۱، هه ولیئیر- ۲۰۰۱، ل ۲۶۴.

۳ حه مه مه ننگ، سوریالىزم له ئه ده بی نو یى کوردیدا، چا. ئاراس، چ ۱، هه ولیئیر - ۲۰۱۱، ل ۱۹.

ئومىدى و ھەرەس و پارچە پارچە كربول^۱ ھونەرماند و گەنجىن ئوروپا
خوستن د قى واقعى ھەي ياخيبن و بەر ب جىھانەكا نوو ياخەون و ئاشوپان
قە بچن، ئەف جىھانا شەر و ماددى ژ ناف ببەن و ويران بکەن، جىھانەك دن ل
پەي خەونىن خوە ئاقا بکەن.

۲ - ھونەرماند و ئەدامىن سورىالىزم ب ھند ژ فەيلەسوف و ھەلبەستقانىن
بەرى خوە داخبار بوون و ھند ژ وان ب ريبەرى خوە ددان خويان کرن و مينا
ژىدەرەك سەرەكى بوونە ژبو پەيدابوونا سورىالىزمى. مينا "مارکيز دوست" ل
چاخي ناقين ب بەرھەمىن خوە باندور ل سەر سورىالىستان كربول، ھەرۋەسا
>شاعر و نوسەرى گەرە "جیرار دو نیرقال" كە جىھانىكى سەرۋوى واقعى
بوخوى دروست كربول، ئەویش كاريگەرى خوى لەسەر سورىالىستەكان ھەبوو
بەھى لەم جىھانە واقعيە نەدەژيا و ھەردەم بەدوای جىھانىكى سەرۋاقت
دەگەر، كەدواتر سورىالىيەكان ئەم بىر كرده وەيان كرده مەبەستى سەرەكى
ريبازەكەيان <^۲ پاشى "بۆدلىر" ب بەرھەمىن خوە نەخاسمە بەرھەمى وى يى
ب ناقى "ئارەزوييا روحى" باندور ل وان كر دەما دبىژت >جىھان بىزار و
بچوكە، ئىرو، دووھى، سبە، ھەتا دوایى ھەر پووجە...<^۳ ھەرۋەسا ئامازەب
>حرارايى دەردونگی و وردوخاشبونى ناخ دەگرد و شيعرەكانى ئالای بىھۆدەيى
ھەموو كوششيكيان ھەلكربول<^۴ ھەرۋەسا "رامبو" خوەدى باندوراخوھىە ل سەر
وان، و ب پيشەنگا نووخازيى تى ناسكرن و ب يەك ژ ريبەرىن سورىالىزمى تى
زانين^۵ نەخاسمە بەرھەمىن وى مينا >"گەميا مەست- موكب السكران، وەرزەك
ژ دۆزەخى- فصل فى الجحيم، پەياما ديتنا خەونى ريسالە الرائى" باندورەكە

۱ فەرھاد پىربال، ھەمان ژىدەر، ل ۲۲۹.

۲ ھەمە مەنتك، ھەمان ژىدەر، ل ۱۸.

۳ د. عبدالغفار مكاوى، ثورە شعر الحديث من بودليير الى العصر الحديث 'دراسه'، جزء الاول، هيئە المصرية
العامة للكتاب، مصر ۱۹۷۲، ص ۳۰۱.

۴ لەتيف ھەلمەت، ھەمان ژىدەر، ل ۴۴.

۵ عبدالرزاق الاصفر، ھەمان ژىدەر، ص ۱۳۹.

مهزن ب سهر سورىاليان هه بوو، ئەوان دديت كو شوڤشهك بهرپابوو يه ل سهر مووژى و كوراتيا دهروونى^۱ لهورا دبهكو رامبو ژ ئاليى ياخييون و چاره نقيسا مروفايه تى ب ريبهري سورىاليزمى وه ره ناسكرن^۲. لى پيروژيا "لوتريامون" و باندورا وى ب گراني ژبال ل سورىاليان رهنگ فهدايه، سورىاليستان پشت ب بهره ميين "lutreamon ۱۸۴۶-۱۸۷۰" ي فره نسي دبهست و كهتبونه ژير باندورا سرودين "مالدورو" maldoro^۳ كو ژ ويينهيين نه ئاسايى پيكهات بوون سرودين وى تزي بوون ژ ويينهيين ترس و نه رهحه تيين^۴ و ياخييونه كه زيده

لهورا بريتون و هه فالين وى "لوتهريامون" گه هاندبوو بهررتزين پله و ديوانين وى مينا بهره ميين پيروژ دحه سباندن و دگوتن <هيچ كهس بهره ميينى سهرسورينى له دواى خووى جي نه هيلاوه جگه له "لوتريامون" ته نانهت "رامبو، و بو دلير" يش>^۵ ههروه سا پشتى جهنگى يه كى جيهانى "ژاك فاشيه" كو بريتون ب "هوستايا گوه نه دان ب توو تشته كى" ب ناف كربوو، ب شيويه كه ئالوز نه زانراو خوه كوشت. باندور ل سهر سهره لدانا سورىاليزمى و بريتون هه بوو، بقى رهنگى ئەف نقيسكار و جهند هونه رمه ندين دن كو ئافرينه رين چاخى خوه بوون، بونه ريبهري سورىاليان و باندورا خوه ل سهر ب جي كر، ههلبهت ئەفه ژى وى چهندي ناگه هينت كو ئەف نقيسكار سورىالى بوون، نه خير... بهلكو سورىاليهت ل سهر بهره م و هزرا وان هات ئاكارن، و وان نه زانويه سورىاليهت چى يه؟.

۱ و لاس فاوولى، عصر السريالية، ت: خالدة سعيد، دار العوده، بيروت ۱۹۸۱، ص ۴۳.

۲ رهزا سهيد حسيني، هه مان ژيدهر، ل ۲۱۶.

۳ حبيب بوهرور، الخطاب الشعري والمواقف النقدى فى كتابات الشعراء العرب المعاصرين "ادونيس و نزار قباني" نمونجا، أطروحة دكتوراه، جامعة منتوري-قسنطينة- الجزائرية، كلية الاداب- قسم اللغة العربية، ۲۰۰۶-۲۰۰۷، ص ۲۰۹.

۴ حه مه مهنك، هه مان ژيدهر، ل ۱۹.

۵ له تيف ههلمهت، هه مان ژيدهر، ل ۴۸.

۶ رهزا سهيد حسيني، هه مان ژيدهر، ل ۲۱۹.

۳- ههروهسا هند تیورین فلهسهفی باندۆر ل سهر سوریاالیان کر، بوون ژیدهر و ئەگهرین پهیدابونا بزاقی. سهرههلانا هزرین فلهسهفی یا تیورا دژه ئەقل ی “برگسۆن هینری” کو بهری فرۆید کاری بوو بالا ئەدهب ناسان ژبوۆ خهون و حالهتین نهئاگههی و نه بهرعهقل بکیشیت، ههروهسا بیرو باوهرین فلهسهسوفی ئەلمانی “هیگل” کو بانگهواز دکر ههر جقاکهک وهره بنیات نان فهره ل دهستپیککی بنه مایین جقاکی بین کهفن تیدا وهره ههرفاندن و پاشی مینا ماددهکی باش ژبوۆ بنیات نانا جقاکهکه نوو وهره بکارانین، ههلبهت ئەف کریارا ههرفاندنی کو سوریاالی د ئەدهبی ده پهیرهو دکهن، پهیهوهندیین کهفن و چاقلیکرنی دههرفینن و بزاق دکهت جیهانهکا نوو و قالا ژ بنه مایین کهفن وهره ئاقرن، هه مان هزر و بیرین “هیگل” ی د ئەدهبی ده رهنگقهدهن^۱، لی ئەو گهۆرینا سوریاالی بانگهشا وی دکهن د روخساری ده مه بهستهک د گههاند و د نافهروۆکی ده ریکخستن و مه ره مهک دن د گههینه، سوریاالیان د گوۆت جیهانی بههرفینن و ویرانبکهن و ژ نافهبن ئەگهر ئەم ل قی ههفوۆکی ب نیرین و ب میناک وهرگرن نهخاسمه ئەوین ل پیشهروۆژی دنیرن دبیزن >ئه ز دی ژ بین بهری خوه باشتر ئافا بکهم^۲، ئانکو ئەم دجههنه ما وان ده ژیان و جیهانا وان ویران بکهن و سهر ژ نوو جیهانا ئازادی و ئافراندنی ئاقابکهن، دیسان گرنگی ب فلهسهفهیا “ کارل مارکس ” >که داوای روخانی رژی می سهرمایه داری ده کرد و له جیگه ی ئەو رژی می سۆشیاالیستی و یهکسانی تیدا بنیات بنری^۳ > ددان.

تههگهرا سوریاالیزمی ب ریکا تیورین “سیگمۆن فرۆید” ب دهروناسیی ره تی گریدان، ئەو تیورا جوداهی د نافههرا دهرونی مروۆقی ژ لایی ههسته ه نهسته

۱ د.نبیل راغب، هه مان ژیدهر، ص ۲۳۳.

۲ مصطفی سویف، هه مان ژیدهر، ص ۷.

۳ فهراهاد پیربال، هه مان ژیدهر، ل ۲۲۸.

“ئاگەھى و نەئاگەھى” قە كر^۱. فرۆيد خودانى بىردۆزا نەئاگەھىيى كو بوويه بنگەھەك سەرەكى ژبو بزاقي و گەلەك باندۆر ل سورياليان كر ئەوان ددیت كو شورەشەك بەرپابويه ل سەر مووژى و كوراتيا دەرونى^۲، ھۆسا بریتون و ھەقالين خوه قەكۆليني خوه بين ھزرا سوريالى سەخمەراتى ھشيارى و نەھشيارى و جيھانا خەونى، ئەوين ژ ھزر و بيري فرۆيد كو ب ريژەيا زور سوريالى پي كارىگەر بوون، ھەر ژ دەستپيكي دەست ب قەكۆلينيان كر ل سەر زانستى دەرونشيكاريا فرۆيد و دياركرنا ھيژا نەئاگەھيى “لاوعى” و قەدیتنا جيھانا خەونى دوور ژ دەستھەلاتا ئەقلى و مۆرالىن جفاكى كو موژى ب سەر غەريزي ناختوھيىن مروقى زال دكەت كر^۳، ھەر ئەوژى بوو ئەگەر و ژيدەري داھينان و ئافراندين سورياليستان و بوو ئەگەرەكە مەزن ژبو پەيدا بوونا سورياليزمى، ئەم دكارن بيژن ئەگەر تيورين فرۆيد نەبان <رەنگە سورياليزم بەم شيوھيه سەرى ھەلنەدابوايه و نەبوايه بە ريبازيكي ئەدەبى جيھانى>^۴ وسا بەلاڤ و خوھدى باندۆر نەدبوو.

۴- ھند ريباز و بزاقين بەرى سورياليزمى بوون ئەگەر و ريڭخوشكەر ژبو پەيدا بوونا سورياليزمى، “ھربرت ريد” رۆمانسيەتى ب دەستپيكا سروشتيا سورياليەتى د بينە، چونكە رۆمانسيەت ژ ژيوارى دەردكەڤيت و جيھانەكا خەيالى دروست دكەت، ئەف خەياله ژخەينى زاراقەكى كەڤن بو پەيقا “نەئاگەھى-لاوعى” يا نوو، تىشتەك دى نينە. ھەرەسا ھند قەكۆلەر رۆمانسيەتى ب رەڤين ژ ژيوارەكا نوو توند و تال دبينە^۵. ھەرەسا ريبازا

۱ فارس سلامة العطار، المذاهب الادبية العالمية رؤية نقدية تاريخية، <https://www.diwanalarab.com/spip.php?article23359>، ۲۰۱۶/۱۱/۱۰.

۲ والاس فاولى، ھەمان ژيدەر، ص ۴۳.

۳ أزهار كاضم كريم الشريفي، الأبعاد الفكرية و النفسية فى رسوم سلفادور، مجلة جامعة بابل، كلية العلوم الانسانية، المجلد ۲۱، سنة ۲۰۱۳، عدد ۲، ص ۲۰۹.

۴ فەرھاد پيربال، ھەمان ژيدەر، ل ۲۸۸.

۵ د.نبيل راغب، ھەمان ژيدەر، ص ۲۳۱.

“چه‌فەنگ خوازی- سیمبولیزم” تەکه‌زێ ل سەر > پێشکێشکرنا جووره‌کی ئەده‌بی کر پەیف بۆ فەدیتنا ره‌وشتین ویزدانی چ هەستی یان نه‌ستی بن، ب ریکا چه‌فەنگ و دیاردین مه‌تریالی بین پێش چاف ده‌ینه بکارنانین، کو ئەف پەیفه هیمانه بۆ وئ ناقه‌روکی... هه‌روه‌سا داهینانا ئەده‌بی ب تنی ب ریکا چه‌فەنگان ده‌یته‌ کرن<، ئەم دکارن “بۆدلیر، و رامبو، و مالارمی، و موریاک” ب ریبهرین سیمبولیست بده‌ین خوه‌یا کرن. به‌ره‌مین “رامبو، و بۆدلیر” و چه‌فەنگ‌خوازیان وان د به‌ره‌مین سوریاالیستان ره‌نگه‌دایه، و به‌ری نوکه مه ئەف یه‌ک دایه خوه‌یاکرن.

هه‌روه‌سا بزاقا “شه‌شپالۆ- التکعبییه- Cubism” دناقه‌را سالین ۱۹۱۰-۱۹۱۳ که‌تیه د قادا ئەده‌بی ده‌ دبیاقی که‌فال و په‌یکه‌رتاشی و بابه‌تین تابلویان کو دژی که‌تواری ده‌ات نه‌خشاندن ره‌نگه‌دایه و باندۆرا خوه‌ ل سەر سوریاالیان ژی هه‌بویه^۱. لی ژ ته‌فایا وان ریبازان خوه‌دی باندۆرت ل سەر سوریاالیزمی بزاقا دادایزم بوو.

دادایزم بزاقه‌که ئەده‌بی هونه‌ری یه، دگه‌ل سه‌ره‌له‌دانا جه‌نگی یه‌کی جیهانی و مینا کارقه‌دانه‌ک ژ نه‌رازیبونا بارودۆخی ئەه‌روپا و ل سالا ۱۹۱۶ ژ لایئ گروپه‌که هونه‌رمه‌ندان ل باژیری “زیورخ - سويسرا” و ل مه‌یخانا “فۆلتیر” و ب ریبه‌ریا نفیسکاری ب نه‌ژاد رۆمانی “تريستان تزارا” هات راگه‌هاندن^۲، دادا زمانحالی هند که‌سانه‌ کو تو ئومید ب جیگری و به‌رده‌وامیا تو کاره‌کی نه‌مایه، چ تشته‌کی د ژیانئ ده‌ ب پیروژ و موکوم و جیگیر نابینن، کۆمه‌ک ژ هونه‌رمه‌ندان ده‌رکه‌تن و ده‌ست ب فه‌لسه‌فه‌یا بی بها دیتنا هه‌رتشته‌کی د ژیانئ ده‌ کر، دیسان دژ ب بنگه‌ه و زارقه‌کرنا تیگه‌ها کلاسیک بوون ژبو هونه‌ر

۱ ئەرشه‌د حیته‌، هه‌مان ژیده‌ر، ل ۵۲-۵۳.

۲ دیقد هوبکنز، هه‌مان ژیده‌ر، ص ۱۵.

۳ ئەرشه‌د حیته‌، هه‌مان ژیده‌ر، ل ۳۳.

و جوانی و ژيانی، سهرکردین فی بزاقی کو ههر تشت مینا میرات، ژ تیگهه و هونهر و داهینانا کهفن رهددکر.

ئهو هونهرمنه ند و کهساتیین ژ شهر رهفیا بوون ل سویسرا و ل کهبهریا “فولتیر” کوم دبون، تهفایا وان ژی یهک ژان ههبوو، ئهوژی یاخیبوون و بی هیقیبوون ژ سیاستا ئهورپا و داگیرکاری و کوشتنی. پشتی هوگو بال دیت کهبهریه جهی خوه گرت و مینا بزاقه که نوو خوه راگه هاند و کووارهک ژی ب ناقی “کاباریتی فولتیر” وهشاند کو “هانس ئارپ” سهرپهرشتیا لایه نی هونهری دکر، د ئه نجاما چالاکیا وان ده کومهک ژ نفیسکار و هونهرمنه ندین شیوه کار و ههلبه ستقانان کو ژ وهلاتی خوه رهفی بوون و ل زیورخ خوه فهشارتبوون، ل دهردوری کهباریتی هوگو بال کوم بوون، ژ وان ژی “ریتشارد هویلسنبیک R.Hulecenbeck، مارسیل جونکو M.Jonco، هانز ئارپ H.prA، تریستان تزارا T.Tzara، هانز ریشتهر H.Rethcer، کریستیان شاردر C.SHcard، سو فی توبیهر S.Teubea دگهل بال و ئیمی ماکا داداییا زیورخ پیکئینا^۱.

بزاقا دادا بهر فره هتر بوو سینورین وهلاتان بری پاشی ل سالا ۱۹۱۹ گه هشت “پاریس” و ل سالا ۱۹۲۰ تزارا سهردانا پارسی کر و وهکه ریبه ری داداییان و ب جانه که تژی دادایست و ژ بال ئه ندام و ئالیگرین بزاقی مینا “ئهندری بریتون، و فلیپ سوپو” و دهسته کا کووارا “ئهدب” یا دادایی کول پارسی دوهشیا هات پیشوازی کرن^۲. “چاک فاشیه” بهیانا “نامه یین جهنگی” ل ژیر چاقدیریا تیما کووارا ئهدب و ب ئاگه هیا “ئراگون، و بریتون، و سوپو...” وهشاند، و په یاما د فی بهیانامی ده هاتی مینا مهنه جه کی بوو بو نفیسکارین پشتی وان، د وی بهیانامی ده هاتی: ژ ئیرو و پیههل نه وینه گر، و نه نفیسکار، و نه مؤسیقار، و نه زمانزان، و نه ئوول، و نه کومار، و نه

۱ گارا، هونهری شیوه کاری مؤدیرین، پیشه کی و پیداجونه وهی، د.موحسین ئه حمهد عومه ر، دوزگای چاپ و بلاوکردنه وهی ئاراس، چ ۱، ههولیر-۲۰۰۵، ل ۳۱۱-۳۱۲.

۲ مالکم برادری و جیمس ماکفارلن، هه مان ژیدهر، ص ۲۹۲.

فهلهکناس، و نه ئیمپراتور، و نه کۆمۆنیست، و نه بهلشفی، و نه سیاسه‌تمه‌دار، و نه پرۆلیتەر، و نه دیموکرات، و نه سووپا، و نه پۆلیس، و نه وه‌لات... ل دوماهی ئه‌ف هه‌می تشتی چنه به‌سن، ته‌ف تشتی چنه چنه چنه نه^۱. دادایزم نه ژبو به‌رده‌وامی بوو، چونکی وان توو باوه‌ریا ده‌ستنیشانکری نه‌بوو، ئه‌ف بزاف ل سه‌ر بنگه‌هی نه‌مان و ویرانکاری هاتبوو راگه‌هاندن، ئه‌و ژ خوه و ژ ئه‌ده‌ب و هونه‌ری یاخییبوون و دخوه‌ستن خوه‌ژی نه‌هیلن و هه‌می تشتا ژ ناف به‌ن، هه‌روه‌کی د به‌یانا خوه یا سالای ۱۹۲۰ ئ راگه‌هاندن ئه‌م چه‌ز ژ هونه‌ر و هونه‌رمه‌ندان ناکه‌ین و ئه‌م دژی ئه‌ده‌بینه^۲. هه‌روه‌سا به‌یانا “فرانس بیکاپا” یا ب ناخی “هوقایه‌تی- وه‌حشی- مرو‌فخوره‌کان” ل سالای ۱۹۲۰ به‌لاک‌ر و تیدا هاتیه >هه‌وون ل قیره چ دکهن، هه‌وون کومه‌کا بی ئاقلانه ل فر رونه‌شنه... بیه‌نا چیله‌کا “چیل” ژ هه‌وه دفریت، لی دادای چ به‌ین ژئ ناهیت، چونکی ئه‌م چینه

چنه چنه چنه

مینا هیقیین وه : چنه یه

مینا به‌هه‌شتا وه : چنه یه...

مینا پیروزیین وه : چنه یه...

مینا سیاسه‌تمه‌دارین وه : چنه یه...

مینا هونه‌رمه‌ندیین وه : چنه یه...^۳

سالای ۱۹۱۹ پاریس ببو بنگه‌هی چالاکیین داداییان، ئه‌وین دژایه‌تیا فه‌لسه‌فه و ره‌وشت و هه‌می بنه‌مایین جفاکی دکر، به‌ربلاف بوونا وان یا بی ئارمانج و

۱ موريس نادو، هه‌مان ژیده‌ر، ص ۳۵.

۲ هه‌مان ژیده‌ر، ص ۵.

۳ دیفد هوبکنز، هه‌مان ژیده‌ر، ص ۲۸.

۴ بهستی، عقیف، الفن فی اورپا من العصر النهضة حتى اليوم، دار الرائد لبنانی، ط، بیروت-۱۹۸۲، ص ۳۱۳.

بی خواستن. بیزار بوونا “بریتون، و ئهراگون، و بیکاپیا، و سوپو...” ژ نههلستیا “تزارا” ی ل پهی خوه ئانی و بیزاربوون. ژبو وان خوهیا بوو کو “تریستان تزارا” د ریکهکه گرتی ره دهرباز دبه و ههفرکیا د ناقبهرا تزارا ریبهری دادایان و ئه ندری بریتون و دهستهیا وان سه رهلدای و گه هشت کوپیتکا ههفرکیا وان، بریتون هوسا ددیت کو دادایی پیذقی ناکهت هند بکهن قیری و هاوار د کارئ خوه ده، بهلکو فه ره ب پلا یه کی کریار و کاربکهن، ئانکو ب ئازاوه گییه کا کیتر و ب چالاکیین زیده تر.

بزاڤا دادا گهلهک قه نه کیشتیا و ب ماوه یه کی کورت ژ بهریهک چوو، ل سالای ۱۹۲۲ ئەف چهنده ب ئاشکهرا خوهیا بوو. ده می بریتون ی ههست ب وی چه ندی کر کو فه ره ههلو یستی خوه خوهیا بکهت سه خمه راتی هه فدژیا د ناڤا بزاڤی ده کهت هوی، هه ر ژ بهر فی یه کی بانگه واز ژبو کونگره یه کا نیقه ده وله تی ژبو ده ستنی شان کرنا ئاراسته یا هزرا نوو و پشتگیری وی کر. ژبو فی ئارمانجی داخواز ژ کومهک ژ هونه رمه ند و نفیسا کاران کر مینا نیگارکیش “قیرنان لیجر” و “ئوزانفات” و “دولونی” و میوزیکژهن “چورج ئوریک” و نفیسکار “بولهان” و داخوازنامه ژ “تزارا” ژی شانده، لی ئه و بانگیشتنامه ره دکر و ب کاره کی زارقه کرنا قوناغین که فن دا ناسکرن، گوت ده می فی قوناغی ب سه رقه چویه و ژبو دادایان نه کارهک نوو یه، و بهریا وی ده می گوتبو دادایی هونه ری نوو و زارقه کرنی ره تدکهت “قه بولناکه”.^۱ پشتی وی کونگره یی بریتون خوه ژ دادایان چوودا کر و ئه گهرین چوودا بوونا خوه ژی به لاف کر و تیدا ئیری شی سه ر تزارا ی دکهت و دیار دکهت کو ئیدی ژ بازنه یا دادایان ده رکه تیه و په یوه ندیا وی ب دادایان تونه یه. بریتون “به یانا یه کی یا سوریا لی ل سالای ۱۹۲۴ ده ریخت و دیارکر کو دادایی وینه یه کی ته قله هف و ئالوز ژ هزری نیشان ددهت و نکارن توو ئافرانده کی بکهن، سوریا لیزم دژی وی هه بوون و بی

۱ موریس نادو، هه مان ژیده ر، ص ۴۳.

سەروبه‌ریا دادایی پەیدابوو^۱ و هات هەبوون، ب تەنئ لسه‌ر وئیرانکرنئ نەسه‌کنئ، بەلکو بزاقا دووباره ئافاکرنا وئ وئیرانکرنئ ددا.

دگەل نەمانا شەر و زفرینا پەنابەران بو شوونوارین خوه و ل هەفکرن و ریکه‌فتنا ئاشتیی، پەيام و ئارمانجا دادایی ژئ ب داوی هات >>له‌کو‌تاییدا دوا پیشانگای دادایسته‌کان له مایس ی ۱۹۲۴ له پاریس له‌لایه‌ن ئەم هونه‌رمه‌ندانه وه “ دووز بی‌رگ Duzbege ، و تزارا Tzara، و هانس ئاپ H.Arp، و سفترز Sfertze، و هانس رسته H.Rtecher “ کرایه‌وه که بو ناشتنی تهرمی “دادا” کو‌ببونه‌وه به کو‌تاهاتنی جه‌نگی دونیا گۆرا دادا گیانی دا و ته‌نانه‌ت رابه‌ره‌کانیشی لی پەشیمان بوونه‌وه، له‌ناو مندالدانی دادایزم سوریا‌لیزم ده‌ستی به‌ ژیان کرد<<^۲. “رۆبه‌رت شو‌رت” جوداهیا دادایی و سوریا‌لی کره‌ و ژ لایی هه‌لبه‌ستقانی کورد “له‌تيف هه‌لمه‌ت” هاتیه‌ ریک‌خستن و تیدا هاتیه >>دادایزمی – تریستان تزارا- بایه‌خی به‌ لاسایی‌کردنه‌وه ی گالته‌جاری و گه‌مه و گه‌پ ده‌دا ... به‌لام سوریا‌لیسته‌کان بایه‌خیان به‌وساته‌ چر و ده‌وله‌مه‌نده ده‌دا که بوون بۆی ده‌ره‌خساندن. داداییه‌کان بایه‌خیان به‌ بابته‌هه‌چ و پووچ و له‌جه‌ره‌کان ده‌دا... به‌لام سوریا‌لیزم ئەوین و زایه‌ندان و به‌رز هه‌لسه‌نگان... دادایزمه‌کان فرۆیدز میان قت و فت ده‌کرد به‌ په‌تا درمیکی مه‌ترسیداریان ناوزه‌ند ده‌کرد... به‌لام بریتۆن و سوریا‌لیه‌کان فرۆیدیز میان به‌ هه‌ستیکی شو‌ره‌شگێرانه ناودێر ده‌کرد بو خودی مرو‌ف<<^۳.

۱ و‌الاس فاو‌لی، هه‌مان ژێده‌ر، ص ۹۳

۲ ئەحمه‌د مه‌حمود عه‌بدو‌للا، هه‌مان ژێده‌ر، ص ۱۵.

۳ له‌تيف هه‌لمه‌ت، هه‌مان ژێده‌ر، ل ۲۰۶.

باسی چاری

سوریالیزم و سیگموند فروید

دمزارا ل ژور مه قالا هند ژ ئه گهر و ژیدهرین پهیدا بونا سوریالیزمی کر، کو یهک ژ وان ئه گهران تیورین فهلسهفی و تیورا سیگموند فروید بوو. لی ژ بهرکو سوریالیهت ب گرانی کهتیه بن باندورا هزرا فهلسهفیا فروید و ئه و مزارین سهردای ژیواری خهون و نه ئاگه هیی، لقر ئه م دخوازن بیژن کو سوریالیهت ب ریکا تیورا فروید ب دهروناسیی فه تی گریدان، باندور ل سهر ریبه ریین سوریالیستان کریه، بزاف هند جارن مینا بزافه کا ئه ده بی- دهروناسی تی ناسکرن.

فروید ب دهرهت ددیت یه که م سهر نه که که فتنا هیزا په یوه نیدار ب زقرۆکه کا گروهی ب سه لمینت، لدور ب چی هییشیتا شونوارین خراب ل سهر دهرونی مروقی و خواندنا خوهی دهرونی لسهر وان شینوار و گری بیین دهرونی بکهت، خویایه >فروید یه کیکه لهو هونه رمه ندانهی سهر به خانهی "دهرونشیکاری" یه، توانی ههر سی ئاستی "ئاگا، نا ئاگا، پیش ئاگا" دیاری بکات، سهره رای ئه مهش توانی کردهی تیوریزه کردنی "سیکس" و دابه شکردنی ئه نیگزه کانی "ژیان/مردن" دیاری بکات <<^۱. نافبری د فه کولینا خوه ده ئامازه ب پیذقیاتیا خهون و غه ریزان دایه و د پهرتووکا خوهی ب ناقی "شروقه کرنین خهونان" کول سال ۱۹۰۱ نقیسی، باندورا خوه ل سهر سوریالیان هه بوو^۲. نه خاسمه ئه ف باندور ل سهر ریبه ری وان بگرانی دهرکه تیه، ژ بهر کو "ئهندری بریتون" خواندنا خوهی نوژداری د بیاقی نه خوهشیا دهرونی ده قه دانده، و د

۱ ستار پیرداودی، خویندنه وهی میتافور "کرانه وه یهک به روی چه ند رایه له یه کی ره خنه یی"، چ ۲، چا: خانی، دهوک- ۲۰۱۰، ل ۵۷.

۲ فاطمة عمران راجی (د)، اثر نظریه فروید علی السریالیة "سلفادور دالی" تمویجا، مجله کلیه التربیه، جامعه بابل، عدد ۱۶، ۲۰۱۴، ص ۱۱۱.

ماوئ جھنگئ يھكئ جيهانئ ده نووژدارئ سھربازئ بوويھ، جارھسھريا وان سھربازان ب ئھگھرئ شھر رووبرويئ نھخوھشيا دھروني و قھجناقيني دبون. ھھلبھت بریتون ئھف چارھكرنا وان ب ريكا تھحليلاتيئن فرؤيد يا شروؤقھكرنا دھروني ل سھر وان تاقئ دكرن^۱، ھھروھسا ئھف بانءور ل سھر "سلفاءور دالي" ژئ خوھيا دبه، دھمئ كول ساللا ۱۹۲۱ ژبو خواندنا خوھ گھشتا مھدرئدي دكھ، و ل وور ب نقيسيئن فرؤيد ئاشنا دبه و قھكؤلينيئن وي كو پھيوھندي ب نھئاگھھيئ ھھنھ دخويئنه گھلھك پئ داخباردبئيت، و ئھف يھك دبئتھ ژئدھرئ يھكئ بو كار و ھونھرئ وي^۲. قھكؤلين و سھربورئن فرؤيد ي وينھيھكي راست و روون يئ مروؤقي نيشان ددھت. ئھقھژئ بو ئھگھرئ ھندي بانءور ل ھزر و بييريئن سوريالي و ھھقچھرخيئ بكھت، ئھقھ پالئنھرھك بوو كو ھھلبھستيئن سوريالي ل دووف راستيئ بگھرن ل جيھانا نھئاگھھيئ، ھھسئكرن ب جھيئن بھرزھ د جيھانا مروؤقي دھ، توؤماركرنا فان ئالييئن نھديار ب ريكا بھرھمئيئ ئھدھبي^۳.

ھھروھسا فرؤيد گھلھك گرئنگئ ب خھون و خھيالان دايبھ، كو دوو ئالييئن گرئنگ يئن ژيانا مروؤقينيئ، ب ريكا خھونئ ھھرتشتئ كو د دل و دھرونئ مروؤقي دھ مابئ ب ريكا وان رھگھزان تيئن قالاكرن و دھبرين^۴. بريكا خھون و خھيالان مروؤف ھھستيئن خوھ ژ ھز و ئارھزوييئن خوھ يئن نھگؤتي رھ دھردبرئيت، لھورا سورياليان گھلھك ب گراني ل سھر مزارئن خھون و نھ ئاگھھيئ سھكنين، چونكي د خھونان دھ وان خوھ ب ئازاديھكا رھھا دبئيت، ئھو جيھانا ژ ژيواري نھدگھھشتئي وان ژ خھونئ رھ بو خوھ دئافرائند. "ئھريك فرؤم" دھمئ كو دھست ب قھكؤلين و شروؤقھكرنا تيورا فرؤيد ي كر گھھشت وي باوھرئ كو

۱ محمد اسماعيل دئدي، السرياليئ و شعر العربي الحديث، مجله المعرفه، عدد ۴۰۹، سنة ۱۹۹۷، وھزاره الثقافه في الجمهوريئ العربئئ السورئئ، ص ۸۴.

۲ أزار كاضم كريم الشريفي، ھھمان ژئدھر، ص ۲۵۷.

۳ حبيب بھرور، ھھمان ژئدھر، ص ۲۱۱.

۴ ھھمھ مھنتك، ھھمان ژئدھر، ل ۲۲.

دخهونئى ده ئازاديهكا زيده ههيه، خهبات و خهبتين و وهستيانا دنيا ژيواري د خهونئى ده تونهيه، ههه ئهف ژى بو ئهگهري سهرهكى كو سورياليست ب تيورا دهروناسى داخبار ببن، چونكى ئهو ئازاديا وان د خوهست ل وور ب دهست دكهفت^۱. فرؤيد دقهكولينين خوه ده گرنگى ب مهسهلا "ئهو ID"، ئهز EGO، "ئهزئى بلند EGO PERSU" دايه. كو ئهف حالهتي كهساتيين دهرونئى لجهم ههه ئينسانهكى ههبوونا وان ههيه.

- ئهو ID : ئانكو حالهتي نهئاگههيئ، ئهف دهستهواژهكه دهبرينيئ ژ كومهكا هزيئ كؤم بوى د دهرونئى مروقى ده دكهن، و بزاقئ دكهت ب سهر دهرونئى زالبيت و ئهو پهستانين ل سهر دهرونئى مروقى ههيي نزم بكهت ب ريكا دهبرينا وان هزيئ كؤمبويي، ههلبهت ئهف ههستي نهئاگههيئ ههه دگهل ژ دايكبوونا مروقى وهكو پيكهاتهيهكه سهرهكى لجهم مروقى ههيه^۲. واته كهساتيا ئهو-ID >هتكردنهوهي واقع و كؤمهل و سيستهمي سروشتي و بهرهلاكردني ههز و ئارهزوهكان... واته باره دهرونيهكاني خراپ له مروف دا وهك "شلهزان، و خهموكي، و هيستريا، و دلهراوكئ، و وهسواس، و شيئي، و مهزناتي" ههموى لاي ئهو-ID ئاراسته دهكرئ و تاكهكس بهرهو سهرشيتي دهبات، تيكسته عهبهسيهكان و سيمبوليستهكان و ههموو بابهته نهجوانهكان "ناشرينهكان" لهويئ ئاراسته دهكرين^۳ و پتر كهس د حالهتي نهئاگههي و سهربهستيا دهرونيدايه، ئانكو >دهما هؤزانقان هؤزانهكي قهدهينيت هيذا "ئهو" ل سهر كهساتيا وي زال دبیت. لهورا ههردهم دگهل دهوروبهران د مملانئى دا يه، بزاق دكهت بيئ پيگير نهبيت ب ياسا و داب و نهريتئ جفاكي

۱ ههمان ژيدير، ل ۲۲-۲۳.

۲ دفاطمه عمران راجي، ههمان ژيدير، ص ۱۱۱.

۳ ئادز دوين، سورياليزم كه روانگهي سايكولوژيهوه، و: ئامانج عوسمان همهد، ك-وهرگيران، ديسه مبهري ۱۹۹۷، ژماره ۲، وهزارهتي روشنبيري حكومهتي ههريمي كوردستان بهلاوي دهكاتهوه، ل ۴۰.

ئانكول دەمى نقيسينى، كەساتيا وى د قالبى "ئەز" دا دەرباز دبىتە د قالبى "ئەو" دا <<۱ و پاشى دەست ب قەھاندنا خەونا خەوى نەئاگەھى دكە.

- ئەز EGO: واتا گونجىن دگەل ژىوارى ئىرو و قەبولكرنا ئەو تشتى د ژىوارى دە ھەيى^۲ كەساتيا ئەز EGO كەساتيەكا تايبەتە ژبو مروقىكى دياركرى، حالەتى ئەز EGO دگەل قوناغا ژيانا مروقى دەرباز دبىت، دەمى ئەم ب شىوھيەكى لوژىكى ھزر دكەين و د حالەتى ھشيارىي و ئاگەھيى و ھەستىپكرنى ب دەردورين خەو، حالەتى ئەز EGO كوئنترولا دەرونى مروقى دكەت ژ ھەر رەفتارەكى چەئى سنور بەزاندنى بىت، ھەلبەت ئەقى كارى ب رىكىن جوړ ب جوړ ئەنجام دەت <حواتە EGO فەرمان بەتاك دەكات بە چ شىوھيەك بجوليتەو>>^۳.

- ئەزى بلند EGO PERSU: ئەزى بلند ئەو كەساتيا مروقى يە كوب "ويژدان" تى ناسكرن، ئانكو ئەو دەنگى نزمە كو د دەرونى مروقى ھەقى و نەھەقىي ژ ھەقدوو جوودا دكەت^۴. ئەگەر ئەم ل سورياليزم و ھونەرى بئيرين ب شىوھيەكە ئاشكەرا ئەف مژارا دەرونى باندور بسەر سورياليان ھەيە و رەنگقەدايە. ئەگەر ئەم ل بەرھەم و ھونەر و كەفالىن سوريالى بئيرين د بە ل گور خواندنا كەسەكى ئاسايى ئەو بەرھەم و ھونەر بىن كەسەكى بن كو ژ لايى دەرونى قە نەساخ بن، لى ئەو ھەز و ئارەزوويين خەو د كەساتيا ID ئازاد دكەن ژ پىخەمەت خەو ژ سەرداي واقعى دە ببينن كو ننى ئەو خوەدى وئ جىھانى بن، كەواتە گھورينەكە مەزن ژ وئ بېھيقي و بى باوھريا وان تى ھەبون و د ويرانكارىي ئافاكرنى دروست بكەن^۵. پەيوەنديا فرؤيد ب سورياليزمى قە ھەكى

۱ ئەحمەد ياسين، سىكس د ھۆزانا نووخازا كوردىدا، چا: ھاوار، چ ۱، دھوك-۲۰۱۰، ژ وەشانين مەتین، ل ۳۷.

۲ ئادز دوين، ھەمان ژىدەر، ل ۴۰.

۳ ھەمە مەنتك، ھەمان ژىدەر، ل ۲۳.

۴ د.فاطمە عمران راجى، ھەمان ژىدەر، ص ۱۱۲.

۵ ھەمە مەنتك، ھەمان ژىدەر، ل ۲۳.

مه دایه خوهیاکرن هەر ل دەستپێکی ریبەرین سوریالی کهتبنه بن باندۆرا فرۆید و هزرین وی. ل سال ۱۹۲۱ بریتۆن و فرۆید د ههقدیتنهکی ده ب گرانی ل سهر مزارین دهرونی و خهون و میتۆدا وی چقیان، ههر د وی ده می ده بریتۆن دخوازه فرۆید بکیشیته د ناف بزاقا خوه و مینا یهک ژ ئەندامین سوریالی، لی ههولین وی بی ئەنجام بوون، چونکی فرۆید وهسا هزر دکر ههقیقه تا جانی پشکه که ژ هه بونی و چینابیت دگهل مهتریال ئا واقعی وهره شیواندن.

فرۆید رازینه بوو ئیمزا خوه ل سهر مانه فیستا راگه هاندنا سوریالیزی بکه، بیان ببیته سوریالیست و چالاکیین خوه ل وور ب دو مینت، لی هه ردهم د وی باوه ری ده بویه شاعیر و هونه رمه ندین سوریالی نی زیکترین که سن کو ته حلیلاتین دهرونی ب شیوه یه که کوور و ب باندۆر د ئافراندنن وان ده ره نگه ددهن و تیدگه هن، فرۆید سه خمه راتی هه لبه ستقان و رۆمان نقیسان دبیره >هۆزانقان و رۆمان نقیس خوشتقیرین هه قپه یمانیت مه نه و پیدقیه ب باشتیرین ریزگرتن ئەم ریزی ل شیانیان وان بگرین، چونکه ئەو د ناقبه را ئەرد و ئەسمانا دا تشتا دزانن کو ئەم نه شیاینه خهونا پیقه ببینن، ئەو د زانینا دهرونیدا شه ره زاییت مه نه، ئەم خه لکی ئاسایی نه، چونکه ئەو ژ هنده ک کانیان دهین کو تا نها زانست نه گه هشتیی< ۱ ئەو ژ مه باشتیر حالهت و پیئتقیاتیا دهرونی دزانن.

۱ ئەحمه د یاسین، هه مان ژیدەر، ل ۳۶.

باسی پینجی

خاسیهت و ئەدگارین بەرھەمەین سوریالی

ھەر کۆمەکا خوە بده ناسکرن وەکە بزاقف یان تەفگەر د ھەر ئالیەکی ژیانئ دە بیت، ل سەر ھند ئەدگار و تاییبەتمەندیان خوە ددەن ناسکرن ئەوژی برییکا مانیفیستا خوەی ئیعلانکری، کو تیدا ھند خال و بنەمایان خوەیا دکن ژبو خوە و ئالیگری خوە، دکەن بنگەھەکە دەستوری و پئی تین ناسکرن لدۆر کۆم دبن.

سوریالیزم یەکە ژ وان بزاقفا کو د مانیفیستا خوە ھند ئەدگار خوەیاکرنە و ل دۆر کۆم بونە، ئانکو باشترە کو ئەم بیژن ب وان ئەگەران تین ناسکرن، خوەیایە کو سوریالیزم یەکە ژ بزاقین ھەرە جیاواز و ناوازە بین سەدسالیا بیستی سەرھەلدای، وانا جیھانا واقع و راستی رەتدکر و ل دووف جیھانەکا ئاشۆپی دگەریان، دخوەستن خەون و خەریزە و حەزین خوە ل سەر لوژیک و ئەقلی و ریکوپیکی بیئت ژیانئ دانن، ھەولا پەیفینا راستیا دەرونی مروقان ددەن ب نەئاگەھی وەک خوە. ب باوەریا سوریالیان ئەگەر ھونەر مەند ب مەنتقی و ب ئاواپەکی ئەقلانی بەرھەمی خوە قەھاندبیت، ئەو بەرھەم نابە بەرھەمەکی رەسەن و ئورژینال، مینا "سلفادۆر دالی" دبیزە >> کەمال خوازی ئەوان، لە کەشفکردنی ریک و پیک و بەردەوامی ئەوھی غەیرە ئەقلانیە << ئەندری بریتۆن سەخمەراتی ھونەری خوە و دۆستین سوریالی قئی تاییبەتمەندیی خوەیا دکە کو >> قوولترین ھەستین مروّف کاتی بە تەواوی تەجەلی و وەھمی رینوینی ھەمووشتییک بکات و دەستەھلات لە دەستی بەلگە و

^۱ سیروس پرهام، ریالیزم و دژە ریالیزم لە ئەدەبیاتدا، و: حەمە کەریم عارف، چا: وەزارەتا پەرەردە، ھەولێر- ۲۰۰۴، ل ۱۲۳.

ئینسان دەربجییت>>^۱. ئەم لقیڤرە ھەول ددەین گەرگترین ئەدگار و تاییەتمەندیین سوریالیزمی خویا بکەین:

۱- گرنگی نەدان ب بیروباوەر و ئوولان ھەرۆھەا گرنگی نەدان ب پیقانیین ئەخلاقی بیین کو د ناڤ جقاکی دە ھەیین^۲، ھەرۆسا بی باوہربون ب یاساییین جقاکی و رەوشتی <و بی بەا ھژمارتنا قان یاسایان. بی باوہربون ب ژیان سەردەم و قی جیھانی ھەزەل و داشۆرین ب ژیان مروقی و ھەرتشتی د جیھانی دە ھەیین و دژایەتی کرن دگەل ھەرسیستەمەکی ریکخستی ھەتا مال و دین ژی>^۳.

۲- ب توندی دژایەتیا مەنتقی دکر نەخاسمە ل سەر راستیا مژارا ھەلبەستی، بشیوہیەکی گرنگی ددا تشتیین قالا و بی تام و پووچ^۴، ھەرۆسا ئەول دووف جیھانەکا خەیالی د گەریان <کە سەر لەنوئ بنیاتی بنیئەوہ بەرامانیکی تر. لەم رەوشە توانیان باس لە زۆر شت بکەن و پەیوہندی نیوان شتەکان دەربەرن، کە دوور و نزیک پەیوہندیان پیکەوہ نیە. یان بەدەستەواژەییەکی تر دەتوانین بلیین مەسەلەیی "مستەحیل" یان رەتدەکردەوہ>^۵.

۳- دەربەرن ژ خواست و ئارەزوویی مروقی دریکا خوە یا راستەقینە دە، و دوور ژ ھەرچاقدیریەکا ئەقلى بی کو ھیچ تشتەک بو پیقەرین رەوشتی و جوانکاری وەرە دانان و باوہریەکا رەھا "مطلق" ب دەستەھلاتا وان^۶.

۴- ھەلبەست لجم وان خوە رزگارکرن بوو ژ نەرەحەتی و ئالۆزبونا ھەستان>>گەرگترین تشت ھەلوئیست وەرگرتنە لە سەر ماھیەتی شیعر و شاعیر

۱ ھەمان ژیدەر، ھەمان لاپەر.

۲ ھیقی بەرواری، ھەمان ژیدەر، ل ۲۳۴.

۳ ئەبو عوبەید عیبیدللا زیاب، ھەمان ژیدەر، ل ۳۵.

۴ ھیقی بەرواری، ھەمان ژیدەر، ل ۲۳۵.

۵ ھیمداد حسین، ھەمان ژیدەر، ل ۲۵۸.

۶ ستار عەلی، سەریالیزم د ناڤبەرا یاخیوون و داھینانی دا، ک- پەیف، ژلارە ۹، ل ۲۴.

لای سوریالیه‌کان... بریتون که سهرکرده‌ی ئەم ریبازه بوو پئی وابوو شیعر په‌یوه‌سته به ناخی مرۆقه‌وه که پئیویست ناکات به وشه و زاراوه و ره‌نگ ده‌ربریت، به‌لکو شیعر هه‌لوئیسته به‌هۆیه‌وه وه‌ک باریکی ده‌رونی و فکری ته‌مه‌شای شته‌کان ده‌که‌ین<<^۱.

۵- د بیاقی زمان و شیعی ده د ناڤ به‌ره‌م‌ین خوه یین ئەده‌بی زمین تیک‌دشکاندن و ته‌قله‌ه‌ف کربوون، سه‌خمه‌راتی ئافراندن‌ین ناوازه بینن هۆلی. هه‌روه‌سا شو‌ره‌ش ل سهر زمان‌ی که‌فن وه‌ره کرن ژبو سهر ژ نوو ئافراندنا زمانه‌کی نوو ل گۆر جیهانا خه‌ونیان وان بگۆنجیت.

۶- ده‌ربرین و وه‌سفکرنا تشتی ل سهر بنچینه و بنیاتی شه‌پۆلا “سیمبولیزم- جه‌قه‌نگ‌خواری” ب شیوه‌یی هیما و جه‌قه‌نگی ب ئاوایه‌کی نه‌راسته‌وه‌خۆ^۲.

۷- لجه‌م سوریالیستان پیدفیه ژیوار وه‌ره پارچه‌کرن و ژ ناڤبرن و بی‌ت هه‌لوه‌شاندن، پاشی بزاقی بکه‌ن ژ نوو قه‌ ژیواره‌ک دن ئاڤا بکه‌ن. و تیدا ئه‌و تشتی کو دق‌ی ژیواری نه‌گه‌ه‌شتنی، ژ ژیوارا خوه‌ی ئافراندی خه‌ونیان خوه‌ تیدا بجه‌ بینن.

۸- بایه‌خ نه‌دان به‌ شتی لۆجیکی، چونکه‌ لۆجیک و به‌های کۆمه‌لایه‌تی ده‌بن به‌ هۆی به‌ند کردنی ئه‌و راستیا نه‌ که‌ له‌ناخی ده‌روون و ویزدان دا ده‌یانه‌وی خویان ده‌ربرن... نووسه‌ر له‌کاتی به‌ره‌م‌ هیئانی کاره‌ هونه‌ره‌کانی دا ده‌بی خۆی بدات به‌ده‌م لیشاوی سروش و ئیله‌هامه‌وه^۳.

۱ ئەحمەد مەحمود عەبدوللا، هەمان ژێدەر، ل ۳۶.

۲ معته‌سم ساله‌یی، سوریالیزم، ک- رۆشنییری نوو، ژماره‌ ۱۱، به‌غدا- ۱۹۸۸، ل ۲۵.

۳ حه‌مه‌ که‌ریم هه‌ورامی، هه‌مان ژێدەر، ل ۲۶۶.

باسی شہشی

سوریالیزم د شیعرا عہرہبیدا

ل سال ۱۹۶۶ ئندرے بریتون ریہرے سوریالیستان وہغہرا داویے کر، لی مرنا وی نہبوو سہدہما ژ ناچچونا وی بزاقی، بہلکو ہزر و بیر و ئاراستہییئ وی بہرداوام بوون و رۆژ بۆ رۆژی ل وہلاتیئ دونیایی بہلاف دبوو، ئہگہر وہلاتی فہرہنسا ب بنگہہی پیدابونا ہزر و بیرین ئازاد و تیور و بزاقیئ ئہدہبی ئہوروی بہیتہ ناسکرن، ب ہمان شیوہ د ناف وہلاتیئ عہرہبی ژ وی وہلاتی مسری ب بنگہہی پیدابونا ہزر و بیرین ئازاد و پیشکہفتا شارستانی و ہونہر و ئہدہبی تی ناسکرن، ہہلبہت گہلہک نفیسکار ژ ئہنجامی رہوشا سیاسی وہلاتی خوہ بہر ب وہلاتیئ ئہوروی قہ کۆچبہربوون، و بقی رہنگی کہتنہ بن باندورا ریبازیئ زندی بیئ جیہانی یہک ژ وان ریبازان ژ سوریالیزم بوو، کو کارین شورہشہکی دناف ئہدہبی عہرہبی دروست بکہن. شارہزاییں بیاقی ئہدہبی بہراورد د وی باوہری دانہ کو دہمی بزاقہکہ ئہدہبی ژ ژینگہہکی دہیتہ قہگواستن بۆ ژینگہہکی دی، یان ل سہردہمہکی بۆ سہردہمہکی دی باندورا وی دہقاودہق نابیت و گہورین تیڈا دروست دبیت ہہتا بکاربت خوہ دگہل وی ژینگہہی بگونجینت.

یہکہم وہلاتی عہرہبی کہتہ بہر لاسہرا سوریالیزمی میسر بوو. جہزوتنہوہی سوریالیہت ہہر لہ سالانی سییہکانی سہدہی رابردوو لہ میسر سہری ہہلدا. دہتوانین بلیین ہہر لہ دہوروبہری سہرہلدانی سوریالیزم لہ ئہورویا، ئہمہش مانای ئہوہنیہ کہ ئہم ریبازہ لہ میسر لہ پیش ئہورویا سہری ہہلدابیت، نہخیر بگرہ لہ ژیر کاریگہری ریبازہ ئہورویپہکان سہری ہہلداوہ^۱. جۆرج حنین یہکہم سوریالیستی عہرہب لہسالی ۱۹۳۵ یہکہم

۱ حمہ مہنتک، سوریالیزم، ل ۴۱.

نامه‌ی خۆی ئاراسته‌ی "ئه‌ندری بریتۆن" کرد... وه‌لامی "ئه‌ندری بریتۆن" هانی "جورج هەنین"ی دا، چالاکانه هه‌لسی به دامه‌زراندنی کۆمه‌له‌ی سوریالیزمی میسر و په‌یوه‌ندی کرد به شاعیرانی میسر به تایبته ره‌میس یونان^۱ پشتی کو "جورج هەنین" ل فه‌ره‌نسا فه‌گه‌ریا مسری ل سالای ۱۹۳۷ ئه‌وان کۆمه‌لا "سوریالیستین مسر" راگه‌هاند، ده‌ست ب جالاکی و وه‌شانین سوریالی کرن. ل سالای ۱۹۳۸ جوړج هەنین یه‌که‌م مه‌نیفییستا خوه‌ی "یحیی الفن" وه‌شاند. کو زیده‌تر ژ ۳۱ ره‌وشه‌نبیرین وی جاحی ئیمزال سهر کربوو، تیدا هاتیه "ئه‌م د وئ باوه‌ری دانه کو تونده‌ویا ئوولی و سیکسی و نشتیمانی کو به‌شه‌کن لجه‌م تاکئ مسری، ئه‌و دخوازن مسر ژ هونه‌ری نوو دووربکه‌فت" قئ مژاری رۆله‌کئ مه‌زن هه‌بوو ژ یاخیوونا ژماره‌کا زۆر ژ ره‌وشه‌نبیران و هشیارکرنا ره‌وشه‌نبیران ژ سئ ده‌ردین کوژه‌ک "ئوول، سیکس، وه‌لات".

هه‌روه‌سا "ئه‌دۆنیس" یه‌ک ژ وان هه‌لبه‌ستقانی کو ب سوریالیست تی ناسکران و باندۆره‌کا مه‌زن ل سهر به‌لاف بونا هزرا سوریالیزمی، ئه‌دۆنیس هه‌لبه‌ستقان و ره‌خنه‌گر بوویه، ب فه‌کۆلینین ئه‌ده‌بی و نقیسینین هه‌لبه‌ستی، باندۆره‌کا مه‌زن لسهر نقیسکارین سه‌رده‌می خو هه‌بوویه، ل سالین "۱۹۵۰-۱۹۶۰" هه‌لبه‌ست و نقیسینا ئه‌ده‌بی عه‌ره‌بی به‌ره‌ف پیش بریه، ل سالین "۱۹۷۰-۱۹۸۰" گه‌له‌ک پرسیار ل هه‌مبه‌ری هه‌لبه‌ستا عه‌ره‌بی و بنیاتا وئ ئازرانديه. هه‌لبه‌ست ئیخسته بن گومان و پرسیار، هه‌تا نوکه ئه‌دۆنیس ل بلنداها هه‌ره‌مه‌کئ یه‌ کو ب نقیسینین خوه هه‌ره‌م ئاڤا کریه. ب بلاقکرنا چه‌ندین دیوانین هه‌لبه‌ستی ئاراسته‌یا هه‌لبه‌ستا عه‌ره‌بی به‌ره‌ف ده‌ربیرینه‌کا نوی وه‌رگیژا^۲. ل دوماهیا سالین پینجیان گوڤارا "شاعر" ل وه‌لاتئ لبنانی ده‌رکه‌ت، کو راسته‌راست باندۆر لسهر نووخازیته و سوریالیته‌تا هه‌لبه‌ستا کوردی هه‌بوو. هه‌روه‌سا "مه‌مه‌د ماغوت" بنه‌مایین هزرا نوو و سوریالی د به‌ره‌مه‌ین وی

۱ ئه‌حمه‌د مه‌حمود عه‌بدوللا، هه‌مان ژیده‌ر، ل ۴۵.

۲ سقر ابوخرز، گفوتگو له‌گه‌ل ئه‌دۆنیس، و: نه‌وزاد ئه‌حمه‌د، ده‌زگای په‌خشی سه‌رده‌م، سال ۲۰۰۱، ل ۱۹۹.

به‌رچاڤ دكهفن دبن، جوداهيا ماغوت دگهل نفيسه‌ريين دن بيين عه‌ره‌ب ئه‌وه كو >>ماغوت وهك هه‌نديك له شاعيران فايرۆسى ئه‌ده‌بى رۆژئاوايى نه‌يگرتۆته‌وه، ليره دا مه‌به‌ست له‌كه‌مكردنه‌وه‌ى ئه‌ده‌بى رۆژئاوانييه، به‌لكو كروكى مه‌به‌ست ئه‌وه‌يه كه پيويسته نوسه‌ر پتر واقعى خوى به هه‌ويينى نوسينه‌كانى بكات <<^۱.

هه‌روه‌سا “عه‌بدولقادر جه‌نابى” ژى يه‌كه ژ نفيسكارين سوريالى كو گه‌له‌ك به‌ره‌مه‌ين فه‌ره‌نسى وه‌رگييراينه سه‌ر زمانى عه‌ره‌بى مينا >الافعى بلا راس ولا ذيل< و كوومه‌كا فه‌كۆلينين گرنگ وه‌رگيران... عه‌بدولقادر جه‌نابى داخواز ژ گه‌نجان دكر خوه ژ ئوول و دابونه‌ريتان بپاريين، بزاقا كوشتنا بابى خوه بدهن، كو ئه‌فه‌ژى ئه‌گه‌ره‌كن بو خوه ده‌ربازكرن و ب ده‌ستئينانا ئازاديي... ناقبرى سورياليه‌ت و ماركسيه‌تى ب هه‌فرا گري دده‌ت. دبئزيت: ب راستى ماركسيه‌تا دروست دناق سورياليه‌تى دايه، ب وى رامانى كو شو‌ره‌شا سياسى چ جوداهى دگهل شو‌ره‌شا شيعرى دا نينه، ئانكو پرۆژه‌يا سورياليزمى ل ده‌ستپيكي لده‌ف جه‌نابى هه‌لبزارده‌يه‌كى سياسى بويه دژى ئه‌و واقعى سياسى و ره‌وشنبيريا عه‌ره‌بى. هه‌روه‌سا عه‌بدولقادر جه‌نابى ليستكا سوريالى دگهل هه‌رئيك ژ “ئه‌دۆنيس ، مه‌حمود ده‌رويش ، سه‌عد يوسف سرگون پۆلس” ئه‌نجام دايه^۲. پاشى ل عراقى ئه‌ف مزار به‌رده‌وام بويه و به‌يانا “فاضل عزاوى” و ده‌سته‌يا وان سه‌خمه‌راتى سورياليزمى هات وه‌شاندن، و تۆره‌فانين كوردژى مفا ژ وئ بزاقا عه‌ره‌بى-عراقى ديت ژبو نووكرن و ئاشنا بوونا ئه‌ده‌بياتا كوردى ب بزاق و قوتابخانين نووژهن بيين ئه‌وروپى.

دئ شين ببئزئين سورياليه‌ت ب دوو ريكا هاتيه دناق ئه‌ده‌بى عه‌ره‌بى دا، يه‌ك : ب ريكا ئه‌و نفيسه‌ريين كه‌فتينه ژير كاريگه‌ريا ئه‌ده‌بى رۆژئاقايى ب گشتى و ئه‌ده‌بياتا فه‌ره‌نسى ب تايبه‌تى، دوو : ژ ئه‌نجامى بزاقا وه‌رگيرانى

۱ سه‌نگه‌ر قوباد، ماغوت و جۆريكى ترى شيعر، ك-رامان، ژماره ۱۶۵، سال ۲۰۱۱، ل ۱۴۰.

۲ حه‌مه مه‌نتك ، ژه‌مان ژيده‌ر، ل ۴۷-۴۸.

ئەف بزاقە ھاتىيە دناف ئەدەبىي عەرەبى دە. واتا د كۆكا خوە دە ئەف ھزر و بزاقىن ھوونەرى ل دەستپىكى ل ئەوروپا سەرھەلدایە، و پاشى ب رىكا وەرگىرانى ھاتىيە مسر و ل وور ژى بۆ لىبانى، بۆ عراقى و پاشى مە كوردان ل وان گرتىيە و كەتىنە بن باندورا سوريالىزم و نووخازىيەتى ب رىكا ئەدەبىياتا عەرەبى. و ل بەشىن داھاتى ئەف باندورا نوورەنتىيا عەرەبى باشتىر د تىزا مە دا خويىا دىبە.

پشکا دووی

سوریالیزم د شیعرا کوردی یا کوردستانا باشور ده

باسی یه کی: ره نگه دانا بنه مایین سوریالیزمی د هه لبه ستا کلاسیزما کوردیدا.

باسی دووی: هه لبه ستا نوویا کوردی.

باسی سیی: هه لبه ستا نووخازیا کوردی و هوکارین په دابوونا سوریالیزمی.

باسی چاری: گروپ و دهسته یین نووخاز ل کوردستانا باشور و رول باندورا
سوریالیزمی ل سه ر وان.

باسی پینجی: سه باح ره نجه ر و سوریالیزم.

باسی یهکی

رهنگه‌دانا بنه‌مایین سوریالیزمی د هه‌لبه‌ستا کلاسیزما کوردیدا

دهمی ئەم به‌حسی دیارکرنا بنه‌مایین سوریالیزمی دناف به‌ره‌میین کلاسیزما کوردیدا دکه‌ین، مه‌به‌ست پی ئەو نینه کو سوریالیه‌تی دناف ره و ریشالیین ئەده‌بی کوردی ده‌ست نیشان بکه‌ین. به‌لکو مه‌به‌ست پی نیشان‌دانا ئەو دیمه‌نین سوریالینه کو دگه‌ل بنه‌مایین سوریالیزمی ته‌قله‌ه‌ف بوینه. ئانکو ئەگه‌ر دیره هه‌لبه‌سته‌کا کلاسیکی کوردی شیواز و نافه‌روکه‌کا سوریالی هه‌بوو، مه‌رج نینه کو ئەم به‌ره‌می کلاسیک ب سوریال به‌ین خوه‌یاکرن، حه‌لکو ئارمانجا مه‌ پی ئەوه کو سوریالیزم دور ژ یاخی یا خوه کو "ئه‌ندری بریتون و هه‌فالیین وی" په‌یره و دکر ل بیست و سه‌هین سه‌دی بوری. و نیشان‌دانا ئەو خه‌یال و فه‌نتازیا ب ده‌قی ئەده‌بی هاتیه به‌خشین دیاربه‌کت^۱.

به‌ری ده‌ست ب وه‌رگرتنا جه‌ند نمونه‌یه‌کی هه‌لبه‌ستا کلاسیزمی بکه‌ین پی‌دقییه وی چه‌ندی ببیژین رامانا هه‌لبه‌ستا کلاسیزمی دناف مژداریی دایه، هه‌لبه‌ت ئەقه‌ژی ئیکه ژ تایبه‌تمه‌ندی هه‌لبه‌ستا کلاسیزمی، و بقی ره‌نگی فه‌دیتنا رامانا راسته‌قینه‌یا هه‌لبه‌ستا کلاسیکی کاره‌کی بسانه‌ی نابیت. ئەگه‌ر ل هه‌لبه‌ستین هه‌لبه‌ستقانیین مینا: "مه‌حوی، نالی، قانع، ئەحمه‌دی ناله‌نبه‌ند، شیخ ره‌زایی تاله‌بانی..."، چه‌ندی هه‌لبه‌ستقانیین دی بنییرین، دیمه‌نین سوریالی دناف هه‌لبه‌ستین وان به‌ر جا‌ف دکه‌فن کو دگه‌ل بنه‌مایین سوریالیزمی هه‌قدگرن.

^۱ ئەحمه‌د مه‌حمود عه‌بدوللا، ژه‌مان ژیده‌ر، ل ۴۷.

«مهلا محمهدي كورئ مهلا عوسمانئ باليخي ۱۸۳۱-۱۹۰۶»^۱ كو ب «مهحوي» هاتيه ناسين، د قئ ههلبهستي ده ديمههكي سوريالي ئافراندييه و دبيژيت:

سهرت پئ لازمه، مهيبازه «مهحوي»
دهبئ دولبهه كه هات ئيمه بهسهه چين^۲

د قئ ههلبهستي ده ههلبهستقاني رهنگئ ويئيهكي سوريالي ئافراندييه، ئهقئ جوړه ديتنا ههلبهستقاني دروست كريبه و دژئ لوژيكي يه و ههلبهستقاني خواستيه لوژيكي بههرفينت، چونكي ريئهچوون بو مروقان لسهر هه دوو پين خواه تشتهكي لوژيكيه، لي چهوا مروف دكاره ب سهري خواه ب ريئه بچه، ههلبهت ئهقه بهروفارئي خواه و ئه ندام و جيهانا بريئه چونيه. «مهحوي» دقئ ههلبهستي ده دياردكهت كو پيدقييه ئهز سهري خواه نه دورينم. چونكي ئه گهر «يار» هات دبه ئهزل سهه سهري خواه وهرم و پيشوازييا وئ بكهه، و ئهقهژئ ديمههكه سوريالييه چونكي مهحوي مهنتق شكاندييه و تاييه تمهندييا بريئهچوونئ دايه سهري مروقان.

ههروهسا د قئ مالكا ههلبهستي ده دبيژت:

واعيز له رهندي مهيكه ده ده گري كه «اعتراض»
رازي نيه به سهه نوپشتي ئهزل «انني لراض»^۳

ئاشكه رايه كو مهحوي ب قوناغيئ خواندنا ديني ره ده رباز بوويه ههتا بوويه مهلا، وانا ئه و د جفاكهكي ئيسلامي ده ژيانكريبه، و لگور باوه ريا ئيسلامينيزمي هههه تشتي د قئ گهردوني ده رويددهت بهري هنگي لجهه خودايئ مهزن ل «لوح المحفوظ» هاتيهه نفيسين. ئانكو چاره نفيسي ههركه سهكي بهري په يدا بوونا

۱ توانا ئه مين، ميناي شين، ناوه ندي ئاوپر بو چاپ و بهلاو كرده وه، چ ۱، ۲۰۱۶، ل ۲۲.

۲ «مهحوي» ديوان «ليكدانه وهي مهلا عه بدولكه ريم موده رس و موحه مهدي مهلا كه ريم، چ ۳، بلاو كراهي كوردستان، سنه، ۱۳۸۵، ل ۲۵۰.

۳ هه مان ژيدهه، ل ۲۰۲.

وان هاتییه دیارکرن، مهحوی رهخنه ل گوتاریبیز "واعیزین" ئوولی دگره کو نابیت بهحسی مهیخوران ب خرابی بکن، چونکی د ئهزل ده ئهف ل چارهنفیسا وان ده هاتییه نفیسین. چهوا هوون ب چارهنفیسا ئهزلی رازی نابن، ئهز ب وئ چارهنفیسی رازیمه. لقییره مهی مههمهکا تهسهوفییه، و ههلبهستقانی ب دیدهکا سوڤیگهریانه دهربرین ژ سهرخوشیا خوه و حالهتی نهئاگههی بوونی بو خودی ب ریکا مهی کرییه.

ههروهسا مهحوی دبیزیت:

لهگهل دهستی مهلا ری ناکهوی روناری زولفی یار

وهکو "شیخ" ئیختیاری مهزههبی "تهرسا" نهکهم چ بکهم^۱

دناف ئهدهبیات و فلکلوری کوردی ده داستانا "شیخی سهنعان" و دلکهتنا وی بو کچهکا مهسیحی و گههشتن ب وئ، تهرکا باوهریا ئیسلامی دکه و دچیته سهر باوهریا مهسیحی. لدووف رمانین قئ بهیتا شیعی مهحوی ئامادهیه مینا "شیخی سهنعان" دهست ژ باوهریا ئیسلامی بهرده و بچیته سهر باوهریا مهسیحی، بکارئینانا پهیقا "تهرسا" راستهراست مهبهست پی مهسیحیهته. ئهقهژی وئ چهندی دیاردکهت کو یاخیبون دقئ بهیتا شیعی دیاردبیت، چونکی بو سهردهمی وی جفاکئ ئیسلامی کو جفاکهکی گرتی بوویه و گهلهک جاران خودانی وان جوړه هزاران هاتینه کوشتن ب نمونهیا "هلاج".

۱ ههمان ژیدهر، ل ۲۷۳.

ههروهسا "شیخ رهزای تاله بانى" د ههلبهسته که خوه ده سهخمه راتى "رھ -
ریش" ئى "حه مھى وهستا فهتاج" دبیزه:

حه مھى وهستا فهتاج سه دباره که الله له م سهرو ریشه
که گوئ دریزى به تهنیا چۆن ئه بات ئه م باره قامیشه

له سه د باتمان خورى زیاتر نه بیئت که متر نیه وه زنى
سه رت چۆن هه لده گری من سه رم سورماوه له م ئیشه

شیخ عه لى خو منت ئاواره کردوه دهر به دهر
چاکه هه جوئیکت بکه م ئه م ما موفید و موخته سه ر^۱

یهک ژ بنه مایى هه ره گرنگى سوریالى "گالته وگه پ و پیکه نین" ه، ئه گه ر ئه م
ل قى هه لبه ستى بنیرین پره ژ وینه یین سوریالى و پیکه نین و تشتى نه
به رئه قل و هه قه دژ دانانه به ر هه قه دوو. د ته قایا هه لبه ستى ده وینه ک وه سا
سوریالى "عنتیکه - سه یرو سه مه ره" ئاقا کرییه، کو خوه نده قان بکه قیته
حاله تى پیکه ن و دیده مانى ئه رى دبیت که سه ک هه بییت ره ییت وى بو نمونه
سه د کیلو بن!! باشه جهوا دکارت قى بارى راکه ت..!؟. دیسان شکاندى و بى
سانسورى و ئازادیا هه لبه ستقانى ژ جفاک و تیتلان خوه یا دکه، وه ک دیار "رھ
- ریش" د باوه ریا ئیسلامى ده سونه ته ک پیروژه. لى شیخ رهزا بى گوهدانه
سانسور و تیتلان ئه ف قالب شکاندىیه.

ههروهسا ههلبهستقانى "قانع"، یهکه ژ وان ههلبهستقانى کلاسیک کو ره گه زى
خه ونى د ههلبهستى وى بهرچاف دبن، چونكى خهون جیهانه کا ئازاده و لجه م
قانع ی ئازادیه کا رها بریکا خهونى بدهستقه هاتییه. ناقبرى د ههلبهستا
"خاتو شهیتان له خه و دا" د خهوا خوه ده شهیتانى وهک کچه کا جوان دبینیت،

۱ د شوکریه رهسول، ئه ده بى کوردی و هونه رهکانى ئه ده ب، وزارة التعليم العالی و البحث العلمى - جامعة
صلاح الدین، ل ۴۹.

ئەف ھەلبەست ژا ۲۱ مالکین ھەلبەستى پیکھاتییه، لقییره ئەم نکارن شروقهیا ھەمیئ بکەین، لی تشتی گرنگ ئەو ھەلبەستى چاوا بنەمایین سوریالیستی د وئ ھەلبەستى دە رەنگفەدەن. د مالکا یەکی یا ھەلبەستى خەونا قانع ی دەست پئی دکەت و ژ مالکا بەری دوماھیئ ژ خەوا خوە ھشیاردبیت. دەمی دبیریت:

کاتی کە ھەستام لەم خەو، پروانیم کە ھیشتا ھەر شەو
کردم لەبۆی شین و کەو، قورم پئیواتا تەوقی سەر^۱

ھەر ھەو ھەشکەراییە یەک ژ بنەمایین سوریالیستان کو بگرانی لسەر دسەکنن “خەون” ە، لجەم سوریالیستان خەون باشتترین ریکە ژ پیخەمەت ب دەستخستنا ھەز و ئارەزوویئ وان، چونکی خەون ئەو ریکە یئ نەستى مروقان نیشان دەت و ھالەتی نەئاگەھیئ دیاردکەت. سوریالیستان گەلەک بزاف دکر لایەنی نەئاگەھیئ بریکا خەونی دیاربکەن، مینا قئ ھەلبەستى ھەلبەستقان ژ پیخەمەت گەھشتن ب ھەز و ئەو جیھانا ئەو دخوازە، خوە گەھاندییە نەئاگەھی و جیھانا خەونی و لگۆر خواستنا خوە جیھانەک بو خوە ئاقاگریە، ئەم دکارن وئ جیھانی ب جیھانا سوریالی یان جیھانا سەر واقعی بدەین ناسکرن.

کە دەستم خستە سەر ملی، گوشیم دوولا رانی شلی
گەستم دووچاوی پر کلی، وەخت بوو کە رۆحم بیته دەر

...

دامکەند شەوالی غول زەری، دەرکەوت سورینی مەرپەری
زاهیر بوو خەزنە ی پر دوپی، ھە ی ھە ی! چ کەنجی کەوتەدەر

۱ قانع، دیوان، بورھان قانع، چ ۸، چ: دالاھو، سنە ۱۳۹۳ ھ ل ۱۰۹.

...

وهك گورزی دهستی لهنده هوور، تاوئ له دهر تاوئ له ژوور دړی پهردهی گولباغی سور، کردی به شیوهن و چهمه^۱

ئه گهر ئه م د قان مالکین ههلبهستی بنیرین بومه دیاردبیت کو سهردهمی
قانع تیدا ژبای و نقیسینا ههلبهستهکا بقی رهنگی ب ساناھی نهبوویه،
نهخاسمه بو کهسهکی کو ب بریکا خواندنا ئوولی و حوجرهیان فییری خواندن و
زانینئ بووی. لی قانع ژبو دهربرینا مه ره ما خوه یاخی دبیت و تهف وان
لوژیکان ژ ناف دبهت، کول وی سهردهمی کییم کهس هه بونه هزرا یاخیبونا
جفاک و باوه ربیا خوه کر بیت. ئهف جوړه هزر و عهقلییه تا ههرفاندنا جفاکی
لجه م سوریا لیستان ب ئهشکه رایئ ئامازه پئی هاتییه دان، ههروه سا
سوریا لیست دهرونی خوه ئازاد دکهن و خوه د ئیخنه د حاله تی "ئه و DI" ئانکو
نه ئاگه هیئ. هه ر تشتئ د دهرون و ههستی وان بیئ نه هشیاری ره دهر باز ببه
ئه و وینه دکهن. ب ئیرینا مه قانع ژئ که تییه د هه مان حاله تی دهرونی ده و
دهر برینا هز و ئاره زویا خوه ب ریکا خهونئ کرییه، ل قیره خهون نه ب
رامانا رازانی تی، به لکو ب رامانا دورخستنا مووژی و لوژیکی تی ب سه ر
ههستی که ساتیا ئازاد د دلئ هه ر کهسه کی، و رامانا ئازادیا دهرونی
ههلبهستقانی یه.

ههروه سا رهنگه دانا بنه مایین سوریا لی لجه م "ئه حمه د نالبه ند" تی دیتن.
نالبه ند خه لکی باژیرئ ئامیدی یه، دناقبه را سالین "۱۸۹۱-۱۹۶۳" ژبایه^۲.
هنده ک ژ ههلبهستی وی ب دهقین "بی پهرده" تین دیتن، و ب ئهشکه را
بهحسی په یوه ندیا سیکس دناقبه را ههردوو ره گهزان دکته، ئهف جوړه

۱ هه مان ژیدهر، ل ۱۱۰.

۲ ئه حمه د نالبه ند، باغی کورد، دیوان، کومکرن و توپژاندن: طه ها مایی، بهرگی یه کی، چ ۱، ۱۹۹۷، ل ۱۱.

ههلبهسته لجهم چ ههلبهستفانهكی دی ل کرمانجیا ژۆر ب فی رهنگی نههاتییه دیتن. نالبهندی >>ههست پی کریه ل ئامیدی ههلبهستی وی ناهینه خواندن و کهس گوهی خوه نادهتی رابوو ب دیوارا فه د ههلاویستن، دیت ئیک یی زیرهقانییا وی دکهت و ههلبهستی وی د ددرپینیت، ئهویژی ههلبهستا گدی ”بو وی کهسی نه دیار نفیسی“ >> دبیزیت:

ئی تو کهربابی ئو دایه قهحپهخان
ئهی هئی عالمی ئی دویف ههژین

که ر بگین قوناته دائیم روژ و شهف
(أمک فیها اعمیر اجمعین)

ئی تو گوی خوپی ههقالی لهعنهتی
وهک قه لارهشی دائیما توی ریخ بزین^۲

د فان مالکین ههلبهستی ده دانوستاندنی دگهل کهسهکی نادیار دکهت، زمانهکی راستهوخو ژبو دهربرینا خهم و ئازارین خوه بکارئینایه، ئانکو ژ زمانئ ئاسایی دهرکهتییه و هانا بو زمانئ بی پهرده بریه و سه ریووشی ژبو دهربرینا ئاریشین خوه بکارئینایه. ههلبهت دقئ ههلبهستی ده ههلبهستفانی ئازادیهکا رها دایه دهرونی خوه و تهف سانسورین ئوولی و جفاکی شکاندییه. ئهف ئازادیا نافبری دقئ ههلبهستی ده لجهم ”ئهندری بریتون” ب ئازادیهکا رها تی دیتن و دانان. کو پیدقیه ههلبهستفان د نفیسینا ههلبهستی ده بکاریت ب دهست خوه فه بینیت.

۱ ههمان ژیدهر، بهرگی چاری، ل ۴۶۵.

۲ ههمان ژیدهر، ل ۴۶۵.

باسی دووی

ههلبهستا نوو یا کوردی

د ئهدهبیاتا کوردی ده گافا ئهم پهیفا نووکران بیان نوو بوونا ئهدهبی دبیهزن، بیرامه ل وئ بزاقی دهیت ئهوا ل دهستیپیکا سهدهسالی بیستی پهیدا بووی، خوهیایه شیعرا کوردی ژ دهستیپیکی ههتا بهری جهنگی یهکی یا جیهانی ئهدهبیاتا کوردی سه رب ریبارا "کلاسیک" بوویه^۱، لی پشتی گهورینا کاودانین سیاسی و جفاکی یا دهقهری گهورینهکه مهزن ب سه ر ئهدهبیاتا ملهتین دهوروبه دههات، کورد ژ یهک ژ وان ملهتان بوو کو رهوشا ئهدهبیاتا خوه نووکر.

ههلبهت گافا ئهم بهحسی نوویاتیی دکهین گهرهکه وئ قوناغی خوهیا بکهین، کو ژ چارچوقهیا قهکولینا خوه ل سه ر دسهکنین ژبهرکو شیعرا کوردی د دیروکا خوهده پرچاران رهوشاخوه نووکریه، نووکران و نووخازی بووینه حالتهکی داینامیکی و بهردهوام، مینا: نالی "؟ - ۱۸۷۷" نووتر بوویه ژ ئهمهدهی خانی "۱۶۵۰-۱۷۰۷"، گوران نووتر بوویه ژ نالی، ههلبهستقانیین سالیین هفتیان ل باشور نووتر بوونه ژ گوران، و ههر ئیورهک ب سالوخهت و بویرهین خوهقه نووکرهک بوویه بو یا بهری خوه^۲. ئهم دهقهکولینا خوهده ل سه ر نووکرنا بهری جهنگی یهکی دسهکنن و ئهو گهورینیین سیاسی و جفاکی سه رهلهادی، دیسان گهورینا توبوگرافیا دهقهری و سه رهلهدانا دهولهتا نهتهوهیی، دگهل قی یهکی ژ ی ئهدهبیاتا نهتهوهیی ناسیونالیزی سه رهلهدا ل دهقهری. دهستیپیکا

۱ شهرمین ئیبراهیم عهزیز، پهشیو و تازهکردنهوه له شیعری کوردیدا، چا: بهریوبه رایهتی چاپخانهی رۆشهنبیری ههولیر، چ ۱، ههولیر-۲۰۰۶، ل ۱۳۸.

۲ هیمن عومه خۆشناو، نالی له بهلگه نامه کانی عوسمانیدا، چ ۱، ۲۰۱۷، ل ۴۲.

۳ فههاد پیربال، شیعری نووی کوردی (۱۸۹۸-۱۹۵۸)، چاپ و بلاوکردنهوهی دهزگای کوردستان، ههولیر، ۲۰۰۵، ل ۲۰.

نووگه‌ریا ئه‌ده‌ببیاتا کوردی ژبو ده‌ستپیکا سه‌ره‌هلدانا روژنامه‌یا کوردستان و یه‌که‌مین چاپخانا کوردی ل‌سالا ۱۸۹۸ ل‌قاهیره‌ دزقریت، کو‌دبه‌ یه‌که‌م بنگه‌ه ژبو روژنامه‌گه‌ریا کوردی و تیدا به‌رژه‌نگین نووکرنی خوه‌یا دبن^۱. ئانکو ب‌نی‌رینا مه‌ قو‌نا‌غا ۱۸۹۸ ب‌قو‌نا‌غا قه‌گوه‌یز بده‌ین ناسکرن، قه‌گوه‌استنا ب‌نه‌مایین هه‌لبه‌ستا کلاسیمی ژبو هه‌لبه‌ست و کیشا خو‌مالی، کوه‌ند قه‌کو‌له‌رین کورد ب‌"کلاسیزما تازه" دده‌ن خوه‌یاکرن و بنا‌ف دکه‌ن <<مه‌به‌ست له‌ شیعی کلاسیمی تازه، به‌ روخسار کلاسیکی و به‌ ناوه‌روک تازه، شیعی سیاسی- جفاکی یه، شیعی سیاسی کوردی تا‌کی‌کردنه‌وه‌یه‌کی تازه و له‌گه‌ل بیروباوه‌ری ئه‌م قو‌نا‌غه‌دا ده‌گونجا>>^۲. هه‌ر د وئ‌ سالی ده‌ ئه‌ده‌بی کوردی د‌ریکا بزاقا روژنامه‌گه‌ری دکه‌فیته‌ هه‌لمزینا هند ئایدو‌لوژی‌او ژیده‌رین هزری بین جو‌ر ب‌ جو‌رین ئه‌وروپی و دکه‌فیته‌ هه‌مبیزا هند ری‌بازین ئه‌ده‌بی- هونه‌ری.

هه‌روسا بزاقا وه‌رگی‌رانی ژی ب‌ یه‌ک ژ وان ئه‌گه‌ران تی زانین و ب‌ کلیلا قه‌کرنا ئاگه‌هیین تازه مینا پره‌کی د‌ نا‌قه‌را ملله‌تین جیهانی تی زانین، ژبو‌ل هه‌قدوو فام کرن و هایدار بوونا ئافران‌دن و داه‌ینانین هه‌قدوو نه‌خاسمه‌ د‌ قادا ئه‌ده‌بی ده‌^۳. دگه‌ل سه‌ره‌هلدانا جه‌نگی یه‌کی، ده‌مه‌کی کو‌بوو ئه‌گه‌ری گه‌و‌رین تی ته‌قیا ئاستین ژیان، ئابوری، جفاکی، زانستی ده‌ روودای. تو‌یژه‌که‌ نوو و خوانده‌قان که‌تنه‌ قادا جفاکی ده‌ و بیرو تی‌هزینا جوودا هه‌بوون، ئه‌ف جوداه‌ییه‌ د‌ ئه‌ده‌بی ژی ده‌ ره‌نگه‌دا، چونکی ئه‌و بارودو‌خی تازه پید‌قی ب‌ ئه‌ده‌ب و به‌ره‌م‌ین تازه هه‌بوو^۴. ئه‌ف بویه‌را نووکرنی ژی ب‌ هند ئه‌گه‌رین

۱ ف‌ره‌اد پیربال، هه‌مان ژیده‌ر، ل‌ ۲۴.

۲ د‌ مارف خه‌زنه‌دار، له‌بابه‌ت مئ‌ژووئ‌ ئه‌ده‌بی کوردیه‌وه، موسسه‌ ی‌ عراق بو‌ چاپ و بلاو‌کردنه‌وه، به‌غداد- ۱۹۸۴، ل‌ ۱۳۰.

۳ فه‌می شوکری عبدالله، ره‌گه‌زی نو‌بی شعری کوردی لای قه‌دریجان، ده‌زگه‌ها سپیریز، چاپخانا حه‌جی هاشم، هه‌ولیر- ۲۰۰۶، ل‌ ۳۴.

۴ شه‌رمین ئیبراهیم عه‌زیز، هه‌مان ژیده‌ر، ل‌ ۱۳۸.

ل ساڵا ١٨٦٠ روژنامهیا "ترجمانا الاحوالی" وهشانده، و روژنامه پتر ل ژیر باندورا زارقه کرنا ئهدهبی ئهروپی ده بوو، نهخاسمه کلاسیزما فهرهنسی،^١ <<جگه له شوناسی گهوره شاعیرانی عوسمانی وهکو زیا پاشا، و نامیق کهمال، و ئهکره می رهجائی زاده، و عهبدولحهق حامید و سزائی سامی پاشا زاده>>^٢ ژ ب ناف و دهنگترین شاعرین وی چاخی بوون. پاشی هند بزاف و قوتابخانین دن کهتنه قادا ئهدهبیاتا نوویا تورکی ده، مینا "بزاقی فهجری ئاتی ١٩٠٨ کو ژلایی" جهلال ساهیر، و توفیق فیکرهت و ئهمین دولانده،... دهات ب ریقه برن، ههروسا بزاقا ئهدهبی نهتهوهیی ١٩٠٨-١٩٢٣.^٣ شاعرین کورد ب گرانی و ب ئاشکهرا کهتنه بن باندورا وان.

شیرکو بیکهس ژی ل دۆر قی باندورئ دبیژه <<ئاشکرایه له دواي جهنگی یهکه می جیهانیه وه له پیری شیعی تازهی تورکی دا ئه ویش کارتیکراو له لایهن شیعی تازهی ئهروپی یه وه، سه رهتا بزووتنه وه یه کی شیعی نویش له کوردستاندا سه ری هه لدا>>^٤. ئه ف باندوره ژی ل سه ره هه لبه ستقان و نفیسکارین کورد ب دوو شیوازان بوو، یه ک: ب ریکا ژیانکرنا هند هه لبه ستقانین کورد کول "ئیسته نبول" ژیان دکرن مینا "عه بدولره حیم ره حمی هه کاری، پیره میرد..."، و هند ژی ب ریکا خواندنا به ره همین وان مینا "شیخ نووری شیخ صالح، و ره شید نه جیب، و گوران،...." چیبوو، <<ئه ف نووکرنه د بواری هه لبه ستی ده دنا ف نهته وه یی کورد و نهته وین ده وروبهر ژبلی گرنگیدان ب لایهنی ستاتیکی یی هه لبه ستی، پتر گرنگی ب ناقه روک و کیشین جفاکی ددان، وه کی خه باتا چینایه تی و بزاقا نهته وه یی و کیشا ئافره تی...>>^٥

١ یادگار رسول باله کی، سیماکانی تازه کردنه وه ی شیعی کوردی (١٨٩٨-١٩٣٢)، چا. وه زاره تا پهروه ردئ، چ. ١، هه ولیر - ٢٠٠٥، ل ٢٠.

٢ ئه حمه د تا قانه، هه مان ژیده ر، ل ٨.

٣ یادگار رسول باله کی، هه مان ژیده ر، ل ٢٠.

٤ شه رمین ئیبراهیم عه زیز، هه مان ژیده ر، ل ١٤٠.

٥ ئه بو عوبید عه بدوللا زیاب، هه مان ژیده ر، ل ٤٠.

و ئەف قۆناغا ئەدەبی ب ئەدەبیاتا نەتەوهیی تی ناسکرن، چونکی دگهل سەرهلدانا دەولهتا نەتەوهیی سەرهلدا و وەرارکر و خورت بوویه.

سەخمه راتی ریبهری بزاقا نووکرنا ئەدەبیاتا کوردی قه کۆلەر و رهخنه گرین کورد یهک دهنگ نینن و ههریهک ژ بال خوه قه ههلبهستفانه کی وهکه ریبهری نووکرنا ئەدەبیاتا کوردی دده خوه یا کرن. ل دووف به لگه نامین دیروکی و رهخنا ههلبهستا کوردی، ههول و بزاقین نووکرنی د ههلبهستا نوویا کوردی ده ژبو ههلبهستفان "عبدولرحیم رحمی ههکاری" * دزقرن > به رههمین ههکاری کو بهرژه نگی ن نوکرنی تیده خوه یا دبه ژ "۲۰" پارچه ههلبهستان پیکهاتییه د سالین ۱۹۱۸-۱۹۱۹ ل کۆوارا "ژین" ده وه شاندییه.

نووکرنا ههکاری نەتەنئ د بیاقی ههلبهستی ده بوویه، به لکو وی چیرۆک، و پهخشان، و شانۆ "تیاترو" ژی نقیسییه، سەخمه راتی چیرۆکی ههکاری "دوو" چیرۆک ب زمانی تورکی ل سالا ۱۹۱۸ ل کۆوارا "ژین" به لافکریه، ههروهسا "۷" پارچه پهخشان ب زمانی کوردی د هه مان کۆوار د ژمارین "۱، ۳، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹" ده وه شاندییه، دیسان شانۆ "تیاترو" نامهک د هژمارین "۱۵-۱۶" د بهرپه رین کۆوارا ژین ده وه شاندییه، و د بهیه کهم شانۆ نقیسی کورد کو کارییه شانۆ ناما خوه د نامیلکه یهکی ده ب وه شینت <، ههکاری ل > ده یه یه کهمی ئەم سەده یه ئەزمونیکی پیشره وی له شیعی کوردیدا بهرپا کرد و شیوازیکی نوئی له نووسینی شیعر داهینا، ئەویش به گۆرینی تۆبۆگرافیای دیره کانی تیکستی شیعر، به کارهینانی خالبهندی، گواستنه وهی قالبی مه سنه وی بو کیشه کانی تر، گه شه پیدانی شیعی کۆپله و رۆلیکی گرنگ له په یوهستی ئاسته کانی نووسین و

* بو ناگه هین زیده تر بنیره بهرتوکا فه ره اد پیرپال، عه بدولرحیم رحمی هه کاری و تازه کردنه وهی شیعی کوردی و داهینانی شانۆ نامه له ئەدەبیاتی کوردیدا، ده زگای چاپ و وه شانی سپیریژ، دهۆک-۲۰۱۲. ۱ سه عد میکائیل شیخ بزینی، عه بدولرحیم رحمی هه کاری وهک سه رکرده ی ئەدەبیاتی نوئی کوردی، ک- تامی ئەدەب، زانینگه ها دهۆک، چاپخانا هاوار، دهۆک-۲۰۱۱، ل ۵.

سیماتیکی دا دهگیریت^۱. ئەف رهوشا نووکرئی، ب دوای هاتنا جهنگی یهکی جیهانی خورت تر لیھات نهخاسمه ب وان کاودان و نههامهتیین کوردستان ژیرا دهرباس بوو، د ماوهیهکی کیم ده گهلهک نفیسکارو ههلبهستفانی کوردی دهقرا سلیمانی، کهتنه بن باندورا ئەفی نووکرئی، مینا "شیخ نووری شیخ صالح، گوران، پیره میرد، رهشید نهجیب، ئەورپه حمان بهگی نفووسی، رهفیک حیلمی" و هەر ل وی دەمی ئەفی ریباری بنگههین خوه دانان و ریکا خوه گرت. نهخاسمه دگهل دهسپیکرنا بزاقا رۆژنامه گهریی، کو بوونه ئەگهر ژبو وهرارا قی نوو یاتی، د ئەده بیاتا کوردی ده، مینا رۆژنامین <>پیشکەوتن ۱۹۲۰-۱۹۲۲، بانگی کوردستان ۱۹۲۲-۱۹۲۶، رۆژی کوردستان ۱۹۲۲-۱۹۲۳، بانگی حهق ۱۹۲۳، ژیانه وه ۱۹۲۴-۱۹۲۶، دیاری کوردستان ۱۹۲۵-۱۹۲۶، ژیان ۱۹۲۶-۱۹۳۸، زاری کرمانجی ۱۹۲۶-۱۹۳۲، په یزه ۱۹۲۷، چه ندین رۆژنامه و گوڤاری تر، ئەوهی له لاپه رهکانی زۆربهی ئەو رۆژنامه و گوڤارانهدا تییبینی ده کریت ئەوهیه که، بایه خیکی چاک به شیعری شاعیرانی ئەو سهرده مه دراوه. <>^۲. پشتی نووکرنا "هه کاری و گوران و نوری" و دهسته کی وان ئەف بزاق خورتتر لی هات و سیاقی قی جوړه ههلبهستی بهرده وام کهت و به لاف و به رفره ه بوو.

ههروه سا ل رۆژئاقایی کوردستانی ژی قوتابخانا دیمه شق، رۆله که بهرچاڤ گیرایه نهخاسمه د به لافکرنا هند رۆژنامه و کوواران ل دهستیپیکا سالیین سییان ههلبهستفانی نووگهر مینا "ئوسمان سهبری، کامهران بهدرخان، قه دری جان، و جگهر خوین..."، د پیشقه برنا ئەفی بزاقی نوو به شدار بوونه و دهسته ک دایی و ب پیشدا برنه. نهخاسمه رۆلی کوواران، پشتی سالا ۱۹۳۲ چه ندین ئەزموون و به ره مین ههلبهستی سهر به ست ب کار ئینانا کیشا نازاد د کوواران ده هاتن

۱ د. محهمه د بهکر، ئەدگار هکانی نویکردنه وه له شیعری (رهحمی هه کاری دا)، ک- زانکویا دهوک، ژ ۶، چا.

کۆلیژا شه ریعی - زانکویا دهوک - ۱۹۹۹، ل ۸۷۳.

۲ د پهریز سابیر، ره خنه ی ئەده بی و مه سه له کانی نویکردنه وه ی شعی، ده زگای ئاراس، چا. وه زاره تی

پهروه ده، هه ولیر - ۲۰۰۶، ل ۲۱.

وهشاندن، ههروهکی کامهران بهدرخان ل ساللا ۱۹۳۲، شیعرا "سترانا دلان" ل سهر کیشا ئازاد قههاندیه و دژماره "۸" ی کۆوارا هاوار ده هاتییه وهشاندن^۱.

ههر دیسان ل روژهلالاتا کوردستانی ژى روئی خواندنگهها موکریان، کو دامهزراندنا وئ ژبو بهری کۆمارا کوردستانی دزقریت، ئەف سیاق بهردهوام و خورتر لیخت >ئەسلی دامهزیننهرین خواندنگهها موکریان ژ فان کهسان پیکدهات "میرزا حهسن، عهبدورهحمان شهرفکهندی، ههژار، سهید محهمهد شیخ ئەلئیسلام، هیمن، هیدی" << پهره ب قئ بزاقئ هات داین.

سهرهلانا شیعرا سهربهست لجهم "کامهران بهدرخان، گۆران، جگهرخوین..."، د نیفا چهرخی بوری ده بو ئەگهر کو ل سالیئ شییست و ههفتییان، بهرهیهکا نوو ژ نفیسکاران ده رکهفن کو ب شیوه و تهکنیکهک نووخاز و ههچهرخ ههلبهستان قههینن، و دهرگهه لبه ریباز و هزرین روژئاقایی قهبوو، گهلهک بزاقین مینا "چهقهنگخوازی، دادایزم، سوریا لیزم..."، د ئەدهبیاتا کوردیا نوژهن بهرچاڤ دبن، ئەف نوخازیا د سالیئ شییستان و پیههل ههر ژ قالا تیئ نههات، بهلکو ئەف گهورین و نووکرنا د شیعرا سهربهست یا کوردی هاته هوئی ل سهر دهستی "گۆران و نوری وهشتئ و رهفیک حلمی". ئەو بزاقین کهتنه د قادا ئەدهبیاتا باشور ده، یهک ژ وان بزاقا سوریا لیزم بوو، و ئەف قهگوهاستنا ئەدهبی د به کلایلا چونه دناف مژارا مهی "سوریا لیزم د شیعرا نووخازیا کوردی ده، ههلبهت ژبو بهشین داهاتی ئەم تهنی تهکهز ل سهر ئەدهبیاتا باشوور دکهین و خوه ب پارچین دی قه گری نادهین.

۱ شقان قاسم حهسن، ههلبهستا سهربهستا کوردی، ک- رووگهه زانکۆیا زاخۆ، ژ. ۲-۳، پایزا ۲۰۱۱-زفستانا ۲۰۱۲، گۆقارهکا وهرزیه، ل ۲۱.

۲ نهجیب بالایی، ئەدهبیاتا کوردیا نوژهن، ک - پهیف، ژ ۳۳، دهوک- ۲۰۰۵، ل ۴۵.

باسی سییی

ههلبهستا نووخازیا کوردی و هوکارین پهیدا بوونا سوریا لیزمی

د سالای ۱۹۷۰ و پیههه و قهژینه که بهرچاڤ که ته دقادا چاندا کوردی ده، ئەفهژی پشتی قی یهکی تی کو <له سه رهتای شهسته کانه وه ئەدهبی کوردی، به هه موو به شه کانییه وه تووشی مهیین و بهستن و خهوتن هات... ئەم باره دریزهی کیشا ههتا دواي شهسته کان، واتا پيش سالی ۱۹۷۰ که لهو سالانه دا ویزهی کوردی دهستی به جموجۆل و بوژاندنه وه کردوه... و ئەو جموجۆله زه مینه خوشکردنه شی بو کۆتایی شهسته کان ده گهریته وه، به لام ته قینه وه که له سه رهتای ههفتاکان ده رکهوت >>'. ئەف یه کزی پشتی گهورینا بارودۆخی سیاسی و جفاکی و رهوشنبیری ل سالای ۱۹۷۰ ل باشوری کوردستانی تی.

بزاقی رزگار یخوازی کورد، د دیرۆکا خوه پر خهبات و بهرخودان و شورەش کرنه لی پرانیا وان د ماوه کی کورت دا توشی شکهستنی بوونه و تو دهسکهفتهک بو نهمایه، ژبلی شورەشا ئیلونا مهن ب سه رکردایه تیا "مسته فا بارزانی" ب ئیمزاکرنا ریکهفتنا ۱۱ ی ئاداری ۱۹۷۰ و ب دهستخستنا مافی خوه سه ریی ل پهی خوه ئانی، بوو یهک ژ دهسکهفتنی هه ره مهن د دیرۆکا بزاقا رزگار یخوازی کوردی، کو ل ته قایا مژار و ژانری ئەدهبی، هونه ری و زمان نه ته وه و ئازادی و هند مافی خوه سه ریی ب دهست خستن، دوان چار پینچ سالی نیف ئازاد ده قهژینه کا بهرچاڤ ب ته قایا ئالیی ژیان و تی فکری و ئەدهب و هونه ری کوردی خوه یا ده. دهسکهفتنی گه له ک گرنگ دوی ریکهفتنی ده هاتن ب دهست خستن ئەمی ل فر ئاماره ب ههندهک ژوان دهسکهفتان بهین:

۱. د. بهریز سابیر، هه مان ژیده، ل ۹۲.

ههروهسا ل دهقەرا بهەدینان، پشتی سالیڤ حەفتییان پێشکەفتنەکه باش ب تەکنیکەکا نووخاز کەتە د هەلبەستا دهقەرا بهەدینان ب ریبەرایەتیا چەند هەلبەستقانا مینا >>بەدرخان سندی، عبدالرحمان مزوری، خەلیل دەھۆکی، فەیسەل مستەفا...<<، هەر وەکی "د. نافع ئاکرەیی" دبێژە : گەلەک گەنج ییڤ پێشەنگ و خوین گەرم کەتینە دقادا ئەدەبی و هەول دەن ژبۆ دەولەمەند کرن و پێشخستنا شیعر کوردی، و دەست دایە هەقچەرخیی کو ئەدەبی کوردی و شیعر کوردی بگەهیتە ئاستی شیعرین مللەتین دەوروبەر^۲. ب قی رەنگی ئەدبیتا دهقەری بەر ب قۆنەغەکا نوو و هەقچەرخ قە چوو.

ههروهسا سه رهه ل دانا شهري عيراق و ئيراني "۱۹۸۸-۱۹۸۰" ههوله که باش بوو ژبۆ کوردان و دەر فەتەک بوو کو شوڤەش مەزن و ب کاریگەر بیت، چونکی ئارتیشا عیراقی د جەنگ دابوو ئەقە ژي بوو ئەگەر کو هیژا وان کیم بیت و چالاکیین پێشمەرگە زیڤە بن. ههروهسا هه بون و به لاقبونا چاپه مه نی و چاپکرنا کتیبان ب زمانی کوردی، دوان سالان ده رهوشنبیریا کوردی گه شه یه کا باش بخوه قه دیت. و ههروهسا وه شاندا روژنامه و کوواریڤ مینا >>هاوکاری، کاروان، بهیان، روژنبیری نوئ، نوسه ری نوئ، روژی کورد...<< ديسان کوواریا "په یف و مه تین" ل دهقەرا بهەدینان بزاقا نووخازی خورتر لی کرن. ههروهسا >>چه وساندنه وه و زیندانی کرن و کیمابارنکردنی شارو شاروچکەکانی کوردستان، جینوساید و ئەنفالکردن و راگواستنەوهی "۴۵۰" گوند، ئەمه هۆکاریکی گەوره بوو بو سەر هەل دانی شیعی نووی کوردی، چونکه ناخی شاعیرانی هه ژاند و جوانترین داهینانی له شیعی هاوچه رخ دروست کرد. که

۱ چنار سه دیق غازی ، ئاراستین تهکنیکی و شعرا نوی یا کوردی دا دهقەرا بهەدینان _ بهدرخان سندی وهک نمونه ، دهزگه ها سپیریژ ژ بو چاپ و وهشانی ، چاپخانا حەجی هاشم ، چاپا ئیکئی، ههولیر _ ۲۰۰۸ ، ل ۵۱ .
 ۲ د. نافع ئاکرەیی ، ئەدەبی کوردی له بادینان دا چیون بووه و چیون دەر واک - کاوان ، ژ ۱۰ ، ۱۹۸۲ ، ل ۶۱ .
 ۳ د. حسین غازی گه لالهیی، رهوتی نویکردنه وه شعری کوردی ل باشوری کوردستان له سالانی ۱۹۸۰ _ ۱۹۹۱ ، چاپی بهکەم ، ههولیر _ ۲۰۱۰ ، چاپخانهی حاجی هاشم ، ل ۱۱۵ .

خۆی له شیعری شاعران > سهباح ره‌نجدەر، جه‌لال به‌رزنجی، هاشم سه‌راج، عه‌باس عه‌بدوللا یوسف، دلشاد عه‌بدوللا، ئه‌نوه‌ر مه‌سیفی <<^۱ ددیت.

دیسان قوناغا دیاسپورا و مشه‌خت بوونا هند هه‌لبه‌ستقان و نفیسه‌کارین کورد بو ئه‌وروپا مینا "جه‌لالی میرزا که‌ریم، فه‌ره‌اد شاکه‌لی، شیرکو بیکه‌س، عه‌بدوللا په‌شیو، موئه‌یه‌د ته‌یب، فه‌ره‌اد پیربال، ئه‌حمه‌د مه‌لا..." ئه‌قه‌ژی بو ئه‌گه‌ر کو شاعرین کورد ژێ ئاگه‌هداری شیعر و بزاقا جیهانی بین، باندوره‌که‌ زیده هه‌بوو ل سه‌ر ئاستی ره‌وشنبیری و ئاگه‌هیا وان ب میتود و بزاقین جیهانی، ئه‌و ژێ مل ب ملی هه‌لبه‌ستقانی مۆدیرن هه‌لبه‌ستین مۆدیرن و جیهانگیری بنقیسن، کارین نفیسن خوه وه‌رگینه سه‌ر زمانێ بیانی، دیسان پر نفیسن بیانی هاتنه وه‌رگیان بو سه‌ر زمانێ کوردی. پشتی سه‌ره‌لدانا ئادارا ۱۹۹۱ گه‌لی کورد و زفرینا هه‌لبه‌ستقان ژ دیاسپورایی ب هه‌گبه و گیانه‌کی تژی مۆدیرنیته، کارین گاقه‌که مه‌زن ژ شیعر و ئه‌ده‌بیاتا کوردی به‌هافین، نمونه‌ک ژوان ژێ زفرینا "د. فه‌ره‌اد پیربال" و دامه‌زراندنا گروپا ویران ل سال ۱۹۹۴، کو راسته راست ب سوریالیته فه‌ره‌نسا کاریگه‌ر بوون، وب یه‌ک ژ گروپین هه‌ره نووخاز و سوریالیست تین زانین د دیروکا ئه‌ده‌بیاتا کوردی ده.

ئه‌گه‌ر ل قوناغا پشتی سه‌ره‌لدانی بنیرین فه‌ژینه‌کا به‌رچاف بخوه‌قه دیت د بوارین جودا جودا ده. نه‌خاسمه‌ دبیاتی ئه‌ده‌بی و ره‌خنه‌یی ده، هوکارین پیشقه‌چونی په‌یدا بوون وه‌کو: پیشقه‌چونا بواری روژنامه‌گه‌ری زوربونا چاپ و چاپه‌مه‌نی و چاپخانه‌یان چه‌ندین روژنامه و کووارین تایبه‌ت ب ئه‌ده‌بیاتی قه‌ په‌یدا بوون، دیسان فه‌کرنا زانکویان و هه‌بوونا پشکین زمان و ئه‌ده‌بی کوردی و به‌رنامه و پروگرامین خواندنێ لسه‌ر بنیاته‌کی زانستی و نفیسن نامه‌یین ئه‌کادیمی "ماسته‌ر و دکتورا" و فه‌کوئیلینین ئه‌کادیمی ل گوشارین ئه‌کادیمی بین زانکویان ری خوشکه‌ر بوو کو گه‌له‌ک بیاقین نوو دوان فه‌کوئیلینان دا به‌ینه

^۱ هه‌مان ژیده‌ر، ل ۱۱۶.

گهنگه شه کړن و تېگه هېن نوو بهينه دناف بياځي رهخنا ئه ده بی ده. ههروه سا پيشفه چوونين ته کنه لوژي و نه مانا سانسوړي و بهرده ستبونو ژيدهران دتهف بيافاندا ريخوشکهر بوو کو فه کولهر بکارن ئاگه هيين نوو لسهر تيورين رهخنه بی په يدا بکه ن و پرنسيپ و بنه مايين ئه وان تيورين رهخنه بی فه گوهيزنه دناف رهخنا کوردي دا و لسهر تيکستين کوردي پراکتيزه بکه ن، وه کر ئه ف بزاف ب بهر بلاځي و خورتبوني فه بچيت، ئه فه ژي ب ديتنا مه ژبو ئه گهرين باشبونا سه قامگيريا باشور تي پشتي سه ره لدانئ و ئازادي هات هه بونئ، هند ژ نفيسکاران زقرين وه لات کول دهر فه ژيان دکرن، بزاف و قوتابخانين ئه وروپي باندور ل سه ر وان هه بوو ب ئه گهرئ زانينا زمان و کلنور و ژيانا وان، ههروه سا فراوان بوونا ئاسويا ئازاديئ، نفيسکارين باشور ژي ئاشناتيه ک باش ب ئه ده بياتا عه ره بی و ئه وروپي په يدا کړن، شاعيرين ده فه ر ئ کارين ب سانا هي تيکه ليئ د گه ل گهورينين شيعري بين ل جيهانئ په يدا دن بين. ئه و بوو چه ندين فورمين نوو بين شيعري په يدا بوون وه کو "پوسته ره شيعر، په خشانه شيعر، هايکو، موبايله شيعر ... هتد" ل ژير بارئ باندورا نووخازيه تي هند کووار مينا "کووارا ويران ۱۹۹۴، کووارا شين ۲۰۰۴، کووارا شيعر ۲۰۰۶..." پشتي سه ره لدانئ هاتن وه شان دن، روله که بهرچاف گيرايه ژبو به لاقبون و هزرين قوتابخانين ئه وروپي و نه خسمه ل ژير باندورا سورياليستي کارين خواه دو مان دنه .

ههروه سا ل ده فه را به هدينان ل پشتي سالي ۲۰۰۷ و بهر ب ژور چاره که دن هند گهورين د بياځي شيعري ده په يدا بوون ئه وژي ب مفا ديتن ژ ره گه زين ديتر و بکارئينا وان د ناف پيکه اتا شيعري ده مينا "ب کارئينا نا موزيکي و وينه و ده ره ينانئ، و کليپکرنئ" د ئه نجام ده جوړه ک ژ نفيسينا هه لبه ستئ ده رکته کو دکارين ب "کليپه شيعر - CD شيعر" بناف بکه ين، چونکي هه لبه ست ژ لايئ هه لبه ستقاني فه ده ات خواندن و تو مارکرن و کليپکرن، ئه فه ژي يا هاريکار بوو کو ره گه زي درامايئ بجيته دناف ته فني هه لبه ستئ ره، زمانئ شيعري ژي ژ

مژداریی بهر ب زمانه که ساده و روژانه فه چوو. ئەو هەلبەسقانیی مینا “شەعبان سلیمان، هەلگورد قەهار، لایق کوریمەیی، بورهان زیباری ...” بوون. “شەعبان سلیمان” سەخمەراتی ب CD کرنا شیعیی دبیژە <من ئەف پرۆسە دەستپیکریه ل دەقەرا بەهدینان و بەری دەقەرا سۆران ژێ، CD کرنا شیعیی شاعیر بخو و ب هەستی خوە دشیعری دە بەشدارە. هەر وەسا تەکنەلوژیا پیشکەت و گھۆرین ب سەر ژیانێ دە هات، ب نیڕینا مە نابیت ئیدی هەلبەست ب مینتە د روژنامە و کوواران دە و پیدقییه بجیتە د ناڤ تەکنەلوژیا و ساینی ئەنتەرنییتی دە<<^۱ ب ئاسانی وەرە خواندن و تیگەهشتن. لی ل قان داویان گروپین دن یین هەلبەسقانان ل دەقەرا بەهدینان پەیدا بوون، کول دژی ستایلی کلیپە شیعیی، و جارەکا دی بزاقی دکەن شیعیرا دەقەری بەر ب ستایلی مژداریی و تەکنیک و هونەرسازی شیعیی قە بیەن، ئەو ژێ گروپین “هەلبەسقانیی گەنج” ل ۲۰۰۷/۷/۷^۲ هات دامەزراندن. هەر وەسا گروپی “چایخانا پرتەقالی” ل ۲۰۱۰ هات دامەزراندن، و ل ۲۰۱۶ هەلوەشیا^۳. ئەندامین قان هەردوو گروپا د گەنج بوون و ل بن باندۆرا ستایلین روژئاقایی هەلبەستین خوە قەدەهاندن.

۱ شەعبان سلیمان، دیدار، یەکیتیا نفیسەرین کورد-هۆک، ۲۰/۴/۲۰۱۷.

۲ پەییوەندی ب ریکا ئینتەرنییت، هەلبەسقان رزگار سوچی، ۴/۵/۲۰۱۷.

۳ پەییوەندی ب ریکا ئینتەرنییت، هەلبەسقان ئەحمەد جاسم، ۴/۵/۲۰۱۷.

باسی چاری

گروپ و دهستهیین نووخازل کوردستانا باشور و رۆل باندۆرا سوریالیزی ل سهر وان

تۆرهیا ههرمللهتهکی ب تیپهربونا ده می و گهۆرینی ئابوری و سیاسی و جفاکی، ئیوره که نوو ب فۆرم و ئەدگارین تازه دهر دکه قنه هۆلی کو دهر برینی ژ وئ ئیورا نوو بکهت. ههلبهستا نوویا کوردی ب چه ندین قۆناغان ره دهر باز بوویه، و کاریه دگهل تهف وان نهخوهشی و زولما ب سهر مللهتی کورد ده هاتی پيشدا بکهفه و بنگهها خوه ب پاريزه، قۆناغ ب قۆناغ کاریه دگهل ويزه و چاندا جيهانی و ههریمی پيشدا بکهفه. ئەدهبیتا کوردی پشتی سالای ۱۹۷۰ دهست ب لقین قه ژینی کر مینا دهستیپکا لاسه ره کا تازه یا ئەدهبی دهرکهفت. دهستیپکا سهره لدانا وئ بزاقین تاکه کهسی بوون، و ل بن باندۆرا بزاقین بیانی هزرا نووخازیی لجه م پهیدا بوون، و پاشی وه که گروپ ل ژیر ناقین جودا لدۆر ههف دوو کۆم بوون. مینا گروپین:

گروپا روانگه:

روانگه مینا بزاقه که ئەدهبی شیعری ژ ئەنجامی کۆمه کا فاکته رین ناخوهیی و دهره کی و جفاکی و سیاسی پهیدا بوو، فاکته ری ههره سهره کی به یانا ۱۱/ئادار/۱۹۷۰ بوویه ئەگه ری سه قامگیری و ئەوله هیی ل باشوری کوردستانی ههروه سا دامه زاندا "یه کیتیا نفیسکاریی کورد YNK" ژی بویه پالده ره ک دن بو دامه زاندا فی گروپی کو دیرۆکا وئ بو سالای ۱۹۶۹ دزقریت، ژ ئەنجامی ژیانکرنا هند ههلبه ستقانیی کورد مینا "کاکه مه م بۆتانی، و حوسین عارف، و جه لالی میرزا که ریم" ل به غدایی، ههر د وئ چاخی ده جيهانا

۱. د. بهیان ئەحمده یاسین، مفا وه رگرتن ژ وانه یین بابه تی ئازاد، زانینگه ها دهۆک، فاکه لتیا زانستین پهروه دهیی، پشکا زمان و ئەدهبی کوردی، قۆناغا چاری، سالا خواندنی ۲۰۱۲-۲۰۱۳.

ئەدەبىيا رۆژھەلاتا ئاقىن ھىياربو ژ ئالىي ھزرى و سىياسى نووخازيا ئەدەبى... ھەلبەت ئەف باندىورا نووخازىيەتئ گەھشت بوو بەغدائى ژى... و نقيسكارين كورد كارين مفاى ژ وان كاودانان ببينن و ئەو مفا ژى ب گەلمپەرى ل ژير ئەدەبىياتا عەرەبى دە بوو، ل ھەمبەر قان گھۆرىنن ل سەر ئاستئ ھەرىمى و مللەتئ دەردۆر دە ھات، ل گۆر وان گھۆرىنان "شیرکو بیکەس" دبیژە: "بەرى کو کۆوارا" شیعەر ۶۹" ی عراقى وەرە دەرخستن، بیکەس دبیژە مە متابەعا کۆوارا "الشیعەر یا ئەدۆنیس" ی دکر، وی دەرگەھئ جۆرەک ژ تازەگەریئ قەکربوو، ھەروەسا کۆوارا "گەلەرى ۶۸" ژى ل مسرئ دە ھات وەشاندن، و کۆوارا "ئاداب" ل بەیروت ئ ب دەست مە کەت و مە خواند، واتا ئەف نوویاتی ژ قالا بوونئ و ب زۆرى نەھاتیە ھەبوون، بەلکو کاودان و بوپەرین سىياسى و چاخئ ئینا ھەبونئ^۱. ل داویا سالیئ شىستان و دەستپیکا سالیئ ھەفتییان، گەلەک بزاقین ئەدەبى و ھونەرى و لاسەرین نووخازیئ جیھان گرت، فەرەنسا بو ئاقەندا سەرھەلدان و ھەستانا خوەندەکار و ھونەرەند و روناکبیران.

ھەروەسا شۆرەشا چەكداريا كوردی ل باشور د گەرمەیی خەبات و بەرخوهدانئ دە بوو، لاسەرین نووخازی بەر ب رۆژھەلاتاناقتین ھاتبوون، نووخازی ب ریکا گەلەرى ۶۸، و ل بەیروت کۆوارا "الشیعەر" و کۆوارا "شیعەر ۶۹ عراقى" تەف دە یەك وەخت دە بوون، و ئەم ژى وەك نووخازین كورد ب ھەلبەستقان و چیرۆكنقیس و ئەكتەر و وینەكیشئ تەشكىلى، بیکەس دبیژە مە دخواست جۆرەك ژ تازەگەریئ بینینە د ئاق ئەدەب و ھونەرى كوردی دە... د كوردستانا باشور ئەدەب و ھونەرى كوردی ب گشتى تووشى چۆرەك ژ راوہستیان و ھیواشبونەكى قە ببو، پرائیا ئەو بەرھەمئ دەھاتن پارقەكرن دبازنەیا

۱ ریزان عوسمان مستەفا، بەراوردیک لەنیوان جموجۆلى ك- "روانگە" و ك- "ویران"، ك- ریمان، ژ ۴۰، تشرینی یەكەم ۱۹۹۹، دەزگای گولان، ل ۵۶.

۲ د.عەلى تاهیر بەرزنجى، كارىگەرى روانگە لە نوڤگەرى شیعەرى كوردیدا، دەزگای چاپ و بلاوكردنەوهی چوارچرا، چ ۱، سلیمانی ۲۰۰۸، ل ۵۸.

زارفه‌کرن و که‌فنا‌تی ده بوون و مه‌"ته‌ندامین روانگه" هه‌ست ب وئ چه‌ندی کر کو ئه‌ده‌ب پیدقی ب تازه‌کرنی یه، پیدقیه ب شیوه‌یه‌کی نوو ل که‌له‌پوری ب نیرین و ئافراندنه‌که دن د ناف زمین و ئستاتیکی ب ئفرینین^۱. مانیفیستا روانگه‌بیان کو هه‌فده‌م ده یه‌که‌م مانیفیستا کوردی ژی ل ۱۹۷۰/۴/۲۵ ل ژماره "۱۵" یا روژنامه‌یا "هاوکاری" ب ئیمزا هه‌ریه‌ک ژ "حوسین عارف، شیرکو بیکه‌س، کاکه مه‌م بو‌تانی، جه‌مال شارباژیری، جه‌لالی میرزا که‌ریم" ل ژیر ناغی "بانگه‌وازی‌ک له روانگه‌ی ئه‌ده‌بی نوئی مانه‌وه" به‌لا‌فکرن. ل ژیر دروشما "هزرا نوو، په‌یقا نوو، کریارا نوو" مینا بانگه‌شه‌ک بو بزاقه‌کا شو‌ره‌شگیرانه و یاخیبوون د گشت مه‌یدانا ژیانی ده. ئه‌ف هه‌رسی هه‌فوکین کرن دروشمار ژ بزاقا خوه ره د کوکا خوه ده بنگه‌هی ئوولی "زه‌رده‌شتیان" بوون، پیغه‌مبه‌ر "زه‌رده‌شت" ئه‌ف بیژه کریوو بنگه‌هی ئوولی خوه، خوه‌یایه کو ئوولی "زه‌رده‌شتیان" ب ئوولی ره‌سه‌نی کوردان تی زانین.

به‌یاننامه هه‌لگری تی‌هزیرینا وان بویه، سه‌خمه‌راتی مانیفیستا خوه دبیزن >>بانگه‌وازه‌که‌مان له پیش هه‌موو شتی‌کا هویه ئینجا ئه‌نجام، هویه‌که بو ته‌قینه‌وه‌ی له پیناو ئه‌نجامی‌کدا که نوئی خوازی یه<<^۲. روانگه‌بیان کو‌واره‌ک ب ناغی "روانگه" د وه‌شاند، کو‌ته‌نی^۳ هژمار ژئ ده‌رکه‌تن و ده‌ربیرین ژ هزر و تی‌فوکرینا وان دکر. کو‌مه‌کا به‌ره‌مه‌ین خوه تی‌دا به‌لاف کرن، هه‌روه‌سا د ژماره یه‌ک یا کو‌واری مانیفیستا خوه دووباره تی‌دا وه‌شاند. د هه‌مان ده‌م ده ژ روژنامه‌یا "هاوکاری" ده وه‌شاند بوون. ئه‌و مانیفیست د بیته یه‌که‌م مانیفیستا نووخازیی د دیروکا ئه‌ده‌بی کوردی وه‌ره به‌لا‌فکرن، له‌ورا ئه‌م دخوازن هند ئاگه‌هیان د وئ مانیفیستی خوه‌یا بکه‌ین: >>بانگه‌وازی ئه‌ده‌بی ئه‌مرۆ، بانگه‌وازی نه‌وه‌ی شو‌ره‌شگیر و کارزان و سه‌ردامی هه‌لگه‌رانه‌وه‌و یاخیبوونه

۱ ریژان عوسمان مسته‌فا، به‌راوردیک له‌نئیوان جموجۆلی‌ک- "روانگه" وک- "ویران"، ل ۵۶.

۲ شادمان قادر هه‌سه‌ن، بزوتنه‌وه‌ی روانگه و شیعرێ نوئی کوردی، ده‌زگای چاپ و په‌خشی سه‌رده‌م، سلیمانی- ۲۰۰۱، ل ۳۵.

بهرامبهر سهراپای مهیدانهکانی ژیان، بانگه‌وازی ئەو وشه‌و هه‌ست و بیرانه‌یه که سنووریک نیه بو ئەوهی به زۆر بیان به‌ستیتته‌وه... نه ئەمانه‌وێت ده‌ست بنیینه به‌هره‌ی سه‌ربه‌ستی ده‌ربهرین و نه ده‌شمانه‌وێت ووشه‌ی کوردی له دروشمه‌کانی سیاسه‌ت و راسته‌وخۆ ده‌ربهرینی ووشکی کلاسیکی دا گیربخواه‌ت. ده‌مانه‌وێت به‌ره‌مه‌کانی ئەده‌بی ئەم سه‌رده‌مه‌مان کت و مت له‌گه‌ل رێره‌وی تازه و بابته‌کانی ئەستاتیکی و هونه‌ریدا بگونجیت و وینه‌ی هه‌موو ئاواتیکی کۆمه‌لگای کورد به‌تایبه‌تی کۆمه‌لگای گشت مروّقیه‌تی بیت <<^۱.

گرنگترین کار و کاودانین ژ ئەنجامی مانیفیستا وان ده‌رکته‌ ئەفه‌ بوون:

۱- ده‌رگه‌هی چقین و فه‌کۆلینا ره‌خنا ئەده‌بی و روژنامه و کوواران د ناچه‌را نفیسکار و ره‌خنه‌گرین کورد ده‌ فه‌کر، پێشقه‌چون و بزاق که‌ته‌ د وئ مژاری ده‌.

۲- رۆله‌که‌ به‌رچاف هه‌بوو د پێشخستن و وه‌رارا بزاقا وه‌رگیرانی.

۳- رۆله‌کی دیار هه‌بوو د به‌لاقبوونا ژانری "په‌خشانه‌ شاعر" ئی.

ژلایێ ناچه‌رۆکی فه‌ یاخیبوون گرنگترین بابته‌ی تیکستی وان بوو، ژ به‌رکو بانگه‌وازا وان یاخیبوون بوو دژی جفاکی، دژ ب ده‌سته‌لاتا ئوولی و تیتالین که‌فنین جفاکی و دژ ب ده‌سته‌لاتا سیاسی. هه‌روه‌سا د ناچه‌رۆکا به‌ره‌مه‌ین خوه‌ ده‌ "چه‌فه‌نگ- هئما" ب شیوه‌یه‌کی مژدار بکارئینانه.

سه‌خمه‌راتی باندوورا سوریا لیزم ل سه‌ر گروپا روانگه‌ "کاکه‌مه‌م بوټانی" ئاماژه بوو قوتابخانین دادایزم و سوریا لیزم دکته‌ و باندوورا وان ب سه‌ر روانگه‌ بیان، لی ئەو باندوور راسته‌ راست نه‌بویه، ژ به‌ر نه‌زانینا زمانێ ئەوروپی ئەو باندوور ب ریکا زمانێ عه‌ره‌بی و بزاقا "فازل عه‌زاوی" و ده‌سته‌یا وان بوویه. لی د به‌ره‌مه‌ین وان گه‌له‌ک خوه‌یا نابن. لسه‌ر باندوورا سوریا لیزمی ب سه‌ر

^۱ بانگه‌وازی له‌ روانگه‌ی ئەده‌بی کوردی نوێمانه‌وه، ک- روانگه، ژماره‌ ۱، ل ۹-۱۵.

ئەندامىن روانگە بۆجۈننىن ھەقدىز ھەنە و دىيىژن پىرانيا بەرھەمىن وى قۇناغى ژبال ھىزا رھوتا رىيالىزما شۆسىيالىستى ھاتبووگرتن، دەست ب سەر پىرانيا بەرھەم و ھونەرى داگرتن. ھەر ل سەر قى مژارى "لەتيف ھەلمەت" دىيىژە >>دەتوانىن دەقەكانى روانگە بخويىننەوہ كە سى ژمارەى لى دەرچووہ، تارمايى سوريالىزم لە ھىچ بەرھەمىك دا ديارنيە، تەنھا قەسىدەيەكى "قەرھاد شاكەلى" نەبىت ھەيە، ئەويش لەوى بلاوكراوہتەوہ ئەوان ھەرچى بلاويانكردۆتەوہ تارمايى سوريالىزمى پىوہ ديارنيە<< ب ئاوايەكى سەر قەسەر قە ئەم دكارن بىيژن كو باندۆرا سوريالىزمى ب سەر مانيفىستا روانگەبيان دە تونەيە، ژ ئالىي پەيوەندىيىن ھونەرى و شىعەريەتا دەقى و سوريالىيەت و خەون و پەيوەندىا شىعەر و دەروناسى و نەئاگەھىيى ب توو ئاوايەكى د بەيانا روانگەبيان وەنگقەنەدايە، ئانكو ئەم دكارن بىيژن بزاقنا روانگە پىتر د ناف قالبى ئەدەبا رىيالىزما شۆسىيالىستى دە رەنگقەدايە و كىمتر كەتنە بن باندۆرا سوريالىزمى.

گروپا كفرى – كەر كوك:

ئەف گروپ ب يەكەم دەنگى نووخاز ل باشور تى زانين، "كفرى – كەر كوك" گروپەكە نووخازا ئەدەبى بوون ل سالىن ۱۹۶۴-۱۹۶۵ ژ بال ھند خوەندەكارين خواندنگەھا نافنجى يا كفرى مينا "قەرھاد شاكەلى، لەتيف ھەلمەت ، ئەحمد شاكەلى" ئەف گروپ دامەزراندن^۲، دەستەيا گروپا كفرى كەر كوك ل بن باندۆرا ئەدەبىياتا نووخازيا عەرەبى و كووارا "شىعەر ۶۹ ياعراقى" كو ژ لايى "فاضل عزاوى ، سامى مەھدى" دەھات وەشاندن، و مانيفىستا سورياليان و دادايان بەيانا شىعەر^{۶۹}ى عراقى و "البیان الشعرى" ئەف گروپ دامەزراندن و ل بن باندۆرا بەرھەم و شىعەريىن وان نوكرنا خوە دەستپيكرنە، نەخاسمە ديوانا

۱ ئەحمەد مەحمود عەبدوللا، ھەمان ژيەدەر، ل ۷۷.

۲ كۆوارى رومان، چاوپيکەوتن لەگەل لەتيف ھەلمەت، ژمارە ۳، ۱۹۹۶ - ل ۳۵.

“ئەدۆنیس” یاب نافى “المسرح المريا” ل سەر وان ب ئاشكەرا خوهیا دبن^۱. سهخمه راتی باندۆرا سوریالیزمی ههلمهت دبیزه >حه وشه نبیری کوردی خالیکی به سەر نه بوو، کهیه کیکی بزانی سوریالیزم و دادایزم چیه، ههتا وهکو سالی ۱۹۷۰ زۆر به بی سئ و دوو ده لیم گروپی کفری کهرکوک سوریالیزم و دادایزمی دۆزیه وه له ریگای عه ره به به وه <<^۲، ئەف دان پی دانانا له تیف ههلمهت کو دبیزه مه سوریالیزم و دادایزم ل بن باندۆرا کۆوارا “شيعر ۶۹ ی عراقی” وه رگرتیه، ب ریکا وان سوریالیزم هاتیه دناف قادا ئەده بیاتا کوردیا کوردستانا باشور ل سالا ۱۹۷۰. له تیف ههلمهت ب نامیلکه یا “خوا و شاره بچکۆله که مان” کو پشتی سالا ۱۹۷۰ وه شاندا، و فه رهاد شاکه لی ب به لاقرنا نامیلکه یا “پروژه ی کوده تایه کی نه ینی” ل سالا ۱۹۷۳ به لاقر کو دیروکا هه لبه ستین تیدا ژ بۆسالی ۱۹۶۹-۱۹۷۲ دزقری^۳. لقینه که به رچا ف خسته د ناه ئەده بیاتا کوردی یا نووژهن و ب ده ستپیکا وئ قو ناغی تی زانی.

پشتی دامه زراندا گروپا نووخازیا “روانگه” و به لاقبون و به یانناما وان ل سالا ۱۹۷۰ ل کۆنگرئ دووی یی “یه که تیا نفیسکارین کورد- هه ولیر” گروپی کهرکوک - کفری به یاننامه یا خوه ل ۱۹۷۱/۷/۱۴ به لاف کر ب نافى “شیته کان سه رنج هه لویست، پروژه ” ب ئیما “له تیف ههلمهت و فه رهاد شاکه لی” د وئ رونشنی ده چه ند دانه ک ب سەر ئاماده بویان پار فه کرن، تیدا هه لبه ستا کوردی هه ر ژ که فن تا نها ب کلاسیک و که فن بی کو تو گهورینه ک تیدا وه ره کرن دانه خوه یا کرن، دبیزن ژ بوی کو ئەم هه لبه ستان بنقیسین فه ره ئەم خوه بین تووره و یاخی بین، ژبو مه نه گرنگه چه وا و ژبو کی بنقیسن ته نی ئەم دخوازن بی ترس و ل پشت خوه نی رین و باوه ری ب نقیسن خوه بنقیسن، له ورا فه رهاد شاکه لی داخوازا شو رشه کا هزری دکهت حله سهر یاخیبون ژجفاکی

۱ هه مان ژیده ر، ل ۳۶.

۲ ئەحمده محمود عه بدوولا ، هه مان ژیده ر، ل ۶۸.

۳ سابیره شهید ، بزوتنه وه ی رزگاری خوازی له شیعری کوردیدا ، ک- نه وشه فه ق، ده زگای شه فه ق کهرکوک چاپخانه ی ئاراس - هه ولیر، ژماره ۸۰، ل ۴۲.

بهري و بانگه شهيا نووخازيه تا جفاكي دکهت، باوهري نهئنان ب خودي و ياساييت ئولى، ههروهسا بانگه وازا شوڤشه که بنه رته تي دکهت ب سهر ههمي ياساو مهرجين ههلبهستا کهفن، و ياخي بونه کا توندره وانه دژي که له پوري ¹، ههروهسا بهياناما وان ب گه له مپهري ل سهر ههلبهستي سهکنينه، و ژانرين دي بين ئه ده بي هندک ته که ز ل سهر هاتيه کرن. لي دي سا ژي باندورا وي مانيفيستي گه له ک مهزن نه بوو، چونکي د ناڤ خه لکي ده ب ئاوه يه کي فه رمي به لاق نه بوو، و ميديا کوردي و ده زگه هيئ راگه هاندني گه له ک خوه ل کيله کا وي نه دا و نه دخوه ست به لاق بکه ن². گروپا کفري - که رکوک ياخي بون و توره يي کربوو بنگه هيئ پيڤازوويا به ره ميين خوه مينا "ههلمهت" ههلبهسته کا خوه ب ناڤي "ياخي بين" هوسا گوته يه.

پيتان ئه ليم ياخي بين
 له م هه موو نه خشه و باجه
 ياخي بين له م مهيدانه له م گه راجه
 که مرؤڤ وه کو ئامراز تيا هه راجه
 ياخي بين .. ياخي بين
 له وقه مانه ي
 که سوري خويني هه لاجه
 ياخي بين .. ياخي بين .. چونکه هيشتا
 خواي ئه م شاره هه ر.. هه جاجه³

ئه ف يه ک ژي وي چه ندئ دگه هينت کو "له تيف ههلمهت" ئالايي ياخي بوني ل هه مبه ر جفاک و ژيانئ را کريه، وه ک خوه يايه کو ياخي بون و ژناقبرنا تشتين کهفن و وي رانکرن، ره گه زه که سه ره کي يه دناڤ ته فگه را سوريالي و وه که

1 ئه بو عوبه يد عه بدوللا زياب، هه مان ژي ده ر، ل 47.

2 فه ره اد سا که لي، ، زمانئ گه رده لول خه ونئ شنه با ، پرؤژه ي تيشک www.tihkbs.com ، 2008 ، ل 62.

3 له تيف ههلمهت، ديوان، چاپخانه ي شقان، چاپي دووه م سلیماني، 2005 ، ل 96.

بنه مایه کئی سهره کی بی و ان دناق بهرهمین سوریا لیستان ده رهنگفه دایه و چی دگره، ههروهک دقئ ههلبهستی ده ههلبهستفان ببیژه یا یاخیبین ژ جفاکه کئی کو ههتافیگافی میر و سولتانین وان کهسین وهک “حهجاجی” نه، جفاک و هزر و تیتالین کهفن ویران بکهن و ل دووف ژیانه کا سهر واقعی بگهرن، وی جیهانی ب ئافرینن کو ههر کهسی تیدا سهر بهست ژیان بکهت.

“یاخی بین .. چونکه هیشتا خوی ئهم شاره ههر ..حهجاجه”

خودئ قئ باژیی — مهزن و سهروکئ قئ ولاتی. “حهجاج” چهغهنگه ژبو دهسته هلاته کا زوردار چرمساندنا گهلی خوّه. ههلبهت دهسته هلاتدارین وهلاتی رهخنه دکهت کو هیشتا ژیان و تیفوکرینا وان مینا “حهجاج”ه، لهورا داخوازا یاخیبوون و ژناق برنی دکهت.

ههروهسا دیوانا “فهراهاد شاکهلی” یا بناقئ “پروژهی کوده تایهک نهینی” کو خوه دی باندور بویه ل سهر نووخازی، تیدا هاتیه:

ئاسو دیار بوو کهسواره کان بهتاو هاتن

ئالای روژیان هه لگرتبوو

رووخساری پر له تورهیی — سپارتاکوس

چاوی — سیزیف-

لهروو مهتیا ده رئه کهوت

لهژیی گهر دوو توژی چری

سمی ولاخه کانیان

ئهشکهوتی قوول ههل واسراوه^۱

^۱ فهراهاد شاکهلی، پروژههی کوده تایهکی نهینی، دیوان، چاپخانهی وهزارهتی روشنبیری، ههولیر ۲۰۰۰، ل ۲۸.

ئەو ھەلبەستتا مە ل ژۆر بەیان کری ئەگەر ئەم ل ھەقۆکین “ئالای زۆریان ھەلگرتبوو، روخساری پرلەتورەیی، چاوی سیزیف لەرومەتیا دەرئەکەوی، ئەشکەوتی ھەلواسراوہ ...”بەینیرین، وینەیین سوریالی نە و دگەل واقعی و لوژیکی ناگونجن، رەگەزین سوریالی ب شیوہیەک بەرچاڤ دەھلبەستی دەخوہیا دبن، و وینەیین ھەلبەستی دژی لوژیک و عەقلانی نە، ئانکو دژی واقعی یەو نەگونجایە دگەل موژی، ھەرەسا زمانی شیعیری ژى جودایە ژ یین بەری خوہ، و قیایە وینەییەکی ل سەر واقعی بدەن ھیزەکی کومینا قە ھەرەمان دبینە.

سپارتاکۆس ___ چەقەنگە بەرخودانی

سیزیف ___ چەقەنگە بو زۆر داری و خرابیی

ئەم دگەھن وئ باوہری کو نقییسکاریین گروپا کفری کەرکوک “لەتيف ھەلمەت، فەرھاد شاكەلی، ئەحمەد شاكەلی، لەتيف حامد، عبدالله تاھیر بەرزنجی، كەنعان مەدحەت...ھەتا رادەییەکی باش نوو گەربوونە، ھەلبەستاکوردی دگەل وان نەخاسمە بەرھەمیین سەر بزاقا “سوریالییزم و داداییزم” پێشدا کەتییە و سەر کاروانی وان بزاقان بوونە، د بەرھەمیین خوہ دە کەتنە بن باندۆرا قوتابخانیین ئەوروپی و ناخاسمە تەڤگەرا “سوریالی و دادای” ئەقەژی ل سەر زاری ریبەری وان “لەتيف ھەلمەت” کو دچاڤپیکەفتنیین خوہ دە بەری نھا مە ئامازە پێ کر خوہ یا دبن، و بنەماو ئەدگارین سوریالی دبەرھەمیین وان تی دیتن.

گروپی تەلیعیەکان- پێشرەوهکان:

پشتی بزاقا روانگە ل سالای ١٩٧٤ بەر ب لاوازیی قە چووی، ژ ئەنجامی بارودۆخی سیاسی یی باشوری کوردستانی و هەلەوشانا پەیماننامەیا ١١/ئاداری و هاتنە ئارا نسکویا شۆرەشی ل سالای ١٩٧٥، پشتی سالیی هەفتییان توو بزاق و گروپ دروست نەبوون، هەر دەستەبەک خوە مینا بزاق خوەیا کربا ژ لایی دەستەهلاتی مینا ئالیەک سیاسی یان سەر ب ئالیەکی قە دهاتن سوچبار کرن، هەلبەستقان "ع.ع. یوسف" ل سەر قی یەکی د بیژە <پاش سالانی ٧٥ و شۆرەشی کورد، ئەدەبیاتیش هاتە سنوردارکردن و کەوتە ژیر چاودیری و بەدواداجونی رژیمی بەعس، بۆیە شاعیران و نوسەرەکانی ئەو دەم لە پیکهاتنی گروپ دەترسان، نەک ببیتە تاوانبارکردن بە جموجۆلی سیاسی>^١. د سالیی هەشتییان و بەر ب ژۆر کۆمەکا هەلبەستقانیی کورد کو پرانیا وان ئاکنجیین هەولیر بوون دەست ب نقیسینا هەلبەستین نووخاز کرن و ب "تەلیعیەکان- پێشرەوهکان" هاتن ب ناف کرن، هند چاران ژ ب "نووخازیی هەولیر" یان "هەلبەستقانیی هەشتییان" وەکە ئامازە بۆ سالیی پەیدا بوونا وان دهاتن ب نافکرن.

گروپی تەلیعی ژقان هەلبەسقانان پیکهاتبوون <سەباح رەنجەر، جەلال بەرزنجی، ئەنوەر مەسیفی، عەباس عەبدوللا یوسف، دلشاد عەبدوللا. هەستیان کرد کە شیعی کوردی پیویستی بە گۆرانیکی بەهیزتر هەیه>^٢ هەر ژ دەستیکی بۆ وان گەلەک هەقدژ پەیدا بوون، و ب ناف "تیکدانا زمین" یان "دەستەیا دژی مللەت" هاتن سوچبار کرن، لی وانا بەردەوامی ب کاری خوە دا و هەتا بوون گروپەک نووخازتر ژ گروپی بەری خوە <هەر لەناو ئەم بزوتنەو هەیه دا چەندان شیواز و ریچکە ی جیا جیا دەببینن و تاییەتمەندی شیوازی نووسینی ئەم ریچکانە تیدا دەبینن، هەموشیان پیکەو هە لێ یەک

^١ ئەبو عوبەید، هەمان ژیدەر، ل ٥٥.

^٢ د حوسین غازی کاک ئەمین گەلالەیی، هەمان ژیدەر، ل ١٠.

سەرچاوه هه‌فده‌گرن ئه‌ویش نه‌خشه‌ی بزوتنه‌وه‌ی مۆده‌رنیزمی شیعرى كوردیه^١. زمان لجه‌م "پیشره‌وه‌كان" بوو زمانه‌ك ئیشاره‌تى "زمانى ئامازى"، ئه‌و زمانى لجه‌م نه‌وه‌یا هه‌لبه‌ستفانیی به‌رى وان ده‌ات بكارانیی گه‌له‌ك چروپه‌ر نه‌بوو پتر زمانى رۆژنامه‌فانیی بوو، لى پیشره‌وه‌كان ئه‌و زمان چروپه‌ر و به‌ر ب چه‌فه‌نگه‌خوایى قه‌ برن، ئانكو گروپ بگرانى ل سهر زمين سه‌كنیه و هه‌ولا ب كارئینانا زمانه‌كى به‌رز و ئالاقیئ مینا "موتربه‌كرنا زمان، شكاندنا قالبیئ زمانى، ئستاتیکا، ئافراندا په‌یقئین نوو، ئاشۆپ، فه‌نتازیا، ئه‌فسانه و خورافات، نه‌ئاگه‌ه‌ی" ددان. خوه‌یایه كو ئه‌ف هه‌مى ئالاف ژ بن باندۆرا قوتابخانیئ نووخازیئ مینا "چه‌فه‌نگه‌خوایى، و دادایزم، و سوریا‌لیزم" ئ نه‌.

>> بزواتى ئافراندى سالانى دواى هه‌شتاكان رۆحى وه‌به‌ر مه‌عشهره‌كان دا، ئاوینه‌یه‌كى عه‌جیب بۆ ره‌نگه‌ روو نه‌داته‌وه ... سه‌ره‌تای هه‌شتاكان بۆ هه‌موان تروپكى ته‌قینه‌وه‌ی به‌هره‌و داهینان بوو... و گرنگترین شت له ئافراندى دواى هه‌شتاكان گه‌رانه‌وه‌ی قودسیه‌تى شیعر بوو، هه‌ر بۆیه‌ش سالانى دواى ئه‌وه، ده‌قى گه‌وره‌ گه‌وره‌ی خسته‌ روو له مه‌یدانى شیعردا^٢.

سه‌خمه‌راتى لادان و ره‌فزكرنا ئه‌ده‌بیا‌تا كلاسك و به‌ره‌مه‌یئ وان "كه‌ریم ده‌شتى" دبیره >> ئه‌گه‌ر دابراڤ ئه‌وه‌بى كه له هه‌موو شتیكى به‌ر له ئیستا دابریئ، ئه‌وه له بیروكه‌ی هه‌شتاكاندا ئه‌م ئه‌م بیروكه‌یه جیگه‌ی نه‌ده‌بووه، چونكه زۆربه‌ی شاعیرانى دواى هه‌شتاكان بوونه گه‌وه‌ره‌ شاراوه‌كانى ئه‌ده‌بى كلاسكیان ده‌ستنیشانكردوه، ئه‌وان زۆر به‌ عیشقه‌وه‌ باسیان له "نالی، و مه‌وله‌وى" ده‌كرد، گه‌فتوگۆی زۆریان له‌سه‌ر ده‌كرد^٣، له‌ورا قئى قوناغى هند تاییه‌تمه‌ندیئ جودا بخوه‌فه‌ دیت و هه‌لبه‌ستفان "ه‌اشم سه‌راج" ل دۆر قئى چه‌ندى دبیره‌ت: خاسیه‌تا وئ ئیورا شیعرى مینا ده‌ستپیکا سه‌ره‌له‌دان و

١ سابیر ره‌شید، هه‌مان ژیده‌ر، ل ٤٤.

٢ رامان، شاعیرانى هه‌شتاكانى هه‌ولێر له بیره‌وه‌ شیعریه‌كانیان ده‌دوین، ك-رامان، ژماره ٢٠، شوباتى ١٩٩٨، ده‌زگای راگه‌یاندى گولان، ل ٧٦-٧٧.

٣ هه‌مان ژیده‌ر، ل ٧٧.

چيگرتنا بنه مایین سهره کی بین تیوری و ریڅخوه شکر ژبو پيشه روژا ههلبهستی... مینا ههول و بزاقا دهربازبوون ژ زه مینهیا زارقه کرنی، کو ب گرانی ههلبهستا کوردی داگیر کربو^۱. ههلبهستقان و نفیسکار و هونه رمه ندین ههولیر ب پشتگیریا "مهحمود زامدار" چه ندین میزگهرد و کومبوون و رونشتنن شهقانه ل سهر ههلبهستی ل "نادیا ئازادی، و نادیا کریکاران" بو پتر راقه کرن و لیكدانا لاسهر و ریبازیچودا بین ئهدهبی ئه وروپی لدارخستنا دیالوگ سهخمه راتی >هونه ری نوو یی رومانا جیهانی و تیگه هشتنا ته کنیکین بزاقا نه ئاگه هیی و رهوشا که توارئ شیعری و تیفوکرین ل میتوددین فهلسه فی، ههروهسا نیقاشکرن ل سهر نووگه ریا کوردی و گرنگی دان ب فورمی وان^۲. ئهقهژی ته نی مه رهم پی ئاگه هدار بوون بوو ژ هزرین ههقدوو، ههروهسا ئافران دین د ههلبهستا کوردی گه ره که وهرن کرن.

ئهو رهخنه گرین وان رهخنه دکرن، ژلایی ئه ندامین گروپی قه ب رهخنه گرین "سهله فی" و پاشدا که تی و نه داهینهر دان خوه یا کرن، و ل دژی وان دهنگی خوه دهرخست. >> شه پولا ته لیعی ژ بلی نه بوونا مانفیسته کا ئیکگرتی، چ هوکار و ئامرازئ دهربرینی یی تایبهت بخوه قهژی نه بوو وهک کووار و روژنامه... کو ببیته زمانحالی وان... سهره رای قی چه ندی ژی جو ره ناکوکیهک دناقبه را ئه ندامین قی گروپی دا هه بوو، کو ههر یهک ژ وان خوه ب پيشره و زانتر ب بین دی د بواری ههلبهستا نوپخازا کوردی ددا^۳. پشتی راپه رینا ۱۹۹۱ و ئاسویا ئازادیی و نووخازیی به رفره هه بوو، گروپی پيشره و هات ههلوه شاندن، هند ژ ههلبهستقانی وان به یاننامین تاکه که سی به لاقکرن. ئهم ل قر ئامازه ب هند ژ وان به یاننامان دکه یین.

۱ ئه رشده حیو، هه مان ژیده، ل ۱۲۹-۱۳۰.

۲ رامان، شاعیرانی ههشتاکانی ههولیر له پروژه شیعیرییه کانیا ن ده دوین، ل ۷۷.

۳ ئه بو عوبهید، هه مان ژیده، ل ۵۸.

• ئەنۋەر مەسئۇلى:

مانەفئىستەك ل ژېر ناقتى "فۆرمى گران" بەلاقتىر، بۇ جارايەككى ل رۇژنامەيا "ھاوکارى" ژمارە "۹۰۹" ساللا ۱۹۸۷ و بۇ جارا دووى ل رۇژناما "كوردستانى نوئى" د ساللا ۱۹۹۳، بۇ جارا سىيى ل ژمارە "۱۳" يا كۆوارا "نوسەرى نوئى" ل ژېر ناقتى "بەيانى دووھى فۆرمى گران" دا بەلاقتىر... دىژىت: <>من له شىعرەكانم دا ئەمر له خوینەر ناکەم و بىرو بۆچونى خۆم بەسەر خوینەر دا فەرزناكەم ... من فەرمان سالارى پەرەستن و رۆمانسىيەتم له شىعرەكانم دا دەرخت، بۇ گالته پىكردن بەو سى بابەتە<>'. ھەرۋەسا "مانىفئىستى دووھى فۆرمى گران" ل ژمارە "۱۵" كۆوارا "شىن" ل ساللا ۲۰۰۵ ۋەشاندىيە.

• عەباس عەبدوللا يوسف:

مەنەفئىستەك ب ناقتى و نىشانى "سى قوتابخانەى شىعەرى" ل ژمارە ۶۹ى ھەفتەنامەيا "ئالاي ئازادى" ل ساللا ۱۹۹۳ بەلاقتىر، و تىدا "قوتابخانەى ھەولير" ب پۆپ و تازەترىن داھىنانا شىعەرا كوردى دانا^۱. مەرەم ژ سى قوتابخانەيىن شىعەرى "روانگە، و كفرى كەركوك، و پىشەرەو" بوويە.

• سەباح رەنجدەر:

رەنجدەر مانىفئىستا تاكەكەسى يا خوە ل ساللا ۱۹۹۹ راگەھاند، ھەژى گۆتنى يە مانىفئىستىن رەنجدەر گەلەك كوير و ئەكادىمىتر ژ دنيا شىعەر و ئەدەبى نىرپىيە، ژ مانىفئىستىن بەرى خوە مينا "روانگە و كفرى كەركوك" خوەدى جوانى و شىعەرىتر خوەيادىن، ھەر ئەقەژى ۋەكەرىيە كو "د.ئازاد ھەمە شەرىف" ببىژە: <>ئەوھى سەباح رەنجدەر زۆر لەوانەى پىش خۆى رىكوپىكتەر و قوولتر و

۱ ھەمان ژىدەر، ل ۵۹-۶۰.

۲ ئەنۋەر مەسئۇلى، فۆرمى گران، ك- شىن، دىزگای چاپ و بلاوكردنەوھى ئاراس، ژ ۱۵، سالى ۲۰۰۵، ل ۱۴۱.

۳ رومان، شاعىرانى ھەشتاكانى ھەولير لە پىرۆژە شىعەرىيەكانىيان دەدوئىن، ل ۷۹.

شيعريتره <<^۱. سه باح رهنجدهر ب ته مه ني خوه ب بچوكترين ئەندامی گروپا پيشره و تي زانين، و وي كاري بهرده و اميا گروپي ب پاريزه و مه نفيستا تاكه كه سيا خوه راگه هاند و مينا ديارده يا گروپي زي دهركهت. تانها هه لبه ستقاني "نه ه ۹" مانيفستين شيعري به لافكرنه، تهف د پهرتوو كه كي ب ناقي "ئه زموون وهك ئاخاوتنيك له ناو ژيان، چاپخانا- حه جي هاشم، هه ولير ۲۰۱۴" وه شانديه. مانيفستين وي زي ئهفن.

- ۱- مانيفيستا له ئاههنگي بيست سالي زيوان، تاييهت ب جامه يا زيوان-۲۰۰۸.
- ۲- مانيفيستا شيعر بو چيز و جواني، چيز و جوانيش بو هه مووان. تاييهت ب ديوانا رووه كاني خوداوهند-۱۹۹۹.
- ۳- مانيفيستا ناسيني بووني شيعر و خوده ستنيشان كردن. تاييهت ب ديوانا خهون وا خو ي گيرايه وه-۲۰۰۳.
- ۴- مانيفيستا به شداري كردني شيعر له ئاماده كردني هه قيقه تدا. تاييهت ب ديوانا شهري جل ساليه-۲۰۰۵.
- ۵- مانيفيستا شيعر و چالاك كردني ههسته كان. تاييهت ب ديوانا مردوويه ك ئاگاي له هه مووانه-۲۰۰۸.
- ۶- مانيفيستا ئافران دنه وه ي جوانييه كان له دووباره كردنه وه ياندا. تاييهت ب ديوانا سه دوويه كشه وه-۲۰۰۸.
- ۷- مانيفيستا شويني زهيني له شيعردا. تاييهت ب ديوانا سالي سفر-۲۰۰۹.
- ۸- مانيفيستا شيعر له خو مان نزيك ده كاته وه. تاييهت ب ديوانا سروودي زهوي-۲۰۱۲.

^۱ حه مه مهنتك، هه مان ژيدر، ل ۹۸.

۹- مانیفیستا شیعر بهرانبهەر ئه‌به‌دییه‌ت. تاییه‌ت ب دیوانا هه‌زده‌که‌م
ئه‌وه‌نده بزیم- ۲۰۱۵.

گروپا ویران:

پشتی سه‌ره‌ل‌دانا بهارا ۱۹۹۱ ئ باری کوردستانی ب ته‌ف ئالیین ژيانا جفاکی
و سیاسی هات گه‌ۆرین، ئه‌ده‌ب ژ یه‌ک ژ وان گه‌ۆرینان بوو، ئازادی بو گه‌لی
کورد په‌یدا بوو، ده‌سته‌ه‌لاتا رژیمی نه‌ما و ئاسویا نفیسین و هزرکرنی به‌رفره‌ه
بوو، ئه‌و نفیسکارین دیاسپۆرا زقرین کوردستانی ب کۆمه‌ک ژ پرۆژه و هزر و
ره‌شه‌نبیریا نوو، ئه‌فه‌ژی بوو ئه‌گه‌ر کو ئه‌ده‌بیاتا کوردی به‌ر ب قوناغه‌که‌ نوو
بچه و قوتابخانی نووخازین ئه‌وروپی مینا "دادایی، و سوریالی، و چه‌فه‌نگی"
هه‌مبیز بکه‌ن، کارین باندۆری ل سه‌ر ئه‌ده‌بیاتا کوردی دروست بکه‌ن.

گروپا ویران ب یه‌ک ژ وان گروپین هه‌ره‌ گرنگ و نووخاز د بیایئ ئه‌ده‌بی
هونه‌ری کوردی تی زانین. زاراقتی "ویران"؟... هه‌روه‌کی د مانیفیستی وان ده
هاتی دبیزه: <حوشه‌ی ویرانمان له سی کانیه‌وه هه‌لینجاندوووه.

1- ئه‌و ویرانه‌ ماددی و روحیه‌ی که ئه‌مرۆ کوردستان تییدا ده‌ژی.

2- پپویستی ویرانکردنی ئه‌و کۆشکه‌ رزیوه مقه‌ببایانه‌ی که له‌سه‌ر
ئهم ویرانه‌یه‌ دا هه‌لجنراون.

3- ئهم ویرانکردنه‌ش ویرانی ده‌وی، ویرانی داھینان <<.

گروپا ویران، کۆواره‌ک مینا زمانحالی خوه وه‌شاندن، کو تییدا هزر و نفیسین
خوه‌یی نووخاز تییدا به‌لاف دکرن، کۆوارا وان هه‌ر ب ناقتی گروپی خوه ب
ناکرن و ل سالا ۱۹۹۴ یه‌که‌م ژماره‌ لی وه‌شاندن، کول سه‌ر به‌رگئی وی نفیسی

۱ مانیفیستی ویران، ک- ویران، ژ ۱، هه‌ولیر- ۱۹۹۴، ل ۱.

بوو "گۆفاری ویرانی داهینان"، ئەفەزى وئى رامانى ددەت كو ئەو ب گرانى ل سەر داهینانى دسەکنین. هەر وەسا دروشما وان كو ل سەر بەرگى ژماره "۲" کۆوارا ویران دە هاتییه "پییوسته تا ئەو پەرى نوێخووزبین، بە شیوهیەکی رەها لە نوێکردنەوه دا ئازاد بین". هەوەسا د مانیفیستی وان دە هاتییه: <جا ئەم دیرانە ببە خۆ روونکردنەوهیەک، بەلام بئى ئەوهى خۆمان لە نیوانیاندا نوکم بکەین... ئیمە لە سەردەمیکی نویدا دەژین، مروۆقى نوین، هەست بە پیوستی ئازادکردنی خۆمان دەکەین، لە خولیاى داهینانین، ناتوانین بەو ئامرازو تەکنیک و شیواز و کەرەستە و فۆرمە کۆنانە باس لە خۆمان بکەین... خەون بەشیکی زیندووی مروۆف و گەنجینهیەکی لەبن نەهاتوو... ئیمە خاوەن ولاتی ویران، ئەخلاقى ویران، میژووی ویران، ئەدەبیاتی ویران، ویرانکەر و ویرانکار، لەناو دلی ویراندا، بویرانە دەمانەوئى بویرین ئەم ویرانە ویران بکەین و رابگەیهنین کە.. لە ویرانی کردنی شتی نوێو دەیتە ئارا. پیوسته بویرین شتەکان ویران بکەین و سەر لە نوئى جیهانیکی تازهی ویراو درووست بکەین...>'. ئەگەر ژ لایى فۆرم و تەکنیکى ل گروپا ویران و بەرەم و کۆوارا وان بنیرین، دبیین کو ب تەمامی ژ گروپ و کۆوارین بەرى خوه جوداتره و کانيا نووخازیهت و رەنگفەدانا شەپۆلین ئەوروپی تیدا خوهیا دبن، لى رەخنەزى ل سەر وان هەیه.

سەخمەراتى پەيوەندییا گروپی ب سوریالیزمى قە و باندۆرا وان ب سەر گروپی ویران <عەباس عەبدوللا یوسف" کو یهکە ژ شاعیرو نقیسکاری ویران دبیزه: ویران کۆوارەکە هەمەچەشنى دادایزم و سوریالیزم و فۆرمالیستی وەرگریه>، ب قى چەندى خوهیا دبه کو وان مفا ژ یاخیبوون و نووخازی یان قان هەرسى رپبازین جیهانى وەرگریه، ژ پیخەمەت داهینان و کارى جوان و بالکیش بکەن. د کۆوارا ویران دە چەندین تابلۆ و کەفال و وینەیین سوریالی و دەقى ناماقوول

۱ مەنفیستا ویران، هەمان ژیدەر، ل ۱ - ۳.

۲ حەمە مەنتک، هەمان ژیدەر، ل ۱۹۰.

و نا مەنتقى بەرچاڧ دكەڧن و ب تەمامى باندۇرا قوتابخانىن مۇدېرن د ناف بەرھەمىن وېران رەنگقەدە، نەخاسمە بنەمايىن سوريالىزمى ب ئەشكەرا تىدا ھەيە و مفا ژى وەرگرتنە.

گروپى نووكرن ھەروھەر:

رەوشا ئەدەبىياتا كوردى ل دەڧەرا بەھدىنان ھەر ژ سالىن ھەڧنتىيان و ھەتا پىشتى سەرھەلدانى گەلەك نالەبارو تەڧلھەڧ بوو، ھەرچەندە ھند بزاق و كووار د سالىن ھەشتىيان ھاتنە مەيدانى، مينا “كووارا دەنگى مە، بزاقا نووخازى...”، لى وەكە پىدقى نەبوون و ھەر زوى جريسكا وان تەمرى ئەگەرئ پىرانيا زوو ژناق چوونا وان ژى ب سەدەمى سىياسى و ئابوورى بووينە، ھەتا پىشتى سەرھەلدانى و ئاسويا ئازادىي، بازىرىن مينا “ھەولير و سلىمانى” گھورىن و نووگەرىتى بخوھقە دىتبوون و ھندەك دەستە و گروپ ل بن باندۇرا ئەدەبىياتا ەرەبى و ئەوروپى سەرھەلدابوون، و ب ھەمان مىكانىزم ل دەڧەرا بەھدىنان ژى گروپەك ب ناقى “نووكرن ھەروھەر” سەرھەلدا.

ژ ئەنجامى وان ھەولين بەردەوام د <<كومبوونين رەوشەنبيران و ل دوماھيا ۱۹۹۴ئ ل دەھكى.... گروپا نوكرن ھەروھەر ژ لايى >>محسن قوچان، د. فاضل عومەر، شوكرى شەھباز، عارف حىتو، سەلمان كوڧلى، ھزرقان عەبدوللا >> پىكھات^۱. لدور دانانا شىوازى دامەزراندنا گروپى “د. عارف حىتو” دىيژە: <<ھزرا گروپى ژلايى ھەمى ھەڧالىن دامەزىنەرڧە دەھات ئازراندن و گەنگەشەكردن. كەسەك دەستپىشخەرى سەرەكى نەبوو، لى رولى “محسن قوچان” د گروپىدا بەرچاڧترو گەرمتر بوو>>^۲، گروپى وەرچەرخانەكا مەزن د بياقى شىعرا كوردى دا پەيدا كر. ھەزىكەرىن نووگەر ل دور قالبى نوو بى

۱ عەبدولقادىر نورى، ياخييوون دناف ھەلبەستا نوپخازا كوردىدا، چا. خانى، چ. ۱، دەھك - ۲۰۱۱، ل ۴۶.

۲ د. نعمت اللە حامد نھىلى، پراكتىزەكرنا رەخنا نوويا ئەنگلو ئەمريكى لسەر تىكىستىن گروپا نووكرن

ھەروھەر، چا. ھاوار، چ. ۱، دەھك-۲۰۱۳، ل ۱۴.

شيعرئ كۆمكرن، و چهپه رهكى ههقدژان ژى بوؤ خۆ پهيداكر^۱ ههلبهت ئهف ههردوو بهرهيئ ئاليگرو ههقدژ باشيا خوه ههبوو، چنكى وهكر كو ده رگههي دانوستانيئ رهخنا ئهدهبي قه ببه، و ژ لايئ دى قه ببوو جهئ بلاقبوونا بهرهم و ناف و گروپئ وان، و ژ ئهجامئ قئ يهكى ژى پر سمينار و جقين ل سهر وان هاتن لدار خستن.

سهخمه راتى باندورا قوتابخانيئ ئهروپي و نهمازه سورياليزم، ب سهر گروپئ ههروهه، ئهگه ر ئهم ل بهرهميئ وان بنيريئ تهقلههقيهك تيئا خوهيا دبه، د بهرهميئ وان ده بنه ماييئ قوتابخانيئ نووخاز مينا "سيمبوليزم، سورياليزم، و دادايزم"، تهقلههف دكه ن و ژ ههقدوو جودا نهكريه كيش مه درهسه كيشكه، >ئهگه ر ل نفيسكاريئ ههروهه ر بپرسين هون سهر ب چ مه درهسه نه دبئژن "نوخازي"، ل سهر كيژان مه درهسي نووخازيه تيئ نه... نه بهيليه و راي خوه بهيلي نهكريه^۲. لهورا وان شيعريئ نه ريك و پيئك و نه بهر ئاقل دنقيسي، هند جاران ل شونا نووخازيئ پهيره و بكه ن رهددا نووخازيئ دكر و پؤست مؤديرنيزم ب كار دئينا بيئ كو هايئ وان ژئ ههبيت، لهورا تهقلههقيهك د تيغه هان و د گه هاندنا پهيامان ده درست بوو. "د. فازل عومه ر" سهخمه راتى باندورا سورياليزم دبئژه: >>گروپئ ههروهه ر نووكرن، نه ئه ندامه كيئ خوه پروو سورياليزم هه بوو، نه ژى گروپه كيئ سورياليزم، لي بهرهميئ سوريالي ههيه. نه دووره "هزرقان" ل پيشيئ بهيئ، هندهك چيروكيئ من ب نهفهسهك سوريالي هاتينه نفيسيئ، لي خوه پروو، سوريالي نين. ب كورتي و ب كرمانجي، بهرهم ههيه لي نه ريبازا گروپي بوو^۳. ههروهه ر نووكرن دهستيپيكا ساليئ "۲۰۰۰"، بهر ب لاوازي و ژ بهر يهك چووني قه چوو، ئه نداميئ وان دبينن كو >>مرنا وان ريكه كه ژبو قه ژينه كا ديتر. دقيئ خۆ بمرينن دا جاره كا دى ب فؤرمه كي دى، و

۱ نعمت الله حامد نهيلي، ده راقهك ژ رهخني، ل ۲۷۰.

۲ چافپيكه تن دگه ل شهعبان سليمان، ل باره گايئ يهكيئ تيا نفيسه ريئ كورد-دهوك، ۲۰/۴/۲۰۱۷.

۳ د. فازل عومه ر، ديدار، باره گايئ يهكيئ تيا نفيسه ريئ كورد-دهوك، ۲۰/۴/۲۰۱۷.

ب هزر و تیگه هشتنه کا دیتر خوه ساخ بکه نفه <<^۱ بهرده وامی ب کاروانی نووخازیته تی بدهن.

نووخازین ئاکری:

پشتی بهارا ۱۹۹۱ نقیسکار و رهوشه نبیریڤ دهقه ری چهند میزگه رد و چقینین ئهده بی هزری ل دارخستن، پیخه مهت ئافاکرنا سازییه که ئهده بی هونه ری ژبو دهقه ری. ههلبهت ئهف چهنده ژئ ئافاکرنا سهنته ره کی ب ناقی "مهلبه ندی رهوشه نبیری یئ ئاکری" ل په ی خوه ئانی و وه که سهنته ری رهوشه نبیری ئاکری کار و چالاکیین خوه ددوماندن. ل سال ۱۹۹۴ ناقی "مهلبه ند" هاته گهورین بو "بزاقا رهوشه نبیری ئاکری". ل سال ۱۹۹۵ گروپه کی نووخاز ل ئاکری ژلایی <<ئازاد دارتاش، شه مال ئاکره یی، ئه میر فندی، و مسته فا سه لیم<>^۲ فه هاته راگه هاندن، بو ماوی چهند سالان شیا تا راده یه کی باش جهه کی بهرچاف و کاریگه ر دقادا رهوشه نبیری و ئهده بی دا نه مازه لسه ر ئاستی پاریزگه ها دهوکی بگپیت،

ناقه روکا بابه تین وان پتر گریڤای مزارین هزری و مؤدیرنیزی بوون، هند چارانژی بهر ب پوست مؤدیرنیزی فه دچوون، ههروه سا بهرهمین وان قالا نه بوون ژ ژانرین رهخنه یی و گرنگی پیدانا وئ، هه ره وه کی تهف گروپین دی کو مه ئامازه پی کری گرنگی ب ئازراندنا بابه تی رهخنا هزری کرینه. گروپا نووخازین ئاکری باندورا نووخازیا عه ره بی و ب تاییهت "ئه دؤنیس" ل سه ر وان هه بوویه، هه وه سا گه له ک ژ گروپا ههروه ره یا دهوکی نیزیکه، و کیم و زیده ل بن باندورا وان ئهف بزاف راگه هاندییه، لی ئه فه وئ یه کی ناگه هینت کو کوپپیا وان، نه خیر به لکو جوداهی ژئ هه یه، مینا ههروه ره مانیفیستا خوه

۱ نعمت الله حامد نهیلی، هه مان ژیده ر، ل ۲۷۸.

۲ شه مال ئاکره یی، دیدار، په یوه ندیکرن، ۲۰۱۷/۵/۱۹.

نه‌بوو، لى نووخازين ئاكرى به‌ياناما خوه ب نافي "بانگه‌كى نوسيزم" ژلايى
 "ئهمير فندي، و ئازاد دارتاش، و شه‌مال ئيسماعيل" قه هات نفيسين
 ده‌رئىخست^۱، هه‌روه‌سا مينا هه‌روه‌ر نه‌ته‌نى گرنكى ب ژانري هه‌لبه‌ستى دا،
 به‌لكو گرنكى ب بابته‌ين فله‌سه‌فى و ره‌خنه و مؤديرنيزم و وه‌رگيرانى ژى ددا.
 پشتى دووركه‌تنا ئه‌ندامين گروپى ژ هه‌ف، گروپ هه‌لوه‌شيا و ب ئاوايى تاكه
 كه‌سى به‌رده‌وامى ب ريچكا قى گروپى نووخاز هاته دان و ئه‌ف چه‌نده ژى
 ده‌لبه‌ست و تيکستين ره‌خنه‌يى بين ژلايى ئه‌ندامين گروپى قه پشتى
 دووركه‌تنا وان ژ هه‌ف هاتينه نفيسين و به‌رده‌وام كرن.

سه‌باره‌ت ره‌نگفه‌دانا ريبازين ئه‌وروپى و بزاقا سورباليزم ل سهر به‌ره‌مى
 وان هه‌بوويه، به‌ره‌مى ئه‌وروپى ب گه‌له‌مپه‌رى دواندنه، و نه‌مازه "شه‌مال
 ئاكره‌يى" چونكى ده‌رچوويى كوليژا ئادابى پشكا زمانى ئينگليزى بوويه، و
 كارييه تيکستين ئه‌ده‌بى ب زمانى ئينگليزى قه‌خوينه و پى داخبار ژى بوويه و
 هه‌ول دا يه ساخله‌تین وى ئه‌ده‌بى د هه‌لبه‌ستين خوه ده ره‌نگفه‌بده‌ت ب
 تاييه‌ت ژ ئاليى وینه‌يى شيعرى، وه‌رگه‌راندا وان ده‌قان بو سهر زمانى كوردى.
 هه‌روه‌سا "ئاكره‌يى" به‌رداواميا گروپى پاراستييه، كارييه دوو جوړ ژ
 هه‌لبه‌ستان د ناف وى بزاقى زيده‌بكه‌ت مينا هه‌لبه‌ستا وینه‌يى كو ب ئاوايه‌كى
 خه‌ست و نوو هاتيه‌يه نفيسين، پتر شيوازي سيمبول و هيما تيدا هاتيه‌يه
 بكارئينان، هه‌روه‌سا هه‌لبه‌ستا هايكو ژى جوړه‌كى دى يى به‌ره‌مى نافبرى
 يه.

ناميلكه‌يا جوايه‌ز:

ناميلكه‌يا جوايه‌ز ل سال ۱۹۹۹ ژ لايى "۹ نه‌ه" نفيسكارين هه‌ولير ب شيوه‌يى
 دوو په‌رتوكان، ئانكو دوو ژماران ژ لايى ده‌زگه‌هئى ئاراس قه هات وه‌شاندن،
 ناميلكه ب نافي "به‌ره‌مى ۹ شاعيرى هه‌وليرى" ژ لايى "عه‌باس عه‌بدوللا
 يوسف، كه‌ريم ده‌شتى، هاشم سه‌راج، محمه‌د باوه‌كر، مه‌وجود سامان،

^۱ هه‌مان ژي‌ده‌ر.

ئىسماعىل بەرزنجى، تەلەت تاهىر، ئەنۋەر مەسىفى، فەرھاد پىربال "قەھات و بەلاڧكرن. ھەرۋەس ل ساللا ۲۰۰۱ ب ھەمان ئاۋايى و مىكانىزم "ژمارە ۲" ھات ۋەشاندىن. ئەگەر ئەم سەرنجەكى بەدەينە ئاڧى نامىلكەيى بەروڧاژى و ب ئاۋايەك جودا ژ بىن بەرى خوە ھاتىە نڧىسىن. ھەرۋەسا تەڧ ھەلبەستقانىان ب ھەڧرە وینەيەك د حالەتتى نە ئاگەھى و دىمەنەك سوريالىانە كشاندىە و ل بەرگى نامىلكەيى خستنه. گاڧا خوەندەڧان لى بنېرە ھەست ب تشتەكى نە واقەى و عنتىكە دكە، خويايە كو ئامازنە بو كارتىكرنا وان ل بن بزاقىن نووگەر، د پېشەكيا نامىلكەيا "ژمارە ۱" سەخمەراتى نووخازيى ھاتىيە >> نوپوخواز بە يەكى دەگوترى كوتى باۋى شكاندىي و لەدابونەرىت دەركەوتبى، بەمەش جوايەزىەك دەخاتە نيوان خوى و خەلك كە لە شتى باۋ و عادەتى راھاتون <<، ھەيكەلى ھەردوو ژمارىن جوايەز، ھەر يەك ژ وان ھەلبەستقانىان ب ئاۋەيەكى سەربخوہ و جودا نىرىنا خوە ل سەر پىرسا شىعەرى ئانىيە زمان، كو مينا بەياننامەيەكە كەسى تى تەمەشاكرن، پاشى ھند ھەلبەستىن خوە تىدا بەلاڧكرنە. و دگەل وى بەياننامى وینەيەكى خوە كو ب شىۋەيەكى سەير و عنتىكە و سوريالى دگەل دانايە. و ب ڧى ئاۋايى جوايەز پىكئىنايە.

د بەياننامەيا شىعەرى يى تايبەت ب ئيور "ع.ع.يوسف" دە ھاتىيە <ژ ئىرو و ھەتا ۷ سالىن دى، شىعەرا كوردى ۷۷۷ خواندنگەھ و گروپ و مانىڧىست و دەستە و تاكەكەس دروست دىن، ب سەدان رەخنەگر لدور مژارا ھەلبەسقانەكى و ھەزار خواندەڧانى يەك ھەلبەستقان پەيدا دىن... سوريالىستا پىرانىا ۋەلاتان ژبىركرن "پشتى سوريالىيەتى" دروست بكن... فانتازيا ل دادا و مادا و سوريالىيەت و موريالىيەت و داھاتىخوۋازى و ماھاتىخوۋازى، مەزنتىر و پىر داھىنان

۱ جوايەز "ھەلبىژاردەى شىعەر"، بەرھەمى نو شاعىرى ھەولئىر، ژمارە ۱، دەزگای چاپ و بلاوكردەنەۋەى ئاراس، چاۋەزارەتى پەرۋەردە، چ ۱، ھەولئىر-۱۹۹۹، ل ۵.

تره^۱، ئەم دکارن بیژن د قی بهیاننئ هەلبەستقانی خواستییه بەر ب قوئاغین پشتی سوریالیەت و دادایزمی قە بچە، و لجهم وی "فانتازیا" پەر ئافراندن و مەزنتره ژ خواندنگههین کول دۆر یەک نقیسکار کۆم بووین. هەرۆهسا "کهریم دهشتی" د نقیسینا خوهی ل سەر شیعری دبیزه >> شیعەر بو خوی قسان دهکات و شهرحی حالی خویت بو دهکات<<^۲ و هەلبەست بخوه قیمهتا خوه دزانە و دیاردکە، پیدقی ب رهخنه و مەزنگرنا وی و پیداهەلدانی ناکە. "جوایهز" هەر بناقی خوه دا دیاره کو خوه چوداگرنه ژ بزاف و قوئاغا بەری خوه. مینا پرۆژەک نووخاز و خوهدی باندۆر دژ ب تیتال و زارقهکرنا کهفن تی دیتن.

بزافا ته غریبی:

ئەف بزاف د چارچۆقهیی بهیانەکا ئەدهبی ده ل ژیر ناقی "بەرەو بزافی ته غریبی ل ۲۷/۵/۲۰۰۱" ژ لایی هەر یەک ژ "عەباس عەبدوللا یوسف، د.کەمال مەعروف، رۆستەم باجەلان" هات راگههاندن، کول سەر ته غریب و نامۆگه ریه تی د ئەدهبیاتی ده سهکنی بوون. د بهیاننامەیا خوهی ب ناقی "بزافی ته غریبی" ل دهستپیکێ ته کهزی ل سەر مروقی دکەت، چونکی مروف ناقهندا زانین و ژیان و سۆسیۆلۆژییه د گەردوونی ده هەرۆهک دبیزن >> ئەم بزاقه بایهخ به مروف دەدا چونکه مروف سهنتهری گەردوونه و په یوهندی به تینی به معریفه و ژیار و سۆسیۆلۆژیاهه هیه، هەر له کۆنه وه ههولیداوه به هوی ئەم پرسیارانه وه مانایهکی نوئ به مروف بخولقیین. <<^۳ و ناقهندا تیهرین و ئافراندنی یه. هەرۆهسا د بهیانناما وان ئەم دکارن ئامازه ب هند هزرۆ دهربرینا بکهین کو مینا بنه مایی سوریالیزمی تییدا رهنگقه ددهن،

۱ هەمان ژیدەر، ل ۹.

۲ هەمان ژیدەر، ل ۲۱.

۳ ئاری ئاغۆک، بزافی ته غریبی، چا: چوارچرا، ههولیر- ۲۰۰۱، ل ۸.

وهك بنه مایی خهونی: <>هونه ر له بزاقی ته غریبیدا بریتییه له خهونه شیعر- دیاره نووسه رانیش هه موو وهك یهك خهون نابینن، بهلكو ئه م کرداره په یوهندی به ئاسمانی واقیع و ئاسمانی ویسته کانی حاله تی ئه وان هوه هیه. <>، خوه یایه ره گه زئ خهونی، یه که ژ بنه مایی هه ره سه ره کیئ سوریا لیزمی، ئه و ب ریکا خهونی دگه هن جیهانا ئه و دخوازن ئا قا بکه ن، ئه ف دیارده ژی د به یانا وان ده ره نگه دایه. ههروه سا سه خمه راتی په یوهندییا "خهون و نه ئا گه هیئ" دبیزن <>مرۆ، جار هه یه له باوه شی خهون دا هه ست ده کات بووه ته بالنده له گه ل سه رجه م بوونه وه رانی ئاسمان ده فپړئ.. جوړی روخساری ئه م حاله ته په یوهندی به کرداری لاوعییه وه "نه ئا گه هی" هه یه <>^۱. ئه م دکارن کییم و زیده باندوړا سوریا لیزم و بزاقا ته غریبی خوه یا بکه یین، هه رچه نده ئه ف دوو بزاق د کوکا خوه ده دوو بنگه هیئ جوودانه، لی ئه م دکارن بیژن هند جارن د یه ک کانی و چا قکانی ده ئا ف قه خوارینه ^۲. سوریا لیه ت د به ره مین وان خوه یادبن. سه ره له دانا بزاقا ته غریبی شلقینه ک ئیخسته د ئه ده بی کوردی ده، و گه له ک قسه وباس لپه ی خوه ئانی، و ئه ف یه ک ژی نیشانا سه رکه فتنه بزاقی بوو وه کی هند ره خنه گران ب قوئاغی چاره م یئ نووخازییه تا ئه ده بیاتا کوردی دان خوه یا کرن، و هند ژ ره خنه گران ژی ئه ف رۆل و ئاماره تییدا نه دیت.

۱ هه مان ژیدهر، ل ۹.

۲ هه مان ژیدهر هه مان لاپهر.

۳ ئه حمه د مه حمود عه بدوللا، هه مان ژیدهر، ل ۱۰۲.

باسی پینجی

سه‌باح رهنجدەر و سوریالیزم

رهنجدەر هه‌لبه‌ستفانه‌کی نووخاز و خوه‌دی ریکه‌کا تاییه‌ت بخوه‌یه، دناڤ جیهانا شیعرا کوردیدا شیواز و پیکهاته و ستایله‌ک بو‌خو هه‌لبزارتییه و بویه ده‌نگه‌کی جودا و یاخی و دیار ژبو‌جاخی خوه. ناقبری یه‌که ژ پیکه‌پینه‌رین کو <گۆشه‌یه‌کی تاییه‌تی له‌سه‌ر خو‌ی تاپۆ کردوو و توانای له‌هه‌موویان سه‌رسوره‌پینه‌رتتر و هه‌نگاوی ده‌گمه‌نی هه‌لیناوه، له‌هه‌مووشیان جیاوازه و بووبه‌خاوه‌نی راسته‌قینه‌ی تاقیکردنه‌وه‌ی شیعری هاوجهرخ>، گروڤه‌ک لدۆر خوه و لدۆر شیعرا هه‌قجه‌رخیا کوردی ژ ی کریه ب ریکا خه‌ون و چه‌قه‌نگ و وینه و ده‌ربرینین سوریالیانه.

به‌ره‌مه‌ین سوریالی بو‌جارا یه‌که‌مه‌ین د ناڤ شیعر و ئه‌ده‌بی کوردیدا دناقبه‌را سالین ۱۹۶۹-۱۹۷۰ هه‌قده‌م دگه‌ل به‌ره‌مه‌ی "له‌تیف هه‌لمه‌ت" ب ناڤی "خوا و شاره بچکۆله‌که‌مان". هه‌روه‌سا به‌ره‌مه‌ی "فه‌ره‌اد شاکه‌لی" ب ناڤی "پروژهی کوده‌تایه‌کی نه‌ینی" دگه‌ل گروپی کفری‌که‌رکوک، دیسان به‌ره‌مه‌ین "ئاو، لم نیامه" یی "ع.ع.یوسف سه‌ره‌له‌دایه، به‌ره‌مه‌ین وان خوه‌پوو سوریالی بوون. ئانکو مینا ده‌ستپیکه‌کی بوو، سوریالیه‌ت لجه‌م وان مینا ئاماژه ده‌رکته‌ت نه‌ک مینا دیارده، لی رهنجدەر ب قاسی ده‌ه‌ سالان ل پشت وان تی و وی مزاری پهره‌پی دده ئه‌و ئاماژه لجه‌م وی دبنه‌بنگه‌ه و دامه‌زراندن، ئه‌م دکارن بیژن مینا بناغه‌یه‌کی سوریالی کو ته‌ف بنه‌مایین وی د هه‌لبه‌ستین وی ده‌ خوه‌یادبن و سوریالیزم ب به‌رفره‌هی لجه‌م رهنجدەر دبیته‌ خه‌سه‌له‌ت و دامه‌زراندن، کارییه هه‌لبه‌ستا کوردی ژ وی ئاماژه‌یا ده‌ستپیکه‌ی ده‌ربازبکه‌ت. ب گه‌له‌مپه‌ری ته‌ف ره‌گه‌زین سوریالی د به‌ره‌مه‌ین وی ده‌ خوه‌یا دبن.

۱ حه‌کیم مه‌لا سالج، هه‌مان ژیده‌ر، ل ۳۵.

یهکه مین چامه‌یا شیعریا سه‌باح رهنجدەر ب ناڤی “زیوان” دناڤ به‌را سالین ۱۹۸۳-۱۹۸۷ نفیسی و هاتییه وه‌شاندن، کو پر نیقاش و گه‌نگه‌شه لسه‌ر هاتنه کرن، ب گرانی ل دژی وی شیوازی نوویا شیعی سەکنین کو رهنجدەر و هه‌قال به‌ندی وی دگهل گروپا “پیشره‌و” گرتبونه‌به‌ر. چاپکرن و وه‌شاندا وی پر زه‌حمه‌تی ژبو رهنجده‌ری چیکر و ئەڤ کارئ نووی نه‌دهات قه‌بوولکرن، هه‌روه‌کی د مانیفیستا “له‌ ئاهه‌نگی بیست ساله‌ی زیواندا” ئامازه‌ پی دایه ده‌ما دبیزت >> ناردم بو ده‌زگای چاودی‌ری... ده‌زگای چاودی‌ری سی جار ره‌تی کرده‌وه... منیش سوربووم کۆلم نه‌ده‌دا. له‌به‌ر ئەوه‌ی ده‌مزان‌ی کارم له‌ شیواز و زمانیک کردوه قبوولکردنی بی گيجهل نیه <<، چونکی د وی دیوانی ده‌ جانئ رۆمانسی و خه‌ون و خه‌یالی، شکاندن و زمین و فۆرم ب ئاوايه‌کی وه‌سا ب سه‌ر هونه‌ری وی دا زال بوویه، کو جانئ ریالیزی تی‌دا کوشتبوو.

هه‌لبه‌ستقانی شیواز و ریکه‌کا تایبته‌ بخوه تی‌دا دیارکربوو. هه‌روه‌سا د دیوانین دن ژی مینا “رووه‌کانی خواوه‌ند - ۱۹۹۹، خه‌ون و خوی گیارايه‌وه - ۲۰۰۴، شه‌ری چل ساله - ۲۰۰۵، مردوویه‌ک ئاگای له‌ هه‌مووانه - ۲۰۰۸، سه‌دو یه‌ک شه‌وه - ۲۰۰۸، سالی سفر - ۲۰۰۹، سرودی زه‌وی - ۲۰۱۲، هه‌زده‌که‌م ئەوه‌نده بزیم - ۲۰۱۵” تزینه ژ وینه و جوانی و چه‌قه‌نگین ئافراندی و په‌یفین نوو و زمین... هتد، کو کارییه قوتابخانه‌یه‌کی بو‌خوه سازیکه. هه‌ژی ئامازه‌ پیکرنئ یه‌ دیوانین “زیوان، خه‌ون و خوی گیارايه‌وه، و هه‌زده‌که‌م ئەوه‌نده بزیم” ب ته‌مامی سوریالیته‌ و ره‌گه‌ز و بنه‌مایین وان تی‌دا ره‌نگه‌ده‌دن، هه‌روه‌سا مانیفیستا “ناسینی بوونی شیعر و خو ده‌ستنیشانکرن” تایبته‌ ب دیوانا “خه‌ون و خوی گیارايه‌وه” تی‌دا هه‌لبه‌ستقان گه‌له‌ک ب ئاگه‌هیانه‌ بنه‌ما و ره‌گه‌زین سوریالی ئامازه‌ پیکرنه، ل ته‌ڤ مانیفیستین به‌ری خوه پوختتر و خوه‌دی شیعریته‌ و جوانتره‌ و کارییه‌ ب ئاوايه‌کی هونه‌ری نه‌خش و شوونا خوه‌ د قئ

۱ سه‌باح رهنجدەر، سی کتیب له‌باره‌ی شیعره‌وه، چا: بی‌تایی، سلیمانی - ۲۰۱۳، ل ۱۴۹.

قوتابخانی ده بکهت، ئەف جەندەژی ل بەشێن داھاتی د تیزا مە دە پتر بەرچاڤ دبیت.

ھەر وەسا ناڤبری جوۆرەک ژ تاییبەتمەندیا خو ھەییە ب ئینانا رەگەزی "کتوپری" بو ناڤ ھەلبەستا کوردی. ب گەلمپەری شیعرین کوردی کو بەری وی ھاتینە نفیسین کارل سەر "ئیکەتیا بابەتی" کرییە، لئ رەنجدەر ئەو یەکیتی گھۆرییە بو یەکیتی وینەیی و کتوپری گھۆرییە، وەک رەنجدەر دبیزە >>جوۆریک پەرتی و بایەخنەدان بە یەکیتی بابەتم وەک رەگەزی کتوپری پەیرە و کردوہ <<، خواندەقان ل دەمی خواندنا ھەلبەستی تووشی فەجنقینی دکەت و وینەیین کتوپر و >>گواستەوہ بەردەوامەکان، چامە گشتیک پیکدەھینیت و ملکہجی یەک ریتە، ریتمیکی ھیور و لەسەر خو کہ لەناخی قەسیدەکان ھەلدەجیت. ھەر قەسیدە یەک بەھوی ئەم رەگەزی کتوپریەو شوکیکی کاتیانەییە بە وەرگر دەبەخشی و وای لئ دەکات پەیدەر پەیی بگێریتەوہ سەری و ھەولبدات رایەلەیی شتەکان پیکەوہ بێستتەوہ <<، خواندەقان گەرەکە وی جەندئ ژبیربکەت پەیف پەیف ھەلبەستا وی بخوینت و دبیت لدووف واتایا وینەیین ھەلبەستی لدووف واتایا پەیفان بگەریت، چونکی رەنجدەر ب زمانەکی مژدار و ئالوز وینەیی دناڤ وینەیان دە دیەک ھەلبەست دروست دکەت، ھەر ئەفەژی بوویە ئەگەر کو کہمال غەمبار ببیزە >>سەباح رەنجدەر دبزاڤا ھەلبەستا نووخازیا کوردی دە ستوینەکا سەرەکیە <<، ھەر وەسا سەخمەراتی زمانی ھەلبەستی، رەنجدەر زمانی نەمر دبیزە >>شیعریەت لە زمانی نەتەوا یەتیدایە... زمان ھەلگری بیر و راکانی نەتەوہییە <<، و زمان جوانییا نەتەوہیی رادگەھینە و نیشانا وەلاتپاریزییا ھەلبەستقانی دبینە.

١ سەباح رەنجدەر، ئەزموون وەک ئاخواوتنیک لەناو ژیان، چا. حەجی ھاشم، ھەولپیر- ٢٠١٤، ل ٢٥.

٢ ئەدیب نادر، کە خەون دەبیتە وینە، کە خەون دەبیتە شیعر، ر- ھەولپیر، ژمارە ٢٥٨٠، ٤/٤، ٢٠١٧، ل ١٧.

٣ خەلیل دەھۆکی، چەند ستێرکێن گەش د ئەسمانی ھەلبەستا نوویا کوردیدا، چا: ھاوار، دەھۆک ٢٠٠٨، ل ٢٧٥.

٤ سەباح رەنجدەر، ھەمان ژێدەر، ل ٢٢.

پشکا سیئی

پراکتیکرنا ههلبهستین سهباح رهنجدهر ل سهر بنهما و
سیمایین سوریا لیزمی

باسی یهکی: رهنگفهدانا بنه مایین سوریا لی د ههلبهستین سهباح
رهنجدهر ده.

باسی دووی: خاسیهتین سوریا لی د بهرهمین سهباح رهنجدهر ده.

باسی یه کی:

رهنگه دانا بنه مایین سوریالی د هه لبه ستین "سه باح ره نجده ر" ده

خهون:

خهون، رهگه زه کی سه ره کی ژ خه یال و تیهرینا هه لبه ستقانی پیکدئینه و ب یه ک ژ بنه مایین هه ره گرنگی سوریالیزی تی زانین، چونکی خهونی په یوهندی ب سه ردایی ژیواری و نه ئاگه هی و هاشخوه نه بوونی فه هه یه، له ورا سوریالیستان دخواست <خهون و غه ریزه و نه ئاگه هی و ئاره زووه چه پاره کان ب سه ر لوژیک و ئه قل و ریگ و پیکیی بچه سپین>^۱، ب ریگا خهونی ب سه ر مهنتق و باوه ری و پیروزیین جفاکی ده زال بن، ئانکو <سوریالی هه رگیز قایل نین، که ره گه زی عه قل و هونه ر به سه ر ره گه زی خهون دا فهزل بدری>^۲ و دخهستن خهون و نه ئاگه هیی ب سه ر ئه قل و لوژیک و ریکوپیکیین مروقی ب سه پینن، چونکی بتنی راستی د قیره دا دیار دبیت، ئانکو بکارخستنا هزری ب ئاوایه کی ریالیستانه وه کو ئه وی هه یی، کو ده رخستن و په قینا وی هه ستا نه هشیاریی یه.

ب دیتنا سوریالییان، سه ردای واقعی و اتا حاله تی خهون و نه هشیاری و هاشخوه نه بوون، ئه و ده می گرنگه یی "سروش- وه حی" و په یاما گرنگ ژبو هه لبه ستقانی تی و هونه ر تییدا ژدایک دبیت. سیگمۆن فرۆید، ده رباره ی خهونی دبیزه: <خهون گه یشتنه به و شتانه ی، که مروّف ناتوانیت له واقع پیی یان

۱ فه رهاد پیربال، هه مان ژیده ر، ل ۲۲۷.

۲ سیروس پرهام، هه مان ژیده ر، ل ۱۳۰.

بگات<>^۱، ب ريكا خهونئ ههول ددهن بگههن وئ جيھانئ ياکو دگهل هزر و باوهريا وان يهک بگره، <خهون ب بهشهکه بنگههين ژ ئهنديشهيا ههلبهستقاني تئ زانين، ب تاييهت ئهو خهونئ ب <زينده خهون> دهيت ناسکرن، کو پهيوهسته ب جورهک ژ ئيدارهانا کهسي کو دخوازه ب ريکا ويئيهکئ يان چيروکهکئ بگههيهته پهيامگري... ئهقهژی بهروقاشی خهونا نفتنئ يه، کو ژ ئيرادهيا مروقي دهردهکفیت<^۲، د زينده خهونئ ده، مروف يان ههلبهستقان تيڊا <خوه ب دهستقهانا <تهسليمي> <حالهتهکئ نارام ژ زنجيرهکا بيرهاتن و داخوای و بوچوونين خوه ب ئاوايهکئ ئازاد و ههرمهکي، بي چاڊيري و ريکخستن و راوهستيان تيڊا ههبيت، پاشي يهکسهر دهربرينئ ژ وئ بيرهاتن و بوچوونئ دکهت و شروفه و هيقيين خوه لسهر ويئنه دکهت<^۳. خهون لجهم سورياليستان، ديوارهکه د ناقبهرا جيھانا ههستی و نهستی ده، کو ب ريکا خهونئ ههردوو جيھانئ ژ ههف دوو جودا دکهن و تيڊا ژيانئ ب سهر دوو جيھانا خهون و جيھانا تيھزريئا لوژيکي پارقه دکهن.

د بيردانکا سورياليستان د خهونئ ده ههر تشت ساده و ب ساناهييه و د خهونئ ده روو ب رووی تو ناکوکی و بهربهستان نابن، بو ئهو ويئنه و داخوازييا کو دخوازن ب دهست بخهن، ئانکو لجهم وان جيھانا خهونئ گهلهک ژ جيھانا ژيواری بهرفرهتر و جوانتره، ئهف جيھانا ژيواری بهشهکئ کيم ژ ژيانا راستهقينه پيکدئينه و بهشئ مهزن د خهون و نهئاگههيئ دايه، قيچا هند جارن نهئاگههي ژي ژ حالهتئ هشيارئي دايه و ب ريکا ئازادکرنا هزر و ئهنديشا ههلبهستقاني بيی کو نفتنن خهونين ناوازه دئافرینن. ههروهکی بریتون دبیزت: <لهکاتي خهودا واهسهور بکهين، که بيدارين و لهکاتي بيداريدا واهسهور بکهين که خهوتووين><^۴، ئهگهر ل گوئنا ريبهري

۱ ئهحمده محمود عهبدوللا، ههمان ژيڊهر، ل ۱۰۵.

۲ نوفل احمد خضر، سرياليه الخيال، مجلة جامعة کرکوک، العدد ۱، مج ۳، السنة الثالثة، ۲۰۰۸، ل ۷.

۳ عبدالرزاق الاصغر، ههمان ژيڊهر، ص ۱۷۷.

۴ رهزا سهيد حوسيني، ههمان ژيڊهر، ل ۲۳۰.

سوریاالیستان بنییرین، قرتافا کۆمی "ین" بکارئینایه، ئەقەژی مینا بهیانەکی خوهیا دبه، کو ئەم هەلبەستقانی سوریاالیست و هەرکەسی پشتی مەژی وەرە د ناڤ بازنهیا سوریاالیستی دە گەرەکه خەونی وسا ب گرنگی ببینه، کو بهایی وئ ژبو ئافراندن و داهینانی چ ژیاننا ژیواری و هشیاریی کیم تر نینه و توو جوداهی د ناڤهرا وان دە نینه. هەرۆهکی برگسۆن دبێژە: <<خەون هاوشیوهیا حەقیقەتەکی پراکتیکیه>>، راستیا وئ ژی هەیه و لجهم سوریاالیستان گرنگتر و مەزنتره ژ زیانا واقعی. سایکلۆژییه تا مروّف و خوهزایا وئ، ل دووف کاودانین ژینگهه و جفاکی هەلبەستقانی تی گهۆرین، دەمی هەلبەستقان بخوازت خهونا خوه وینه بکهت، ئیلهاما خوه ژ چارچۆقهیا هەستین مروّقی و تالی و نهخوهشیین ژیانن و هەلجونین دەروونی و قهجنقین و حەزا دەروونی و تەنگرەییین پێشەرۆژا مروّقی، کو هەستین مروّقی لسەر هاتینه ئافاکرن، وەردگریت و پەنایی ژبو فان تالیین ژیانن دبهن، ژ پێخەمەت بگههن ژیاننا سەردای ژیواری، کو جیهانا راستهقینهیا سوریاالیستان بووه.

سەباح رهنجدەر، شاعیرهکه تژی خهونه و د بهرههمیین وی پتیریا هەمی بنهمایین دی، خهون دناڤ بهرههمیین وی رهنگقهدایه و کهتیه بن باندۆرا قی بنهمایی، ئەم دکارن بیژن کو ژیدەرا هەلبەستین ناڤبری ژ خهونن سەرۆکانی خوه دگره و پاشی تەقلی بنهمایین دی بوویه، ئانکو ب ریکا خهونن کارییه بگههیته جیهانا نهئاگههی و نقیسینا ئۆتۆماتیکی و رهگهزین دی یین سوریاالی و تشتن ل هەمیا گرنگتر لجهم سەباح رهنجدەر، ئەوه کو هەر دقن جیهانا خهونا بهرفرهه ده کارییه ئافراندنن ناوازه ژ تیکشاندا زمان و وینهییین شیعیری بینه دناڤ شیعیرا کوردی دا، کو پتر ژ هەر هەلبەستقانهکی دی ئەف رهگهز لجهم وی خوهیادبن. راسته ئەف رهگهزه بهری وی دناڤ شیعیرا کوردی هەبووینه، لی قالاتییهک تیدا هەبوویه و مینا خوه نهگههشتییه، رهنجدەر

١ ابوالحسن امين مقدس و ادريس اميني، ملامح السريالية في الشعر أدونيس، مجلة جمعية العلميه الايرانية اللغة العربية و آدابها، العدد ٢٨، ٢٠١٣، ص ١٧.

کارييه وي فالاتيئي تڙي بڪهت و ئەف چهندهڙي ب ئەشڪرا د ههلبهستين وي خوهيا دبن. خهون، ئەو رهگهزئى كو پيرانيا شيعرا رهنجدهر داگيركري و ههلبهستا خوه لسهر قههاندئى ب گهلهك شيواز و جوړان لجهم ناقبري هاتيهه دهبرين و گوهارتن ب سهر شيوازي ديتنا خهونا وي ده هاتنه، ئانكو خهون و روودانين وي لجهم رهنجدهر هاتيهه گهوړين، ههلبهت ئەفه بتني لجهم وي ههيه، بهلكو ئەف گهوړين و كاودانين خهوني لجهم ريبهري سورباليستان ڙي خوهيا دبه، دهمي دبيژه: <دبيت خهونا من يا دوهي شەف هەر دريژهيا خهونا شەفا دي بيت، لي بهلي خهونا ئەف شەقهڙي دي ب ههمان ئاوايي خهونا شەفين بووري بيت؟>^۱. دبيت كو مهريما بریتون ئەو بيت، كو خهون نهئاگههيه، ڙ دهرفهه شيانين مروقي نه، ئەو نكارن ب دلي خوه بوويههركي ههلبزيرين و بكهنه مزارا خهونا خوه و ههلبهستان ل سهر قههينن، بهلكو ئەف رهگهزه ڙ دهرفهه ئيرادهيا مروقي يه و ههرجارهو ب مزار و كاودانهكي و ب جوړ و ئاوايهكي جوودا جوودا تي ديتن و ويينهكرن.

دهمي كو ههلبهستفانين سوريالي ڙ خه و رادبوون، لسهر دهركهه ڙورا نفتنا خوه دنيقيسين <تکايه ههلبهستفاني مڙول نهكهن، چونكي كاري وي ههيه>^۲، ئانكو ههلبهستفان مڙوله، خهونا شەفا دهريزابووي ويينه دكتهت و قهدهينيت. رهگهزئى خهوني ههروهكي د مانيفيستين سهباح رهنجدهر ده هاتين، گهلهك گرنگي پي هاتينه دان و ب زيدهرا جيهانينيا خوه دايه خوهياكرن، دهمي دبيژت: <>خهون كاريگهري بوون به شيعري تيډا بههيزه، جيهانيني مني ليوه روون بووتهوه و بووته پهيوهستيكي پتهو لهگهل پرسيارهكاني ڙيان>^۳. ههلبهستفان ب ريكا خهوني دگههيته دنيا دهرفهه جيهانئى و پرسين ڙيان و لايهنين قهشارتيا وي، ههروسا دبيژت: <>ئهوهي له نيوان من و شيعردا دريژ

۱ رهزا سهيد حوسيني، ههمان زيدهر، ل ۲۲۹.

۲ ئەحمدهدي مهلا، شيعرتهنيا ههريبنه ماهيه، دهزگاي چاپ و بلاوكردنهوهي ناراس، چ ۱، ههولير- ۲۰۰۵، ل ۱۷.

۳ سهباح رهنجدهر، خهون وا خوئي گيراهيهوه، دهزگاي ناراس، ههولير- ۲۰۰۴، ل ۵.

دهبیتتهوه خهونه نهک واقیع، له کردهوه و کردهی نووسیندا خهون دهکهم به واقیعی نووسین. به ویست و داوا و ههستیارییهکی خهونی، به یادگهی کۆمهلگه چوومهته خواری و خانهیهکی سستبووم له جهستهی شیعی کوردیدا تهواو زیندوو راگرتووه<<^۱. د راقهیا نقیسینی ده خهونا خوه دکه ژیواری ژیاننا خوه و جفاکی، ناقبری جودا ژ ههر ههلبهستفانهکی دی سهخمهراتی خهونی نانقیسه، بهلکو ئهوه خهونان دنقیسه و پهیوهندییا خهونی، بو شیعر و بهروفاژی بو ههقدوو قهگیرایه، ئهوه ههز و هیقیین کو ب ئهگهری سیستهمی زۆرداری ب جی نههاتی، ناقبری د خهونا خوه ده یاخی دبیت و وی جیهانی دکهته واقع، کو لپهی ههزین وان بیت. د ههلبهستا "خهونی خودایی"، رهنجدهر خهونی ل شوونا گیاندارهکی دبینه کول و خهم و بیکهسیا وی تینه زمان، دهما دبیرت:

تهخته رهشیک

له لاپه رههی مؤزه خانهیهکی زمانپاراو

کهس به لایه وه ناچی

له بهشیکی به خه تیک

که چاو پشووی تیدا ده دات نووسراوه

دۆ

رئ

می

فا

سو

^۱ سهباح رهنجدهر، ئه زمون وهک ئاخاوتنیک له ناو ژیان، ل ۶۷.

لا

سى

له به شه كهى تر

فه رمودهى دلگه شيك ئاگادارت ده كاته وه

كهس خهون بو كهس نابيينى

كهى ده بينه هاولاتى دارستانىكى سهرنجراكيش

ئهمه خهونى بولبوليك بوو

رئى پيدام له برى ببينم ۱

ديد و تيهزرينا ويئنهيا سوريالى دقئ ههلبهستى ده ميكانزما خهونهكيبه كو ئامازهنه ژبو بنه مائى جوانيا ژيان و خوهزايى. ههلبهستقانى ل شونا بلبلى خهون ديتيبه و دببزه، كو بلبلى روخسهت دا ئهزل شونا وى قئ خهونى ببينم، ههلبهت ئهف دانه خوهياكرن و ئانينه زمانا بلبلى و نونه راتيبيا ههلبهستقانى بخوه رهگهنگهكى سورياليانه و نه بهرئه قله، چونكى رهگهزئ ئاخفتنكهرى دايه فرندهيه كئ. لقيره بلبل مينا ره مزئ جوانيا خوهزايى و ئازاديا خهونى و زقرينه ژبو جوانيبيا سرووستى، ل پشكا په يقا "تهخته ره شيك" دا زقرينه ژبو ناخوهيا ناخ و دهرونى خوه، د ناخى ههلبهستقانى ده "كهس خهون بو كهس نابيينى... كهى ده بينه هاولاتى دارستانىكى سهرنجراكيش"، خهون جيهانه كه هاتيبه پهراويژ خستن، مؤزه خانه يه كى زهنگينه و تزيبه ژ بيرهاتنين مينا تهخته ره شئ پهراويژ خستى "تهخته ره شيك له لاپه رهى مؤزه خانه يه كى زمانپاراو". ئه گهر ب روھنى لئ بنيرين، دوو پشك تيدا بهرچاڤ دبن، يهك: پهستانه كا ئارامبه خشا ميوزيكئ و نوتين وئ كو دقئ پشكى ده خهون پئ هاتيبه ته ئويلكرن. دوو: خوهزاييه و زقرينه بهر ب خوهزايى. ب گهله مپه رى

۱ سه باح ره نجهدر، سى سال شيعر، ب- يه كه م، چا: روزه هلات، چ ۱، ههولير ۲۰۱۲، ل ۲۵۲-۲۵۳.

سروشتی سالوخته تا بلبلی دایه خوهیا کرن ئه ورژی خواندنه، ل شونا ههلبهستفان دهنگ و سه دایلی بلبلی وینه بکته، ئاماژه ب تونین میوزیکی مینا"دۆ، رئی، می، فای، سو، لا، سی"دایه، لی ئهف دهنگ و میوزیک بههایی خوه نه مایه و دبیزه: "کس به لایه وه ناچی" و بو کس ئهف جوانی و هونهر مهراق نه مایه، دیسان دبیزه: "کس خهون بو کس نایینی"، ئانکو چه ژیکرن و قیان و قوربانان دان نه مایه و هه رکس بو خوه و خهونا خوه، ژیان دکه و دمره. ههلبهت لقیره، بلبل ب راما نا مروّف و دارستان ژی ب راما نا ژیان یان دونیا بکارئینایه.

• جوړین خهونی د ههلبهستین سهباح ره نجه ده:

ههلبهستفانی ب ئاوايین جوودا جوودا ههلبهست قه هاندینه و قه گه راندینه، ئه م لقیره ههول ددهین پرانیا وان خوهیا بکهن، لی بهلی نه واتا ئه وه ئه و قاس مه ئاماژه پیکرن تهنی ئه و بن، دبه کو زیده ترژی هه بن، لی بهلی مه کاری قان جوړان خوهیا بکهن.

• خهونا زاروکی - مندالی:

زاروکینی و خهونا وان جیهان بینییه کا پاقر و بیگونه هه، تیفوکرینا وان پرن ژ داهینان و ئافراندین ناوازه و خه یالی، دریکا وان میکانزما به ره مین جوان قه دهینن. دقئ جوړه خهونی ده ههلبهستفان قه دگه ریته ژیا نا خوه یا زاروکی نیی، وی قوناغی وینه دکته، کو د ژیا نا وی ده قالا مایه، خوهیا یه زانستی ده روناسی ته مهنی زاروکی نیی، ب گرن گترین ته مهنی ژیا نا مروقی دده خوهیا کرن و ده ستپیکا ژیا نا زاروکی ره نگفه دانا ته مامی ژیا نا مه زنا تییه، ئانکو هه رقالاتی و چه زه کا تژی نه بووی ل سه رده می زاروکی هه بیت، ل ده می مه زن بوونی مروّف ههول ددهت وی لایه نی قالا د ژیا نا خوهی بچووکاتی ده

تژی بکەت. سەباح رەنجەر ل شیعرا "ناهەنگی ناولینانی درەختیک"، وسا وی
قۆناغی وینە دکەت:

ئەو خانووێ مندالەکانم بەتەمان

تاجدارى بکەن

لە چاوانیان بئافرینن و بیکەن بە بەرھەمی جوانیان

بە نەرمەغار جارێک بە دەوریدا سوپامەوہ

ئەسپەکەم کەوتە ناو خۆرەتاویکی سەرگەردانەوہ ۱

ئەف خەونێ زارۆکانە و هیقیین خوە ل سەر ئاڤاگرنە، خەونا زارۆکین وی
هیقییا ئاڤاگرنا "خانووہکی تاجدارانەیہ" و رەنجەر ژى ب تیرامانەکی
هەسپێ خەونا خوە ب ئەسپایی ل دۆر خەونا زارۆکین خوە دزقرینت و تەواف
دکەت، لی ب ئاوايەکی کتوپر مینا ڤەجنقینێ خەونا وی هەلدوہشیت و هەسپێ
خەيال و خەونا سوریاالیانەیا وی دکەڤە ژیر بارئ "خۆرەتاویکی
سەرگەردانەوہ..."

هەر وەسا ل جامەیا "ژیوان" ژى خەونێ زارۆکەکی ب ڤى ئاوايی وینەکرییە:

دیوہ تاریکەکانی زەوی چی لی دەدۆزیتەوہ

مندالیی هیشتان ناو نەنراوم لەسەر پانی

ئەو پریانەى دەبنە حەکایەت

خۆی دەگیریتەوہ

باوکە بالندە بۆ سیبوری بالە ئارەڤە کردووہکانت

لەناو لکەکانی درەختی نیوان دوو شەقامی نیوہچۆل هەلخە

۱ سەباح رەنجەر، سی سال شیعەر، ب- دووہم، چا: رۆژھەلات، چ ۱، هەولنیر ۲۰۱۲، ل ۳۸.

:

دایکه بالنده تۆش ئەو ئاوینە نووستووهم

بۆ بهاوی ئاوقەدی دووگرد

:

بەیه کگەیشتنه وهی من و جزدانی ئارامبەخشی دایکم

کۆلانه کانی دەیگەیاندمە قوتابخانە و گۆرەپانی پووخواشی تۆپی پێ

پاشان دووکانە پڕ نەینییە رەنگاوپرەنگەکانی گوندی گەنجینەى مندالیم^۱

پانتاییا خەونا زارۆکینیا سەباح رەنجەر پانتاییه کا سوریالییانەیه و ل
جیهانبینیەکا تارى و مژدار دەیت و بەرفرەه دبن ب خەونەکا بەلاف و فرەه و
حیکایەتا خەون و قەگیڕانا سەردەمى زارۆکینیا خوەیه. قەگیڕانەک کو وینە و
خەون بۆ هەمبیزا خوەزا و جوانییا کو تیدا "باوکە بالنده" یه و هیما فرین و
ئاوازی ئارامبەخشییه دناف دار و بەلکین سەر کوچە و جادهیان "دوو شەقامی
نیوچۆل" بالهکانت هەلخه، ئەقە خەونا زارۆکەکییه ژبو ئارامیا ژیانى،
هەر وەسا ئالیی دی یی تەمامکرنا قى وینەى، دەمى دەیتە سەر رویی وینا
"دایکە بالنده" و مەرەما وی ئەو خەونا خوە پیرۆزبکەت کو هۆکارین ئارامیا
خەيالین هەلبەستفانی بیت. چونکی وەسا خوەیا دبه باب د خەونا رەنجەر
دە زوی ب داوی هاتبیت و دایک خوەدی باندۆرەکه زیدەتر بیت د ستراکتۆرى
کەسایەتیا رەنجەر دە، ئەقە ژى پتر ل قى وینەى خوەیادبیت
"بەیه کگەیشتنه وهی من و جزدانی ئارامبەخشی دایکم" کو وینەیهکی
سوریالییانەیه و بریتییە ل باندۆرا دایکی ب سەر هەلبەستفانی و ئەف
باندۆرەژى ل دیرا لدووف دا دەیت خوەیاتر دبیت دەما دبیزت: "دووکانە پڕ
نەینییە رەنگاوپرەنگەکانی گوندی گەنجینەى مندالیم". بگشتی هەلبەستفان،

^۱ سەباح رەنجەر، سى سال شیعەر، ب- یه کەم، ل ۹-۱۰.

مینا زارۆکهکی خهون دیتییه و د وی خهونی ده دناف پرس و گومان و
 ههژیکرنی ده مایه، ئەف ویی شیعری پرسهک د سهری زارۆکی ده ئافرانیدییه،
 ئەری گهلو ئەو جهین تاری و نه دیار دقئ جیهانی ده چ تیدایه؟ چهوایه؟، یان
 دبیت گهلهک جاران مه دیتییه ده می ب شهف زارۆک، بهری خوه دده ئەسمانی
 و ئەو جهی تاری و رهش دبیت و دبیته جهی پرسیار، ئەری چ ل ور ههیه..!،
 ههروهسا دقئ ههلبهستی ده زارۆک ب تیهرینهکا زارۆکانه هزر کرییه و
 ههستی خوه ئانییه زمان، ئەوژی ده می دایک و بابی خوه ب فرنده ب ناف
 دکهت، چونکی زارۆک ههردهم ههز و قیانا فرین و فرندهیان لجهم وی ههیه،
 لهورا ژ ههژیکرنا دهیک و بابی خوهژی سیفهتی فرندهیی دایه پال وان،
 ههلبهت ئەقهژی ده برینهکا سوریاالیانهیا سهرواقعی یه و ههلبهستقان
 کارییه، ویینهکی نه مه عقول و خه یالی ب ئافرینیت.

• خهونی خودایی:

دقئ جوړه خهونی ده ههلبهستقان بهر ب گیانهکی یاخیانه قه دچه و
 ههولا ژناقبرنا وی ژیواری دده کو کهسهکی ئاسایی یان د حالهتی ئاگههی
 مروّف نکاره وی کاری ئەنجام بدهت، ئانکو د خهونا خودایی ده
 ههلبهستقان سیفهتا خودی ددهته خوه و لگور پیدقیا ژیانا ژیوارییا ئەو
 تیدا جیهانا خوه دئافرینن. دیسان خهونا خودایی هند جاران لجهم
 رهنجدهر خهونهکا سوّفیگه رانهیه، د عیشق و رازا خودی دکهقه ناف شهت
 و نه ئاگههی و خهونا خوه پی قه هاندیییه. ئەف جوړ خهون نهتهنی د
 ناقهروکا ههلبهستی نافریری ده رهنگقه دایه، بهلکو د بناقکرا ههلبهستی
 ژی رهنگقه دایه. رهنجدهر د مانیفیستا خوه دبیزه <> به رانههر ههر رهنگیک
 ناونیشانیکم داناوه <<، یانی دکارین بیژین بو ههر مزارهکی ناقونیشانهک

¹ سهباح رهنجدهر، ئەزموون و هک ناخاوتتیک له ناو ژیان، ل ۱۰۶.

ژی بو دانایه. ههروهکی بناقکرنه ههلبهستا "خهونی خودایی"، ئەف ههلبهست ژ سێ خهونا پیک هاتییه و ههلبهستهکا درێژه ب سهر "خهونی سروشت و خهونی زیندوووان و خهونی مردوووان"، هاتییه دابهشکرن، ههلبهست ب شیوهیهکی جودا ژ لایێ روخساری قه هاتییه قه هاندن، ب شیوهیهک بو ههریهک ژ وان خهونان، ب درێژی خهونا خوه قه هاندییه ول داویێ ژ دووباره ههرسی خهون، ب کورتییا سێ ریزان ژ ههریهک ژ وان قه هاندییه. ئەم لقیره ئاماژه ب ههلبهستا کورت یا "خهونی مردوووان"، ددهین:

قسه نهستهقهکانی له چاوی ژهنهپال بوون به تارمایی

نهیتوانی ببیته گۆرانی ئاههنگهکانی سهری سال

بوو به سروودی بۆنهکانی یاقووت له ئالا ده رژی^۱

د قی ههلبهستی، خهونا ههلبهستقانی ده، جهلاد و زۆردارین سهر رویی ئەردی ژناف دچن و نامین و ئیدی نهکارن بگهن خوهشیا سهر دونیایی، ببن ب جۆشا ئاههنگین سهر سالی و خوهدی گوتارین بریقه دار و دونیا پر ژ بۆنه خوهشیین جور ب جورین کیفخوهشیا مروقی، گهوههر و سروود بۆنهیی وان رژیا و کهت. ههرد قی خهونی ده، ههلبهستقان بهر ب گیانهکی یاخیانه قه چوویه و ههولا ژنافبرنا زۆرداری و نهئارامیی دایه، خوهکرییه خودانی قی ژنافبرن و پاقرکرنه دونیایی کریه ئهرکی خوه. د خهونا خودایی ده ههلبهستقان سیفته تا خودی ددهته خوه و لگور خهونا خوه ئالا و ژهنه رالین وان ژناف دبهت. حکمهت و ئیدیۆمین ل دیدا زۆرداران دبن ب تاری و مژداری لی بهلی "گۆرانی ئاههنگهکانی سهری سال" ههفته ریبی وینه یا پشتی خوهیه کو

^۱ سهباح ره نجهدر، سی سال شیعر، ب- یه کهم، ل ۲۸۸.

“بوو به سروودی بۆنهکانی یاقووت له ئالا دەرژئ” هیمایی شانازییه. کو نکارییه ببه گهۆرینا شوۆرهشی و ل دیدئ زۆرداران بوونه ب تارمایی یان خهون بۆب دهستخستنا ئازادیی یه.

• خهونی نهئاگههی:

دقی جۆره خهونی ده ههلبهستفان د خهونی ده خهونهکی نهئاگههی دببنت، بی کو رهگهزی هزر و لوژیکی تیدا بکارببنت، خهونهکی وینه دکهت. رهنجدهر ل دیوانا "سه د و یهک شه و"، د ههلبهستا "میوان" ده، خهونهکی د خهونی دا دببنت، کو پتر ژ سنوری نهئاگههی دا ههلبهست قههاندییه، دهما دببنت:

ئهگهر دهست له دلم بدهیت

هاوارم لی بهرز دهببتهوه

میوانیکی یهک دوو پوژیم

دهمودوو شیرینم و ژیان بهگرانی تی ناپهپئ

ئهی دایک و باوکی زهمین

پهنجه و لیوم لهسهرمان سوور ههنگهپراون

کوپیک شیر و ههنگوین

ئامادهم دهکهنهوه بو شمشالژهنین^۱

شاعیر دناق خهونی خهونهکا نهئاگههی دببینه، دقی خهونی ده ئهگهرهکی درووست دکهت و دهست ل دلی خوه ددهت و هاواردکتهت و خوه مینا

^۱ سهباح رهنجدهر، سی سال شیعیر، ب دووهم، ل ۴۳.

میہقانہ کی یہک دوو روژی دبینه لسەر دونیایی، کو دگهل رابردوویا تہف مروّقایہ تیئی دئاخفیت و دەست و لیّف سوّر خوہیا دبن و دووبارہ ہہلبہستقان خہونہ کی دبینت، ئانکو خہون دناف خہونی دە، کوپہک شیر و ہنگف ہیمایہ بو بہحہشتی، ئادہم ب موسیقا بلول ژہنین ویّ دونیایی خوہشی و جوان دکہت قہ. لی ژبو تیگہہشتنا ہہلبہستی گہرہکہ خواندہقان ل ژیر بو سہری ہہلبہستی بخوینہ ہہتا بکاریت تیگہہیت چونکی ہہلبہست ہاتیہ سہروژیرکرن بو نموونہ شمشالژہنہک ہہیہ کو ژ بہر سہرمایی لیّف و تپلین وی تہزینہ، و ب کوپہک ژ شیر و ہنگف دکارہ دەست ب ژہنینا بلورا خوہ بکہت.

• خہونا ئاگہہی:

دقی جوّہ خہونی دە ہہلبہستقان د حالہتی ہشیاریئی دایہ، ئانکو نہنقستیہ و ہکی خہو ئہو نہنقستیہ، لی خوہ دئیخیتہ حالہتی خہوی و خہیلا خوہ ئازاد دکہت و خہونا خوہ دبینت و وینہ دکہت و ہہلبہستا خوہ ل سہر قہدہینیت. ئەف جوّہ خہون ہند جاران ب "زیندہخہون" تی ب ناقکرن، کو پترل خہیال و بہر ب دونیا دوور ژ ژیواری قہ دچیت. رەنجدەر د ہہلبہستا "قہفہس"، دبیزہ:

درہنگانی کہ ئاو شہوی بوو

مہسعوود محمەد چووہ سہر کانی ئاویک

سیجار دەستی لە ئاو ہہلینا و بہ ناوجہوانی خوئی داہینا

میژووی بینی و ہک نیوگیان لەناو دارہ تہرم

چہناگہی لەناو لەپی خیو چہقیوہ و پیی زہنگولہی دروی پیوہیہ

محهمد عارفیش لهسهر زهوی دانیشتووه

هیڅی تابلویهکی لهبارهوه دهکیښی

ئازار له دلیدا پل دهدا

دل جیگای ئاگره^۱

دقی شیعری دا شاعیر خهونهکی دبینت لی نه دخهودایه، بهلکو د هشیاری و
حالهتی ئاگههی دا ههلبهستا خوه قههاندییه، د قی تیگستی ده رهنجدهر
تهکنیکا خهونی کرییه رههندهکی نهپستمپلوژی "مهعریفی"، لدووف وان شیانین
مهعریفی کول جیهانبینیا کلتوری سوڤیزمیډا ههیه. لی بهلی تهکنیکا
مهعریفیی بکارئینانا چهقهنگ و ماسکین دیروکی بهیان دکهن و مینا
خهونهکا سوریاالیانه ههلوستان ل سهر دکهت. "مهسعود محهمد" د
خهونهکی نهئاگههی ده "درهنگانی که ئاو شهوی بوو" ئاڤا پاقره و شهقی
نابه، نهغه رهنگقهدانا تشتهکی خوداییه، شهووی بوو، خهونا وی بوو. "مهسعود
محهمد" زی دچپته سهر وی کانیا ئاڤی "سیجار دهستی له ئاو ههلینا و به
ناوجهوانی خوی داهینا" وینهیهکه سوڤیگهرییه و پهیوهسته ب باقری و
بیگونههیا کهساتیا وی، نفیژی ژبو دیروکهکا مری دکهت "بهنیوگیان لهناو داره
تهرم" دیروکی تهشبییه دکهت، و نهغه تهشبییه د وینهیهک سوریاالی ده
بهشدارن کول جیهانا ئازاد هاتییه و "چهناگهی لهناو لهپی خیو چهقیوه و پی
زهنگولهی دروی پیویه" ئانکو دهستی وی دبن چهناگهیا وی یه نهغه وینه زی
ب رمانا هیرمان و بهندهمانا شاعیری تی، ژ دیروک و کاودانیت روژهقی.
دخوازه بانگهوازی ژبو دیروکهکا باش و پاقر و بیگهرد بکه.

ههردیسان "محهمد عارف"، دهنگبیژی کورد زی وهکه لایهنی چهقهنگی
دلسوزی و ماسکا هونهرهکا بهرز و پر داهینان "لهسهر زهوی دانیشتوه" و
هونهری جوانیی وینهدکه و کهقالین ئافرینهر سهخمهراتی ژانین د دل ده د

^۱ سهباح رهنجدهر، سی سال شیعری ب دووهم، ل ۴۸.

نه‌خشینه، هەر دوو څه‌وڼیډه هه‌لبه‌ستفان هه‌ست ب ئیش و نازارین ملله‌تی دکه‌ت و دیرۆکا وئ ره‌خنه دکه‌ت، ژبه‌رکو هه‌ردوو که‌سایه‌تیڼ دقئ هه‌لبه‌ستی ده هاتینه دژیان ده نه‌مانه، ئەم دکارن بیژن زفرناندا وان بو ژیان و هه‌لسه‌نگاندا دیروکی بخوه وینه‌یه‌کئ سوریالی یه و پتر ژ خه‌یالا سوریالی نیزیکه. هه‌ژئ گوټنئ یه خه‌یالا رۆمانتیکی جوداهی هه‌یه دگهل خه‌یالا سوریالی، ژبه‌رکو د خه‌یالا رۆمانتیکی دا پتر ره‌گه‌زئ هه‌ست و سوژ و خوه‌زایی زاله، لئ د خه‌یالا سوریالی دا ره‌گه‌زئ وینه و ره‌خنه و یاخیبوون و ناماقولیه‌ت پتر به‌رجه‌سته دبن، هه‌روه‌کی ئەو میناکا لژور مه به‌یان کری.

• خه‌ونا ئاشکرا:

ئەف جوړه خه‌ونه، دیار و ئاشکرایه و ب شیوه‌یه‌ک راسته‌راست ل ژیان روژانه ب ئاوایه‌کی نه‌ئاگه‌هی تی وه‌رگرتن، ځئف خه‌ون ژیده‌را وئ ل وان روویدانان تی وه‌رگرتن، کو د شیانین وان دا نینه ل ژیان روژانه‌دا بگه‌هنئ، ئانکو خه‌ونه‌ک ئاشکرایه ل وان تشتین به‌دی نه‌هاتییا ژیان روژانه‌>'. هه‌ر مروقه‌کئ ئاسایی ده‌مئ ژ خه‌و رادبیت، هزرا خه‌وڼین شه‌قا ده‌رباز بوی دکه‌ت، کا چ خه‌ون دیتییه، لئ هه‌لبه‌ستفان به‌ری هه‌رکه‌سه‌کئ ئاسایی ده‌مئ ژ خه‌و رادبن، خه‌ونا خوه وینه دکهن و تینن زمان. رهنجده‌ر دبیره:

ئاسمانی به ئه‌ستیره منی برده کوړی یاران و ناسینی هه‌موو شته‌کانی

دلشادی و که‌شی جوانیی

خوره‌ی ئاوی زولالیش خه‌یالی کردمه

١. د. فاطمة عمران راجی، هه‌مان ژیده‌ر، ل ١١٣.

پهیزه و سه رکهوتی لای نهینیهکان^۱

د قی خهونئ ده هلبهستفان، د حالهتی نفستنی دایه و خهونهکی دبینه و پشتی رابوونا وی خهونا خوه لسهر زاری خوه فهگیرایه. هلبهستفان ب ریکا خهونئ کارییه بگههسته وی جیهانی، کو مروّف ب ژيانا ئاسایی نکاره بگههستی و ب شیوهیه که جوان و سوریالیانه، خوه گههاندییه دنیا سهرواقعی و واقعی راستی تیکشکاندییه. خهیالا هلبهستفانی چند بهلاف و کویر بیت، پتر د سوریالیهتی دا دچیته خواری.

ههروهسا د هلبهستهکا دی دا دبیرت:

نهیانهیشت مندالیم تیر خه و بیت

به بهشیک له بیره وهرییهکانی بنازی

گوندی گهنجینهی مندالیم بو من هه موو شتیکه نان و

شهراب و

نومید و

خهون و

بنه ماله و

خانه دانی^۲

خوه یایه مزارا خهونئ خهونه که ئاشکرایه، هلبهستفان ههستا دلئ خوه فههاندییه ونه رازییه ژ زاروکتییا خوه و قوناغا زاروکتییا وی ب دوخه کئ نه ئارام ونه خویش ره دهرباز بوویه، هلبهستفان ژيانا زاروکتییا خوه، ل

^۱ سه باح رهنجدهر، سی سال شعر، ب-یه کهم، ل ۳۰۵.

^۲ سه باح رهنجدهر، سی سال شعر، ب-یه کهم، ل ۱۱-۱۲.

سەر"نان و شەراب و هیفی و خەون و مالبات و مەزناتیی" دبینە، ھەلبەت ئەقەژى یاخیبوونە ژ ژیان و سیستەم و بەرپرسیاریەتییا مەزنبوونا تەمەنى.

• خەونى نەئاشكەرا:

ئەف خەون ب تەمامى ديار و ئاشكەرا نینە مینا خەونا ئاشكەرا، د قى خەونى دا سروش- ئیلھاما خەونى نینە و چ تشت و پاساو د شیانین وان دە نینە کو بکارن بکەن پاساوا خەونا خوە و نزانن ئەو خەون، ل چ سەرچاوە وەرگرتییە و ھزرا خوە تیدا بکار نائینە و ل دەرڤەى ئیرادەیا مروقى یە، ھەرۆھکی بریتون دبیژە: <<رەنگە خەونەکەى دوینی شەوی من دربیژەى خەونەکەى پیړئ شەو بی، ئایا ئەم خەونەى ئەمشەویش بەھەمان گور و تینی شەوانى پیشوو بەردەوام دەبی؟>>^۱ خەونەکە نکارین ریگری ل نەبوونا وئ بکەین، ب زەحمەت دکارن شروڤەیا وئ بکەن. بو نموونە:

خەونم لە تۆدا کەسە دوورەکانى بىنى

قسەم لە تۆدا بوو گۆرانى

ھەنگاوم لە تۆدا جوگەلەى دەرەوہى پەرژینى ھینا ناو پرز

ئالام لە تۆدا ئارمى پوژى چاپکرد^۲

خەون د قى دەقى دە نەئەشکەرایە چونكى "لەتۆدا" کەساتییەکا نەئەشکەرایە، دبیت دایک بیت یان کەسەک بیت کو رەنجدەر ژبو ھیقنى خەونا خوە بو کەسەکى دویر ژ وی خەونا وی بو ببه ستران و بو وی بسترە. ھەرۆھسا پەیقین ھەر ھەڤۆکەکى رامانا وینەییەکی لڤوک تەمام نیشان دەن،

^۱ رەزا سەید حوسینی، ھەمان ژیدەر، ل ۲۹۹.

^۲ سەباح رەنجدەر، سى سال شعر، ب-یەکەم، ل ۳۰۰.

خهون دیتییه و ئاخفتن گۆتییه و پینگاف هاقیتییه بهر بوی و ل داویئی ئالایی
ئارامیئی بلند کریه، دبه کو ئه و ئالا نیشانا گههشتن ب وی بیت.

• خهونا ئالۆز:

ئهف جوړه خهون ژ تهف خهونین دن مژدار و نه دیارترن و ب ته مامی رامانا
خوه ب دهست نادهن و لیکدانا وان ب زهحمهته بو پهمگری، ئهف خهون هند
جاران ب "خهونا مژدار- عه بهس" ^۱، تین ناسکرن. خهونا عه بهسی گهلهک ژ
شکاندنا قالبی جفاکی و ئوولی نیزیکه، دگهل سیسته می جفاکی و بیر و
باوه رین ئولی ناگونجن. ههلبهستقانیین سوریالیست ئهف شیوازی خهونی ژ
شله ژانا دهروونی کو ب ئه گهری جهنگ و نه رهحه تیئی تووش دبوون ژ ناخی
خوه دهردخستن، لی ئهف چهنده فی یهکی ناگه هینه کو ههلبهستقانیین کورد و
سهباح رهنجدهر ژ مینا وان خهونا خوه وینه کریت، بهلکول دووف
سایکولۆژییهت و خوهزایا وان خهون د قههاندنا وان ژی دگهل ژینگه ه و ئه و
کاودانیین کو تیدا ژیان کرین تی گهورین. رهنجدهر دبیره:

له خهونمدا بانگی گیانه نه مره کانم کرد

به ئاوی بن کووپه ده موچاویان شووشت

زهنگولهی ملی مامزی حهوشه له ریییه وه

ئاوازدانه ر به پیره وه

مه شقی نۆته یان له سه رکرد

نۆته یهک هه موومان له سه ری کۆبووینه وه

رابه ری گۆرانیبیژان له کاتی گۆرانی گووتن

۱. د. فاطمه عمران، هه مان ژیدهر، ص ۱۱۴.

چاوی خرۆشاوتره^۱

ههلبهستفان دقئ ههلبهستی دا خهونهکا ئالۆز و تهقلههف دبینه، جارهکی گازی جانین نهمران دکهت، د خوهیهتییا خوهدا ئهو جان ئاماژهنه مرینه، وی جانئ وان ئینایه د خهونا خوهده و ب ئاقهکا کیم، سهر و چاقین خوه شوشتینه دهربرینهکا سوریاالیانه یه ب حازر بوونا جانئ وان کهسان کو د دل ژيانا سهرواقعی دا بوونا وان ههیه، لی ل دنیا واقعی وهغهرکرنه. هؤسا ههلبهستفان ب بهریهکخستنا سی وینان تهقلههف کرنه و ههلبهست ئالۆز خوهیا دبه. دبیت کو هیشتا رهگهز و جوړئ خهونئ د ههلبهستیین "رهنجدهر" ده ههبن، لی ئهم قان جوړان ب فهر دبیین و کارین ئاماژه پیبکهین.

نقیسینا ئۆتوماتیکی "نوسینی خوبهخۆلهخۆوه" - الکتابهالالیه - :Ecritur Automatique

ئۆتوماتیزم ب یهک ژ گرنگترین بنهمایین سوریاالیزمی تی زانین و د پرانیا بهرههمین وان ئهف جوړ نفیس بهرچاچا دبن، د قئ جوړه نقیسینییدا دهستهلاتا عقلی تونهیه، ههروهسا زمان ئازاده و ناکهقیته ژیر هیچ بنهمایهکی رهوشتی و ئستاتیکی، چونکی پهیف ب ئاوایهکی ههرهمهکی ژ نههشیا ههلبهستفانی دهردکهقیت. ئۆتوماتیزم ب بوچوونا بریتون >>درووستکردنی هارمۆنییهکی تهواو ئازاده له نیوان بیر و ههست و پۆح، به جوړیک که یهکهیهکی تهواو پیبکه بهینئ...کاری سوریاالیزمیش دهربرینه بهو یهکه هارمۆنیه تهواوهی که دهبیته هوی بهستنهوه و یهگرتنی بهشه ئازادهکانی ناوهوهی دهروون<<^۲، داهینانا سوریاالیستان کارل سهر نههیشتنا

^۱ سهباح رهنجدهر، سی سال شعر، ب-یهکهم، ل ۳۳۲.

^۲ گارا، ههمان ژیدهر، ل ۳۴۴.

سانسور د ناقبهرا عقل و هست و پوحي ده دكر، وهكر كو ب ههفرا وان د هارمونهكي ده كوم بكن، هستي خوهي نهئاگهي و خهونا خوه پي ئافا بكن د بهرهمين خوهده، ههلبهت ئهفه زي بي ميتودا دهرونشيكارييا "فرويد" نه دبوو.

سورياليستان ژبو دهريابوون ژ نهئاگهيي هانايي بو نقيسينا ئوتوماتيكي و خهوني دهن، ههروهسا د حالتي ديناتيي ده ژ چاقديرييا مهنتقي دهردهفن و نقيسا خوبخو تومار دكن، لهورا سورياليزم گرنگييهكا بي سانسور ب خهون و خهيال و ئوتوماتيزمي د پيشكيشكرن و ريكخستنا ناعهقلاني و نا مهنتقي دده، وان ب گشتي ئيلهام ژ خهوني وهردگرت، مينا چالاكييهكا دهرووني نهئاگهي و دوير ژ رهوشت و لوژيكي،^۱ دهمي هونهرمهنديين سوريالي ب ئوتوماتيكي بهرهمي خوه دينفسن عقلی خوه كونترول دكن نهك لادانا عقلی خوه، كونترول كرنا مووژي زي بو درووستكرنا پهيوهندييهكا ئازاده د ناقبهرا روح، عقل و هستي ده، ئانكو بریتون و ههقال بهنديين وي كار ژبو ژناقبرنا عقلی نه دكرن، بهلكو كار ژبو گورينا وهزيفهيا وي دكر، گهورين ژ تيهرين و بريارين ريكخستن و مهنتقي و رهوشتي بو هزر و خهون و خهيالا ئازاد و نقيسينا ژخوه "لهخووه" و ديناتي و تشتين سهير و عنتيكه، ئهفه زي ژ پيخه مهت گههشتن ب ماكا راستييا دهروني خوه و خوهزايا وي. ههروهك بریتون ل فانيفيستا ئيكي سورياليان ئاماره پي داي >نقيسينا ئوتوماتيكي ئالهتهكي جودايه و دئيرادهيا مروقي ب خوه دايه، ئهف نقيس ژ نهئاگهييا مروقي دهردهقه و كو ئهه هست پي بكهين، ئهفه بو ياخييوون ژ ريكخستنا جفاكي و پيقرين ئهخلاقى نهگونجيت، ژ پيخه مهت ناسكرنا ناخي خوه.^۲ قههاندنا في تيکستی لجهم سورياليان دوو جورن، يهك: نقيسينا بي مزار

۱. دفاطمة عمران راجي، ههمان ژيدهر، ص ۱۱۷

۲. ازاره كريم عباس الشريفي، ههمان ژيدهر، ص ۵۲۵.

۳. ادونيس، الصوفية والسوريالية، دار الساقى، بيروت، ط. الثالثة، ۲۰۰۶. ص ۱۲۶.

"کتاب دون موضوع"، مژارا نفیسی دروست کریه بی کو مژار هه بیت یان هزر تیدا هاتبیته ب کارئینان، دوور ژ چافدیریا مهنقی و ئیستاتیک و ئەخلاقی. دوو: ژیکفه بوونه کا یه کئالی و مینا تشته کی چه سپاندی ژ داهینان و ئافراندین سوریاالی، و دکارن وی ژیکفه بوونی مینا به لگه یا هزر و شیانیان وان بدهین خواهیا کرن، د قی جووری ده ئەو بهایی ددن تشته کی کو چ بها نه بیت، هه روسا رامانی ل سهر هند تشتان زیده دکهن کو چ رامان نینه، وی تشتی دکهن کو دهزر و سه ری که سه کی ئاسایی دانه بیت.

نفیسینا ئوتوماتیکی ئەف نفیسین، لجه م سوریاالیستان ب هند ریگان تی ئەنجام دان، بو نموونه: کومه کا نفیسکارین سوریاالی کوم دبوون، لاپه ره کا سپی و پیئفیسکه دئینان و هه ریه ک ژوان په یفه ک یان دهسته واژه ک دنیفیسبی ب ئاوایه کی بله ز بی کو نفیسکار هزر د په یفا بهری په یفانقیسی بکه ن و په یوه ندیی د ناقبه را وان ده په یدا بکه ن، د ئەنجام دا تیگسته ک درووست دبوو، کو به ره مه می کومه کا نفیسکارا بوو، مینا به ره مه می "بریتون و فلیپ سوپو"، ب ناخی کیلگه موگناتیسیه کان - Magntic Fields، ل سال ۱۹۱۹ نفیسی. ههروه سا ب ریکا ده برینا ئازاد و نه ئاگه هی، مینا کو بریتون دگهل نه ساخین دهروونی ل سهر ریکا میتودین فرۆید ئەنجام ددا. ههروه سا کومکرنا دهسته واژه بیئ ئاماده کریین روژنامه و کو قارا یان دهقه کی ئەده بی، پارچه پارچه دکر و پاشی ئەو پارچه ل بهر هه ف ددان و هه لبه سته ک ب نموونه یا هه لبه سته ئوتوماتیزم ژئ درووست دبوو، ئەف نموونه لجه م بریتونی هه یه، >ده می رابووی ب کومکرن و ریگخستنا هنده ک په یقان و قه سیده یا "قه هه قه هه یان چه ژیکرنا ئیکی یان پاریس گونده کی مه زنه" < قه هاند، ئەف قه سیده چ په یوه ندییا لوژیکی د ناقبه را وان دا نینه و ژ وینه بیئ پارچه پارچه ژ

۱ محمد اسماعیل دندی، هه مان ژیده، ص ۸۷.

۲ حبیب بوهرور، هه مان ژیده، ص ۲۱۲.

۳ محمد اسماعیل دندی، هه مان ژیده، ص ۸۸.

ئۆتۆماتیزما زیھنی ھاتییە بوون، ھەروسا ھند جاران ژى ب شیوھیی پرس و بەرسقان ھاتییە ئەنجام دان مینا "ھونەرئ لاشەیی ب تام"، کو مە ئەف جوړ مینا بنەمایەکی سەرب خوە باسکرییە.

ئەف بنەما شیوھیی کۆمی بو جارا یەکەمین د ناف ئەدەبیاتا کوردی ژ لایئ "فەرھاد پیربال و ئەحمەد مەلا"، ھاتییە ئەنجام دان، ھەروەکی پیربال دبێژە: <>یەکەم ئەزموونی شیعی ئۆتۆماتیکیمان بەیەکەوہ لە سالی ۱۹۹۱ ئەنجام دا، یەکەمین بەرھەمی سەرکیشانەئییە بوو، لە ژیر کاریگەری سوریالیزم و دادائزمی ئەوروپی <> لئ "سەباح رەنجدەر"، نفیسینا ئۆتۆماتیکی ب شیوھیی کۆمی تەنئ پشکداری د یەک چالاککیا ب قی جوړی دا کریە و ئەو ھەلبەست ژى مە دگەل "ھونەرئ لاشەیا ب تام" شروڤە کرییە، لئ رەنجدەر، پرنفیس ب ئاویئ ئۆتۆماتیزم و نەئاگەھی و زیندە خەونا نفیسا رڅوہ فەھاندییە، کو د قی تەکنیکی دە کاریە ب تەنئ میتودەکە تاییەت ب خوە ئاڤا بکە، د ھەلبەستین وی دە دیرەکی پەیوہندی ب دیرا دی قە نینە و ژ ئۆتۆماتیزما زیھنی دەرکەتییە، لئ ھەر دیرەکی واتا و وینەیا خوە ھەییە، لئ ئەو وینە پر جاران دژى یەک و نەمەنتقی نە، ل گۆر مووژى نایین قەبول کرن، ھەر ئەف تەکنیکەژى رەنجدەری ژ ھەلبەستقانیئ دی جودا دکەت و کارییە ریکەکا تاییەت ب خوە بگرە و ئاڤا بکە، ئەو ژى ئۆتۆماتیزما خەونئ یە.

رەنجدەر د ھەلبەستا "میوان"، ھەلبەستەک د خەونئ دە فەھاندییە و یەکیتییا واتاییا دیرئ تیدایە و ھەر دیرەک ب شیوھییەکی ئازاد بی کو گریدانئ د گەل دیرا دووفا بکە فەھاندییە، دەما دبێژە:

میوان

ئەگەر دەست لە دلم بدەیت

۱ ئەحمەد مەحمود عەبدوللا، ھەمان ژیدەر، ل ۱۲۴.

هاوارم لی بهرز ده بیته وه
میوانیکی یهک دوو روژیم
دهموو دوو شرینم و ژیان به گرانی تینا په پری
ئهی دایک و باوکی زه مین
په نجه و لیوم له سه رمان سور هه لگه پراون
کوپیک شیر و هه نگوین
ئاماده م ده که نه وه بو شمشالژه نین^۱

د قی هه لبه ستی ده هه لبه ستان چهند وینه یه کان خوه یا دکه ت، لی
ئوتوماتیزما نفیسا وی د ئازادیا زمان و نفیسینا وی دایه، کو وینه یان
په یوهندی ب هه ف قه نینه، ئه گهر ل دهسته وازه یین "دهست له دلم بدهیت،
میوانیکی یهک دوو روژیم، ئهی دایک و باوکی زه مین، کوپیک شیر و هه نگوین"،
بنیپین، هه ریه ک ژوان وینه یین سه ربه خوونه و په یوهندی دگهل دهسته وازه یا
لدووفدا تی نینه و مژارا هه لبه ستفانی ئه وه کو هه لبه ستفان خه ونه کی دبینه و
خوه مینا میهقان ل سه ر ئه ردی دبینه و گه له ک مژارین ژه هف قه تیای د چهند
دیره کان قه هاندیییه، ده می خوانده قان لی بنیپرت هه ست پی دکه ت کو ژ خه یالا
که سه کی ده رکه تییه، کو چ هزر و ریخستن و مه نتق بو ده ربرینا وی و گریدانا
وینه یان نه هاتییه کرن. هه روه سا د هه لبه سته کا خوه ی تاک دیری دبیزه:

ته رمیک له سه ر شوسته پاکه ت ده فروشی^۲

ئه گهر لقی وینه یا شعری بنیپین بومه دیار دبیت کو، وینه یه ک نه مه عقول و
هه فدژ دگهل واقع و واتایا زمانی دگه هینه، ئه ف وینه یی شیعی مینا
وینه یه یی شیعی یا "پول ئیلوار"ه، ده می دبیزت:

۱ سه باح ره نجه در، سی سال شعر، ب- دووه م، ل ۴۳.

۲ سه باح ره نجه در، سی سال شعر، ب- یه که م، ل ۱۹۸.

نامه‌که ههروهک پرته‌قال شینه^۱

ئەگەر دقئ مالکا ئیلواری بنیرین تو په‌یوهندی و ریکخستنهک تیدا نینه و هه‌ست دکه‌ین کو ژلایی زاروکه‌کی یان دینه‌کئ هاتبیته ده‌ربیرین، ب هه‌مان شیوه‌ی مالکا ره‌نجدەر، کو ب ته‌مامی هه‌ست دکه‌ین کو ژ مووژیه‌کئ ته‌قله‌ه‌ف و نه‌درووست هاتیبه ده‌ربیرین.

هه‌روه‌سا د هه‌لبه‌سته‌کئ دا دبیره:

ئارد زه‌نگی لیدا

ماری دووکه‌ل‌به

خه‌ریکی قه‌له‌شکردنی به‌رده‌ئاشه

هه‌موو رازه‌کانی ژیان

له رومه‌تی سور و سپی به‌رده‌تاش ئاشکرا ده‌بن

نانی خوداوهندان ده‌برژئ

بوونه‌وه‌ره نه‌مره‌کان به‌و پریگایه‌دا تیده‌په‌رن^۲

بو هه‌ر نفیسه‌کا ئوتوماتیکی گه‌ره‌که کو پیداجوونه‌قه نه‌یی ئەنجامدان و ئامارین خالبه‌ندی نه‌ئینه دانان، گاڤا ژلایی هه‌لبه‌ستقانی دووباره پیداجووون بو ده‌قی شعری هات کرن، وئ گاڤی ژ چارچۆقه‌یا ئوتوماتیزمی ده‌ردکه‌فیت، هه‌روه‌سا گه‌ره‌که مووژی و مه‌نتق نه‌به له‌مپه‌ر ژبو ده‌ربیرینا هه‌ستی هه‌لبه‌ستقانی، ئەگەر ته‌ماشای هه‌لبه‌ستین ره‌نجده‌ری بکه‌ی، کو مه‌وه‌کو میناک وه‌رگرتین، ب چ ئاوايه‌کی خالبه‌ندی تیدا ب کار نه‌هاتیبه و

۱. د. موحسین ئەحمەد عومەر، هه‌مان ژیدەر، ل ۲۱۵.

۲. سه‌باح ره‌نجدەر، سی سال شیعیر، ب- دووه‌م، ل ۲۷۶.

ههست دکهین کو دووباره پیداچوون ژى بو نههاتییه نهجامدان، مه‌ره‌م پی نه‌گه‌ر پشتی نقیسینا ده‌قی ب شیوه‌یه‌ک نه‌ئاگه‌هی و ب ئاگا هاتنا هه‌لبه‌ستقانی پیداچوون بو کربیت دبیت هه‌لبه‌ست ب قی ئاوی ل به‌ر ده‌ستی مه‌نه‌به و ب قی شیوه‌ی مه‌هه‌ست ب ده‌برینا ئوتوماتیزما هزری و نه‌ئاگه‌هی نه‌دبوو. نه‌گه‌ر ل هه‌لبه‌ستا ل ژور بنیرین نه‌خاسمه هه‌قوکی نارد زه‌نگی لیدا، ماری دوکه‌لبه‌ر، نانی خوداوه‌ند ده‌برژی، بوونه‌وه‌ره نه‌مه‌ره‌کان " بنیرین، دیار دبیت دوور ژ هزرکرن و چاقدیری و ریکخستنی هاتییه قه‌هاندن، هه‌روه‌سا نه‌و هه‌قوکی داینه به‌ره‌ه‌ف کو، ژ کومه‌کا وینه‌یان پیکهاتییه و بی کو گریدان د ناقبه‌را وان دا هه‌بیت و تزییه ژ هه‌قدژ و نامو د ناقبه‌را وان وینه‌یان په‌یدا بوویه.

سه‌باح ره‌نجدهر د مه‌نه‌فستا خوه ئاماژه ب فان مژاران دایه، نه‌خاسمه ده‌ما دبیزت: <>له سپیتی کاغه‌ز و دابه‌شکردنی وینه‌دا هه‌ست و نیشانه‌کانی خالبه‌ندی له ئاسته‌کانی ده‌برین له خه‌یال و زه‌ینه، خوینه‌ری خود وریا ده‌ستنیشان ده‌که‌م، نموونه: رسته‌ی "بو کوئ ده‌چیت". نه‌م رسته‌یه نه‌گه‌ر نیشانه‌ی پرسیار یان نیشانه‌ی سه‌رسورمانمان بو دانا، نه‌وه بیگومان رسته‌که ده‌ستنیشان ده‌که‌م، پرسیاره یان سه‌رسورمان، نه‌گه‌ریش هیچ نیشانه‌یه‌کم بو دانه‌نا و به‌کراوه‌یی هی‌شتمه‌وه له‌م بواره‌دا، رسته‌که ده‌بیته رسته‌یه‌کی ئاستدار و دوخ‌گور و زه‌ینی<>^۱. هه‌روه‌سا د مانفیستا "شیر بو چیژ و جوانی، چیژ و جوانی بو هه‌موان" دبیزه: <>ئازادکردنی نووسین، جووله‌یه‌کی هه‌میشه‌یییه، که بیرکردنه‌وه په‌یدای کردوه<>^۲، لجه‌م ره‌نجدهر، ئازادییا زیه‌نی د پرۆسیسا نقیسینی ده‌لقینه‌کا به‌رده‌وام ب ده‌ست دئیخت و تیه‌زینه‌که به‌رده‌وام دده‌ه‌قل و رۆح و هه‌ستی هونه‌رمه‌ندی و به‌رده‌وامی دده‌ته ئوتوماتیزما هزری و نه‌ئاگه‌هی.

۱ سه‌باح ره‌نجدهر، نه‌زموون وه‌ک ئاخاوتنیک له ناوژبان، ل ۲۷.

۲ هه‌مان ژیده‌ر، ل ۵۷.

شیتاتی "دیناتی" - الجنون:

دیناتی ئانکو خوه دهربازکرن ژ ره‌گه‌زئ هزر و مه‌نتقی و شکاندنا سیسته‌می جفاکی و یاساییښ باو، ژبه‌رکو سوریالیستان دخوست دیواری د ناقبه‌را ژیانا واقعی و سهردای واقعی ده به‌رفینن، دست ژبو هه‌ر تشته‌کی دبرن ژ پیخه‌مه‌ت گه‌هشتن ب وی جیهانی، یه‌ک ژ وان مژارا دیناتی بو. هه‌لبه‌ت ده‌می ئەم به‌حسی قی بنه‌مای دکه‌ین مه‌رهما مه‌نه‌وه کو بیژین نقیسه‌کاریښ سوریالی ژ لایی ئەقلى قه‌نه‌ته‌مامن، ئانکو دین بن و پی‌دقی ب نقاندنا وان هه‌بیت ل نه‌خوشخانه‌ییښ ده‌روونی یان هه‌وجهی چاره‌سه‌رکرنی بن، نه‌خیر! ته‌نی ژبه‌ر کو ئەو دژی ته‌ف بیاقین لوژیکی و ئەقلانیه‌تی بوون و د بنیاتا خوه ده پروگرامی وان لسهر یاخیبوونی دروست بوویه، "ئه‌لبیرت کامو" خودانی گرنگترین قه‌کولینا یاخیبوونی دبیت >> کو هه‌می بها داخوازا یاخیبوونی ناکه‌ن، لی هه‌می یاخیبوون د ناقه‌روکا خوه‌دا به‌ایا پی‌کده‌ینن <<'. له‌ورا سوریالیستان دیناتی وه‌که پشکه‌ک ژ وی به‌ای وه‌رگرتبوو، ژ پیخه‌مه‌ت وه‌رگرتنا گوټنن دینان و هزرین وان حره‌فتارین مروټین دین وه‌ردگرتن، ژبو نیاسینا کویراتییا ناخی خوه، دیناتی خه‌ونه‌کا دریزه، کو نه‌ساخت وه‌کی ئامرازه‌کی بکاردنن ژبو دویرکه‌فتن ژ وی ژیواری، کو ئەو هه‌ز ژئ ناکه‌ت و ئەف خه‌ونه‌ ژئ لجه‌م وی دبیته راستییا ژیانی و ئەو بقی ریکی هزرین خوه لده‌می نقیسه‌ینی ئازاد دکهن <'.^۱

نمونه‌یا قی بنه‌مای لجه‌م ریبه‌ری سوریالیستان "ئه‌ندری بریتون"، د به‌ره‌می "نادجا-Nadja" تی دیتن کو لسهر دیناتین هاتییه نقیسه‌ین^۲، هه‌روه‌سا

۱ ئەمین عه‌بدولقادر، دوو چه‌مکین هاقیبوون و یاخیبوون د هوزانا کوردیدا، چا. هاوار، چ. ۱، ده‌وک - ۲۰۱۵، ل ۹۰.

۲ عبدالرزاق الاصغر، هه‌مان ژیده‌ر، ص ۱۷۷.

۳ محمه‌د کاکه‌یی، سوریالیزم، ک وه‌رگیان، ژ ۲، دیسه‌مه‌ری ۱۹۹۷، ل ۴۴.

لجهم نفیسکارین دن ژى ئەف بنهما ب ئاشکەرا خوہیا دبن. دیناتی لجهم سوریا لیستان پلہیہکا بالا ھہیہ، ژبەر کو باش دزانن و ناسکرنه کو وان ئازاد دکەت ژ ھەر کریارەکا ئەو بکەن، بی کو لیپچینەفە دگەل وان وەرە کرن <لجهم وان دیناتی بریتیہ ژ وی حالەتی، کو مروّف دەرکەفیت ژ بازنہیا عەقلگەراییی، ژبەر قی یەکی دیناتی ب باشترین فاکتەرئ داھینانی دزانن، مینا خوہ گەھاندن ب ئازادییا خەیا لا خوہ و ئازادی ژ قەید و بەندین جفاکی و ئولی دبینن> ۱ و ئەف ئازادییا دەرونی و عەقلى و جفاکی کرن بنگەھ و د ناڤ تەف ئالیین مروّقی دە چوونە خواری، ھەر قالاتییەکا د دل و دەررون و نەخوہشی و بیر و باوہرین کو دناڤ جفاکی چ قیمەت نەبوو کرن مژارا خوہ و داھینانین خوہ تیدا ئەنجام دان و کارین وینەبەک واقعی ژ ژیاننا سەرواقعییا ژیاننا مروّقین وی چاخى وینە بکەن.

ئەف وینەکرنە بەردەوام دکەت ل دووف ژینگەھى جوگرافیى و ژیاننا ھەلبەستقانى ژ دەقەرەکی بو دەقەرەکی گوھارتن تیدا ھات کرن، ئانکول دووف پیدقیاتییا ژیاننا ھەلبەستقانى مژارا دیناتی ژى ھاتیہ گھورین. ب گشتی <سوریا لیستەکان سودیان لە گشت خەون و لایەنە ناڤگایبەکان، تا رادەى وړپښه و رەفتارى منډال و شیت وەرەگرت، ھەلبەت لە پیناوی ئازادی مروّقاد... سوریا لیبەکان حالەتی وړپښه و شیتیان خوښ دەویست، بە مەرچى راستگوئیانە بیټ، نەک وەک بەزور خو شیتکردنی سەلقادور دالی>>، خوہ دینکرن ب زوری ژى دکەفە حالەتی ئاگەھى، لەورا ل دالی و میناکین وی د ناڤ سوریا لیبەتی دا نایى قبولکرن. <سوریا لیست، کو باندورا فروید لسەر وان ھەیە، دبیزت: دیناتی لادانە ژ راستییا دەرڤەیی و راستیى باشتر ژ یین ب عاقل دزانن، دین دکارن ھند نھینى و وندابوونى بینن زمان، کو عاقلەند

۱ ابو حسن امین مقدس و ادربس امینی، ھەمان ژیدەر، ص ۱۶.

۲ گارا، ھەمان ژیدەر، ل ۳۷۸.

ئەنجام دە لېبەر دەنگ و بېزارىيا وى گايى ئەردى دەھىلت و مانگ ژى مشەخت
دبىت، لڧىرە گايى تورە چەقەنگە بۆ دەستەھلات و مانگ ژى بۆ جوانىيى.

ھەروەسا د ھەلبەستا "كە.."، ب ڧى ئاوايى ئازارېن خوە دەردبېرىت ژبۆ
ڧەدېتتا بۆچوونەكا تازە د رىكا ھورپىنە و نەئاگەھىيى دا، دبېرت:

> كە..

گورگ ھەمىشە لە پەيوەندىدا سنگفراوانە

سەرزەمىن، ھەورى چىل و توند داچلەكپوھ

ئو لە باوھشى خاكدا نەبى نازانى بخەوى

ئاسمانى چاودېر دوو دەنگە ڧالىۆمى دايى

بېھودە لە باوھشى خاكدا كەوت

ھەلبەستقان لڧىرە دوور ژ تام و چىژا باو، تىھزرىن و شىوازي كەڧن وىنەيا
بابەتتى نارېك د ھەلبەستا خوە دا بەرجەستە دكەت، دوور ژ واقع و ھەولدان
بۆ گەھشتن ب سەر واقعى^۱، رەنجدەر پىر جاران مژارېن تىكشكاندنا زمىن و
نڧىسنا نەئاگەھى بەرجەستە كرىيە، ژ پىخەمەت داھىنانا شىوازەكى شىعەرىيى
تايبەت بخوھ، ھەروەسا د ھەلبەستەكادىتر دە دبېرت:

ئەم لە بەردەم مېزىك دانىشتبوو

ئەوئش لەبەردەم مېزىكى تردا

ئەم چاويلكەھى ئەوى لەچاو كردبوو

ئەوئش چاويلكەھى ئەم

۱ ئەحمەد مەحمود عەبدالله، ھەمان ژىدەر، ل ۱۶۰.

دهموچاوی ئهوانیان وهک ئهم بینی

پیشتر جوان له زهویان نهروانیبوو^۱

د قی ههلبهستی ده دیناتییهک ب رمان و دویر کهفتنه ژ نامۆ بوونی، ههروهسا زمانهکی تایبهت و ههقدژ تیدا هاتییه بکارئینان و ههلبهست خوهدی وینهیهک سهیر و عنتکهیه و ل دهمی دیناتیی هند تشت رویددهن، ههمان تشت نکارن ل دهمی ئاگاهیی رویددهن و ژنشکهکی قه پهیدا دبن. دیناتی لجهم رهنجدهر، تایبهتمهندییهکه ژبو خوه دهربازکرن ژ ژيانا ژيواری و ئامرازهکه ژبو بهرفرههکرنا خهون و سینورا خهیالا وی، دیسان ژبو ههرفاندنا دیواری جفاکی و زمانی و وینهییی سهربهست، پهنا بو قی بنهمایئ برییه، مینا خوه نهمینا کهسین دن، ئهم دکارن دیناتییا رهنجدهر جودا ژ هه ههلبهستقانهکی دی رابگههینین و د قالبی خهونی و ئازادییا خهیالی بدهین ناسکرن.

لیستک و گالتهییی سوریالی: "هونهری لاشهی بهتام":

سوریالییان د بهرهمی خوه ده شیوازهک یاری و ترانه پیکرن ب وان رهفتاریی کهفن پهیره و دکرن، کو جفاک ل سهر راهاتیوو، ههلبهت ئهقهژی بو وان خهم و ژانیی کۆم بوویی دزقرین، کو د دل و دهروونی سوریالیستان دژ ب واقعی مهنتقی ههبوو، وان دخواست خهم و کۆفانیی خوه ب ریکا لیستک و گالتهیان دهربرن. ئهف لیستک لجهم سوریالیستان ب ئاویی حرونشتن ل دۆر ماسهیهکی و ههریهک ژ وان تینقیسهک ل بهر ههبوو و تیدا پهیف و ههقۆک دنقیسین، بی کو هزر د نقیسینا وان ههقۆکان بکهن و هیچ پهیههندییهک د ناقبهرا وان ده نهبیت، ل دوماهیکی دگههشتن دهقهکی هونهری، کو ب ئاویی کۆمی هاتییه

^۱ سهباح رهنجدهر، سی سال شیعر، ب- دووهم. ل ۱۷۶.

نقیسین^۱، ئەف دەقەژى ب ئاوايهكى نهلوژىكى و بى كو رهگەزى عەقلى تىدا وەرە ب كارئىنان هاتىيە ئافراندن. د فەرهنگا سوريالييهتى ده ئەف بنهما ب "هونەرى لاشەيى ب تام" هاتىيە ب نافكرن، ژبەرکو جارا يهكه مين كو ئەف ليستك لجهم سورياليستان هات ئەنجام دان، ئەف هەقوڪ ب ئاوايهكى نهستى ژى دەرکەت <<لاشەى به تام شەرابى نوور دەخواته وه.. له مه وه ئەم تهكنيکه به "لاشەى به تام" ناوزەندکراوه>>^۲. ئەف تهکنیک ب ئاوايى کۆمى لجهم سورياليستان هەتا قەسیدەژى پى هاتينه نقیسين، كو نه کيش و سەروا و نه ئيکهتيا بابەتى ژى تىدا جى دگره.

ئەف ليستك پشتى سەرهلدانى و ب تەمامى د کووارا "ویران" ده، دناف ئەدەبىياتا كوردى تى ديتن و هاتىيە ئەنجامدان، لى لجهم "سەباح رهنجدەر" گەلەك كيمه و پشتى ليگەريانا مه، ب تەنى مه يهك هەلبەست ب دەستخست، كو "سەباح رهنجدەر" د ليستكه كه سوريالى ب كۆمەل پشكدار دبه، ئەوژى ل ژماره "۵" يا کووارا "ویران" بوويه و ب قى شيويهى هاتىيە كۆمەك ژ هەلبەستقنان رونشتنه و ژ نشكهكى قە مروقهك دهيتە ژور و دبیزه: ئەز "شەرەفخانى بەتليسى" مه، هەر دوئ رونشتنى ده هەريهك ژ وان هەلبەستقانىن ئاماده، پرسان سەخمەراتى ديروكا كوردان و نهتهباييا وان و شەرى برا كوژيى ئاراستهى وى دكەن، شەرەفخان ژى ب ئاوايهك سوريالى و نهئاگەهيانه و دوور ژ رهگەزى عەقل و گالته پيكرنى ب كورد و ديروكا كوردان وهلامين وان د بەرسقينه. ئەف جقينا وان و پرس و وهلامى شەرەفخان تژى سوريالييهت و رهگەزىن گالته و بى باوهر بوون و ياخى بوونا وان دسەلمينت.

ئەو هەلبەست دريژه ئەم نكارن تەقى وئ وهربگرن، ژبەرکو كۆمەكا هەلبەستقنان پشكدارن، نه تەنى "سەباح رهنجدەر" ه، ئەم مهجبورن هەلبەستقانىن دن ژى وهربگرن، داکو رامان و ناقەرۆكا بابەتى بگەهت و

۱ عبدالرزاق الاصغر، هەمان ژيدير، ص ۱۷۶.

۲ فەرهاد پيربال، ريبازە ئەدەبىيەكان، ل ۲۶۶.

هونه رژی د کۆکا خوه ده هونه رهکی کۆمبیه. <له ئیواره یه کی روژی ۱۹۹۷/۳/۶، کۆمه لیک نووسه رانی هه ولیر: مه حمود زامدار، سه باح ره نجه ده، که ریم ده شتی، هاشم سه راج، فه یسه ل دیهاتی، مه مه د باوه کر، م.ب.، عه بدول ره حمان فه رهادی، ئەحمەد حەیران، ریډار ئەنوه، عه باس عه بدوللا یوسف، فه ره اد پیربال،.. له ژوریک "نادی الاعلام" له هه ولیر دانیشتبووین، سه رگه رمی قسه کردن بووین له باره ی جهنگی ناوخوی کورد، له ناکاو بینیمان پیاویکی که له گه تی چوارشانه، نه جیبزاده، سه روسمیل پر، گۆچانیک به ده ست هاته ژووره وه: ئیواره تان باش! ئیمه، ئیمه چاو ئەبله ق، به دیار عه ره ق و مه زه کانمانه وه، ده مانویست بزانی ئه م نه جیبزاده یه کییه؟

- من شه ره فخانیه به تلیم.

مه حمود زامدار، مامۆستای زۆربه مان، له هه مووشمام گه وره تر، پيش هه موومان له به ری هه لسا یه وه، به شاگه شبوو نیکی پر له ترس و توقانه وه، پيشوازی لیکرد:

- ئەوه تا کورینه، ئاخیری په رجویه ک له م ولاته ی ئیمه دا سه ری هه لدا!

هه ره موومان له به ری هه لسا یه وه، میر شه ره فخانیه به تلیم چوو، له وسه ری مه جلیسه که دانیش.

مه حمود زامدار، مه پینی گارسونی بانگ کرد، داوای چاره گیکی عه ره قی فه لی بو شه ره فخان کرد،...

شه ره فخان به زامداری گوت: "هه مووتان ده ناسم" <<.

ئه گه ر ئه م ل قی نفیسینی بنیرین ب ئاویه ک نالوژیکی هاتییه ده ربیرین و تیډا زه مه ن هاتییه تیکشکاندن، هه رو سه دژی سیسته ما باوه ریین ئوولی و جفاکی داخوازا "عه ره ق- مه ی- بیره"، ژبو شه ره فخان دکه، کو ئه فه رژی

۱ شه ره فخانیه به تلیم، گ- ویران، ژ ۵، هاوینی ۱۹۹۷، ل ۴.

تیکشکاندن و یاخیوونه ژ سیسته می جفاکی و ئوولی، چونکی ل گۆر باوه رییا جفاک و ئوولی کوردان "مه ی"، ب قه خوارنه کا قه دهغه و حه رامه، لی وان خواستییه ژ قالبی باو ده ربکه فن و دژی لۆژیک و باوه ریی ب راوه ستن، هه روسا دبیره:

>> که ریم ده شتی... پووی له میر کرد و گووتی:

- چۆنه ئاوها بریارت دا، دوا ی زیاتر له سی سهد سال، بگه رییه وه ناومان؟

- هاتووم ده مه وی کتیبیک به زمانی عه ره بی له باره ی شه ری براکوژی ئه مرۆی کوردستان بنووسم.

فه رهاد پیربال گووتی:

- داتاننه ناوه سه ری کیش له حزبه سیاسییه کان و وه زیر و ئه ندام په رله مانه کان بدهن؟

- نه خیر، ئه وان درۆزنن، بۆ نووسینه وه ی میژوو ده ست نادهن.

- بۆچی؟

- چونکه هه قیقه ت ته نیا به سه رخۆشی یان له حاله تی نه مانی هۆش، یانیش له حاله تی شیرازه تیکچوونی مه نطیقی بیرکردنه وه دا ئاشکرا ده بیّت... نیمچه شیّتی... کورد زۆر پیویستی به جوانی هه یه؟>>^۱.

دیسان میر هاتییه په رتوکه کی ب زمانی عه ره بی، لسه ر شه ر و جه نگی براکوژی، ل سه ر ده سه ته لات بنقیست و تیّدا سیاسیان ب دره وین ل قه له م دده ت و ئه ف کوشتن و نه خو هشی یا ملله تی وان دده خو هیا کرن، دبیره گه ره که ئه م ده ست ژ مه نتق و تیّه زرینا به رده یین و ب نیف دیناتی بزین و به ر ب

^۱ شه ره فخان ی به تللیسی، هه مان ژیده ر، ل ۵.

دبینه، هەر د قی ههلبهستی ده هند جارن بهر ب داداییهتی چوونه و هند جارن ژی ژ پووچگه رایئ نیژیک دبن.

گالته و گهپی سوریالی- گالته جاری "السخریة":

ترانه پیکن و رهخنا گالته جاری یهک ژ وان کاران بوون، کو سوریالیستان کار لسهر دکر و ههول ددان بهری کو ریکهکا نوو خوهیا بکهن، فه ره وئ جیهانا خاپاندی ویران بکهن، ترانه پیکن و تهنز باشتترین چهکه بو رزگار کرن ل هه مبهر له مپه ریئ جفاکی و ئوولی، ژيانا ریكخستی مینا ئامرازه کی ددیت ژبو ههرفاندنا جیهانا ده رقه و ئاڤا کرنا جیهانا ناخی خوه، ههروه کی "عبدالرزاق الاصغر" دبیزت: >ترانه پیکن لجه م سوریالیستان، کرداره که ژبو ههرفاندن و دووباره ئاڤا کرن و درووست کرنی یه د هه مان دهم دا، ریکهکا ته نایه ژبو گوتنا وان راستیی د ناخی مروقی دا هه نه <<¹ و ئامرازه که بو گوتنا راستیی و سه رکه فتن بسه ر نه خوه شیئ ژيانی. ئانکو مه ره ما وان ب ریكا ترانه پیکنی، جوړ و رهنگی ژيانی بگهوړن و سه رده م و نه قل و مه نتق دئ لبه ر خه یالی قه بن و د نه جام دا دئ کیلگه هه کا مه زن و دهوله مه ند ژ وینه و هزرین بی بنیات و هه ستیئ ناڤخویی ب ده سته قن، نه ف راستیه دئ واقعی ژناڤ به ن². واته لیستک و ترانه پیکن، مینا چه کی بکار دئینا ژبو شه رمه زارکرنا ده سته لات و زوړداریئ و نه دادپهروه ریئ، ئانکو ئامرازه که، کو مروڤ به رهنگاریئ پیکه ت ل هه مبه ر نه و تشتیئ ده ره کی، کو د ناڤخوه یا مروقی ب به ندکرنا وئ ب شیوه یه که دوژمنکارانه، هه ست پی تیکن و دهیته ده ربین. ههروه سا >>فرۆید گالته به میکانیزمیك داده نی، که مروڤ وه کو به رگریکردن

1 عبدالرزاق الاصغر، هه مان ژیده ر، ص 175.

2 سرور حسن محمد، هه مان ژیده ر، ص 198.

له جیهانی ئاگایی بهکاری دههینیت. کەسێ له جیهاندا که په یوه ندیبه مروی و ئەخلاقییەکانی به لاواز سهیرکرا له لایهن دهسهلات و ستهمکارهکان، باشتترین ئامرازیک ئەوهیه گالته به بارودۆخ و دهسهلات بکا، ههروهها کاتیکی مروّف دهرونی پڕ دهبی له خهم و ناله، باشتترین چهکیک بو بهتالکردنهوه، گالته و گهمهیه <<، ژبو گههشتن ب حالتهی ئەو دخوازن ترانهییی رهخنهیی ب تهف پیروۆزی و واقعی جفاکی دکرن، تشتی سهرسورهیی و عنتیکه ئەنجام ددان، پرانییا جارن رهخنا گالتهجاری دبن دهستهلاتا زورداری و جفاکی گرتی تی کرن، نهخاسمه ل جفاکی روژهلاتا ناقین، ژبهرکو جفاک لسهر باوهرییهکا گرتی هاتییه پهروهردهکرن و ب ئاسانی هزر و ئایدۆلوژیا هیچگه رایبی و سهرواقعی قبول ناکهت، ژ لایهکی دی ژی سیستهما سیاسی ب گهلهمپهری سیستهمهک زوردار و کوژهکه، لهورا پرانییا جارن هونهرمهاند ژبو دهربرینا هزر و رهخنهییی خوه پهنا بو رهخنا گالتهجاری و کۆمیدیای برنه.

رهخنا گالتهجاری لجهم سهباح رهنجدهر، پتر د وینهییی جوړ ب جوړ و خهون و مزارین ئالۆز و تیکهل هاتینه دهربرین، ناقبری ههستی لایهنگریی بو واقعی ههیی نینه، لهورا وی ئەف واقع و دنیا رهنکرییه و بزافکرییه ب ریکا داهینانا خوهی تاییهت د گوشهیا ترانهپیکنی ده، کو بنهمایهک سوریاالیانه و ئەندامین وان ژی پهیرهوکرنه پهیرهوبکهت. رهخنا ترانهپیکنی لجهم رهنجدهر، ب گهلهمپهری مزارین ترانه ب ئەرد(زهوی) و مروّف و هند جارن ژی ترانهییی سهرفه سهرفه "ستحی"، د بهرهه مین وی خوهیا دبن. ههروهکی د قی ههلبهستی ئەردی، مینا گالتهجارییهکی دبینت و دانوستاندنی دگهل تریفهیا ههیقی دکهت، دبیزت:

١ حهمه مهنتک، ههمان ژیده، ل ٣٠-٣١.

تریفه له خوینی مروڤدا دهخنکیت

که داشبهزیتته ناو گۆم

به ناو گۆرانیه کی دلخوڤدا دیت

لاسکه گیایهک دوو توئی کتیبی

ههواله سهیر و سهمه رهکانی جیهان داده نیت^۱

لقیره ههلبهستقان، ههیقی دکهته چهقهنگ و ئهسمان دئینه خاری بو سهیر
ئهردی، لی ئهرد گۆمهکه ژ ئافا لیل و شیلی، لکه گیایکی مینا چهقهنگ
دئخیته دناڤ پهرتوکهکی و ترانه پیکرنین سهیر رویی ئهردی دبینت.

ئهگه ل ههلبهستا ژۆر بنیرین، گالته جاریین خوه د وینه یین ئالۆز ب سهیر
رووی ئهردی دکهت، د ناڤهرا ئهرد و ئهسمانی ده ههیف هاتن و چۆنی دکهت
و سترانا دلخوه شییه قه دگگیریت، ترانه پیکرن نه بتنی رهگهزهک سوریا لیه و
مه ره م پی ئه و نینه، کو وانا ئهف مزار ئیناتیه د ناڤ ئه ده بیات و شیعی ده،
به لکو د قوتابخانه و ریبا زین بهری سوریا لیژی بهرچاڤ دبن، لی ناڤه روکا
ترانه پیکرنی لجه م سوریا لیستان جودایه دگه ل یین دن، بو نمونه ناڤه روکا
ترانه پیکرنا سوریا لیستان ژ ده رقه ی جیهانا واقعی یه و دگه ل مووژی ناگونجت و
پتر مینا ئامرازی نه رازیوونیه ژ واقعی، ههروه کی ئه و ههلبهستا مه ل ژۆر
به یان کری، پتر رهنگی خه یاله کی ددهت و دووره ژ واقعی ژیانئ. ههروه سا
ره نجه د ههلبهسته کا دی دا، ترانا ب مروڤان دکهت و ئامازه ب درووست
بوونا مروڤایه تییه دکهت و دبیزت:

خودا له خویدا

هه موو شتیکی درووست کرد

^۱ سهباح ره نجه دهر، سی سال شیعی، ب- دووهم، ل ۱۵۵.

له کۆتاییدا جگه لهخۆی

هیچ شتیکی تر نامینیت

ئارهزوی ژيانهوه سهرقالی دهکاتهوه

ههموو شتیکی درووست دهبیتهوه

ههردوو چاوی زهوی پر دهبیتهوه له فرمیسک^۱

ههلبهستقان ب ئاوایهکی قهشارتی ئامازه ب ئادهمی دکهت، کو ههمی
تشت ژوی درووست بوینه، پاشی مینا حالهتهکی نرجسی دخوازیت دوماهیکی
ب ههمی تشتا بینت و ئه و ب خوه ب تنی بمینت، لی پشتی دنیا ئهجامی وی
نهمانی چاف ب هستری و تژی رۆندک دبیت، دهمی دزانیت ئه و بخوهژی
چنهیه، ئانکو نوقتهیهک قالایه.

^۱ سهباح ره نهدەر، هه مان ژیدەر، ل ۱۵۶.

باسی دووی

خاسیه تین سوریالی د بهرهمین "سهباح رهنجدهر" ده

نه بهر عقل "الامعقول":

ئه نجامدان و تشتی نه بهر عقل ره گهزه کی د بیه کو هونه رهنجدهر سوریالی د بهرهمین خوه پشت پی د بهستن، سوریالیستان بزاف دکر لوژیکیه تی بدن ب تشتی نه لوژیکی و نه بهر عقل کو هزر و موژی دراستی دا ته فه بلا وئ ناکهت، کارئ سوریالیان ئه بوو >که له زمانی باو لابه دن و به شیوه یه ی هونه ری مه عقولیه ت بدن به شتی نامه عقول<^۱، هه ولدان داهینان و هزر کرنئ دتشتین هافی و جودا و هه قدر بکن بو نمونه هزر دکر کو >ترؤمبیله کا مه زن ژ گیچی هاتبیه ت دروستکر و ب جلو به رگین ژنان هاتبیه ت داپوشین و لسهر پشتا وئ هاتبیه ت نفیسین "عفریت خشبی ئانکو دیوا داری" و خودان رهه ک ئاشوری بیت<^۲ بئافرینن.

سهباح رهنجدهر دقئ نمونه یا شیعی دیمه نه کی سوریالیان، جوان و نه بهر عقل دده ته ده رکه تنا روزه لاتنی و ده رئه نجامئ قئ یه کی رویئ ئه ردی نه جوان دکه ت ده ما دبیزت:

خۆر له تاریکی نیوه شکاو ده رکه وت

ده موو چاوی زه مینی ناشرین کرد^۳

۱ چه کیم مه لا سألح، هه مان ژیدهر، ل ۱۰.

۲ عبدالرزاق الاصفه، هه مان ژیدهر، ص ۱۷۷.

۳ سهباح رهنجدهر، سی سال شیعی، ب- یه کهم، ل ۱۸۱.

ب گشتی د شاعر و ئهدهبیاتی ده نهخاسمه پهیرهوین ریبارزین کلاسیک و
رؤمانتیک و سروشتگه‌راییی... لجه‌م که‌سین ساده‌ژی دیمه‌نی ئهلندا سپیدی
دیمه‌نه‌ک بالکیشه و پر جاران وه‌که چه‌هنگ بو جوانی و قیانی د هه‌لبه‌ستان
دا هاتییه بکارئینان، لی رهنجده‌ر وی قالبی جوانیی دشکیئت و وینه‌یه‌کی
نهمه‌عقول ئافران‌دییه ئه‌وژی نه‌جوانکرنا رویی ئه‌ردییه یه ب ده‌رکه‌تا ئهلندا
سپیدی.

هه‌روه‌سا د هه‌لبه‌سته‌که دن، هه‌ول دده ره‌نگه‌کی بو ئاقی ده‌ست‌نیشان بکه، ل
ده‌مه‌کی کو زانست دبیره ئاف بی ره‌نگ و تام و بو‌هنه.

ماسیگر که به ئاسمانه‌وه‌یه

ده‌نک و چاوی ناز ده‌ریژن

لیکدانه‌وه‌ی بو ره‌نگی ئاو هه‌یه

که بالی به‌له‌شیدا ده‌دا

لیی تیکده‌چیئت و ماوه‌یه‌ک داده‌میینی

که قاجیش له زه‌وی ده‌بری

بایه‌ک که وه‌ک کراس له‌به‌ر هه‌مووانه

له‌ناو یار و دیار په‌نای ده‌دا^۱

هه‌لبه‌ستخان په‌یوه‌ندیی د ناقبه‌را ئاف و ماسیگری ئاشکرا دکه‌ت، دبیرت
“ده‌نووک و چاوی ناز ده‌ریژن” ئانکو چاف دگیرن بو نیچیرا خوه، و وینه ب ریکا
لیکدانا دیرین هه‌لبه‌ستی پتر ته‌مام دبیت بو نمونه “ماسیگر لیکدانه‌وه‌ی بو
ره‌نگی ئاو هه‌یه” ماسیگر ب ریکا نهمه‌عقولیه‌تی ره‌نگی دده‌ته ئاقی، هه‌روه‌سا

^۱ سه‌باح رهنجده‌ر، سی سال شاعر، ب- دووهم، ل ۴۴.

ناقبری نهمه عقولییته کا دی ژی دروست دکهت ئه وژی هه وای مینا کراسه کی
لبر دکهت "بایهک که وهک کراس له بهر له بهر هه موانه".

ههروه سا د هه لبهسته کی ده هه ولدایه ب دروستکرنا جیهانهک ئارام و خوش
دناف گلوپی رونا هییدا زاروکی خوه فه دحه وینت، هه لبهت ئه فه ژی وینه یهک
نهمه عقوله هه لبهستقانی ئه انجام دای و کهس نکارت د ناف گلوپی ده
برازیت، لی لقی ره گلوپ هیماپی رونا هی و خوه شگوزه رانی یه و هه لبهستقانی
قیبایه ده برینی بریکا وی ل ته ناهی و رونا هیی بکهت: ده ما دبیرت

له مالی منیشدا

بوئی پیتهی خوشکراو

گلوپ به هیژ دهکات

به هه زار ئاوات و خه ونه وه منداله کانم له ناو

هوگری و چیژی گلوپ خه وتوون ئه ی ئارامی ته و او^۱

یان دبیرت:

> بورکان دهنگی هه ناسه هه لکیشانی زه و بییه

زه ویش له ناو گری تاوله رزدا ده سوتی و ورینه یه کی

راسته قینه به مانگه وه دهکات

۱ سه باح ره نجدهر، سی سال شیعر، ب- دووهم، ل ۵۵.

لقیره ههلبهستفان ئهردی مینا مروّف نیشان ددهت، ئهو دهنگی لقینا ژ
ئهنجامی درووستبوونا گرکانان پهیدا دبن مینا ههناسهدانا ئهردی
شوبهاندیه^۱ وینهیهک نهمهعقول دایه ب تشتهکی مهعقول.

گهریان لدووف تشتی بهرزه و نهینی:

سوریالیزم واتا بهرهنگارییا تهف تشتی باو ریڅخستی کو رهگهزی لوژیکی
واقعەکی بو بئافرینت، هونهرمه‌ندی سوریالی بزاقی دکهن بگهن پشت
جیهانا واقعی و پر جارن دهست بو تشتی نهینی و نه‌دیار دهن، هه‌رتشتی
لجه‌م که‌سین ئاسایی فه‌ده‌غه و سنوردار بیت ئهو بزاقی دکهن بگه‌هنی،
هه‌روه‌کی بریتون دبیژه >نهینی سوریالیزم له‌مه‌دایه که ئیمه ده‌زانی
شتیکی دیکه له‌ودیوی دیارده و ره‌واله‌ته‌کانه‌وه په‌نه‌انه<>^۲. ره‌نجدهر د
هه‌لبه‌ستین خوه ده هه‌ولدایه خواندنا وان جهین به‌رزه و نه‌دیار بریکا
نه‌ئاگه‌هیی بکه‌ت، ئانکو د چارچوقی خه‌ونه‌کا نه‌ئاگه‌هیی راستیا واقعی
دیاردکه‌ت به‌ری کو ره‌وشه‌نه‌نبیر و جفاکناس و تیتال وی راستیی ببینن.

ره‌نجدهر ل دیوانا "سرودی زه‌وی" د هه‌لبه‌سته‌کی ب ناقی "خوداوه‌نده
ناکامه‌کان" ده به‌حسی نهینی ئه‌ردی دکه‌ت، پشتی دروستبوونا وی چه‌وا مروّف
و ئاژهل و زینده‌وه‌ر ل سه‌ر دژین و هه‌ریه‌ک ژوان ب ئاوایه‌کی هزر دنهینی
ئه‌ردی دکهن . ده‌ما دبیزیت:

۱ ده‌ریا جه‌مال هه‌ویز هه‌ویزی، جیهان‌بینی شیعی‌ری هاوجه‌رخ‌ی کوردی (کرمانجی ناوه‌راست- له باشوری
کوردستان)، نامه‌ی دکتورا، پیشک‌ه‌ش به‌ فاکه‌ل‌تی زانسته مروّفایاتی و کومه‌لایه‌تی‌ه‌کان - زانکوی کویه‌ کراوه،
۲۰۱۳، ل ۲۰۵.

۲ ره‌زا سه‌ید حوسینی، هه‌مان ژیده‌ر، ل ۲۲۸.

*-د دیوانی دا بقی ئاواپی هاتییه "خانه‌انی".

دیداری خوداوهنده ناکامهکان
 زهوی مهی خانهدانی* خواردووتهوه
 قسهی دلم دهزانی همیشه تاجی بیرکردنهوه و پشودانیم
 پیالهیهک مهیم له زهویی خانهدان وهرگرت
 له روژیکی نزیکدا دیت
 دهستی سیبوری و پپر ختوکهی لهسهر دلم دادهنی
 به ترپهی دهلیت پشوو بده ماندووی
 ...
 ...
 باران وهک ئهوهی
 بلیمهتی دهرونی ئاگرم پیی بلی
 یان بهختهوهری خوئی ئاشکرا بکات^۱

ههلبهستفان دانوستاندنی دگهل ئهردی دکهت، و دهست بو تشتی نهینیین
 ئهردی و پهیهوندیا وی ب مروقیقه دبهت و دبیریتی ته مهیا عهشقا خودی
 قهخوارییه، لقیره مههرم پیی مهیا سوئی و عهشقا خودی و تهسهوفا مروف و
 ئهردی دیاردکهت، ههر دوئی دیارکرنیدا ئامازئی ب هیزا ئهردی دکهت کو
 دکاریت مروقی ئیکتشاف بکهت نهک مروف ئهردی ئیکتشاف بکهت، و ههمی
 نهینییت دلی مروقی دزانیت. ههلبهستفان بهرب خهیهالهکا سوریالی قه دچیت
 و داخوآزا پیالهک ژ عهشقا خانهدانیی دکهت کو ئهوزی بگههیته وی ئاستی کو
 بکاریت نهینیا دلی مروقان بزانییت و ل دوماهیکی ئهرد وی داخوآزیی بجه
 دئینت، ناقبری ب ریکا خهیهال و دنیا ئهوه دخوازه د ههلبهستین خوه دگههه
 راز و نهینییت تهف مروقییهتی. ههلبهت دژیانا راستی دا کس نکارت

^۱سهباح رهنجدهر، سی سال شیعر، ب- دووهم، ل ۳۴۴.

بگهههته وی ئاستی زانین و ئاگههیی، لی ههلبهستفان ب ریکا خهیهالهکا سوریهالی و ئافاکرنا ژیا نا سهرواقعی و نهئاگههیی کارییه وی جیهانی بو خوه دروست بکهت و خوه بکهته زانیاری تهف تشتی نه دیار و بهرزه.

وینهیا ههلبهستی:

وینهیا ههلبهستی د کۆکا خوهده هونهرهکی بیانیه، د ناف شاعر و ئهدهبیاتا کوردی ده رهگهزهکی نوییه و لجهم هند ههلبهستفانین کورد خوهیادبن. وینهیی ههلبهستی بویهرهکی یان شکلهکی ب وینهیهکستونی ئافادکن >هیچ رامان و هزر و واتایا خوه نادهن، ئهگهر ژیده ری وی ل وینهیهک دیار دروست نه بیت¹ بریکا وینهیی شاعری مه رهم و رامان مینا دیتنی دگههن، ئانکو ب گهلهمپه ری هونه ری وی ل دیتنی یه، چونکی شاعرا وینهیی مینا نیشاندا نا فلمهکییه >ئهو بابته تی بتنی بۆمه نافه گوهیژت به لکو ژیا نهک و شیوهیهکی دده تی و دشیا ندایه گیانی بهرچا ف بکهت تا کو چا ف ببینن² پتر مه بهستا وان ده ربیرنا جوان و ئابوری بکارئینا نا په یقی یه. د ئه ده بیاتا کوردی ده پتر بو گه ورینا تۆبۆگرافیا شاعری بکارهات نه خاسمه ل سالی چل و پینجیان کو لجهم هند ههلبهستفانین مینا "گوران، و دیلان.."، لی ئهو گه ورینا وینهیی- تۆبۆگرافی جوداهی هه بوو دگهل ههلبهستا نووخاز.

سه باح ره نجه ره که تییه بن باندۆرا فی ره گهزی هونه ری و د به ره مه مین وی ده رهنگه داینه، د مانیفیستا خوهزی ئامازه پی دایه و ده رباره ی خهون و په یوه ندیا ههست و وینه ی دبیرت >>له دهقی خهونیدا پیوه ندیه کانی نیوان ههست و وینه ده دۆزین هوه، پیوه ندیه کانیش له سه ر بنچینه ی خهوندا

1 جان کوهن، بنیه اللغة الشعرية، ت: محمد العمري و محمد الوالی، دار البيضاء، 1986، ص 192.

2 نعمت الله حامد نهیلی، بیلیژ ره خهیی، چا: هاوار، چ ئیککی، دهوک 2005، ل 174.

دامه زراون، واتا ئەو وینانەى لە دەقى خەونیدا دروست کراون، زیاتر ئەو وینانەن، کە لە ژيانى سەخت و یاخى رۆژانە ماندا ئامادە بیا و هک شتیکی دوور هەیه و بەر دەست نین >>^۱. رەنجەر پەيوەندیا خەون + هەست = وینە خوە یادکەت و پیرانیا وینە بیین هەلبەستى ل خەونى وەرگرتییە و بکارئینایە، خەون ژى رەگەزەکی سەرەکییە ژ نە ئاگەهى و سەردای واقعی و جیھانا سوریاى و لجهم وی رەنگەدایە، هەروەسا ناخبری بو وەرگرتنا قى تەکنیکا وینەیی راستگۆیانە ل مانیفیستا خوە ئامازە ب وەرگرتنا مفا ژ شیعرا کلاسیکی دکەت و دبیرت >> ئەم هونەرەش لە شیعری کلاسیکی کوردییەوه فیرووم، لە شیعری کلاسیکی یەکیتی بابەت نییە، بگرە یەکیتی دیر هەیه، من ئەم یەکیتی دیرەم گۆریو بو یەکیتی وینە >>^۲. د قى بیایى دە ئەم دکارن رەنجەر مینا پیشەنگ بەهین ناسکرن. هەروەسا ژبو تیگەهشتن ل هەلبەستین رەنجەر نکارین پەیف پەیف و لدووف رویدانان تیگەهین، بەلکو بو هەر رودانەکی وینەیهک بکارئینایە و هند جارائزى وینە د ناف وینەى دە بکارئینایە و هند جاران ژى ئالۆز و تیکەلن، د هەلبەستین رەنجەر دە “وینە بیین جولاو- لقوک، و وینە بیین جەسپاو- راوەستاو” هەنە، وینە بیین جوولاو ژى دبنە دوو جور ئەوژى “وینە بیین جولاو دیار و نادیار”. دیسان هند جاران تۆبۆگرافیا و شکل یان کیشانا وینەیان و قەهاندىە. هند جاران ژى بریکا هەلبەستەکی رویدانەک وینە کریە. لقیڕە دى ئامازە ب هند میناکان دەین: بۆنموونە:

پەپۆلە دواى ئەوهى

بە پەیزهى چرا سەرکەوت

سادەیی رووناکى پاراست ودابەزای^۳

۱ سەباح رەنجەر، ئەزموون وەک ئاخواوتنیک لەناو ژیان، ل ۴۱.

۲ سەباح رەنجەر، ئەزموون وەک ئاخواوتنیک لەناو ژیان، ل ۲۵.

۳ سەباح رەنجەر، سى سال شیعەر، ب- دووهم، ل ۶۳.

لقیره وینهیهکی ئاشوپیی و جولاهه، ئانکو رویدانا وی لفقوکه و پهپوله پشتی ب
سه ده رجبکین شه مالکی سهرکته ههلبهت وینهیهک سوریاالی یه و پهلاتینک
نکاره وی چهندی بکته. ههروهسا دبیزیت:

گولیکی لاسک دریزی به دهسته وهیه

له دهه ئاویک دانیشتوو

له ئاوی ده دا و به رزی ده کاته وه

دلۆپه ئاوه که ی له گوله که وه ده تکایه وه ده که وته وه ناوی ئاوه که وه^۱

لقیره ههلبهستفان وینی که سه کی دکته، کو رویدان راوه ستیا ییه، ئانکو
چه سپاوه.

ههروهسا د ههلبهسته که دن ده، ههردوو شیوه یین وینه یی شلکی و ده برین
تیکه لی ههف دکته و دبیزیت:

هه راسان
هه راسان
هه راسان
هه راسان

کرد

ئیمهش چه نگان خسته نه و ده ستمانا وه^۲

لقیره وینی که سه کی نیشاندهت کو ههیری مایه و بی هیقی بوویه، و چاقری
په رچویه کی دکته.

۱ هه مان ژیدەر، ل ۸۷.

۲ سه باح ره نجهر، هه زده که م نه وه نده بژیم، چاپی یه که م، چا. رۆشنییری، هه ولیر- ۲۰۱۵، ل ۲۴.

ههروهسا ههلبهستا "نیازی مردن" دناف خشتهیهکی دا تیپین ئارامی- کوردی
 نفیسینه. ب فی ئاوی:

ئ	ا	ب	ت	پ	ج	ح	خ
چ	د	ر	پ	ز	ژ	س	
ش	ع	غ	ف	ف	ق		
ک	گ	ل	ل	م			
ن	و	وو	ۆ				
ه	ه	ی					
ئ							

پیت ئهی پیری شهوبیدار

مردن ئهستیڤه ی پۆژی ده رخست و دهستی پاخت ۱

لڤیره هند نمونین دژی یهک و وهکههف دانه بهرههف و وینهیهک مۆدیرن لئ
 دروست کرییه، دڤی فۆرمی ههلبهستی وینه رامن و پهیاما خوهبدهست دخت،
 پهیڤ و ههڤۆکا گرنگیا خوه نینه، ئاوازین پهیڤی و دهبریناوی ل هه مبه ر شکل
 و هیلکاریین کو ههلبهستقانی کیشای ب رۆلهکی کیمتر دله یزن.

۱ سهباح رهنجدەر، هه زده کهم ئه وه نده بژیم، ل ۱۷.

جهنگ و داخوآزا ئازادي:

جهنگ ئه و كاره ساته يا، كو تووشي هه ر جفاك و ملله ته كي ببیت، ويرانكاريي لپه ي خوه دئینت، ل ده مي هه لگيرسانا شه ري يه كي جيھاني سه ده ما ده رووني مروقي هه ژاند و هونه رمه ند و نفيسكار ل دژي وي زورداريي سه كنين و ئه ف به رهنكارييا وان ژي رييازين دادا و سوريالي لپه ي خوه ئانين، چونكي >>هه موو به ها و ئاره زوو و نه ريت و ئوميد و ئاواتيكي ئاده ميزادي تيكدآ و مال كاولي و داماوي و سه رگه رداني، به سه ر گه لاني جيھاندا هيئا<<^۱. له ورا مزارين دژي جهنگ، بوونه هيقيني به ره همين هونه ري پيخه مه ت مروقايه تيي نفيسين، هه روه كي ئيلوار دبيژت: >>چ جياوازي د ناقبه را سياسه ت و ئه ده ب و ژيانيدا نينه و دقان هه مي بواراندا مروف كاكلكا بابه تيه <<^۲، له ورا سورياليزمي بانگه وازا خوه ي ياخيبيوون و ويرانكرا جيھانا شه ري و ئافاكرنا جيھانا خه وني ده ست پيكر.

ئه ف بانگه وازه ژي >بانگه وازه ك نه بوو تني ئاراسته ي هونه رمه ندان به يت كرن، به لكو بانگه كا گشتي بوو ئاراسته ي سه رجه م خورت و چينين جفاكي هات كرن<<^۳ و ل دژي وي واقعي سه كنين، هه روه كي د به يانناما سوريالي يا ده ستييكي دبيژن: >>ئه م پسپورن، شه ره زاينه د ياخيبيووني دا<<^۴، د ئه ده بيات و شيعرا كوردي ژي ده، ئه ف به ر خودان و به رهنكاري به رده وام هه بوويه و د به ره همين وان ده ره نگفه دايه، ژبه ر واقعي كوردي و زولما داگيركرا كوردستاني، ئاذا كوردستاني هه رتم گوره پانا شه ري داگيركرا بوويه، دياره سه باح ره نجه ر ژي بي به ر نه بوويه ژوي به رهنكاريي و باندور

۱. حه مه كه ريم هه ورامي، هه مان ژيده ر، ل ۲۶۴.

۲. په روين ره ئوف هادي دوسكي، هزرا ناف نه ته وه يي و ره نگفه دانا وي د هوزانا نويا كورديدا، چ ئيكي، چاپخانا خاني، ده ووك - ۲۰۱۱، ل ۶۲.

۳. د. مصطفى سويف، هه مان ژيده ر، ص ۸.

۴. ابوالحسن مقدس و ادريس اميني، هه مان ژيده ر، ص ۱۳.

لسەر وی ژى هه‌بوویه، لجه‌م سوریا‌لییان <هه‌لبه‌ست سه‌ربۆره‌که هه‌می خه‌لک وه‌رگرن و ژبۆ به‌رژه‌وه‌ندییا هه‌می خه‌لکی یه>،^۱ دياره ئه‌ف سه‌ربۆر ره‌نجده‌ر ژى گرتییه و د مانیفیست و به‌ره‌میی وی دیاردبن، بۆ نموونه د مانیفیستا خوه ئامازه ب وی چه‌ندئ دایه، کو ده‌سه‌لات و سیسته‌می دکتاتۆری سیاسی ده‌روونه‌زا مروّقان داگیرکرییه و ره‌نجده‌ر مینا هونه‌رمه‌نده‌کی سوریا‌لی دبیزه، ئه‌و جیهانا هاتییه داگیرکرن، هزرقان دکارن ب خه‌ونئ ب ده‌ست بخه‌ن، ده‌ما دبیزت: <<هه‌رچی هۆی به‌خته‌وه‌ری هه‌یه، ده‌سته‌لات و سیسته‌می دیکتاتۆری سیاسی له مروّقی ده‌روونه‌پۆشنیان داگیرکردوه. مروّقی ده‌روونه‌پۆشنیش ئه‌م له‌ده‌سته‌چوونه‌ی له خه‌وندا به‌ده‌ست ده‌هینیته‌وه>>^۲، ره‌نجده‌ر مینا هونه‌رمه‌نده‌کی سوریا‌لی د فکره و داخوازا ئافاگرنا جیهانه‌کا نوو و خه‌یا‌لی و دوور ژ واقعی عه‌قلانی دکه، ژبۆ به‌ده‌سته‌ختنا ئازادییا که‌سی، دخوازه ببیزه ب ریکا خه‌ونا خوه یاخی بین ژ ده‌سه‌لاتا دیکتاتۆری.

ره‌نجده‌ر ل جهه‌ک دی د مه‌نه‌فیستا خوه دبیزیت: <<خه‌ون، یاخیبوونی به‌جه‌رگانه و ده‌نگی ناره‌زاییه له کار و پووداوه نابه‌جیکانی ده‌سه‌لات و سیسته‌می دکتاتۆری سیاسی>>^۳، یاخیبوون و شو‌ره‌ش و به‌رخه‌دان ژ پی‌خه‌مه‌ت خوه‌ده‌ربازکرن ژ زۆرداری و شه‌پ و بده‌ستئینانا ئازادیی. ناخبری مزارین جه‌نگ و یاخیبوون بۆ هه‌لبه‌ستین خوه هه‌لبزارتییه، هه‌لبه‌ت باندۆر لسەر وی هه‌بوویه و هه‌لبه‌ست ل سه‌ر قه‌هاندییه، یه‌ک واقعی تالی کوردان و زولما داگیرکه‌رییا وان لسەر مله‌تی کورد، دوو شه‌رئ ناخۆیی کوردستانئ واقعه‌کی دن یئ تال، لجه‌م ره‌نجده‌ر درووست کرییه و ل دژی وی شیماتیئ سه‌کنییه.

۱ محمد عسمی هیلال، دراسات و نماذج مذاهب الشعر و نقد، ص ۱۱۱.

۲ سه‌باح ره‌نجده‌ر، ئه‌زموون وه‌ک ئاخاوتنیک له‌ناو ژیان، ل ۳۶.

۳ هه‌مان ژیده‌ر، ل ۱۸.

ناقبری د ههلبهستهکا خوه ب ناقی "باوک و دایکم"، دهربرپینی ژ زولما
داگیرکه ران دکهت، کول ۱۹۶۳/۶/۱۳ گوندی وان شهوتاندنه وباقی وی ژی ب
سهدهما وی بوویه ری ل ۱۹۷۱/۱۱/۱۴، شهید کهتییه. دهما دبیت:

۱۹۶۳/۶/۱۳ هرهس قهومی

قونداغهی تفهنگیان

له سینگی سابیر هسه ن سلیمان شکاند

خوین له فاته پره شهی به ربوو

تلایه وه و به سهر سهر دا گینگلی دا

ته مهن و ژیان بووه پرته قالیکی خوژگه لیدراو

۱۹۷۱/۱۱/۱۴ خوین خاو بووه وه و گه شهی نینوکه کانی وهستا

خه لکی جوانی گورستان

دهستی میهره بانیمان دریزکرد و لیان وهرگرتین

گوتیان له وپه ری شانازیدا ده رگای باخچه ی مردنی کوتاوه ۱

ههروه سا د ههلبهستهکا دی روو پرووی وی دهسته لاتا دکتاتوری سیاسی
دبیت، دوو بوویه ران بو مه وینه دکهت، کو د زهنی زاروکتییا رهنجدهری دامانه
و ژیانان وان نه خوش کرییه. نهو ژی بوویه را سال "۱۹۶۳"، هه فدهم دیروکا گرتنه
دهسته لاتا دکتاتورییه تا به عسییه. بوویه را سال "۱۹۷۵" و نسکویا شورشا
کوردی بوو نه گهری ته مرینا شه مالکا نازادییا نه ته وهی یا کوردی. نه ف

۱ سهباح رهنجدهر، ههز ده کم نه وهنده بژیم، ل ۱۸۹.

هەردوو دیرۆک "٦٣" و "٧٥"، چەقەنگە بو ژناقچوونا هیقیین کوردان ب گشتی،
رەنجەر دبیرت:

نواله هیندهی ئاگری شهست و سێ درندهی

گوندی گەنجینهی مندالیمی کرد به پاشماوهی باخچهیهکی سڤ

نواله هیندهی ئاگری هفتا و پینچ درندهی

گوندی گەنجینهی مندالیمی کرد به پاشماوهی باخچهیهکی سڤ^١

ب ئەگەرئ شەر و زولما سیاسی هەلبەستقان نکارییه زارۆکتیا خوه، مینا
زارۆکهکی بکه و ئەف رویدان د دەروونی وی دا مایه.

هەر وهسا بوویهرا شەرئ براکوژیئ ل کوردستانا باشوور، لجهم رەنجەر ب
بوویهرهکا تال و نهخۆش ئاماژه پێ هاتییه دان، ناقیری دلتهنگیا خوه
بهرامبهر وئ بوویهرئ ب ریکا "حاجی لهق لهق"، کول باژیئرئ ههولیرئ ب
سهدهمی شەر، هاته کوشتن و رەنجەر ب قی شیوهی هەلبهستا خوه ئانییه
زمان:

ئهی بی نیشتمانتر له حاجی لهقلهقهکهی

که له ئیمه بهگوومان نهبوو^٢

یان د هەلبهستهکا دی دبیرته:

حاجی لهقلهق دوا شههیدی ههولیر بوو

بهس نهبوو

قومری دوا شعیری ترپه و ههست و تاسه بوو

١ د. سافیه محهمهد ئهمهد، لادن له شیعری هاوچهرخی کوردیدا، چا. حاجی هاشم، چ. ٤، ههولیر- ٢٠١٣،
ل ١٩٧.

٢ سهباح رەنجەر، سەد و بیهک شەو، دەزگای ئاراس، ههولیر - ٢٠٠٨، ل ١٣٨.

بهس نه بوو

ئاو و خوځ و با خوځوژى كهوته نيوانيان

ئاگر دوا ناوبژيوانيان بوو^۱

ئەف بوويه را حاجى له قلهق، گه لهك باندور ل رهنجدەر كريبه و مينا >>نموونه يه كى زيندوو و سيمبولى ئاسوده يى ژيان و يه كه مين سيمبولى كوشتن گيانله بهر<<^۲ ديتيبه، ئەف سه رهاتيبه ژى تاييه ته ب وى بالنده ي >>كه وا له سه ر مناره ي يه كي ك له مزگه وته كانى ئەو شاره دا ده ژيا، به لام ئەو يش وهك زور پو له ي ئەم ولا ته له سالانى نه گريسى براكوژيدا له لايه ن دوژمنانى جوانى كرا به نيشانى تفهنگي ك و مافى ژيانى لئسه ندرايه وه<<^۳، هه لبه ستقان دبئزه، حاجى له ق له ق ل قئ دهسته لئى ب گومان بوو، باوه ريبا وى ب وان نه بوو و مافى ژيانى ژبو وى ره وا نه ديت، چه وا بو مه ئازادى ب ره وا دبينن.

رهنجدەر، ل سه ر سيمبولا ئازادى كه سايه تيبه كى دكه ته هه وينا به رخودانا هه وليئرى، گر و تينه كى دده ته شوڤر شگيرين هه ولير و ژ وان ره دبئزه هوين بوون وه هولاكو به زاندى وه چوك بو زولما داگير كه ريبا داگير كه ران دانده اى و به رخوه بده ن و ئازادى خوه د چاقى زوردارى و دكتاتوريبه تا سياسى ده ربينن. ده ما دبئرت:

جه ميل رهنجدەر وهك ئاگرىكى به خشنده هاته ناو ژيان

له شه ربه ي ماله كهيدا گه رمايى پڙا

له ده ست و پلى كيژ و كورانى هه وليردا

۱ سه باح رهنجدەر، سى سال شيعر، ب- دووهم، ل ۳۲۵.

۲ سه لاح هه سه ن پاله وان، شيعرى كراوه له ئەزمونى شيعرى نوڤى كوردىدا، چا ئاراس، چ يه كه م، هه ولير- ۲۰۱۰، ل ۵۲.

۳ ده ريبا جه مال هه ويزى، هه مان ژئده ر، ل ۱۴۳.

ئەو دەست و پلانەى پەراسووى ھۆلاکۆيان لەبن و بۆتکەو دەركیڤشا^۱

جەمیل رەنجدەر، سیمبولا شەھیدەکی مەزن و ئازادىخوازە و ئەو بخوہ پېشمەرگە بوویە، مینا ئاگرەکی بەخشنە هاتییە دناف ژیانى دا و د مالا وی دا ئازادى پزیا یە و ئەف پزیا نا ئازادىی ژى هیژ و شیانى ددەتە تەف شۆرەشگىرین ھەولیر.

چەقەنگ - ھیما :

سوریالیستان، ھەردەم پەنا بۆ جیھانا نەدیار و ئاشکەرا دبرن و ب نیرینا وان راستییا بابەتى و کاودان ب چاقى ناھیتە دیتن. لەورا سوریالیست د بەرھەمىن خوہ دە پز ھیما و چەقەنگ و مژدارى بکار ئیناینە، وان بۆ خوہ و دەروونى خوہ دنقیسى بۆ وان خەم نەبوو، ئەرى کەس ل وان دگەھیت یان چەوا پەياما وان حالى دین. ئەف داھینانین چەقەنگى د مەیدانا شیعری دە بوونە ریکخۆشکەر بۆ رپبازا سوریالیزم. سوریالیست مینا چەقەنگ خوازان "رەمزیه کان"، ب ریکەکا راست بەر ب بوونى کاودانان ناچن، بەلکو چەند پیچ و پەنایەکی ددەنە بەرخۆ ھەتا دگەھنە ئەو خالا کو مەبەستا وانە، ئەقەژى ب وئ ھەجەتى کو ھەرچەند ب گرانى و نەراستەوخۆ بەر ب دیار دە و کاودانان ببن، زیدەتر ل بوونا وان دگەھن و دکەقنە ماکا بابەتى^۲ و کۆکا وئ وینە دکەن، ب ریکا چەقەنگ و مژدارىی ھەروەکی بریتون دبیزە، پوون و ئاشکرایى دوزمنى مەزنى خەون دیتنى یە و فەرە سوریالی خوہ ژ ئاشکرایى بپاریزن بەر ب نقیسینا مژدار و نەدیار بچن^۳، سوریالیست ھند جارن وەسا کەتینە دناف

۱ سەباح رەنجدەر، سى سال شیعەر، ب- دووہم، ل ۱۳۷

۲ معتمم سالەبى، سوریالیزم، ک- رۆشنییری نوئ، ژ ۱۱۸، ۱۹۹۸، ل ۱۲۸.

۳ ابو الحسن مقدس و ادريس امينى، ھەمان ژیدەر، ل ۱۲.

مژداريا چهقهنگان، ههتا خوهژی لی وندا بوويه. "H.Bergson"، سهخمهراتی چهقهنگا دبیزه: <<چهقهنگ ئامرازهکی عهقلی یه، ژ وان وینان پیکدهیت و گهلاله دکهت و ددهته ب رهخ وینین دن، کول دووف یاسایا وهکههقیی بن>>، ئانکو ژ وینهیی نزیکی ههف و ههف دهلالهت بن، لی پر جارن ژبو درووست کرنا نهئاگههی و نامهعقولیهتی سوریالیست وینهیی، کو توو پهیهوندی د ناقبهرا وان ده نهبیت داینه بهر ههف. لی سهباح رهنجدهر، نیزیکی بوچوونا برگسون چهقهنگ بکارئینایه و پپرانیا جارن ب زانابوون و ب داهینان و پهیهوندیهکا خورت چهقهنگان بکار دئینه. ئهو مژداری و چهقهنگین دمهنهجین سوریالی و شیعرا نووخاز خوهیا دبه لجهم نووخازان، ههمان مژداری و چهقهنگ کو رهنجدهر بانگهشی بو دکهت.

د ههلبهستین سهباح رهنجدهر ده چهقهنگ ب گهلهک ئاویان ب کار هاتییه، دهند مژاران ژماره و بهروارین دیرۆکی بووینه چهقهنگ، هند جارن ژی بالنده و فرهنده و گیاندار، هند جارن کهسایهتی مینا چهقهنگ هاتییه بکارئینان، کهسایهتی ژی ب ئاویهک لیزانانه ب سهر چوار دهستهیان دابهشکرییه، بو نمونه "دهسته کهسایهتین شاعیر و شاکارین ئهدهبی قیجا چ کوردی بن یان بیانی، ههروهسا دهسته کهسایهتین ئهفسانهیی ژ ئهفسانهیی فلکلوری وهگرتییه، دیسان کهساتین دهنگبیز، دهستهیا دوماهیکی ژی کهسایهتین سیاسی نه"، ئهم لقییره نکارن میناکان ژبو تهقایا وان بینن، ژبهرکو چهقهنگا پانتاییهک مهزن ژ ههلبهستین رهنجدهری داگیرکریه، ب شیوهیهکی ئهگهر خواندهقان یان قهکۆلهر شارهزاییهکا گشتی ل دور جفاک و ئهدهب و دیرۆک و سیاسهتی نهبیت و خوهدی رهوشهنبیرییهکا بهرفرهه نهبیت، نکارت ل ههلبهستین وی بگههت، ژبو خواندنا ههلبهستا ناقبری ب سهرفه سهرفه "سهتی"، نکارین چ هونهرهکی دهستنیشان بکهین و بهلکو ههه تیناگههین، وسا هزر دکهین کو چ لایهنی هونهری تیدا نینه.

۱. د. سامی هاشم، المدارس والانواع الادبیه، من المنشورات مکتبه العصیریه، بیروت، ۱۹۷۹، ص ۸۴.

بۆ نموونه رهنجدەر د ههلبهستهکا خوه ب ناڤی "له کتیبخانهی تایبهتی باباتاھیردا" ل دیوانا "سروودی زهوی"، ئاماژهدان ب ناڤی باباتاھیر چهڤهنگه بۆ یهکهمین شاعیری کورد، ههروهسا "له کتیبخانهی تایبهتی باباتاھیردا" چهڤهنگه بۆ یهکهمین شاعیری کوردی، دهما دبیرت:

له کتیبخانهی تایبهتی باباتاھیردا

گا بۆ گیای ناو زه لکاو ملی درێژ دهکات
که له بابیش لهکاتی بانگدان^۱

لڤیره "گا و دیکل"، مینا شوبهاندنهکی کو ههردوو ملی خوه درێژ دکهن، "گا" بۆ خوارنی و چهڤهنگه بۆ تهملهلی و تهنی یاری خوارنی یه و لهمپه ره ل پیش ژیان، ههروهسا "دیکل" کو ب ئه رکی خوه ی بانگدان واتا پیشه وایه تی بهرنیاسه. خودان سیفه تی بانگدان و بلندکرنا دهنگی ئیمناهی و سپیده یه کا نوویه.

ههروهسا ل دیرا دووف دا بهحسی بالندهکی دکهت، کو چهڤهنگه بۆ زارڤه کرنی ئه وژی "تووتی - به به غا" یه، کرییه چهڤهنگ بۆ مروڤین زارڤه کهر و بی مفا بی رووی، چونکی ههلبهستقان په یفا "بی چاوو روو" بۆ بکار دئینت، دهما دبیرت:

تووتی بی چاو و روو ده م دهکاته وه

له نزیک

رهگ و

گۆپکه و

خونچه^۲

۱ سهباح رهنجدەر، سی سال شعر، ب- دووهم، ل ۳۲۱.

۲ سهباح رهنجدەر، سی سال شعر، ب- دووهم، ل ۳۲۱.

مرۆڤئین تووتی ئاسا نکارن چ هونه ره کئی ئه نجام بدهن ، ژ بلی زارقه کرن و بی
مفایی و قالاتیی .

ههروهسا د هه مان هه لبه ست ده دریزه ب وان جوړین که سایه تییان ددهت و
قئجاری وانا مینا "کوچک-سهگ" دده خویاکرن، کو هه رکهس' نانی نانی' گازی
وان بکهت بهر ب وی دچن و چ بخوازه ب وان دده ئه نجام دان و بو هه رلایه کئی
بخوازه وان پئی ئاراسته دکهت:

گوپرایه له و دان له سه ر ده ست نانی نانی ده خوات

بو کام لا هه لیده ن

سه ر له پئی و پرووگه نمای داده خا^۱

ههروهسا د پارچه هه لبه ستا "مرۆڤ"، کو شیوه کاره کئی دانیمارکی ب
ناقی "ئه نیتا ئیسپاندهر"، شروقه بو کرییه ودبیژت: <ناونیشانه که پیمان ده لیت
ئه وهی که وتوته ده ریاوه ماسی به کلک فریی داوه ته وه و شکانی مرۆڤه، ده کریت
بلیین مرۆڤئیکی کورده هه ست ده کهین له شیوهی سیمبول کاره کته ریستی
کورد درووست ده کات:

له گه ل گزنگدا

به بو شاییه کانداهات و کهوته ده ریا

ماسی به قیزی که وه

کلکی لیدا و کهوته وشکایی^۲

۱ هه مان ژیده، ل ۳۲۲.

۲ ئه نیتا ئیسپاندهر، ملوانکه یهک و چوار پارچه شیعر له لایهن (سه باح رهنجدهر) هوه، و: ئاراس، رۆژنامه ی
هه ولیر، ژ. ۱۸۹، ۲۹/۴/۲۰۱۴، ل ۱۸.

ههروهسا رهنجدهر، پرجاران بهروارین دیرۆکی مینا چهقهنگ ئاماژه پیداینه، ئەفه د مهنهفیستا خوهژی وهشاندییه، بۆ نمونه د مهنهفیستا "شیر بهرامبه ر ئەبهدییهت"، ئاماژه ب دوو بهروارین دیرۆکی دکهت و دبیزت: <>له نیوان ئەم دوو میژووهدا، ۱۹۶۵/۱۱/۱۸ - ۲۰۴۵/۱۱/۱۸، که دراو و داواکراون میژووویهکی تر نییه<>^۱. لقیه پهیاما رهنجدهر ب ئاشکرای بۆ مه خوهیادبت، نهخاسمه بۆ ههردوو پهقیین "دراو- دایه"، ئانکو خودی ئەو دایه و ئاماژهیه بۆ سالا ژدایکبونا خوه، ههروهسا پهقیه "داواکراو- داخواکری" بۆ پۆژا خوهی ههق، کو مرنا وی یه و ههلبهستفان سال و پۆژا مرنا خوه دیار کرییه و "۸۰- ههشتی" سال بۆ تهمنی خوه دیاری کرییه، ناقبری ههمان ههلویت و ههلبهستهکا خوه ئاماژه پیدایه ئەف مزار پوونتر دبیت، دهما دبیزت:

ههوالی جیگۆرکیی سهباح سابیر ههسن

۱۹۶۵/۱۱/۱۸ - ۲۰۴۵/۱۱/۱۸

له بسته خاکیکی مرادخواز و ماندوودا

شادییهکانی دهبنیتهوه

ههشتا سال دهزوو به دهرسی وه کردنیکه

بهسه رپاوهشاندنی پر خهمهوه^۲

ههروهسا د بهروارهک دن ده دبیزت:

> سهبنی ۳۱ی ۳ی ۱۹۸۳ له درهختی شانازیم خوارد

رهمزیکی خودییه، چونکه شاعیر خوی بۆ مه بهستیکی تایبهتی بهکارهیناوه^۳

۱ سهباح رهنجدهر، ههز دهکهم ئهوهنده بژیم، ل ۶.

۲ سهباح رهنجدهر، ههز دهکهم ئهوهنده بژیم، ل ۱۱.

۳ د. سافیه محمهده ئهمده، ههمان ژیدهر، ل ۱۹۷.

ههروهسا رهنجدهر، ب ئاوايهك ليژانانه كهسايهتي و دهنگبيژ...هتد، د بهرهميمن خوه مينا چهقهنك بو ديروكهكي بكار ئينايه، بو نمونه ژبو دهربرين ل شوږهشا شيخ مهحمود و خهبات و كاودانيڼ وي دهمي، ئامازه ب دوو كهسايهتبيان دايه، نهو ژي "حهمدى ساحيبقران و كاويس ئاغا"ي دهنگبيژه، ههردو ل سهردهمي شيخ مهحمود دا ژيائينه و ب ئاشكرا كهتينه بن باندورا شوږهشا وي، ب ئاوايهكي كو "حهمدى" ب شاعيري شيخ دهيته هژمارتن و كاودانيڼ وي دهمي د ههلبهستيڼ وي ده رهنگقهداينه، ههروهسا "كاويس ئاغا"ژي ب لاوكي خوه ي ب ناف و دهنگ "شيخي منو كورد خائينه" ب دريژي دهربريني ل وان نهخوهشيڼ وي دهمي دكهت، نهو لاووك گهلهك بهرنياسه، رهنجدهر ژبو ئامازهدان و زقرين بو چاخى مهليك مهحمود ناخي وان مينا چهقهنك بكارئينايه، دهما دبيژت:

دواي لهدايكبووني ههمدى
 خوڼ لهناخي چل پرژا
 زهوى به شهونم تهږ بوو
 پرژ نيوهي تهمهني بهديار زهوييهوه رادهوهستيڼ و دادهميڼي
 شتيك بدوژيتهوه

...

كاويس ئاغاش مؤلهتم له مهرگ بو وهردهگريڼ گوي له داستان ږابگرم
 شكوي خوا له دهوړوپشتم
 ئالايهك ههلدرا و
 سيبهري بهسهر بريني قوربانويهكان دهكيشي^۱

نهگهر ل جوږين چهقهنگان بنيږين، كو رهنجدهري بكار ئيناي گهلهك ب ليژانانه و ب خواندنا بوويهران دانايه، چهقهنك ژي گشتي نه د ناقبهرا كهسايهتي و فرنده و جاندار و جيروك و بويهريڼ نهفسانهيي...هتد، پرانيا وان ئامازهنه بو دهستيڭرنا تشتهكي يان زقرينه بو سهرهلدانا وان.

^۱ سهلاح هسهن پالهوان، ههمان ژيډهر، ل ۵۴.

زمان:

زمان ئالاقهكئ سهرهكي بيئ دهربريني يه، ههلبهست ژي پشكهكه ژ ويئ ئالاقا دهربريني و <>شاعير له ريگاي زمانهوه ههولدهدات جيهانئيكى پير له جواني تاسه بهخش بونييات بنيت، له ناخي شتيكهوه بابهنئيكى ديكه مسوگهر بكات، ههويئي ئه و بابتهش شيعره له هونهردا بهها و نرخي دهبيت <<¹ و ب ريكا ريتم و كيش و ئاوازي گوزارشتي ل پهيقهكي دكهت، مهرهم ب وان پهيقهكئ چهند واتايان ب دهست دخهن ژ بلي واتايا فهرهنگيا خوه.

سورياليهت دهستپيكا بكارئينا زمان ب ئاوايهكئ سوريالي و ئازاد لجهم وان د هونهريئ نفيسينا ئوتوماتيكي بكارهات، كو ببو بنياتئ هونهريئي سوريالي، مينا دهستپيكهكئ بوو ژبو گرنگيدان ب زماني نهك مينا ئامرازي راگههاندني، بهلكو بوئ هه و جيهان و هونهريئ ئه و دخوازن²، ده مي سهرهدهريي دگهل پهيقئ دكهن ئازاديهكا رهها ددهني نهخاسمه د نهئاگههي و ئوتوماتيزمي دا، ئهقهژي پيخه مهت هندئ كو پهيق تنئ خوهدي يهك رومان نهبيت و راماني جودا جودا ههبيت ژ واتايا خوه يا فهرهنگي دويربكهفن. زمانئ ههلبهستئ ههلبهستقانيي ساليي ههشتييان زمانهكئ جودا و شيوازهكئ جودا ههبوون، زمانئ وان بلندترين پله ههيه و تانها ژي بهردهوامه... زمانئ ههلبهستئ ههلبهستقانيي ههولير مينا قوناغهكه جودا دگهل تهف قوناغيي دي يي شيعريي كوردي تي ديتن³. رهنجدهر پهيق و دهربرينا ههست و خهونا خوه گهلهك ب ليزانانه دانايه و سهرهدهري دگهل پهيقئ كرييه، وپهيقين قالا ب دهگهن دههلبهستين وي تين ديتن، ئهف رهگهز لجهم وي <>قولبونهوهيه بهناو

1 د.ئازاد ئهحمده مهحمود، بونيياتي زمان له شيري هاوجهرخي كورديدا، چا: حهجي هاشم، ههولير- 2009، ل 8.

2 ادونيس، هه مان ژيدير، ص 281.

3 محمهده عهبدولكهريم ئيبراهيم، بيكهاتهي زماني شيعري له روانگهي رهخهني ئهدهبي نوويه، چا: حاجي هاشم، ههولير 2012، ل 45-49.

یاقوتی زمان و ره‌هاکردنی له‌و ساده‌یی و ئاساییه‌ی که تییدایه، هه‌ولده‌دا زمان له‌ناو شیعر دا زمانی ره‌هابون و تایبته بیته، شیعر له‌پیناو زماندا ده‌نوسیت نه‌ک زمان له‌ پیناوی شیعر دا»^۱ هه‌روه‌کی د مانیفیستا «ناسینی بوونی شیعر و خو ده‌ستنیشانکردن» دبیریت «من زمان ده‌نوسم، له‌باره‌ی زمانه‌وه نانسوم»^۲، ئەف ره‌هایه‌تیا ره‌نجدهر د مه‌سه‌لا زمانی سوریالیه‌تیا وی دگه‌هینه، مینا هه‌ره‌له‌به‌ستفانه‌کی دی یی سوریالی یاریی دناف خه‌ون و زمانیدا دکته، هه‌روه‌کی خوه‌یایه‌ کو خه‌ون راقه‌کرنا واقعی ره‌تدکته، لوژیک و قهید و به‌ندین واقعی دشکینت ب هه‌مان شیوه‌ژی زمان پیدقیه ل ژیر چاقدیریا عه‌قل و لوژیکی ده‌رکه‌فیت. چونکی زمان و نقیسینا هه‌له‌به‌ستی راقه‌کرنی ناده‌نه واقعی، به‌لکو کاردکه‌ن واقعی هه‌یی بگوهورن، هه‌لبه‌ته ئەف ژی پشت به‌ستن ب ئالییه‌تین سه‌ره‌کی بریکا ئالیه‌تی ره‌تکرنی و یاخیبوون و شوهرشی ل سه‌ر فورم و شیوه‌یین زمانی هه‌ین^۳، چونکی هه‌له‌به‌ستفان دخوازه خوه ل ته‌ف «کووت و به‌ندیکی زمانه‌وانی چ له‌رووی ریزمان، یان واتاسازی، یان رسته‌سازی رزگاربکا، به‌ومانایه‌یی شاعیر ده‌یه‌وی ئازادیه‌کی ره‌ها بو گه‌مه‌کردن و دارشتنی وشه بو خو‌ی بره‌خسینی، ئەم ئازادییه‌ش به یاخیبوون له هه‌موو یاساکانی زمانی ده‌بیته»^۴، ناقبری بو داهینانین خوه و لیستکی د ناه زمانی دا پیگیریی ب یاسایین زمانی ناکته.

هه‌روه‌سا ره‌نجدهر یه‌که ژ وان هه‌له‌به‌سقانی کورد کو خوه‌دی فه‌ره‌ه‌نگه‌ک به‌یز و ده‌وله‌مه‌نده دناف هه‌له‌به‌ستین خوه په‌یف و هه‌فۆکی و هه‌سا دئینه و وینه‌یین و هه‌سا پی ئاقادکته، خوانده‌قان.. و قه‌کۆله‌ر ژی ب ئاسانی نکارن په‌ی پی به‌ن، فه‌ره‌ جه‌ند جارن ب هویری و کویری وه‌ره خواندن، له‌ورا گه‌ره‌که خوانده‌قانی وان خوه‌دی فه‌ره‌ه‌نگ و سه‌ربۆره‌کا گشتی بیت هه‌تا بکارن ل

۱ صالح هه‌سه‌ن پاله‌وان، لینی شیعر له شیعی نوئی کوردیدا، ک-هه‌نار، ژ ۲۳، ۲۰۰۸، ل ۷.

۲ سه‌باح ره‌نجدهر، ئەزموون وه‌ک ئاخاوتنیک له‌ناو ژیان، ل ۵۵.

۳ سرور حسن محمد، هه‌مان ژیدهر، ص ۱۳۹.

۴ هه‌مه‌مه‌نتک، هه‌مان ژیدهر، ل ۱۰۶.

ههلبهستین وی بگههن. ره‌نجدهر د مانیفیستا دیوانا "شهری چل ساله" سه‌خمه‌راتی گرنگیا زمانی گوتییه >بۆ شاعیری نوییه‌خشی وه‌رگرتن قولاییه‌کانی ژیان زیندوووبونه‌وه‌ی زمانه، زمانی دۆزینه‌وه‌ش زمانیکی یه‌کئاراسته‌یی نییه <<'. ئەگەر ل په‌یقین دناف هه‌لبه‌ستین ناقبری بنیرین، پرانیا وان مینا چه‌قهنگ و ب رمان هاتینه بکارئینان و فه‌ره خوانده‌قان ل پشت واتایا په‌یقان بنیریت و بفریت.

بۆنموونه د هه‌لبه‌ستا "سزای هه‌میشه‌یی" دا زمان گه‌له‌ک ب کویری دناف یه‌ک و ته‌قله‌ف هاتییه بکارئینان، زمان مینا ئاماژه‌یه نه‌ک مینا گه‌هاندن ب ته‌فسیلی، لقییه هه‌لبه‌ستقانی هه‌ولدایه زمانی ل چارچۆقی دانوستاندنی دهر‌بئخت و بگه‌هینته قالبی ئاماژه‌یا رۆهن، دبیت کو په‌یف هه‌مان رامانی خوه هه‌بیت لی هه‌لبه‌ستقانی وه‌سا یاری ب زمان و په‌یق کویه کول به‌رچاچی خوانده‌قانی رامانا خوه یا فه‌ره‌نگی نه‌به‌خشت. بۆنموونه:

چیا پشتی پال‌هوانی

ئهو داستانه‌یه که‌بوون به‌کتیب

ئهو دوا داستان نییه پال‌هوانه‌کان دروستی ده‌که‌ن

ئاده‌م نه‌یتوانی سیوه رژاوه‌کانی خرپکاته‌وه

خوی ئاو برینیماسییه‌کانی شوشته‌وه

له‌نه‌خۆشی چاک بونه‌وه

رۆخ باوه‌شیکی تیکه‌ل کردن

ئهو کیژه‌ی ویست و خواستییه‌تیله‌ناو کات دابنیشی

له‌هوگربوونی به‌په‌نجه‌ره جوانی که‌وت

۱ سه‌باح ره‌نجدهر، شهری چل ساله، ده‌زگای ئاراس، چ یه‌که‌م، هه‌ولیر ۲۰۰۵، ل ۵.

تهنیا گوفهک دەموجاون^۱

یان دبیرت:

خەییالی پرجی شەپقەیهکی ئەستورە

پەنجەکانی پپی پۆتینیکی نارەنگی

راوم دەنی

بۆ ناگیریم

خەییال درندەیهکی بەبەزەیییە

بۆ بگیرییم^۲

رەنجەر هەلبەستقانهک تژی خەییاله، د قی هەلبەستی دە زمانهکی سوریالیانه بەحسی هەفرکیا خوه و خەییالی دکەت و وهسفا درندەیهکی ب بەزەیی ددەته خەییالی، واتا درندە یان دەعبا ناهیتە کهیی کرن و کیفینه، خەییال ژی کیفی یه و ب ئازادانه هەر جهی خوهست بگههیتی، ههروهسا درندە رهگەزئ عهقلی لدهف نینه یئ یاخییه ژ جفاکی، لی هەلبەستقان درندەیهکی ب رحم دخوازیت، خەییالهک یاخی و هاشی و ههست ب ژان و پیدقیاتیین جفاکی بکەت، ئەگەر ل فریزا "خەییال درندەیهکی بەبەزەیییە" بنیرین چەند واتا و وینه ژئ چوون و ئەقەژی ژیهاتی و ئاگەهی یا رەنجەر دپرسین زمانی بۆمه خوهیا دکە. ههروهسا هند لایهنین ریزمانی ژی د هەلبەستین ناقبری ئامازە پی بکەین، بۆنموونه دەم <زمانی شیعر وهک ئەوهی دەستکاری پیکهاتهکانی دیکهی زمانی ئاسایی دهکات، بەههمان

^۱ سەباح رەنجەر، سی سال شیعر، ب-یهکەم، ل ۹۴.

^۲ سەباح رەنجەر، روهکانی خواوهند، دهزگای ئاراس، ههولیر ۲۰۰۶، ل ۱۱۵.

شیوهش دستکاری پیکهینه زمانیهکانی کات دکات<<^۱. ناقبری دپارچه ههلبهستهکا خوه ب یهک ههقۆک و هند پهیقان بهحسی خودی دکت، ههلبهت بکارئینانا ناقی خودی سۆفیانه ب ههردوو دهمین بووری و نهبووری بریکا دوبارکرنا ههمان ههقۆک دبیرت:

ئیمه ههموومان بیدهنگی خودامان نووسییهوه

ئیمه ههموومان بیدهنگی خودامان نووسی

ئیمه ههموومان بیدهنگی خودا دهنووسینهوه

ئیمه ههموومان بیدهنگی خودا دهنووسین^۲

ل ههقۆکا یهکی کارئ ههقۆکی “نوسییهوه” ل ریژهیا بوریه و رامانا دوبارهکرنی ددهت بریکا پاشگری “هوه”. ل ههقۆکا دووی کارئ ههقۆکی “نووسی” ل ریژهیا بووریه. ل ههقۆکا سیی کارئ ههقۆکی “دهنووسینهوه” کارئ نهبووری یه، رامانا دوبارهکرنی ددهت بریکا پاشگری “هوه”. ل ههقۆکا چاری کارئ ههقۆکی “دهنوسین” کارئ نهبووریه. ئهگهر ل دهمین کاری بنیرین ب ههردوو ئاوايي “بووری و نهبووری” یه دهمی خواندهقان ههلبهستی دخوینیت خوه د زهمنهکی دا دبینیت دهمی نهۆ تیدانینه، چونکی ههلبهست ل دهمی نهۆ دبیته سهردهمهک بی زهمن.

ههروهسا دقئ رستهیی دا بکه و کارئ رستی کرتانديه ب مههما دوباره نهبوونا پهیقانه، پهیهندی ب جوانی و کورتبری قه ههیه:

<سروشت ههموو شتیکت ترساندوومی

لرفه ی ئاگر

۱ محمهد عهبدولکهريم ئیبراهیم، دامالینی دهق له ریی به شیعریبوندا له شیعریکی سهباح رهنجدهر/دا، ر- ههولیر، ژ ۲۶۱۰، ۲۰۱۷/۵/۲۱، ل ۱۹.

۲ سهباح رهنجدهر، سی سال شیعری، ب- دووهم، ل ۳۲۲.

بلندایی چیات

گهفی رووبارت

دهشتی رونت^۱

لڤیره ل ههچار فریزان بکه و کار قهقهتانندییه و بهرف لادانهکا هونهری
دویر ژ دووباره کرنی بریه، ههقۆک گه ره که ب قی ئاوی هاتبا ده برین
”سروش لرفه ی ئاگرت ترساندوومی، سروشت بلندایی چیات ترساندوومی...” .

ههروه سا لسهر پسپار کرن ب ئامرازئ ”کئ” بۆ که سهک یان مروقه کی دزقریت،
پسپار و گومانئ دروست دکهت. دبیزت:

کئ ئاوی دایه ئه و ئه سپه

له خو بایی کرد

کئ ئه و ئه سپه ی له ئاو ره وانه ده وه

دلشکاوی کرد^۲

۱ کامهران ئه بابیه کر خطر، شیوازی شیعی هاجه رخی کوردی له باشوری کوردستان-کرمانجی ناوه راست له
سالانی ۱۹۸۰-۱۹۹۱ د، نامه ی ماسته ر پیشکesh به ئه نجومه نی فاکه لتی پهروه ده ی قه لادزی کراوه، زانکوی
راپهرین، ۲۰۱۶، ل ۱۷۱.

۲ سه لاج هه سه ن پاله وان، شیعی کراوه له ئه زمونی شیعی نویی کوردیدا، ل ۱۰۶.

ئەنجام

ژ ئەنجامی تیزا مه، ئەم گەهشتین قان خالان:

۱- ئەف بزاف بۆ جارا یه کهمین د ناف شاعر و ئەدهبی کوردیدا دناقبهرا سالیڻ ۱۹۶۹-۱۹۷۰ هه قدهم دگهل بهرهمی "له تیف ههلمهت" ب ناڤی "خوا و شاره بچکوله کهمان". ههروهسا بهرهمی "فههاد شاکهلی" ب ناڤی "پرۆژهی کوده تایهکی نهینی" دگهل گروپی کفری-که رکوک سه رهه لدايه، بهرهمی وان خوه پروو سوریا لیه بوون. ئانکو مینا دهستیپکهکی بوو، سوریا لیهت لجهم وان مینا ئامازه ده رکهت نهک مینا دیارده، لی ئه و ئامازه لجهم سه باح ره نجهدر دبیته بنگهه و دامه زراندن، ئەم دکارن بیژن مینا بناغه یهک سوریا لی کو تهف بانه ماییڻ وی د ههلبهستیڻ ره نجهدر ده خوه یادبن و سوریا لیزم ب بهر فره هی لجهم وی دبیته خهسلهت و دامه زراندن، کارییه ههلبهستا کوردی ژ وی ئامازه یا دهستیپکی ده ربازبکهت.

۲- بهرهمیڻ سه باح ره نجهدر ئەفن "ژیوان-۱۹۸۷، روهه کانی خواوه نده- ۱۹۹۹، خهون وا خۆی گێرایه وه- ۲۰۰۴، شه ری چلّ ساله- ۲۰۰۵، مردوو یهک ئاگای له هه مووانه - ۲۰۰۸، سه دو یهک شه وه- ۲۰۰۸، سالی سفر- ۲۰۰۹، سرودی زه وی- ۲۰۱۲، هه زده کهم ئەوه نده بزیم- ۲۰۱۵" تزی نه ژ وینه و جوانی و چه فه نگین ئافراندی و په یقیڻ نوو و زمیڻ ... هتد. هه ژی ئامازه پیکرنی یه دیوانیڻ "ژیوان، خهون وا خۆی گێرایه وه، و هه زده کهم ئەوه نده بزیم" ب ته مامی سوریا لیهت و ره گهز و بانه ماییڻ وان تیډا ره نگفه ددهن، ههروهسا مانیفیستا "ناسینی بوونی شاعر و خۆ دهستی نشان کرن" تاییهت ب دیوانا "خهون وا خۆی گێرایه وه" تیډا ههلبهستفان گه لهک ب ئاگه هیانه بانه ما و ره گهزیڻ سوریا لی ئامازه پیکرنه، ل تهف مانیفیستیڻ بهری خوه پوختتر و خوه دی

شيعريهت و جوانتره و كارييه ب ئاوايهكئ هونهري نهخش و شوونا خوه د قئ قوتابخانئ ده بكهت.

۳- خهون پيكهپينهري سهرهكيئي قههاندنا ههلبهستين سهباح رهنجدهره. پتر ژ ههر بنهمايهك دي خهون دناف بهرههمين وي رهنگقهدايه و كهتويه بن باندورا قئ بنهمايي، ئهم دكارن بيژن كو زيدهرا ههلبهستين ناقبري ژ خهونئ سهروكانئي خوه دگره و پاشي تهقلي بنهمايين دي بووييه، ئانكو ب ريكا خهونئ كارييه بگههسته جيهانا نهئاگههي و نقيسينا ئوتوماتيكي و رهگهزين دي بين سوريالي. گهلهك جوړين خهونئ د ههلبهستين رهنجدهر تين ديتن، ئهم گههشتينه فان جوړه خهونان: "زاروكنيني- مندالي، خودايي، نهئاگههي، ئاگههي، ئاشكرا، نهئاكرا، ئالوزتهقلههف"ن. د جيهانا خهونئ ده كارييه ئافراندين ناوازه ژ تيكشاندا زمان و وينهيين شيعري بينه د ناف شيعرا كوردی ده، كو پتر ژ ههر ههلبهستفانهكئ دي ئهف رهگهز لجهم وي خوهيادبن.

۴- نقيسينا ئوتوماتيكي وهكه يهك ژ بنهمايين سوريالي، لجهم رهنجدهر هيچ نقيس ب ئاوايي دراندنا روژنامان و دووباره ليكدانا وان يان بهرههمئ ههقپشك مينا "كياگه موگناتيسيهكان"ي "بريتون و سوپو" نهكرييه. لي وي پرنقيس ب ئاوايي ئوتوماتيزم و نهئاگههي و زينده خهون و نقيسا ژخوه قههاندويه، كو د قئ تهكنيكي ده كارييه ب تهني ميتودهكه تاييهت ب خوه ئافا بكه و ريكهكا تاييهت ب خوه بگره و ئافا بكه، ئهو ژي ئوتوماتيزما خهونئ يه.

۵- ديناتي ئوتوماتيكي وهكه يهك ژ بنهمايين سوريالي لجهم رهنجدهر، د ناقبهرا عهقل و ههستي دايه، ههست پتر خهونه، ئانكو د ههستي ده رهگهزين عهقلي نايي بكارئينان تاييهتمهندييهكه ژ بو خوه دهربازكرن ژ زيانا ژيواري و ئامرازهكه ژ بو بهرفرههكرنا خهون و سينورا خهياالا وي، ديسان ژ بو ههرفاندنا ديورئ جفاك و زمان و وينهيين سهربهست، پهنا بو قئ بنهمايي

برییه، مینا خوه نهمینا کهسین دن، ئەم دکارن دیناتییا رهنجدەر جودا ژ ھەر ھەلبەستفانەکی دی رابگەھینین و د قالبی خەونی و ئازادییا خەیاالی بدەین ناسکرن.

٦- رەخنا گالتهجاری ئۆتۆماتیکی وەکە یەک ژ بنەمایین سوریالی لجهم سەباح رهنجدەر، پتر د وینەیین جۆر ب جۆر و خەون و مژارین ئالۆز و تیکەل ھاتینە دەربرین، نافیری ھەستی لایەنگریی بو واقعی ھەیی نینە، لەورا وی ئەف واقع و دنیا رەتکرییە و بزافکرییە ب ریکا داھینانا خوەی تاییەت د گۆشەیا ترانەپیکرنی دە، کو بنەمایەک سوریالیانە و ئەندامین وان ژی پەیرەوکرنە پەیرەوبکەت.

٧- د ھەلبەستا کۆمی دە کو ب "ھونەری لاشەیا ب تام" تی ناسکرن، رهنجدەر تەنی پشکداری د قەھاندنا یەک ھەلبەست دە کرییە بناقی "شەرەفخانی بەتلیسی".

٨- رهنجدەر دوو مژارین دژی جەنگ و یاخیبوون بو ھەلبەستین خوە ھەلبزارتییە، باندۆر ل سەر وی ھەبوویە و ھەلبەست لسەر قەھاندییە، یەک واقعی تالی کوردان و زولما داگیرکەرییا وان لسەر مللەتی کورد، دوو شەری ناخۆیی کوردستانی واقعەکی دن یی تال، لجهم رهنجدەر درووست کرییە و ل دژی وی شیماتیی سەکنییە.

٩- چەقەنگ ئۆتۆماتیکی وەکە یەک ژ بنەمایین سوریالی، پانتاییەک مەزن د ھەلبەستین رهنجدەر دە داگیرکرییە، ب شیوہیەکی ئەگەر خواندەقان یان قەکۆلەر شارەزاییەکا گشتی ل دۆر چقاک و ئەدەب و دیروک و سیاسەتی نەبیت و خوەدی رەوشەنبیرییەکا بەرفرەھ نەبیت، نکارت ل ھەلبەستین وی بگەھت، ژ بو خواندنا ھەلبەستا نافیری ب سەر قە سەر قە- سەتھی، نکارن چ ھونەرەکی دەستنیشان بکەن و بەلکو ھەر تیناگەھن، وسا ھزر دکەن کو چ لایەنی ھونەری تیدا نینە.

۱۰- سوریالیست دهمی سهرهدهریی دگهل پهیقی دکهن ئازادیهکا رهها ددهنی نهخاسمه د نهئاگههی و ئوتوماتیزمی ده. رهنجدهر پهیف و دهربرینا ههست و خهونا خوه گهلهک ب لیزانانه دانایه و سهرهدهری دگهل پهیقی کرییه، وپهیقین قالا ب دهگمن دههلبهستی وی تین دیتن. زمان د بهرههمین وی ده ل ژیر چاقدیریا عهقل و لوژیکی دهرکهفتییه. هاتییه تیکشکاندن، پیگیری ب یاسایی زمین نههاتینهکرن و ئازادییهکا رهها دایه زمانی ههلبهستی.

۱۱- هیقین و هاوکیشهیا ههلبهستی رهنجدهر کو ب گهلهمپهری د پرانییا ههلبهستی وی خوهیادبن ب قی ئاواویه. خهون+چهقهنگ = وینهیهکی کتوپر، ب زمانهک ئالوز و تیکشکاندی. ئانکو د پرانییا ههلبهستی رهنجدهر ده رهگهزین "خهون و هیما و وینهیا ههلبهستی" خوهیا دبن، ئەف رهگهز دناف بهرههمین وی رهنگهدهدن.

۱۲. ئەحمەد نالبەند، باغی کورد، دیوان، کۆمکرن و نووژاندن طەھا مایی، بەرگی چاری، چ. ۱، ۱۹۹۷.
۱۳. ئالان تۆرین، جارەنوسەکانی مۆدیرنە- کۆمەلێک تیکستی وەرگیراو، و: محەمەد حسەین، چا. چوارچرا، چ. ۱، ۲۰۰۷.
۱۴. توانا ئەمین، مینای شین، ناوەندی ئاویر بو چاپ و بەلاوکردنەو، چ. ۱.
۱۵. پەریز سابیر(د)، رەخنە ئەدەبی و مەسەلەکانی نووکردنەووی شیعەر، دەزگای ئاراس، چا. وەزارەتی پەرۆردە، هەولێر- ۲۰۰۶.
۱۶. پەروین رەئوف هادی دوسکی، هزرا ناف نەتەووی و رەنگفەدانا وی د هۆزانا نوو کوردیدا، چ. ئیکی، چاپخانا خانی، دھۆک - ۲۰۱۱.
۱۷. حەمە کەریم هەورامی، درامای کوردی لەناو درامای جیھانی دا، چاپ و بلاوکردنەووی ئاراس، چا. وەزارەتی پەرۆردە، چ. ۱، هەولێر- ۲۰۰۱.
۱۸. حەمە مەنتک، سوریا لیزم لە ئەدەبی نووی کوردیدا، چا. ئاراس، چ. ۱، هەولێر - ۲۰۱۱.
۱۹. حسین غازی گەلالەیی(د)، رەوتی نووکردنەووی شەری کوردی ل باشوری کوردستان لە سالانی ۱۹۸۰ - ۱۹۹۱، چاپخانە حاجی هاشم، چاپی یەکەم، هەولێر - ۲۰۱۰.
۲۰. حەکیم مەلا سەلح. زمان و بێرکردنەووی شیعری، چا. رۆشنبیری، هەولێر- ۲۰۱۶.
۲۱. جویەز- کۆمەلەک نوسەر "هەلبێژاردە شیعەر"، بەرھەمی نو شاعیری هەولێر، ژمارە ۱، دەزگای چاپ و بلاوکردنەووی ئاراس، چا. وەزارەتی پەرۆردە، چ. ۱، هەولێر- ۱۹۹۹.
۲۲. چنار سەدیق غازی، ئاراستین تەکنیکی و شەرا نووی یا کوردی دا دەقەرا بەھدینان - بەدرخان سندی وەک نمونە، دەزگەھا سپیریژ ژبو چاپ و وەشانی، چاپخانا حەجی هاشم، چاپا ئیکی، هەولێر - ۲۰۰۸.
۲۳. خەلیل دھۆکی، چەند ستیرکین گەش د ئەسمانی هەلبەستا نووی کوردیدا، چا. هاوار، دھۆک - ۲۰۰۸.
۲۴. رەزا سەید حسینی، قوتابخا ئەدەبیەکان، و: حەمە کەریم عارف، چ. ۱، چا. وەزارەتی پەرۆردە، ۲۰۰۶.

٢٥. سه باح ره نجدهر، *خهون وا خوی گئیرابهوه*، دهزگای ئاراس، ههولیر- ٢٠٠٤.
٢٦. _____، *سی کتیب له باره ی شیعروهوه*، چا. بیتایی، سلیمانی - ٢٠١٣.
٢٧. _____، *ئه زموون وهک ئاخاوتننیک له ناو ژیان*، چا. حه جی هاشم، چ. ؟، ههولیر- ٢٠١٤.
٢٨. _____، *سی سال شیعر*، بهرگی یه کهم، چا. رۆژههلات، چ. ١، ههولیر ٢٠١٢.
٢٩. _____، *سه د و یهک شهو*، دهزگای ئاراس، ههولیر - ٢٠٠٨.
٣٠. _____، *سی سال شیعر*، بهرگی دووهم، چا. رۆژههلات، چ. ١، ههولیر ٢٠١٢.
٣١. _____، *شهری چل ساله*، دهزگای ئاراس، چ. یه کهم، ههولیر ٢٠٠٦.
٣٢. _____، *حه ز ده کهم ئه وهنده بژیم*، چاپی یه کهم، چا. رۆشنبیری، ههولیر- ٢٠١٥.
٣٣. _____، *روه کانی خواوهند*، دهزگای ئاراس، ههولیر - ٢٠٠٦.
٣٤. ستار پیرداودی، *خویندنه وهی میتافور* کرانه وه یه ک به روی چه ند رایه له یه کی ره خنه یی، چا. خانی، چ. ٢، دهۆک ٢٠١٠.
٣٥. سیروس پرهام، *ریالیزم و دژه ریالیزم له ئه ده بیاتدا*، و: حه مه که ریم عارف، چا. وه زاره تا په روه رده، ههولیر- ٢٠٠٤.
٣٦. سه لاج حه سه ن پاله وان، *شیعری کراوه له ئه زمونی شیعری نوئی کوردیدا*، چا. ئاراس، چ. یه کهم، ههولیر- ٢٠١٠.
٣٧. سقر ابوخر، *گفتوگو له گهل ئه دؤنیس*، و: نه وزاد ئه حمه د، ده زگای په خشی سه رده م، ٢٠٠١.
٣٨. سافیه محه مه د ئه حمه د (د)، *لادان له شیعری هاوچه رخی کوردیدا*، چا. حاجی هاشم، چ. ؟، ههولیر- ٢٠١٣.
٣٩. شوکریه ره سول (د)، *ئه ده بی کوردی و هونه ره کانی ئه ده ب*، وزارة التعليم العالی و البحت العلمی- جامعه صلاح الدین، ١٩٨٩.
٤٠. شادمان قادر حه سه ن، *بزو تنه وهی روانگه و شیعری نوئی کوردی*، ده زگای چاپ و په خشی سه رده م، سلیمانی - ٢٠٠١.

٤١. شه‌رمين ئيب‌راهيم عه‌زیز، په‌شئو و تازه‌کردنه‌وه له شیع‌ری کوردیدا، چا: به‌ریوبه‌رایه‌تی چاپخانه‌ی رۆشه‌نبیری/هه‌ولیر، چ. ١، هه‌ولیر- ٢٠٠٦.
٤٢. عه‌لی ئەسغه‌ر قه‌ره‌باغی، برگه و بنه‌ماکانی پۆست مۆدیرنیزم، و: عه‌لی ئازهرینا، چ. ١.
٤٣. عه‌لی تاهیر به‌رزنجی(د)، کاریگه‌ری روانگه له نوێگه‌ری شیع‌ری کوردیدا، چا. خانه‌ی چاپ و بلاوکردنه‌وه‌ی چوارچرا، چ. ١، سلیمانی - ٢٠٠٨.
٤٤. عه‌بدولقادر نوری، یاخییوون دناف هه‌لبه‌ستا نوێخازا کوردیدا، چا. خانی، چ. ١، ده‌وک - ٢٠١١.
٤٥. فه‌ره‌اد پیربال، شیع‌ری نوێی کوردی <١٨٩٨-١٩٥٨>، چاپ و بلاوکردنه‌وه‌ی ده‌زگای کوردستان، هه‌ولیر- ٢٠٠٥.
٤٦. _____، ریبازه ئەده‌بیه‌کان، ئەندیشه بو چاپ و بلاوکردنه‌وه، چا. شقان، چ. سییه‌م، ٢٠٠٩.
٤٧. _____، عه‌بدولره‌حیم ره‌حمی هه‌کاری و تازه‌کردنه‌وه‌ی شیع‌ری کوردی و داهینانی شانۆنامه له ئەده‌بیاتی کوردیدا، ده‌زگای چاپ و وه‌شانی سپیریژ، ده‌وک - ٢٠١٢.
٤٨. فه‌می شوکری عبدالله، ره‌گه‌زی نوێی شع‌ری کوردی لای قه‌دریجان، ده‌زگه‌ها سپیریژ، چاپخانا حه‌جی هاشم، هه‌ولیر- ٢٠٠٦.
٤٩. فه‌ره‌اد شاکه‌لی، زمانی گه‌رده‌لول خه‌ونی شنه‌با، پرۆژه‌ی تیشک www.tihkbs.com، ٢٠٠٨.
٥٠. _____، پرۆژه‌ی کو‌ده‌تایه‌کی نه‌ینی دیوانا شع‌ری چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی رۆشنییری، هه‌ولیر- ٢٠٠٠.
٥١. قانع، دیوان، بورهان قانع، چ. ٨، چ. دالاهو، ١٣٩٣.
٥٢. گارا، هونه‌ری شئوه‌کاری مۆدیرن، ده‌زگای چاپ و بلاوکردنه‌وه‌ی ئاراس، چ. ١، هه‌ولیر- ٢٠٠٥.
٥٣. له‌تیف هه‌لمه‌ت، له داد/یزمه‌وه تا سوریا لیزم، چا. له‌ریا، چ. ١، سلیمانی- ٢٠١٠.
٥٤. _____، دیوان، چاپخانه‌ی شقان، چاپی دووهم سلیمانی، ٢٠٠٥.

۵۵. محمەد لەتيف عەبدەلرەحيم "باقى نازى" (د)، دىرۆكا ئەدەبا بىيانى يا سەدسالىا "۱۹-۲۰" ئى چا. پارىزگەھا دھۆكى، چ. ۱، دھۆك - ۲۰۱۳.
۵۶. محمەد بەكر (د)، پەخشانه شعرى كوردى، دەزگای ئاراس، ھەولير- ۲۰۰۴.
۵۷. مەھدى مەحفوز(د)، رىيازەكانى ھزرى سياسى لە سەردەمى مۆدیرن دا، و: شوان ئەحمەد، چا. كارۆ، چ. ۱، ۲۰۱۳.
۵۸. مەھوى "دیوان" لىكدانەوھى مەلا عەبدولكەرىم مودەرپس و موخەمەدى مەلا كەرىم، چ. ۳، بلاوكراوھى كوردستان، ۱۳۸۵.
۵۹. مارف خەزنەدار(د)، لەبابەت مئىژووى ئەدەبى كوردیەو، مۇسسە ی عراق بو چاپ و بلاوكردنەو، بەغداد - ۱۹۸۴.
۶۰. محمەد عەبدولكەرىم ئىبراھىم، پىكھاتەى زمانى شىعرى لە روانگەى رەخنەى ئەدەبى نوو، چا. حاجى ھاشم، ھەولير - ۲۰۱۲.
۶۱. نعمت اللە حامد نەيلى، پىلین رەخنەى، چا. ھاوار، چ. ئىكى، دھۆك - ۲۰۰۵.
۶۲. _____، دەرەقەك ژ رەخنەى "رەخنەو قەكۆلین"، چا. ھاوار، چ. ۱، دھۆك - ۲۰۱۰.
۶۳. _____، پراكتیزەكرنا رەخنا نوویا ئەنگلۆ ئەمريكى لسەر تىكستین گروپا نووكرن ھەروھەر، چا. ھاوار، چ. ۱، دھۆك - ۲۰۱۳.
۶۴. ھ. و. جەستن، بىكەمىن سەرچاوەى ھونەرى مۆدیرن، و: بو عەرەبى د.سەید ئەبولقاسم جەزائىرى، و: بو كوردى سەيوان سەعیدیان، چا. وەزارەتى پەرورەدە، چ. ۱، ھەولير - ۲۰۰۶.
۶۵. ھىمن عومەر خوشناو، نالى لە بەلگەنامەكانى عوسمانىدا، چ. ۱، ۲۰۱۷.
۶۶. ھىمداد حوسىن، رىيازە ئەدەبىەكان، چا. رۆژھەلات، چ. ۲، ھەولير ۲۰۱۰.
۶۷. ھىقى بەروارى، رىيازىن ئەدەبى، چا. ھاوار، چ. ۱، دھۆك - ۲۰۱۰.
۶۸. يادگار رسول بالەكى، سىماكانى تازەكردنەوھى شىعرى كوردى (۱۸۹۸- ۱۹۳۲)، چا. وەزارەتا پەرورەدە، چ. ۱، ھەولير - ۲۰۰۵.
۶۹. ياسىن عومەر، كىمىياگەرانى ووشە "لىكۆلینەو"، چا. ياد، چ. ۱، لە چاپكراوھەكانى پرۆژەى كتیبى يانەى قەلەم، ۲۰۰۷.

تیزین ئەکادیمی:

۱. ئەحمەد محمود عەبدوللا، سوریالیزم لە شیعری کوردیداوای (راپەرین)، نامەى ماستەر، زانکۆى کۆیە، ۲۰۰۸.
۲. کامەران ئەبابەکر خەزەر، شێوازی شیعری هاوچەرخى کوردی لە باشورى کوردستان- کرمانجى ناوەراست لە سالانى "۱۹۸۰-۱۹۹۱"دا، نامەى ماستەر پێشکەش بە ئەنجومهنى فاکهلتى پەرۆردەى قەلادزى کراوه، زانکۆى راپەرین، ۲۰۱۶.
۳. دەریا جەمال حەویزی، جیهانبینی شیعری هاوچەرخى کوردى کرمانجى ناوەراست لە باشورى کوردستان، نامەى دکتۆرا، پێشکەش بە فاکهلتى زانسته مروّقاياتى و کۆمەلایهتیهکان- زانکۆى کۆیە کراوه، ۲۰۱۳.
۴. حبيب بوهرور، الخطاب الشعري والمواقف النقدی فی کتابات الشعراء العرب المعاصرين "ادونیس و نزار قبانى" نموذجا ، أطروحة دکتۆراه، جامعة منتورى-قسطنطينة-الجزائرية، كلية الاداب- قسم اللغة العربية، ۲۰۰۶-۲۰۰۷.

کۆوارین کوردی:

۱. ئادز دوین، سوریالیزم لە روانگهى سايکۆلۆژییهوه، و: ئامانج عوسمان حەمەد، کۆوارى وهرگێران، دێسهمبهرى ۱۹۹۷، ژماره ۲، وهزارهتى رۆشنبیری حکومهتى ههریمی کوردستان بلاوى دهکاتهوه.

۲. ئەنۋەر مەسئۇل، فۇرمى گران، ك- شين، دەزگای چاپ و بلاوكردنه‌وه‌ی ئاراس، ژ ۱۵، سالی ۲۰۰۵.
۳. ئیدریس عەبدوللا(د)، ئەدەبىي مۇدیرنىزمى ئەورپى، كۆوارى ۲۳ ئەدەبىي ھزرى رەخنەبىي، ژ ۱، شوباتى ۲۰۱۱.
۴. بانگە‌وازىك لە رۈانگە‌ی ئەدەبىي كوردى نویمانە‌وه، كۆوارى رۈانگە، ژمارە ۱.
۵. ریزان عوسمان مستەفا، بەراوردىك لەننویان جموجۆلى كۆوارى "رۈانگە" و كۆوارى "ویران" ، كۆوارى رۈان، ژ ۴۰، تشرینی یەكەم ۱۹۹۹، دەزگای گولان.
۶. رۈان، شاعیرانى ھەشتاكانى ھەولیر لە پیرۆژە شیعیریەكانیان دەدوین، كۆوارى رۈان، ژمارە ۲۰، شوباتى ۱۹۹۸، دەزگای راگەیاندى گولان.
۷. سالىح ھەسەن پالەوان، لىنىزى شیعیرى لە شیعیرى نوئی كوردیدا، كۆوارى ھەنار، ژ ۲۳، ۲۰۰۸.
۸. ستار ەلى، سەریالیزم د ناقبەرا یاخیوون و داھینانئ د، كۆوارا پەیف، ژمارە ۹.
۹. سەنگەر قوباد، ماغوت و جۆریكى تری شیعیر، كۆوارى رۈان، ژمارە ۱۶۵، ۲۰۱۱.
۱۰. سرود میرخان، سببەرى مار، كۆوارى ویران، ژمارە ۲، بەهارا ۱۹۹۵، ھەولیر.
۱۱. سەعد میکائیل شیخ بزینی، عەبدولرەحیم رەحمى ھەكارى ۋەك سەركردەى ئەدەبیاتی نوئی كوردی، كۆوارى تامى ئەدەب، زانینگە‌ھا دەوك، چاپخانا ھاوار، دەوك - ۲۰۱۱.
۱۲. سابیر رەشید، بزوتنە‌وه‌ی رزگارى خۈازى لەشیعیرى كوردیدا ، كۆوارى نەوشە‌فەق، دەزگای شەفەق كەركوك، چاپخانە‌ی ئاراس، ھەولیر، ژمارە ۸۰.
۱۳. شەمال ئاكرەبىي، نووخازى پیرۆژە‌یەكئ بچە‌نە‌ھاتى، كۆوارا بیاف، ژمارە ۳۸، حوزە‌بیرانى ۲۰۱۰.
۱۴. شەرەفخانى بەتلیسى، كۆوارى ویران، ژمارە ۵، ھاوینی ۱۹۹۷.

۱۵. ششان قاسم حەسەن، *هەلبەستا سەربەستا کوردی*، کۆوارا رووگەھ، زانکۆیا زاخۆ، ژ ۲-۳، پایزا ۲۰۱۱- زڤستانا ۲۰۱۲، کۆوارەکا وەرزىیە.
۱۶. لەتيف هەلمەت، چاوپيکەوتن، کۆوارى رaman، ژمارە ۳، ۱۹۹۶.
۱۷. معتصم سالەيى، *سورياليزم*، کۆوارى پۆشنبيرى نوئى، ژ. ۱۱۸، ۱۹۹۸.
۱۸. محەمەد کاکەيى، *سورياليزم*، کۆوارىوەرگييران، ژ ۲، ديسەمبەرى ۱۹۹۷.
۱۹. نەجيب بالايى، *ئەدەبىياتا کورديا نوژەن*، کۆوارا پەيف، ژ ۳۳، دھۆک - ۲۰۰۵.
۲۰. نافع ئاکرەيى (د)، *ئەدەبى کوردى لە بادىنان دا چۆن بوو و چۆن دەروا*، کۆوارى کاوان، ژ ۱۰، ۱۹۸۲.
۲۱. محەمەد بەکر(د)، *ئەدگارەکانى نوپکردنەو لە شيعرى حرەحمى هەکارى* دا، کۆوارا زانکۆيا دھۆک، ژ- تايبەت ۲، ژ ۶، چا. کۆليژا شەريعى- زانکۆيا دھۆک - ۱۹۹۹.
۲۲. *مانفېستى ويران*، کۆوارى ويران، ژمارە ۱، هەولير- ۱۹۹۴.
۲۳. *موحسين ئەحمەد عومەر(د)*، *سورياليزم*، کۆوارى رaman، ژمارە ۷۵.

رۆژنامەيىن کوردى:

۱. محەمەد عەبدولکەریم ئیبراھیم، *دامالینى دەق لە ریی بە شيعربووندا* "لە شيعریکی سەباح رەنجدەر"دا، پ. هەولير، ژ ۲۶۱۰، ۲۰۱۷/۵/۲۱.
۲. ئەديب نادر، *کە خەون دەبیتە وینە، کە خەون دەبیتە شيعر*، رۆژنامەى هەولير، ژمارە ۲۵۸۰، ۲۰۱۷/۴/۴.
۳. ئەنيتا ئیساپاندەر، *ملوانکەيەک و چوار پارچە شيعر لەلايەن (سەباح رەنجدەر)هوه*، و: ئاراس وەهاب، رۆژنامەى هەولير، ژ ۱۸۹۰، ۲۰۱۴/۴/۲۹.

پهرتووک ب زمانى عه ره بى:

۱. ادوار لوس سميث، *الحركات الفنية منذ عام ١٩٤٥*، مكتب فنون التشكيلييه، شارقه، سلسله رقم ١٧.
۲. أندرية بريتون، *بيانات السريالية*، ت: صلاح برمدا، منشورات وزارة الثقافة، دمشق، ١٩٨٧.
۳. أدونيس، *الصوفية و السورالية*، دار الساقى، بيروت، ط. الثالثة، ٢٠٠٦.
۴. بهستى، عفيف، *الفن فى اورپا من العصر النهضة حتى اليوم*، دار الرائد لبنانى، ط. ١، بيروت - ١٩٨٢.
۵. ديفد هوبكنز، *الدادائيه و السرياليه "مقدمه قسيرا جدا"*، ت: احمد محمد الرويب، مؤسسه هنداوي لتعليم و السقافه مصر، ط. ١، قاهره - ٢٠١٦.
۶. جان كوهن، *بنية اللغة الشعرية*، ت: محمد العمرى و محمد الوالى، دار البيضاء، ١٩٨٦.
۷. سرور حسن محمد، *ملاحم السريالية فى الشعر ادونيس و صباح رنجدر*، مط. الحاج هاشم، اربيل - ٢٠١٣.
۸. سامى هاشم(د)، *المدارس و الانواع الادبية*، من المنشورات مكتبه العصيرية، بيروت، ١٩٧٩.
۹. عبدالعزيز العتيق، *فى النقد الادبى*، دار النهضة العربية، ط. ٢، بيروت - ١٩٧٣.
۱۰. عبدالرزاق الاصفر، *المذاهب الادبية لذي الغرب؛ دراسة*، اتحاد كتاب العرب، دمشق ١٩٩٩.
۱۱. عبدالغفار مكاوى(د)، *ثوره شعر الحديث من بودلير الى العصر الحديث "دراسه"*، جزء الاول، هيئه المصرية العامه للكتاب، مصر ١٩٧٢.
۱۲. مصطفى سويف(د)، *الاسس النفسيه للابداع الفنى فى الشعر الخاصة*، دار المعارف، منشورات جماعة علم النفس التكاملى، ط. رابع - ١٩٦٩.
۱۳. موريس نادو، *تاريخ السريالية*، ت: نتيجة الحلاق، منشورات وزارة الثقافة - سوريا، دمشق.

١٤. محمد عسمى هيلال، دراسات و نماذج مذاهب الشعر و نقد، الطباعة و النشر نهضة مصر، رقم الابداع ٢٥٣٩.
١٥. نبيل راغب(د)، المذهب الادبية من الكلاسيكية الى العبتية، مكتب الثقافة، هيئه المصريه عامه للكتاب، ١٩٨٣.
١٦. و لاس فاولى، عصر السريالية، ت: خالدة سعيد، دار العوده، بيروت - ١٩٨١.

مجالات العربى:

١. نوفل حمد خظر، سريالية الخيال، مجلة جامعة كركوك، العدد ١، المجلد ٣، السنة الثالثة، ٢٠٠٨.
٢. ابوالحسن امين مقدس و ادريس اميني، ملامح السريالية فى الشعر أدونيس، مجلة جمعية العلميه الايرانية اللغة العربية و آدابها، العدد ٢٨، ١٣٩٢-٢٠١٣.
٣. أزهار كريم عباس الشريقي، الابعاد الفكرية و النفسية فى رسوم سلفادور والى، مجله علوم الانسانية، جامعه بابل، المجلد ٢١، ٢٠١٣، العدد ٢.
٤. فاطمة عمران راجى(د)، أثر نظرية فرويد على السريالية"سلفادور دالى"نمويجا، مجله كليه التربيه، جامعه بابل، عدد ١٦، ٢٠١٤.
٥. محمد اسماعيل دندى، السريالية و الشعر الحديث، مجله المعرفه، عدد ٤٠٩، سنة ١٩٩٧، وهزارة الثقافة فى الجمهورية العربية السورية.

ب زمانى فارسى:

١. دكتور امير على نجوميان، درآمدى برادبيات مدرنيست، منبع هفته نامه فصل نو، ١٣٨٥- <http://vista.ir/article/218252>.
٢. زهره قراگوزلو، سورئاليسم نگاهى به آن سوى واقعين، ١٣٩١- <http://arthamadan.ir/PrintListItem.aspx?id=39480>.
٣. جمال ميرصادقى- ميمنت ميرصادقى، واژه نامه هنر داستان نويسى- فرهنگ تفصيلى اصطلاح هاى ادبيات، نشر مهناز، چاپ دوم، ١٣٨٧.

ب زمانى ئىنگلىزى

1. Peter CHilids, *Modernism*, First Edition, The new critical idiom box, London, 2000.
2. Sirwan Abdul-kareem, *Modernism and Kurdsh Arts*, M A research, College of Arts, English department, Salahaddin University, 2009- 2010.
3. J. A. Cuddun, *Literary Terms and Literary Thory*, First Edition, Penguinv Box. London, 1984.
4. Robert N. Pasotti, *Sigmund Freuds The interpretation of Dreams*, Simon SHster, New York, 1977.

ژىدەرىن ئىنتەرنىتى:

۱. دھام حسين، الحداثة نشأة و مظاهرين، 'مقالة' ۲-۲۰۱۷
<http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=154904>.
۲. نبذه السرياليه <http://www.mkani.com/vb/showthread.php?t=448>
2016/11/15
۳. الحركة السريالية، كيف تفهم الحركه السريالية فى الفن. ۱۲/۱/۲۰۱۷
<https://www.ts3a.com/%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B1%D9%8A%D8%A7%D9%84%D9%8A%D8%A9/>
۴. السرياليه، اعدادات الندوه العالميه لشباب الاسلامى ۱۵/۱۱/۲۰۱۶،
<http://www.saaid.net/feraq/mthahb/113.htm>

٥. فارس سلامة العطار، المذاهب الادبية العالمية رؤية نقدية تاريخية، <https://www.diwanalarab.com/spip.php?article23359>، ٢٠١٦/١١/١٠.
٦. نُبذه السرياليه <http://www.mkani.com/vb/showthread.php?t=448>، ٢٠١٧/١/٢٠.

دیدار:

١. شهعبان سلیمان، دیدار، یهکیتیا نقیسه ریڻ کورد- دهۆک، ٢٠١٧/٤/٢٠.
٢. شهمال ئاکرهیی، دیدار، په یوهندی ب ریڻا سو سیال میدیا هاتیه کرن، ٢٠١٧/٥/١٩.
٣. په یوهندی ب ریڻا ئینته رنیت، ههلبه ستقان رزگار سو بچی، ٢٠١٧/٥/٤.
٤. په یوهندی ب ریڻا ئینته رنیت، ههلبه ستقان ئهحمه د جاسم، ٢٠١٧/٥/٤.
٥. فازل عومه ر<د>، دیدار، باره گایی یهکیتیا نقیسه ریڻ کورد- دهۆک، ٢٠١٧/٤/٢٠.

وانه یڻ زانکویڻ:

د بهیان ئهحمه د یاسین، مفا وه رگرتن ژ وانه یڻ بابته ئی ئازاد، زانینگه ها دهۆک، فاکه لتیا زانستین په روه رده یی، پشکا زمان و ئه ده بی کوردی، قو ناغا چاری، سالا خواندنئ ٢٠١٢-٢٠١٣.